Bloedmadonna

Rudolf Geel

bron
Rudolf Geel, *Bloedmadonna*. Meulenhoff, Amsterdam 1998

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/geel005bloe01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

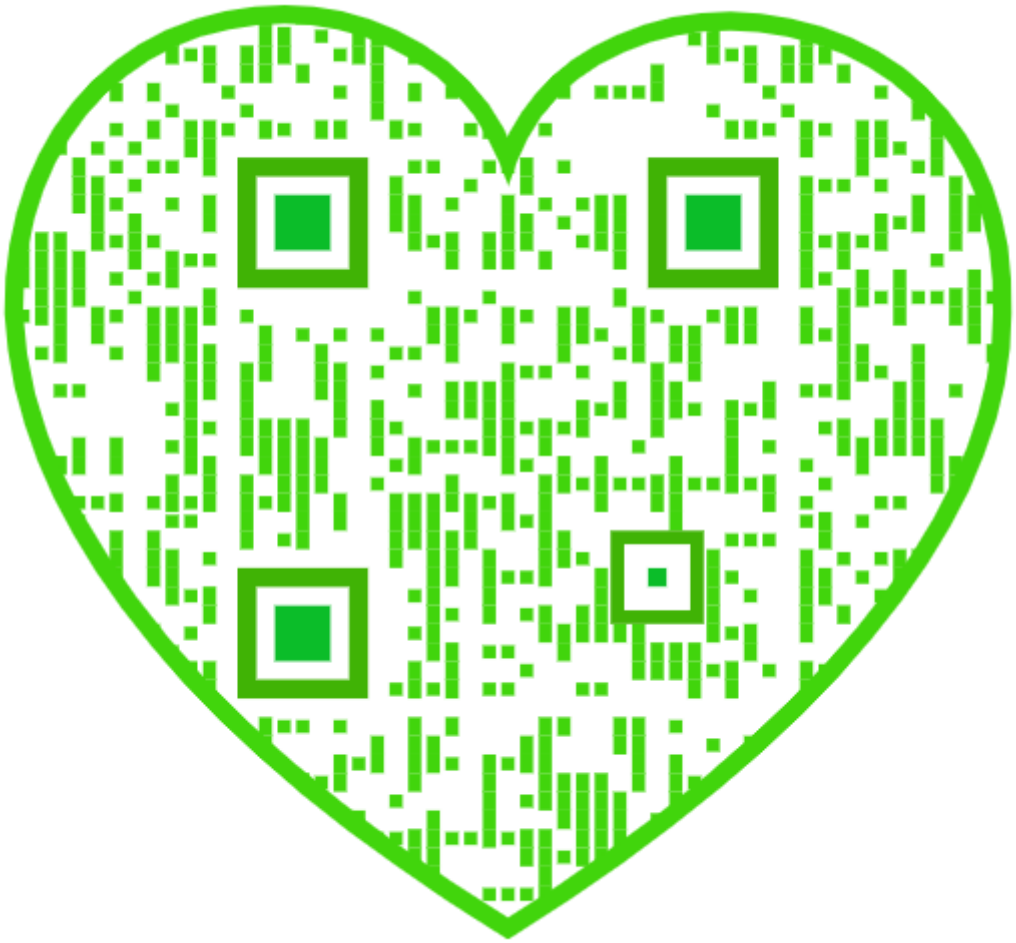

Wenen, klagen

Stelregels

Op een van de zeldzame ochtenden waarop de chef verslaggeving bij binnenkomst een groet gemompeld had, ontving hij Hanna op zijn kamer, twee maanden nadat de krant haar een contract had gegeven. Het was een elfmaands wurgcontract, maar zij kon terecht bij de redactie waar zij wilde werken. Hanna had twee jaar studie op de universiteit achter de rug, pedagogie en geschiedenis. Bij pedagogie had zij het snel voor gezien gehouden. Geschiedenis kwam te vroeg, uitgerekend dat jaar had zij het te druk met haar eigen, recente verleden. Daarna volgde zij een opleiding tot journaliste. Om ervaring op te doen, schreef zij berichten voor een huis-aan-huisblad. Dat baantje had zij via een kennis van haar vader. Na het voltooien van haar opleiding kreeg zij eveneens via zijn bemiddeling een kans bij de krant, waar zij zich onledig hield met het bewerken van berichten.

Tijdens het jaar waarin zij geschiedenis studeerde, had Hanna in gedachten wel eens de uitreiking van haar diploma meegemaakt, na een weemoedige toespraak over wetenschap door haar docent. Maar de begeestering die hij bij haar teweegbracht was te zwak geweest. Vroeger hield zij tijdens vakanties haar ouders bezig met het eindeloos stellen van vragen en het vertellen van verhalen. Als zij toch enige zin in de geschiedenis wilde vinden, was het misschien beter als zij zich toelegde op het vergroten en afzwakken van gebeurtenissen naar eigen inzicht.

Met die gedachte in het achterhoofd kwam Hanna de kamer van de chef verslaggeving binnen. Op twee stoelen lagen stapels lectuur die hij wilde doornemen. Zij ging schuin naast hem zit-

ten, op een stoel die daar kennelijk al voor haar klaarstond, en vertelde ongevraagd hoe schitterend de reportages waren die zij tijdens haar opleiding gemaakt had.

Moeizaam rechtte de al haast in het vak versteende journalist zijn rug, trok zijn das recht, drukte zijn dikke knieën tegen elkaar en schoof naar achteren op de ergonomisch gevormde bureaustoel. ‘Wat voor reportages?’ wilde hij weten. ‘Hoe bedoel je?’ Hij keek Hanna met half samengeknepen ogen aan. ‘Waar heb je het in godsnaam over? Waarom ga je ongevraagd zitten?’

Zij vertelde hem met nadruk dat ze wilde schrijven, dat er nog iets meer bestond dan samenvatten. Om hem gunstig te stemmen en haar vrijpostigheid te verklaren, herinnerde Hanna hem aan de traditie van de krant. Hier kon je altijd en overal bij iedereen binnenlopen. Deze organisatie was een baaierd van ideeën, een bolwerk van kritiek. Binnen deze muren werd Nederland geestelijk op de been gehouden. Alleen al de gedachte aan een politieke misstap werd op de voorpagina uitbundig becommentarieerd. Bij de krant golden twee stelregels. Die stonden niet in de statuten. En niemand hoefde ze uit het hoofd te leren. De eerste luidde: ‘Gij zult beter weten.’ De tweede lag in het verlengde van de eerste: ‘In iedere pennenstreek uit zich het Onaantastbaar Gelijk van de krant.’ In de praktijk van een aantal redacteuren betekende de tweede stelregel: ‘In de grond is iedereen verwerpelijk, zelfs als hij het tegendeel heeft aangetoond.’ In de jaren negentig was deze interpretatie op de achtergrond geraakt, in hetzelfde tempo waarin het aantal vervroegde uittredingen toenam.

Zij overzag het bureau van haar chef, Simon Smeets; het was er een ontzaglijke rommel, restanten van de vele jaren die hij op deze plaats had doorgebracht. Smeets was een voorheen gelovig katholiek, hij was twee keer gescheiden en nog een tijdje voorzitter geweest van de tweemans-CPN-fractie in de gemeenteraad van zijn forensendorp. Twee dingen kon hij doen: haar zijn kamer uitgooien en ontslaan, maar dan zou hij met het stigma blijven zitten dat hij een vrouw uit de redactie had gewerkt. Daarom kon hij beter rustig blijven en haar argumenten op zich laten inwerken.

In feite had Hanna maar één argument voor haar verzoek reportages te mogen maken. Zij werd gek van de kantoortuin, waarin mensen elkaar beloerden omdat zij elkaar in de loop van zoveel jaren waren gaan haten. Dat was wat de filosofie over openheid van de jaren zestig had opgebracht. Zij wilde niet bij de vrouwenpagina en nog minder bij sport. Bij cultuur zou zij misschien op haar plaats zijn, maar die afdeling deed haar te veel denken aan het werk van haar vader. Verhalen maken, daarvoor achtte zij zich aangenomen. En die verhalen ontstonden niet op de krant.

Smeets wilde iets van haar lezen. Diezelfde avond bedacht zij een geschiedenis over Thaise restauranthouders in Amsterdam. Het was een schrijnend verhaal, over zelfverloochening en vierentwintig uur per dag werken. Het was ook een verhaal binnen het stramien van het Onaantastbaar Gelijk. Het ging over een heleboel zaken die op -heid eindigden: verdraagzaam-, eenzaam-, vastberaden-. Tijdens het schrijven voorzag zij een explosieve toename van het aantal abonnementen.

Toen hij het stuk gelezen had, informeerde Smeets of zij dacht dat hij seniel was. Zijn gezicht werd een beetje rood. Zij keek naar zijn handen, die vol bruine vlekjes zaten. Smeets zei dat ze maar eens op pad moest, ‘om de werkelijkheid te leren kennen’. Terwijl hij die zin uitte, leek het of zijn nek weer dikker werd.

Hanna zei: ‘Die maken we hier toch zelf?’

Hij keek haar een tijdje ongelovig aan.

‘Hoe bedoel je?’

‘Iedere beschrijving van de werkelijkheid is niet meer dan een mogelijkheid,’ parafraseerde zij een leerboekje dat haar te binnen schoot. ‘De meest subjectieve visie benadert in sommige gevallen de objectieve werkelijkheid meer dan de zogenaamde objectiviteit, die meestal uit niet meer bestaat dan cijfers en geselecteerde feiten.’

‘Allemachtig,’ zei Smeets. ‘Hoe komt iemand aan zoveel wijsheid?’

‘Ze moeten je toch iets leren tijdens een studie.’

Het antwoord beviel hem. Vaderlijk kneep hij haar in de

schouder. Juist op dat moment kwam Wolffers binnen. Zij was de drijvende kracht achter de rubriek Geestelijk Leven. Wolffers, dat wist iedereen, hield streng toezicht op journalisten die redactrices onder werktijd in de schouders knepen. Van dat soort opleiding was zij niet gediend.

‘Wees sterk,’ zei Smeets, terwijl hij ging staan. ‘Je komt er bovenop. Ik ben overtuigd van je doorzettingsvermogen. Neem een voorbeeld aan Ilonka hier. De faam van onze krant als verdediger van de belangen van vrouwen, hebben wij voor een groot deel aan haar te danken.’

‘Precies,’ zei Wolffers. ‘En dus niet aan jou.’

Terwijl Hanna haar bureau opruimde, kwam Wolffers naar haar toe en nodigde haar uit mee te gaan eten. Tot nu toe waren zij langs elkaar heen gelopen; niet met opzet. Wolffers nam haar mee naar een achteraf gelegen restaurant in de binnenstad. Pas toen zij tegenover haar was gaan zitten, zag Hanna dat haar collega zich had opgemaakt. Op de krant was het een uitzonderlijk verschijnsel dat collega's met elkaar gingen eten. Dit was meer dan eten, dat voelde Hanna. Ongebreideld leefde haar oudere collega zich uit in verhalen over medewerkers van de krant. Pas halverwege de maaltijd wilde zij van Hanna weten wat haar in de kamer van de chef verslaggeving had gebracht.

‘Vragen of ik reportages mag maken.’

‘Je neemt me toch niet kwalijk dat ik binnenkwam? Maar dat vettige handje van die man. Daar heb ik zo langzamerhand een zesde zintuig voor gekregen.’ Onmiddellijk na die woorden begon ze te lachen; haar gezicht kreeg iets kinderlijks, Hanna zou het zelfs lief durven noemen.

‘Vind je het eten wel lekker?’

Hanna prikte een stronkje bloemkool aan haar vork en hield het omhoog. Zij knikte.

‘Kun jij dan begrijpen,’ vroeg Wolffers, ‘waarom niemand ooit een ster zal toekennen aan een vegetarisch restaurant?’

Hanna schudde haar hoofd; het kon haar niet schelen.

‘Omdat de toekenners van sterren mannen zijn,’ beantwoordde Wolffers haar eigen vraag. ‘En mannen hebben geen smaak.

Daarom komen hier uitsluitend vrouwen. Mooie blouse heb je aan. Waar heb je die gekocht?'

'Genaaid door een vriendin.'

Wolffers knikte haar waarderend toe.

'Jouw vriendin?'

'Ik bedoel *een* vriendin.'

'Ik kan mij heel goed voorstellen dat jij je op jouw leeftijd niet wilt binden.'

De pomp

Het licht deed Hanna vroeg ontwaken. Toch scheen er geen zon. Zij had een zwaar gevoel achter haar ogen. Iedere gedachte aan de vorige avond maakte haar onrustig. Toen zij in de spiegel keek, stond er iemand anders tegenover haar. Die ander vertelde haar dat zij gek was. Wolffers had haar mee naar huis genomen; haar werkkamer stond vol oude poppen en spelletjes. Hanna interesseerde zich niet voor oud speelgoed en zeker niet voor catalogi waarin opwindautootjes en clowns waren afgebeeld, met de daarvoor geldende prijzen. Zij werd een beetje slaperig van de wijn en vond het niet onprettig toen Wolffers naast haar kwam zitten en na een omweg, zich onhandig verontschuldigend, over een geliefde begon die op een dag haar biezen had gepakt en die ze nooit had teruggezien. Een briefwisseling en snikken, vermengd met verwijten via de telefoon. De vriendin werkte voor een stichting waar ze de vrede bevorderden. Op een dag draaide Wolffers het nummer. Haar voormalige geliefde was voor het werk naar Afrika vertrokken.

Hanna wist niet goed hoe zij op het verhaal moest reageren, zij voelde daar ook weinig behoefte toe. Wel had zij sterk de indruk dat alles deze avond zomaar gebeurde, in ieder geval vanzelfsprekender dan anders. Tegenover Smeets had zij gehandeld volgens een vooropgezet plan. Nu leek het alsof er na de uitvoering nog slechts een onafzienbaar grijs veld was overgebleven.

Doorgaans was haar leven gevuld met afspraken, opdrachten aan haarzelf, het bedenken van plannen. Zij wist daarom wel hoe zij verder moest, maar alleen al het idee dat zij de man nog eens zou moeten aanspreken, vervulde haar met weerzin.

Op de krant kreeg zij de opdracht de wacht te betrekken bij een benzinestation. De oliemaatschappij die het beheerde, wilde een boorplatform in zee laten zinken. Dit zou kunnen leiden tot een milieuramp. Een boycot moest deze zien te verhinderen. Als een spaarzame automobilist zich ondanks alle oproepen in de media bij de pomp zou melden, moest Hanna naar zijn beweegredenen vragen.

Nooit had zij zo'n drukte gezien op een benzinestation. Stuk voor stuk vroeg zij aan de chauffeurs waarom ze hier ondanks de boycotactie benzine kwamen kopen. Het merendeel antwoordde dat hun tank leeg was.

Een donkere traan

Na een week die volledig gevuld was met research-opdrachten stuurde Smeets haar naar Limburg. Het kopje boven het ANP-bericht had zij gezien zonder de behoefte te voelen het verder te lezen. Vanaf 's morgens negen uur had zij op het archief gezeten. De opdracht kreeg zij daarom pas in de namiddag.

Naar welke opdracht was haar voorkeur uitgegaan; waar had zij op gehoopt? Een gebeurtenis waaruit zij om een geheimzinnige, voor niemand anders traceerbare reden, iets over zichzelf zou leren. Hanna had het gevoel dat haar ontwikkeling een tijd had stilgestaan. Andere mensen verliezen eerst hun moeder en dan hun vader en vinden dan midden in dat verlies een soort steen der wijzen die ze als zichzelf herkennen. Haar moeder ging dood toen zij zeventien was. Haar schoolvriendinnen werd aangepraat dat zij daardoor een beklagenswaardig kind was. Het verlies van haar moeder had Hanna een vrijheid opgeleverd die anderen niet bezaten. Met die vrijheid wist zij zich alleen niet

goed raad. Zij woonde vanaf dat moment alleen met haar vader. Hij was een alleraardigste man. Nooit hadden zij zelfs ook maar de aanzet tot een conflict gehad; zij had geen kind aan hem. Twee maanden geleden was hij getroffen door een hartstilstand, toen hij op zijn kamer zat.

Zij had niet overwogen ergens anders te gaan wonen. Wel had zij meteen een aantal van zijn zaken weggedaan, maar zijn werkkamer lag er nog bij zoals daarvoor. Hij had onder meer zijn paspoorten bewaard. Dozen vol foto's. Op een van die foto's stonden zij naast elkaar in een ruimte die haar aan de Spiegelzaal van het Concertgebouw deed denken. Maar het was ergens anders, waar wist zij niet meer. Na haar moeders dood nam hij haar geregeld mee naar concerten en soms naar de schouwburg. Zij durfde hem die genoegens niet te weigeren. Het gaf hem een goed gevoel als hij zich kon inbeelden dat hij aan haar opvoeding bijdroeg. Hij wilde zijn waarden op haar overdragen. Hij had zich voorstellingen gemaakt over haar mogelijkheden in de wereld. Tot haar achttiende moest zij om twaalf uur 's avonds thuis zijn, maar hij was doodsbang voor het conflict dat zou kunnen uitbreken als hij dit ging controleren.

Als Hanna haar vader voor een laatste gesprek kon terughalen, zou zij een flinke ruzie met hem beginnen. Omdat hij ervandoor was gegaan zonder haar te waarschuwen. Omdat hij door op zijn werkkamer te sterven suggereerde dat de dood weinig belang had. Een karweitje tussendoor, niets bijzonders. Ze wilde hard tegen hem schreeuwen, voor het eerst eigenlijk. Hem tonen dat zij wel iets kon. Hem terughalen opdat hij trots op haar kon zijn. Als dat bereikt was, mocht hij weer verdwijnen. Deze gedachte had haar voldoende moed gegeven om bij Smeets binnen te gaan.

Het ANP bracht de redacties op de hoogte van een bloedende madonna. Langzamerhand ontwikkelden dergelijke verschijnselen zich tot een rage. Een donkere traan was door het porselein van het beeldje gekomen. De eerste getuigen konden vaststellen dat het rechteroog van de madonna er geheel anders uitzag dan daarvoor.

Smeets vond het gebeuren hilarisch genoeg voor een bezoek aan de plaats waar het wonder zich had voorgedaan. En hij herinnerde zich Hanna's stuk over het benzinestation waar zij had staan blauwbekken.

‘Verras ons,’ zei Smeets. ‘Bericht uit de onderwereld van de menselijke geest. Sterk onze lezers in de geheel onterechte gedachte dat ze voor bijgeloof te slim zijn.’

Zelf wist Smeets veel van madonna's. Langgeleden was hij correspondent geweest in Rome, waar hij de ring van de paus had gekust. Als goed marxist had hij in gedachten zijn hand eraf gebeten.

Hanna pakte het spoorboekje. Zij hield van reizen, ook al was het voor haar werk. Al de hele dag liep zij met de nasmaak van de viergroententaart, die zij met Wolffers had gegeten.

De eerste tuin

Zij had altijd van reizen gehouden. Haar moeder overleed aan het begin van een zomer. De eerste dagen na de begrafenis voelde zij de neiging zich voor de zon te verschuilen in een kamer op het noorden, waarvan zij de gordijnen had gesloten. Haar vader zag onmiddellijk wat er gebeurde. Hij zette haar in de auto en reed met haar naar zuidwest-Frankrijk, naar een hotel op een heuvelkam, in het gebied van de Aveyron. Achter het hotel lag een tuin, doorsneden door een pad dat zich omlaag slingerde, tot halverwege de heuvel. Met veel liefde hadden de eigenaars de tuin beplant met een veelheid aan soorten, overal bloeiden bloemen. In de tuin stonden stoelen en bankjes, waarop zij al die dagen niemand tegenkwam. Het was een volmaakte plaats om dikke romans te lezen, maar haar geest gleed weg van de woorden die anderen hadden opgeschreven. In het dorp kocht zij een blocnote en onder een boom probeerde zij een verhaal te schrijven, zonder te weten waarover het zou gaan. Daarna droomde zij dat zij 's nachts in de tuin zat te schrijven. Haar moeder kwam

in haar nachtjapon kijken waar ze uithing. Ik schrijf een verhaal, zei Hanna. Doe dat maar in je eigen tijd, zei haar moeder. Maar dit was immers haar eigen tijd. Nee, zei haar moeder, het is nacht. Zo droomde Hanna dat zij in andermans tijd in een tuin zat en schreef. Maar het was haar eigen nacht waarin zij droomde. Bij het ontwaken was dat min of meer een geruststelling. Wel was zij kletsnat van het zweet. Omdat de droom haar nog niet helemaal had losgelaten, herinnerde zij zich nog iets anders. Het ging om stemmetjes die uit de boombladeren kwamen. Maar zij ving geen verstaanbare woorden op. Daarna viel zij opnieuw in slaap. Nu volgde zij haar moeder, die met een zaklantaarn voor zich uit scheen. Er was geen maan. Dikke wolken hingen laag boven de grond. Zij werd bang; zij was de tuin ingelopen bij volle maan. Hoe laat het was, wist zij niet. Zij hield de blocnote onder haar arm en liep de hellende tuin door naar het laagste punt, zonder te bedenken dat zij straks terug moest, de omgekeerde weg; soms hoorde zij in de verte een trein, waarvan het geluid vanuit het dal naar haar opklom. Zij worstelde zich hijgend omhoog, een scherp gevoel in haar keel; haar hart bonkte. Alsof het uit elkaar zou barsten. Zij stelde zich voor hoe zij hier gevonden werd, met een uit elkaar geknapt hart waarvan de brokstukken naast haar lichaam lagen, terwijl een open gat in haar borst de plaats aanwees waar het had gezeten. En dan? schoot het door haar heen. En dan, mamma?

Mamma? Aan wie vroeg zij raad? Was dat niet de moeder die haar had achtergelaten, ertussenuit was gepiept zonder nader bericht, zichzelf in haar oneindige arrogantie had verwijderd van degenen die van haar hielden. Ging dat zomaar? Bestond er geen instantie die dat had kunnen verhinderen?

Zij had de dag volgend op de droom ook werkelijk met een blocnote in de tuin gezeten. De zon zakte op een gegeven moment weg achter de heuvels; opeens leek het landschap veel minder toegankelijk. Alles was groen, met hoogstens een aantal nuances. Plotseling wilde zij daar niet blijven zitten, een onbestemde angst deed haar opstaan en omhoogrennen. Dat hield zij niet lang vol; na vijftig meter klauteren hijgde zij als een oud

karrenpaard, zoals haar moeder dat noemde. Waarom zelfs hier haar moeder? Was zij in de buurt? Had zij de zon onder de heuvels getrokken? Deed zij het licht uit, langzaam, zo langzaam dat haar dochter nog maar net het veilige hotel bereiken kon? De plaats waar zij de blocnote vasthield, verried de greep van haar hand. Het papier was nat geworden. Haar benen gingen steeds moeilijker; zij durfde niet te rusten.

's Avonds was zij kwaad op haar vader. Op het terras voor het hotel bestelde hij een diner van vier gangen. En hij dronk veel wijn, drong haar zelfs een slokje op, hoewel hij wist dat zij niet van drank hield. Zij dronk water en keek naar de bubbeltjes die naar het oppervlak kwamen.

Nadat zij zich had uitgekleed sloeg zij de blocnote open en keek wat zij geschreven had. Het verhaal, dat zij bewaarde, kon zij later niet anders omschrijven dan als een serie bewegingloze beelden, die uitzicht boden op een vooralsnog ontoegankelijke wereld, waar de pijn die zij ervoer tijdens het schrijven zou worden opgelost en vervangen door iets dat licht genoeg was om haar te laten zweven, zoals Peter Pan, die altijd jong mocht blijven en daarom de bitterheid van het verval kon ontgaan. Maar de woorden die zij gebruikt had waren vol sentiment.

Nadat zij een tijdje naar haar eigen tekst had zitten staren, borg zij hem in haar koffer. Zonder precies te begrijpen waarom, beschouwde zij het als een bemoedigend teken dat zij de oude blocnote zoveel jaren later terugvond in een lade van haar vaders bureau, boven op een stapeltje papieren, onder het spoorboekje dat hij altijd op dezelfde plaats had liggen.

Een wrede meester

In de laatste week van 1985 had Vassula Ryden, voormalig tenniskampioene van Bangladesh, juist een boodschappenlijstje opgemaakt toen het potlood in haar hand uit eigen beweging be-

gon te schrijven. ‘Ik ben je engelbewaarder,’ schreef het potlood. Ook de volgende maanden kreeg zij geen gelegenheid om zich tot de inkopen voor het weekeinde te beperken. Steeds leidde de onbekende, Daniël genaamd, haar hand. Geheel in de lijn der verwachtingen waren het vooral haar tekortkomingen die op papier verschenen. Na drie maanden nam Jezus in eigen persoon het schrijven over. Zelf schreef Vassula kriebelig; Jezus maakte grote rechte letters. Het voorbeeld van zijn handschrift in de krant suggereerde dat hij nog maar pas schrijven had geleerd. En er stonden hartjes tussen de woorden. Omdat Jezus in het Engels schreef, kon Vassula sommige woorden niet begrijpen. Nooit vernam zij via de boodschappen vooraf de uitslag van voetbalwedstrijden of de paardenrennen. Aan Jezus viel weinig te verdienen. Gebed en naastenliefde, daarmee moest Vassula het doen. Wel zag een kind in een rolstoel haar voor Maria aan en genas stante pede.

Toen Vassula in New York over haar ervaringen vertelde, tijdens een bijeenkomst die ook via de tv werd uitgezonden, veranderde ze op het scherm plotseling in Jezus zelf en kreeg een grote neus en een baard. Niets was uitzonderlijk genoeg als het een wonder betrof.

Hanna stopte de artikelen die zij uit het elektronisch archief had gehaald in haar tas, ging voor de spiegel staan en keek een tijdje naar zichzelf. Zij probeerde zich Jezus voor te stellen als een klein dik mannetje met grote ronde ogen en een kaal hoofd.

Maar het ging om Zijn moeder. De wenende, bloedende, altijd droefgeestige en toch zo verzorgende, troostende moeder. Meesteres van verschijningen en verdwijningen. En daarom had Hanna, hoe belachelijk ook, een beetje medelijden met haar: zij was als een pierrot, die de mensheid aankeek met een droeve glimlach, en plotseling begon ze weer te bloeden uit een oog, mannenbloed zoals bij de madonna van Civitavecchia, of gewoon hars - soms een kleurstof waarmee de eigenaar het gips doordrenkt had voordat hij er een laag vernis over had aangebracht, met een voor het onwetenschappelijk oog onzichtbaar gaatje.

Lachebekje Madonna: waarom zou ze lachen, nadat ze zonder te kunnen tegenstribbelen door de Geest was genomen? Want zo kon je het ook zien. Een wrede meester die een vrouw zwanger maakt en haar opdraagt dit zonder protest te aanvaarden. Zelfs de minste onder de hoeren had meer in te brengen dan Maria.

Orkaan en bacterie

In de trein viel Hanna in slaap, moe van de afgelopen nacht waarin zij lang met Wolffers had gepraat. Haar vader verscheen haar voor de geest. Hij zei: ‘Je moet niet bang zijn.’ De trein reed een wolkenloos gebied binnen, de zon scheen in haar gezicht en zij droomde verder over haar vader. Opnieuw zei hij: ‘Wees niet bang’. Hanna ergerde zich aan de uitspraak. Nooit eerder had hij gezegd dat ze niet bang hoefde te zijn. Hij vond juist het omgekeerde. Wie zwak durfde te zijn, toonde zich sterk. Het was een van de misverstanden waarmee zijn hele generatie zichzelf in de luren had gelegd. Hun kinderen mochten van ze schreeuwen, graag zelfs, dan schreeuwden ze zelf lekker mee. Lieve meegaande man, haar vader. Mannen zoals hij sloten zich op in werkkamers en daar begonnen ze subtiele boeken te schrijven om de wereld te verhelderen. Apetrots was haar vader geweest, toen zij met geschiedenis was begonnen. Dat was precies wat hij altijd gewenst had: een kind dat zijn werk voortzette, de volmaakte kopie.

Wolffers had gevraagd of zij bleef slapen. Het was toch te laat om naar huis te gaan; zij maakte de logeerkamer in orde. Later kwam zij Hanna goedenacht wensen, kuste haar op haar wangen. Hanna vond het prettig om te blijven, en er was iets in Wolffers dat haar vanaf de kennismaking onmiddellijk en onontkoombaar had aangetrokken, een mengeling van aandacht en zekerheid die zij nooit in die mate ontmoet had. Tegelijk wilde zij daar niet te veel over nadenken, alsof het dan stuk kon gaan.

Maar zij kon haar geest niet stilzetten. Die stelde zich zelfs liefdesbetuigingen voor, met een lichte nieuwsgierigheid. De spanning maakte haar een beetje in de war. Niet lang nadat Wolffers de deur van de logeerkamer achter zich had gesloten, ging Hanna de gang op en klopte bij haar aan. Wolffers zat in bed en las de weekbladen. Zwijgend ging zij op de rand van het bed zitten; Wolffers trok haar tegen zich aan. De lichtheid van haar gebaren stond lijnrecht tegenover de houterigheid waarvan Hanna dacht dat het een kenmerk van haar was. Wolffers moest gemerkt hebben dat zij zich niet helemaal gemakkelijk voelde.

'Ga maar proberen of je kunt slapen,' zei ze. 'Alles moet zijn tijd hebben.'

Hanna wilde er niet over nadenken of dat waar was.

Kwade ogen

Af en toe speelde haar moeder voor actrice. Omdat de spelers van het amateurgezelschap waarvan zij lid was er zelf voor moesten zorgen dat de zaal vol kwam, gingen zij soms naar de voorstelling. Haar vader voorop, vaak hoorde zij hem zuchten. 'Dat komt omdat ik vroeger van toneel hield,' antwoordde hij op de vraag waarom hij zich aanstelde, en hij vertelde haar hoe hij in zijn jeugd beroemde acteurs had zien optreden en actrices op wie hij verliefd was geworden. Vervolgens prees hij haar moeder en zelfs zette hij af en toe een applaus in, als zij zonder kleerscheuren door een claus gekomen was. Hij zorgde ervoor dat zij ruimschoots van bloemen werd voorzien; als enige van de actrices stond zij met vijf bossen in haar handen, voor een bijrol. In de vierde klas van de middelbare school kwam het moment dat Hanna niet meer mee wilde; zij schaamde zich voor haar vriendinnen, die weliswaar niet meegingen naar het verveloze theater, maar alleen al de gedachte dat zij haar moeder zouden zien spelen, bezorgde haar een rode kleur.

Zij luisterde naar de teksten, opgezegd op een toon die haar

woedend maakte. Zij zou trots moeten zijn op haar moeder, haar aanmoedigen. Maar zo werkte het niet.

Haar moeder bleef toneelspelen tot zij ziek werd.

Minder dan een jaar na de dood van haar moeder raakte haar vader bevriend met een medewerkster van een uitgeverij. De vriendschap kon niet lang duren; hij kon niet wennen aan de genegenheid van een ander dan haar moeder.

De medewerkster bracht Hanna in contact met een schrijfster, die zij een interview kon afnemen voor een werkstuk. De schrijfster was een aardige, oudere vrouw, die een schaal koekjes voor haar neerzette, terwijl zij omstandig inging op de vragen die Hanna stelde. Voor die vragen zou zij zich later schamen; zij had het werk van de schrijfster niet zorgvuldig gelezen, het interesseerde haar niet. Toen zij op het punt stond weg te gaan, ging de schrijfster naar de boekenkast en trok er een boek uit. ‘Kijk,’ zei ze. ‘Dit is het laatste. Neem het maar mee. Ik hoop dat je het mooi vindt. Wacht, ik zet mijn handtekening.’

Naar die handtekening had zij later vaak gestaard. Het boek had zij na de eerste bladzijden verder ongelezen weggezet in de kast.

Kijk naar mij

Op de dinsdagochtend voorafgaande aan de dag van Hanna's vertrek naar Uffel, was mevrouw Coumans naar beneden gegaan om het ontbijt voor haar man te maken. Het was half zeven. De meesten van haar buurvrouwen troffen op dat moment van de dag hun katten, die zich loom uitrekten en hun staart om de benen van het vrouwtje krulden. Mevrouw Coumans hield niet van katten. Zij opende de deur naar het kleine tuintje, keek omhoog naar de lucht, waarin zware wolken hingen en legde de drie stappen af naar het mariabeeldje in de kleine, door haar man eigenhandig gemaakte grot. Voor het beeldje liet zij zich op een

knie zakken en raakte de bovenkant van de grot aan. Hierna richtte zij zich tot haar troosteres, zoals op andere dagen. In materiële zin durfde zij Maria niets te vragen, daarom verzocht zij snel en zonder haar lippen te bewegen - boven opende Thieu het raam van de badkamer - om voldoende kracht voor de komende dag. Zij bad ook voor Franske. Mevrouw Coumans sloot haar ogen en opende ze meteen weer. Het rechteroog van de madonna was opgezwollen; een bokser in de ring, - zij durfde de vergelijking niet af te maken.

De mond van mevrouw Coumans viel ook letterlijk open. Zo leek zij een beetje op Franske, in zijn meest onnozele momenten. Met gesloten mond, strak voor zich uitkijkend, was hij merkwaardig genoeg nog altijd een beeldje.

Zij liet zich op haar knieën zakken en keek ongelovig naar het beeldje. Maar de madonna nam haar bij de hand, zij voelde heel direct de warmte en de lichte druk op haar nog stijve vingers. ‘Kijk naar mij,’ fluisterde de madonna, zonder stem, het was voldoende dat mevrouw Coumans wist wat Maria van haar verlangde.

Toen zij beter keek, zag zij dat het beeldje geen verwonding aan het oog had opgelopen. De madonna weende bloed; zij strekte haar vinger uit naar het oog, zonder dat zij het durfde aanraken. Daarna zag zij dat het bloed nog nat was. Ondanks de snel groeiende zekerheid dat zich iets bijzonders in de tuin had afgespeeld, raakte zij de natte plek toch even aan en bracht haar vinger naar haar neus. De vinger geurde licht maar onmiskenbaar naar rozen.

Mevrouw Coumans vouwde haar handen en huilde. Tegelijkertijd begon zij te bidden. ‘Heilige Maria, beschermster van ons zondaars,’ bad zij, ‘dank u. Dank u wel. Dank u.’ Meer kon zij niet uitbrengen; meer had zij niet kunnen bedenken.

Hoewel zij het beeldje niet alleen wilde laten, liep zij struikelend het huis binnen en commandeerde Thieu onmiddellijk naar beneden.

Haar echtgenoot kwam met zijn hemd uit zijn broek de trap af en vroeg wat er aan de hand was. Hij dacht aan een ongeluk, iets met zijn zoon; daar dacht hij al achttien jaar aan. Maar Frans-

ke sliep nog, zoals iedere ochtend, met zijn linkerhand tussen zijn benen.

Dies irae

Pastoor Rog had de ochtend voor zichzelf gereserveerd. Hoewel hij zich ervan bewust was dat hij zich hiermee conformeerde aan een vooroordeel over pastoors, had hij zich voorgenomen een deel van de vrije tijd door te brengen in de kelder van de pastorie, om die uit te mesten en de wijnvoorraad op te nemen. De pastoor was een kenner; het verhaal over de bruiloft te Kana, waar Jezus water in wijn veranderde, had hij altijd met enige scepsis bekeken. Niet dat hij er geen geloof aan hechtte. Wat in de bijbel stond was waar; alleen boeken die door en door betrouwbaar waren, maakten na zoveel eeuwen nog altijd furore. Wel had de pastoor gerede twijfel over de kwaliteit van de wijn; wijn maken was nog steeds niet het sterkste punt van Israëli's.

De pastoor ging het boek zoeken waarin hij zijn aankopen noteerde. Er stonden heel wat strepen in. Slechts weinig herinnerde hem op een even indringende manier aan de vergankelijkheid van het aardse als zijn eigen voorraadboek.

Met dit boek in de hand wilde hij op weg gaan naar de kelder. Toen hij een blik uit het raam wierp, zag hij Agnes Verhallen, de dochter van de garagehouder. De laatste tijd, sinds de dood van haar moeder een jaar geleden, had hij haar niet meer in de kerk gezien. In zijn geheugen stond zij scherp getekend, als het mooiste bruidje dat hij ter communie had zien gaan. Agnes liep het pad op naar de kerk.

Het aanschouwen van het meisje mobiliseerde de aandacht van de pastoor, op een wijze waarover hij vaak had nagedacht. Hij begreep die aandacht nu precies, maar wist dat die nergens toe zou leiden. Zo goed kende hij zichzelf. Dat Agnes, na zo lange tijd, zelfs op weg ging naar de kerk, daaraan had hij vaak

genoeg gedacht; de ontmoeting bij het altaar, haar tong waarop hij de ouwel mocht leggen, het parfum dat door het schot het biechthokje binnendrong. Het wijnboek lag met de rug omhoog op de grond.

Bij het verlaten van de kamer stootte hij zijn dijbeen pijnlijk tegen een hoek van het bureau. De pijn verbijtend ging hij zo snel mogelijk naar de voordeur, wachtte daar vol ongeduld, om haar de kans te geven rustig de kerk te betreden en stak daarna het pad over naar de ingang van de kerk.

Bij het binnenkomen van de kerk zag hij Agnes op haar knieën liggen, binnen de beschutting van een kerkbank maar wel zo dicht mogelijk bij het beeld van de Maagd, dat de pastoor een doorn in het oog was. Twintig jaar geleden, in een hang naar zuiverheid die uitliep op kaalslag, had het kerkbestuur alle mooie beelden buiten de deur gezet. Hoe hadden hun opvolgers het in hun hoofd gehaald dit onding terug te kopen? Zelfs het blauw van Maria's jurk deed pijn aan zijn ogen.

Even bleef hij naar het meisje staan kijken. Het vroeger lange blonde haar had zij tot een rattenkopje laten knippen. Misschien heette dit kapsel alweer anders. Nieuwe ontwikkelingen in de haarmode hield hij niet bij. Emilie Schillemans, zijn huishoudster, had ongewassen piekhaar; een jaar geleden had hij gedroomd dat zij naakt in zijn kamer stond. Omdat hij er zelfs niet zeker van was dat hij dit droomde, had hij zijn ogen stijf dichtgeknepen en in straf tempo het dies irae opgezegd.

Het had hem niet verwonderd dat het meisje de biecht had verzaakt. Omstreeks hun zestiende raakte de loop er meestal uit. Als zij getrouwd waren, kwamen ze meestal terug. Soms genoot hij van de spanning; als hun geheimen door de tralies sijpelden, hield hij onwillekeurig de adem in.

Agnes had haar moeder verloren, aan de slopende ziekte die het merendeel van zijn parochianen niet bij de naam durfde noemen.

Toen hij achter haar stond aarzelde Rog. Tegen zijn zin, maar buiten zijn wil om, bleef zijn adem steken in zijn keel. ‘Agnes,’ zei hij schor. Hij legde een hand op de schouder van het geknielde meisje. En opeens wist hij het met een al zijn weerstand

verterende kracht: eens was zij zijn lieveling geweest, de dochter die hem in werkelijkheid niet vergund was. ‘Ik dank God dat ik je op deze manier terugzie.’

Nog steeds in geknielde houding keerde zij zich naar hem om. ‘Wilt u mij de biecht afnemen?’

Juist op dat moment kwam een parochielid de kerk binnenrennen, luid roepend over het in het huis van de familie Coumans ontdekte wonder.

Zomerzon en chocolade

Hanna's moeder zat meestal in zo'n hoge, ouderwetse strandstoel; ieder jaar werden die dingen opnieuw geschilderd, dikke lagen verf over elkaar. Maar in augustus, als het einde van het seizoen naderde, begonnen ze alweer te bladderen. Kinderen die niet wilden dat mensen hen naakt zagen, verscholen zich in de badstoelen achter hun moeders, die intussen onverstoord doorbreiden - Hanna's moeder niet. Zij las een boek want daar was zij het hele jaar niet aan toe gekomen. Zij had het altijd druk. Nu was haar zonnebril naar het puntje van haar neus gegleden; Hanna's vader zei dat hij het leuk vond. Hij knuffelde haar moeder, maar die moest nodig lezen. Daarna gingen ze met hun drieën zwemmen in het altijd veel te koude water.

Het was tijdens zo'n zomer dat haar moeder plotseling niet uit bed kon komen, vanwege spit. Haar vader vond dat dat niet kon. Je gaat niet voor duur geld naar een badplaats om met spit in bed te blijven. Die ochtend hielp haar vader haar een kuil te scheppen; voor Hanna's moeder kochten zij chocolade. ‘Helpt dat tegen spit?’ wilde zij weten. ‘Ah!’ riep haar vader. ‘Chocolade.’

Het klonk alsof zich in chocolade alle geneesmiddelen van de wereld verzameld hadden. Dat die stomme artsen dat nog niet ontdekt hadden. ‘Maar nooit repen,’ zei haar vader. ‘Repen worden machinaal gemaakt en verpakt door machines. Het gaat

om menselijke chocolade. Weet je wat dat is?' Hij wachtte even en voegde er op geheimzinnige toon aan toe: 'Chocolade van de liefde.'

Hij wist een winkel waar ze grote plakken verkochten, bitter en melk, en allemaal met hele hazelnoten. Die zorgden bij de genezing voor de finishing touch. Haar vader wilde zich tot één plak beperken, maar voor de zekerheid en om haar moeder zo gauw mogelijk weer op de been te helpen drong Hanna aan op meer. 'Weet je wat,' zei hij, 'we kopen er van alle soorten één.' Toen zij thuiskwamen leek het gerucht van de aankoop hen al vooruitgesneld. Juist toen ze binnenkwamen, was haar moeder opgestaan en liep met stijve passen door de kamer. 'Jongens,' riep ze opgelucht. 'Een wonder. Ik ben beter!'

Het tweede wonder in haar leven heette Chartres. Als zij van vakantie terugkeerden naar huis, reed haar vader altijd langs de kathedraal. Soms, als de zon feller scheen dan het jaar ervoor, zat hij zich al uren van tevoren te verheugen op het weerzien met zijn geliefde ramen. Haar moeder toonde zich minder geïnteresseerd. Ze vond dat haar echtgenoot zich aanstelde; misschien had zij wel een beetje gelijk. Het was of hij zijn geest oppompte om des te extatischer door de kerk te kunnen lopen, temidden van de duizenden toeristen, die net als hij het schitterende glaswerk bewonderden, hoewel zij zich daarbij waarschijnlijk niet voorstelden dat zij door die ramen rechtstreeks het atelier van de glazenier binnenstapten om zich persoonlijk met de uitvoering van diens handwerk te bemoeien. Over fantasie had haar vader niet te klagen. Terwijl hij rondliep, erop lettend dat Hanna in zijn buurt bleef zodat ze zijn explicaties niet misliep, wees hij haar op de details die hem al eerder waren opgevallen. Hij kwam al sinds zijn studententijd in de kathedraal, achtte zich bijna een onderdeel van de inventaris. Zijn begeestering kwam rechtstreeks voort uit zijn passie voor oude bouwwerken, verbonden met de onverwoestbare hoop dat die ook in de toekomst rechtop bleven staan, als teken van continuïteit in de wereld. Zo ging hij dood, een boek met reproducties op zijn schoot. In enkele kranten verscheen een kort levensbericht over hem. Hij was

Nederlands secretaris van een organisatie die zich in internationaal verband bezighield met het behoud van architectonische cultuurmonumenten. Zijn kantoor was ondergebracht bij een stichting die mondiaal de belangen van het cultuurgoed behartigde. Daar vormde hij een eenmansbedrijfje. Hij was altijd zo vrij als een vogeltje. Het pensioen had hij juist niet bereikt.

Toen zij na zijn dood zijn werkkamer opruimde, zonder nog te overwegen om dingen weg te gooien, vond zij in een map waarop hij had geschreven 'Persoonlijke documenten' een schoolschrift van haarzelf met aantekeningen over boeken die zij had gelezen voor het eindexamen. Hij had er kennelijk in zitten bladeren. In zijn regelmatige handschrift had hij geschreven, waarschijnlijk in de verwachting dat zij dit zou lezen en eventueel zou reproduceren voor de ademloos toehorende leraar: 'In de kunst heeft het christelijk geloof zijn enige goddelijke betekenis. Als het licht, en in het bijzonder de felle zomerzon, door de ramen van de kathedraal van Chartres valt, is men bereid in God te geloven: zijn oog geeft het werk van de kunstenaars een onbegrijpelijke kracht; de kleuren mengen zich tot wat een symfonie genoemd wordt. Het is zonder geluid, een samensmelting van slechts met het oog waarneembare indrukken, niet met de toevalligheid van een mozaïek maar als een door de makers heel precies op deze manier gewilde combinatie die de toeschouwer na al die eeuwen nog altijd sprakeloos laat.'

Sprakeloos, dacht zij, daarvoor heb je geen eeuwen nodig. Zij bladerde verder in het schrift, zonder resultaat. Zij had er nooit meer in gekeken en hij had het waarschijnlijk uit een prullenbak gevist, uit sentimentaliteitsoverwegingen voor haar bewaard tot na zijn dood.

Geweende tranen

Naast de familie Coumans woonde Lidie Thijssen. Op haar veertigste werd zij kinderloos weduwe; vaak had zij op Franske

gepast. Daarom kon zij enig recht doen gelden op de zegeningen die de Maagd in Uffel ging verspreiden. Al bij de eerste stap in de tuin van haar buurvrouw voelde zij dat er iets bijzonders met haar ging gebeuren. Toen zij het bloederig betraande oog had gezien, verzonk zij onmiddellijk in gebed. Geheel in tegenspraak met wat de dokter haar had voorgeschreven, liet zij zich op het natte grasveld op de knieën zakken. Toen zij weer opstond, was de reuma die haar lichaam pijnigde, verdwenen.

'Onze madonna is het beste geneesmiddel,' verklaarde Lidie Thijssen die ochtend op geëxalteerde toon tegen iedereen die het wilde aanhoren en dus ook tegen Hanna, die de uitspraak op haar blocnootje noteerde. 'De madonna heeft mij met haar tranen van de reuma bevrijd.' Op het eerste gezicht liep zij hoogstens nog wat stijf.

Mevrouw Thijssen achtte zich niet alleen het bewijs van de kracht van haar weldoenster, zij was de eerste die ervan mocht profiteren. Als het bekend werd en het wonder zich ook tegenover anderen voorspoedig ontwikkelde, zouden busladingen menselijk wrakhout het dorp binnenstromen. Het werd toch al behoorlijk druk. Nu kwamen vooral mensen uit de directe omgeving het huis binnen. Omdat hij niet verwachtte dat de genezende kracht van de madonna zich tot het behoud van het tapijt zou uitstrekken, had Thieu een oude traploper door de kleine woonkamer gelegd. In de kleine keuken zette Mathilde Coumans koffie, het was al de vijfde pot vandaag.

Franske zat op een krukje in een hoek van de kamer en speelde met een schuifpuzzeltje, waarmee een vaardiger speler de naam van het plaatselijke garagebedrijf kon leggen.

Nadat zij een tijdje naast mevrouw Thijssen in de tuin had gestaan en de traan met haar eigen ogen gezien had, ging Hanna terug naar de kamer en hurkte naast Franske, in de hoop dat hij iets verrassends zou meedelen over de madonna in de tuin.

'Heb jij ze ook gezien, de tranen?'

'Tranen,' herhaalde Franske.

'En heb je de madonna iets gevraagd?'

'Franske vliegeren,' zei Franske.

'Dat moet u niet doen,' kwam Thieu tussenbeide. 'Dat ver-

bied ik. Franske mag niet in de krant.'

'Misschien vindt hij het leuk,' zei Hanna, 'al die mensen.'

'Franske vliegeren,' herhaalde de jongen.

Thieu keek naar zijn zoon, haalde zijn schouders op en zuchtte. 'Franske houdt van de madonna,' zei Thieu. 'Hij hoeft niet in de krant.'

Franskes mond zakte een beetje open. Het was mogelijk dat hem iets inviel waarvan hij de kennis met niemand wilde delen. Hanna dacht aan het stuk dat ze moest schrijven. Het beeld van een zwakzinnige die naast de Moeder Gods zat. De fotograaf zou het een prachtidee vinden.

'Komt Franske ook tot de madonna bidden?' vroeg zijn moeder.

Franske stond op van zijn kruk en liep de kamer uit. In de tuin ging hij voor de grot zitten.

Hij drukte zijn knuisten tegen zijn mond, sloot zijn ogen en slaakte een hoge kreet.

Het ging niet om het nieuws. Hoewel dit toch *gebeurde*. Het curiosum is ook nieuws. Een ironische weergave van het onaanzienlijke dat anderen tot grote proporties opblazen, versterkt de eigenwaarde van de lezers. Voorlopig wist Hanna echter nog niet hoe zij het stuk moest schrijven.

'Hoe gaat u op de langere termijn de mensen in uw huis ontvangen?' had zij Thieu gevraagd.

'Daar zal de madonna voor zorgen,' antwoordde Thieu, gezeten op een keukenstoel. En met een blik op zijn alweer in gebed verzonken vrouw voegde hij eraantoe: 'Er zal een oplossing komen.'

'Maar al die mensen die iedere dag uw huis binnen willen. Stel dat het straks gaat regenen. Ik wil niet oneerbiedig zijn. Maar ik kan mij zo voorstellen dat u de gemeente heeft gevraagd...'

'De gemeente mag onze madonna op de knieën danken!' Thieu lachte schamper.

'Als het zo doorgaat,' vervolgde Hanna, 'komen er mensen

van heinde en ver. Die willen allemaal de madonna zien. Misschien kunt u niet in dit huis blijven wonen. Heeft u eventueel al aan een grotere woning gedacht, met een eigen kapel voor de madonna? Bent u wel eens in Lourdes geweest?'

'Mijn vrouw,' antwoordde Thieu met onverholen afkeer. 'Drie keer.'

'Denkt u dat het hier net zo gaat worden als in Lourdes?'

Thieu keek haar aan en besloot de vraag niet te beantwoorden.

'Gelooft u dat de kerk zal toestaan dat de madonna hier blijft?'

'Dat zullen wij zelf wel uitmaken,' zei Thieu op norse toon. Hij ging staan en trok zijn broek op. 'Verder zeg ik niets.'

Ook met mevrouw Coumans kon Hanna een gesprek voeren, tussen twee lofzangen op de madonna door. Mathilde Coumans had heel wat over haar hemelse vriendin te vertellen.

'Had u al eerder een huilende madonna gezien?'

Mathilde schudde haar hoofd. 'Dit is mijn eerste madonna die weent.'

'Weent of huilt?'

'Dat maakt toch niet uit? Tranen zijn tranen.'

Geweende tranen zijn andere tranen dan de tranen die je huilt, dacht Hanna; het zou een prachtige aanhef voor haar stuk zijn, als zij de vondst straks niet verwierp, zoals vaak wanneer zij dacht dat zij een zin had gevonden die alle andere in principe overbodig maakte, natuurlijk op de zinnen na die zij daarna zou schrijven. Juist zinnen die er hoopvol uitzagen en die voor een opwindend gevoel zorgden, bleken bij nader inzien de ergste vodden, opgeklopte en aanstellerige onzin die haar tot de depressieve overtuiging brachten dat zij er niets van kon.

Zij vroeg mevrouw Coumans te beschrijven wat zij voelde toen zij de traan in het oog van de madonna ontdekte. Was het een geluksgevoel? Dat zou straks kunnen verdwijnen, als de kerk een onderzoeker op het beeldje afstuurde. Dat deed de kerk namelijk altijd, en Hanna kon zich voorstellen dat het bisdom niet een zachtmoedige geleerde naar de Coumansen afvaardigde, maar een bijna afvallige, die al zoveel religieuze kermissen had

meegemaakt dat hij er doodmoe van was geworden. Het liefste zou zo iemand in een veelbekeken talkshow voor eens en altijd verklaren dat er geen wonderen bestonden, dat de wijn die Jezus uit water toverde allang achter een gordijn had klaargestaan, dat Lazarus dronken was en in een gezonde slaap had verkeerd. Misschien meteen erachteraan dat God natuurlijk nooit zelf die geboden aan Mozes gedicteerd had; de gefrustreerde schurk had ze zelf verzonnen. ‘Gij zult niet de dienstmaagd van een ander begeren, hoor hem!’ riep de onderzoeker met donderende stem tegen de benauwde presentatrice, die in stilte de redactie vervloekte die haar zo'n gek op haar dak had gestuurd.

Maar zo zou het niet gaan. En daarom wilde Hanna weten wat de ontdekster van de huilende maagd had gevoeld. Mevrouw Coumans was haar bed uitgekomen, met stijve enkels en een pijntje hier, een steekje daar. Nieuwe rotdag in het verschiet. En omdat het zo was, zo zou gaan, liep zij de tuin in, naar het grotje dat Thieu in een gulle bui gemaakt had. Zulke dingen kon hij wel. Hij was metselaar geweest voordat ze hem afkeurden op zijn rug. ‘Lieve Moeder der Smarten, geef mij een dag zonder pijn en laat Franske, die u mij als beproeving gezonden heeft, vandaag rustig zijn.’

Toen, bij de eerste stap in de tuin, voelde zij al iets - nog even bleef dat gevoel onbenoembaar; het was wel aanwezig, een sterretje in de saaie geschiedenis van haar leven. Wat was het? Een vleug opwinding in haar buik - heel lang geleden had zij zoiets gevoeld, bij een andere man, die weer verdwenen was, en zeker niet bij Thieu toen die haar zwanger maakte van Franske.

Het gevoel beschrijven. Ook haar knieën waren niet best. Dus ging het niet gemakkelijk, dat knielen. Maar dat had zij voor de madonna over. Maria zou begrijpen hoeveel moeite het knielen haar kostte. Zij durfde het natuurlijk niet hardop uit te spreken en zeker niet te denken, maar de harde inspanning die het buigen van een knie haar kostte, zou haar tijd in het vagevuur bekorten. Dan kwam ze er eerder uit dan Thieu, die voor de televisie zat te vloeken als zijn club een goal tegenkreeg.

Op dat moment had zij de traan gezien. Het was een roodbruine traan en toen zij erover nadacht, herinnerde zij zich dat

zij er even aan geroken had. Hoe was het mogelijk dat een mens zo gemeen kon denken.

‘Wat was dat voor gevoel? Toen u knielde. Toen u het zag.’

Mevrouw Coumans dacht lang na. Alsof zij wachtte op de stem van haar heldin, de inspiratie die haar een alles samenvattende uitspraak zou doen invallen.

Hanna knikte haar bemoedigend toe.

‘Gaat u alles opschrijven?’

‘En we maken een foto van u en het beeldje.’

‘Nee,’ zei mevrouw Coumans. ‘Dat is heiligschennis. Niet met mij erbij. Alsof ik de madonna zou bezitten.’

Driftig schrijvend probeerde Hanna de uitspraak zo letterlijk mogelijk te noteren.

‘Ik moet alsmaar wenen,’ gaf mevrouw Coumans als haar commentaar. ‘De madonna heeft niet alleen maar tranen in haar ogen. Zij weent ook in mij.’

De tantes

Hanna had een zwak voor oude vrouwen. Dat kwam door de omgang met haar tantes. Toen haar moeder nog leefde, kwamen ze eens per jaar een week logeren. Daarna vaker. Haar vader wist niet hoe hij ze moest weigeren, of tegenhouden. Hij haalde ze af van het station. Zij waren nichten van Hanna's moeder, tweelingzusters. Hoe kwam de natuur erbij zoveel ellende te verdubbelen? De een heette Alie, ze had een wrat rechts van haar neus. De ander heette Neel, zij had een grote moedervlek links op haar voorhoofd. Haar vader raakte daar nooit over uitgepraat. Zo praktisch als de natuur in elkaar zat. Verder waren zij nauwelijks van elkaar te onderscheiden. 's Morgens scharrelden zij door het huis in witte nachtjaponnen. Ook droegen beiden een haarnetje; hun wangen, onopgemaakt, vertoonden paarse vlekken.

‘Reken er maar op dat die met z'n tweeën wat wegzetten,’ zei haar vader. Hij maakte een gebaar alsof hij een glaasje in één teug naar binnen sloeg.

Haar moeder zei: ‘Hou toch op. Waarom maak je jezelf belachelijk?’

‘Dat zou ik graag voor je doen, mijn knuffeltje,’ zei haar vader. ‘Maar het kleine probleem is dat ik nu eenmaal niet belachelijk ben noch ooit zal zijn. En zij wel. Ik zou minstens een neus als Cyrano de Bergerac moeten hebben om aanspraak te kunnen maken op enige mate van lachwekkendheid.’

‘Waarom bedenk je dan niet een congres, als je ze haat?’

‘Ik haat ze niet,’ antwoordde haar vader. ‘Het zijn kwetsbare en tere zielen en die heb ik nooit gehaat. Dus kan ik die twee oude...’ Hij zocht even naar de meest kwetsende kwalificatie. ‘Nou ja,’ ging hij verder. ‘Laat maar zitten. Overigens nodigen ze zichzelf iedere keer uit.’

Haar moeder schreeuwde: ‘Daar kan ik ook niets aan doen.’

Haar vader zette zijn ellebogen op tafel en steunde zijn kin op zijn handen. ‘Je kan je dat toch niet voorstellen,’ zei hij, met een knipoog naar zijn dochter, voor wie hij deze conversatie voerde in de verwachting dat zij in schaterlachen zou uitbarsten. Dat zou ook zeker gebeuren, als hij maar lang genoeg doorging. ‘Maar stel je dat eens voor: een functionaris in de hemel die zich bezighoudt met de vorming van mensen. Iedere tweeling wordt opgevat als een minuscuul foutje in de organisatie, een per ongeluk dubbel uitgevoerde werkorder. “Hoe gaan we dit nu weer oplossen?” roept het Hoofd Nieuwe Mensen vertwijfeld uit. “Kan iemand daar een mouw aan passen?” En dan bedenken ze iets met een wrat. Ja, van twee mannen kun je nog een links- en van de ander een rechtsdrager maken. Maar een vrouw... Slimme jongens daarboven.’

‘Houd nou eindelijk eens op,’ zei haar moeder.

Tante Alie kwam binnen.

‘Ha,’ riep ze. ‘Ik ruik koffie.’

Haar vader fluisterde in Hanna's oor: ‘Op d'r puist.’

Hanna huilde van het lachen. ‘Het is hier een vrolijke boel,’ zei tante. ‘Heb je vandaag vrij, Hanna?’

‘Het is zondag,’ zei Hanna, en opnieuw begon zij te schateren.

‘Soms zijn ze zo melig,’ zei haar moeder. ‘Zij en haar vader.’

‘Neel en ik zaten ook wel eens te meelbieten,’ antwoordde de tante.

‘Dat kan ik me nou niet van jullie voorstellen,’ zei haar vader met een stalen gezicht. ‘Meelbieten, toe maar.’

‘Het is toch waar.’

‘Zulke intelligente meisjes als jullie waren.’

‘We konden verschrikkelijk geiten. Wij tweeën.’

Haar vader bootste een geit na. Het gezicht van haar moeder werd rood. Tante Alie begreep er allemaal niets van en mekkerde mee. Zo zat haar moeder als enige met een kwaad gezicht aan tafel. Het was haar familie. Omdat zij enig kind was en de tantes kip noch kraai hadden, nu iedereen om hen heen gestorven was, hadden zij haar tot hun erfgenaam gemaakt. Zij roken naar kamfer; allebei hadden ze een zwarte tas met een fles eau de cologne erin. Ze droegen grote roze onderbroeken, die haar moeder voor ze waste. ‘Want ze zijn schoon op hun lichaam,’ verklaarde zij eens tot hun verdediging, nadat zij weer voor een jaar waren verdwenen.

‘Als we dat onderwerp eens later op de dag behandelden,’ zei haar vader. ‘Ik zit net even te eten.’

Tijdens zo'n week moest hij 's avonds toch geregeld weg. Soms nam hij Hanna mee. Zij verscholen zich in een bioscoop.

‘Ik kan het niet helpen,’ had hij gezegd. ‘Die twee maken me ongedurig. Alsof ik niet meer leef. Ik krijg het meteen benauwd als ik ze zie.’

Maar ze woonden wel in een pand waar hij het hout liefdevol betastte met zijn vingers, zo oud was het, zo bijzonder. En hij vertelde Hanna over de geschiedenis van de oude buurt waarin zij woonden. Hij hield van het verleden.

Lege velden

De drie mannen aan de bar van café Smoock schonken geen aandacht aan Hanna's binnenkomst. Op de tafeltjes lagen na-

maak Perzische kleedjes, met een grijs waas van decennia sigarenas. Hanna ging bij het raam zitten en pakte haar blocnote om te zien hoeveel haar missie tot nu toe had opgeleverd. Veel was het niet.

De caféhouder zette koffie voor haar neer en bleef staan kijken wat zij aan het doen was. ‘Van de krant?’

Hanna keek naar hem op, gebaarde naar haar aantekeningen en knikte.

‘Wat vind jij ervan?’ vroeg de caféhouder.

Dat was een verstandige vraag. En zij kon hem niet beantwoorden. In feite vond zij niets. Straks ging zij eerst naar de pastoor. Als het meezat, zou die zijn visie geven op het wonder dat voor het merendeel van de lezers bij voorbaat al geen wonder was. Alle visies bij elkaar zouden hoogstens iets vertellen over de mensen in dit dorp, niets over het wonder. ‘Ik weet het nog niet,’ zei ze.

‘Kom je uit het westen?’

Zij negeerde de vraag. ‘Wat vindt u ervan?’

De caféhouder boog zich voorover en legde zijn handen op het tafeltje.

‘Van mij mag u dit rustig in de krant schrijven,’ zei hij. ‘Beelden zijn geen mensen. Stenen huilen niet.’

‘Toch heb ik de traan zelf gezien.’

‘Zal ik je vertellen wat jij dacht?’ vroeg de caféhouder. ‘Jij dacht: Hoe hebben ze dat nou weer voor elkaar gekregen?’

Hanna keek hem glimlachend aan. Voor de zekerheid noteerde zij de naam van het café.

‘Aan sommige dingen kun je rustig vasthouden,’ voegde de caféhouder eraantoe, voordat hij terugliep naar de bar. ‘Nooit komt de zomer samen met de winter, en dode dingen hebben geen verdriet.’ Hij wachtte tot ze die woorden had opgeschreven. Daarna zei hij: ‘Je kunt de zaken natuurlijk ook door elkaar gaan halen en langzamerhand gek worden.’

De deur van het café ging open. Het meisje dat binnenkwam werd door de mannen luidkeels begroet met ‘Agnes’. Zij stak haar hand naar hen op, liep naar de caféhouder en kuste hem op de wang. Hoewel, naar Hanna later vernam, het meisje nog

maar kortgeleden achttien was geworden, zag zij er ouder uit. Haar volwassen uiterlijk zorgde er in ieder geval voor dat geen van de aanwezigen zijn belangstelling hoefde te maskeren. De caféhouder noemde haar ‘engeltje’ en om de een of andere reden wees hij op Hanna, eraan toevoegend dat zij van de pers was.

‘Rot jij dan maar op,’ zei Agnes. Een ogenblik keek zij Hanna recht in het gezicht, haar glimmend geverfde lippen op elkaar persend. Marcel Marceau had het haar niet beter kunnen leren. Hanna negeerde de woede en nodigde haar uit bij haar te komen zitten.

‘Hoorde je me niet?’

‘Ik hoorde je best.’

‘We hebben hier geen pottenkijkers nodig,’ zei Agnes voordat zij zich omdraaide en zonder te groeten het café verliet.

De caféhouder keek haar na. Daarna haalde hij met een geërgerd gebaar een bierglas over de borstels in het afwaswater.

Terwijl Hanna haar aantekeningen bijwerkte, vroeg zij zich af hoe Wolffers over het engeltje zou denken. Als zij haar ogen sloot kon zij zich moeiteloos verplaatsen naar de kleine badkamer, waar alles wit was, zelfs de haarborstel en de badstop. Zij stond voor de spiegel en vond dat haar lippen, zonder dat zij er iets op had gesmeerd, deze ochtend wel erg rood waren. Wolffers kwam in een witte badjas de ruimte binnen en kuste haar in haar hals. Zij legde haar armen om Hanna heen. ‘Jij hebt diep geslapen.’

‘Ik heb de hele nacht wakker gelegen.’

‘Dat jok je,’ zei Wolffers. ‘Ik heb een hele tijd naar je gekeken.’

‘En jij dacht dat ik je niet had horen binnenkomen?’

‘Waarom heb je me dan niets gezegd?’

‘Omdat je dat niet wilde.’

‘Waarom wilde ik dat niet?’

‘Omdat je naar me wilde kijken.’

Wolffers lachte. ‘Dat is waar.’

Hanna keerde zich om en kuste haar vriendin op haar voor-

hoofd. ‘Ik moet er nog aan wennen,’ zei ze. ‘Je mag het me best kwalijk nemen. Ik kan het alleen moeilijk uitleggen, omdat ik het zelf nauwelijks begrijp. Het lijkt alleen of ik opeens niet meer weet hoe ik me normaal moet gedragen als iemand aardig voor mij is. Dat vind je waarschijnlijk gek.’

‘Behoorlijk.’ Wolffers glimlachte naar haar.

‘Ik vind het prettig om bij je te zijn. Dat is nu het prettigste wat ik me kan bedenken.’

Wolffers legde even haar hand op Hanna's heup. In de keuken begon een ketel te fluiten. ‘We hebben toch alle tijd,’ zei Wolffers. ‘Als we daar eens van uitgingen.’

‘Maar dat vind je vervelend,’ zei Hanna.

Wolffers glimlachte opnieuw. ‘Dat is niet jouw probleem, hoogstens een beetje. Ik vind het lief van je, maar toch is het niet jouw probleem. We hebben alle tijd. Als we daar eens van uitgaan?’

Nadat Wolffers de badkamer was uitgelopen, keek Hanna opnieuw in de spiegel. Deed ze er goed aan hier te komen, zonder te weten wat zij precies voor Wolffers voelde? Tegenstrijdige gevoelens gingen door haar heen, soms was er zelfs nieuwsgierigheid van een hevigheid die zij bij mannen nooit gekend had. Maar als zij zich het vervolg op die nieuwsgierigheid voorstelde, voelde zij meteen de angst dat zij zich vastlegde, en dat er een veel groter verlangen in haar moest ontstaan, voordat zij zich kon overgeven aan de liefdevolle aandacht die Wolffers aan haar schonk.

Versleten tijd

Na het overlijden van haar moeder sprak haar vader, licht blozend, over zijn ‘verloren tijd’ en tegelijk vond hij deze benaming van de voorbije jaren een cliché, waarvoor hij zich behoorde te schamen. Maar hij schaamde zich niet in het minst. Dit wás immers zijn verloren tijd. Hanna wist niet wat dat was, verloren

tijd, ze kon zich er wel iets bij voorstellen. Zij zag de tijd op zich afkomen, in de vorm van een grote golf, en het gaf haar een opwindend gevoel om dat zo op te schrijven. Langzamerhand ging de behoefte om te schrijven zich vaker voordoen, zonder dat zij brutaal genoeg was iemand de teksten die zij schreef te laten lezen. Tegelijk vertrouwde zij niemand voldoende om ze uit handen te geven. Hoogstens haar vader, maar zij was bang dat hij haar kinderachtig zou vinden en dan niet wist hoe hij dat precies moest zeggen. Wel vertelde zij een van de tantes, toen die naar haar toekomstplannen vroeg, aarzelend dat zij journalist wilde worden. De tante lachte en zei dat zij dan niet rijk zou worden. Zelf waren Alie en Neel bijzonder rijk, door erfenissen van andere tantes. ‘Sommige mensen hebben alles,’ zei haar vader. ‘Geld, puisten, je kunt het zo gek niet opnoemen. Het is raar verdeeld in de wereld. Gelukkig zou het pas echt verwarrend worden als je tantes rijk en ook nog mooi waren.’ Het leek hem een uitstekend plan dat zij de journalistiek in wilde. Maar ook de advocatuur vond hij best, of notaris. ‘Saai heeft ook zijn bekoring,’ zei haar vader. ‘Lege gebouwen zijn saai. Saai en geruststellend. Stel je voor Hanna, dat alles nieuw en glanzend zou blijven. Behalve jij dan. Ach,’ zei hij, ‘vergeet het ook maar.’

Pathetiek

Een jaar voordat haar moeder onherstelbaar ziek werd gingen zij voor de laatste keer onbekommerd met vakantie. Haar vader sloofde zich voor zijn dochter uit. Dat was niet bijzonder, hij had nooit anders gedaan. Alleen omdat zij dat wilde zochten zij naar adders in het groen, hoewel in Frankrijk iedereen altijd beweerde dat deze serpenten weliswaar bestonden maar toevallig net niet in dat dal. Altijd in het volgende. Gek genoeg kwam ze altijd weer een apotheek tegen die in de etalage adverteerde met serum. Tussen de begroeiing bij een eeuwenoude brug in het op die plaats verlaten landschap zag ze op een dag een adder. ‘Die

komen nooit bij water,' zei haar moeder. Haar vader had op blote voeten door hetzelfde gras gelopen, om de constructie van de brug van dichtbij te kunnen bestuderen. De brug liep in een knik, de beide stromen waarin het water zich vertakte konden er moeiteloos onderdoor. 'We moeten eigenlijk in het voorjaar gaan kijken, als het water van de bergen komt,' zei haar vader. Haar moeder antwoordde: 'Maar dan zonder mij.' Dit was een profetische uitspraak. In het nabijgelegen dorp probeerde Hanna een verwaarloosde kat te lokken. 'Zo ging dat altijd,' zei haar vader, jaren later. 'Je zocht slangetjes, je dacht dat je ze vinden zou onder de stenen; je gaf poezen eten. Hoe oud ben je nu? Je bent nooit veranderd. Maar je vindt het niet meer prettig als ik je op je wangen kus. En ik moet niet per ongeluk in je kontje knijpen, zoals vroeger.' 'Hou op!' riep ze, haar handen tegen haar oren. Zij rende naar de spiegel. Toen ze terugkwam, lachte hij naar haar. Zij begrepen elkaar; ze begrepen elkaar zelfs zo goed dat zij er ruzie over zouden kunnen krijgen wie het meest op wie leek. Met haar vader had zij iets bijzonders; zij kon het niet uitleggen, het had met zijn blik te maken. Niet met zijn opvattingen over de wereld, die vond zij ouderwets, soms zelfs aftands. Ideeën van oude mannen. Het had te maken met de manier waarop hij het onbelangrijke verwoordde; de toneelstukjes die zij opvoerden; met behulp van vier woorden en hun stemmen konden ze een verhaal vertellen. Eindeloos herhaald. 'Hou nou eens een keer op!' riep haar moeder, maar ook zij lag wel eens slap van het lachen.

'We namen je mee,' zei haar vader. 'En daarna ging je je eigen weg. Ik dacht: Dit is mijn verloren wereld.'

Zij riep: 'Niet alweer!'

'Het klinkt pathetisch,' gaf hij toe. 'Ieder gevoel, eenmaal verwoord, klinkt pathetisch.'

Zij stak de blocnote in haar tas en verliet café Smoock.

Smerig gezicht

Pastoor Rog dacht aan Agnes. Hij had haar gevraagd op hem te wachten. Daarna was hij op weg gegaan naar het huis van de Coumansen.

Buiten deden de witte muren in de waterige zon hem aan een droom denken, waarin mannen in priestergewaden hem mee een berg op hadden gesleept, om hem te offeren. Waren dat doden die hij gezien had? Rog rilde, er stond een zachte wind; het was voorjaar en geen tijd om schimmen tussen witte huizen te zien zweven. Toen hij het huis van de Coumansen naderde, bedacht hij dat hij misschien niet snel genoeg bij Agnes zou terugkeren. Kon je een jong meisje opdragen al die tijd te blijven bidden? Als ze dat volhield, stond het er niet best met haar voor.

'Daar hebben we Franske,' zei hij toen hij het voortuintje inliep. Steeds vaker was hij blij dat hij geen kinderen had.

'Franske vliegeren,' zei de jongen.

Hij legde zijn arm om Franskes schouder. 'Een uitstekend plan.'

'Mooi zo, goed zo,' zei Franske.

Ongeduldig stond mevrouw Coumans op de drempel van het huis. Maar de pastoor nam de tijd. Hij kneep Franske in zijn bovenarm en voerde hem met zich mee het tuintje uit, naar de verlaten straat, waar zijn moeder het gesprek niet kon horen.

'En hoe is het met Franske?' vroeg Rog. 'Weet hij nog wat hij met de pastoor heeft afgesproken? Niet meer zo veel spelen met de kleine Franseman?'

'Kleine Franseman gebedje,' zei de jongen.

Rog knikte, kneep hem nog eens in de arm en besloot het zo te laten. Als de jongen dacht dat er geen verschil bestond tussen bidden en de handelingen waaraan hij zich ruimschoots bezondigde, moest het maar zo zijn. Opvoeden konden de mensen beter zelf doen. Vroeger bonden ze handen vast boven de dekens. Mevrouw Coumans vond dat zielig.

'Kleine Franseman moe,' riep Franske met een blije glimlach. Rog gaf hem een schouderklopje.

Van de huilende madonna raakte hij niet onder de indruk. Eigenlijk vond hij het een smerig gezicht, dat uitgelopen oog. De Coumansen kende hij goed genoeg om te weten dat ze niets met het beeldje hadden uitgehaald. Vrouwen zouden zoiets nooit doen en Thieu was er zijns inziens te stom voor. Die begon trouwens meteen over de kosten te klagen. Het was hier geen cafetaria. Zijn eigen propere huiskamer verscheen de pastoor voor de geest. De hoge antieke kast met de fraai bewerkte glazen erin. Hoeveel generaties geestelijken hadden daar over de zonden van anderen nagedacht? Rog glimlachte zonder het te tonen.

‘En nu worden we allemaal zalig. Denkt u ook niet?’

De pastoor schudde streng maar vaderlijk het hoofd. ‘Luister eens goed, Mathilde,’ zei hij. ‘Daar gaan we nu niet over praten. Of we zalig worden, hangt van zoveel dingen af. In ieder geval mag je je niet op de madonna laten voorstaan. Dat zou de kansen in ernstige mate verminderen.’

Welke kansen wist hij niet. Na alles wat hij alleen al in deze parochie aan smerigheden gehoord had, leek het hem nog het meest voor de hand te liggen dat God het mensdom zou verdrinken in een bak sperma.

‘Maar het is wel onze madonna,’ zei mevrouw Coumans, alsof zij de hoofdprijs in de lotto had gewonnen en persoonlijk mocht gaan uitmaken wie zij in haar nieuwe weelde liet delen.

De pastoor knikte. ‘Je moet het zelf weten,’ zei hij streng. ‘Als je anderen jaloers gaat maken zou de heilige Moeder Gods daarboven zich wel eens van spijt voor de kop kunnen slaan.’

‘De Moeder Gods heeft er heus wel over nagedacht waar ze zou verschijnen,’ zei Thieu. Zijn stem klonk recalcitrant. Zijn lichaam had hem te vroeg uit het arbeidsproces verdreven.

‘De Moeder Gods is niet verschenen,’ verbeterde de pastoor zijn parochiaan tegen beter weten in. ‘Verschijningen zijn anders.’

‘Hoe kun je wenen als je niet verschenen bent?’ vroeg mevrouw Coumans.

Rog antwoordde niet. Veel had hij meegemaakt, dit niet. Hij keek de tuin rond, de armzalige grot met het beeldje, de licht-

groen uitlopende klimop tegen de muur van het schuurtje en hij kon nauwelijks een snik onderdrukken toen hij zich voorstelde dat hij hier zelf dag in dag uit, zomer en winter, zou moeten staan.

Hij boog zich naar het beeldje, raakte de traan aan met zijn vinger, draaide zich om en rook eraan. Een weeë geur; als dit rozen waren, dan toch uit een flesje dat uit de wc was gevist.

'We zullen er verder niet over discussiëren,' zei hij. 'En we gaan er ook maar niet van uit, Thieu, dat de Moeder Gods hier vanwege jouw voorbeeldige levenswandel is gaan bloeden.'

Thieu deed alsof hij de woorden niet hoorde.

'De wijsheid van de Moeder Gods gaat onze eenvoudige hersens ver te boven,' doceerde de pastoor verder. 'Laten wij er daarom maar van uitgaan dat zij weet wat zij doet.'

'Aha!' riep Thieu. 'Maar dan heb ik u. Als de Moeder Gods weet wat ze doet, dan is ze ook niet zomaar bij ons gaan bloeden.'

'In dat geval,' zei de pastoor, 'zou ik vooral geen grote mond opzetten en veel bidden.'

Mathilde had koffie ingeschonken. Rog ging aan de tafel zitten en luisterde voor de zoveelste keer naar het verhaal.

'Is het geen wonder?' zeurde de stem van Mathilde.

''t Is een wonder boven wonder. De madonna heeft ons uitgezocht,' beaamde Thieu, die de vermaning van de geestelijke alweer was vergeten.

Daarom legde de pastoor beide handen voor zich op tafel en staarde er een tijdje naar. Toen hij opkeek, wierp hij beurtelings een strenge blik op beide echtelieden. In de hoek bevrijdde Franske op zijn eigen, onnavolgbare wijze een mandarijntje van zijn schil.

'Als dit een wonder is,' zei hij langzaam. 'En ik bedoel: Als de kerk later, en reken dan maar op veel later, zal beslissen dat het een wonder is geweest, dan moeten wij dat met ons allen vooral in grote nederigheid aanvaarden. En als de kerk bepaalt dat de madonna jullie heeft uitgekozen, zoals ooit Jezus het dochtertje van Jaïris uitkoos om uit de dood op te wekken, dan zullen jullie

je helemaal als heiligen dienen te gedragen.'

'De madonna heeft ons uitgekozen,' zei Thieu. 'Dat is nu eenmaal zo.'

'Maar denk dus niet dat het een pretje is. Dat wilde ik je even onder ogen brengen.' Rog ging staan.

Alleen Mathilde bleef zitten. 'Misschien omdat wij Franske hebben,' zei ze dromerig en er verscheen een glimlach op haar gezicht. 'Want Franske is onschuldig, zo is het toch Franske?'

'Bloedmadonna,' antwoordde de aangesprokene.

Rog kon niet lang blijven, maar het volgende halfuur verplaatste hij zich drie keer van de kamer naar de tuin en terug. Gedurende die tijd had hij even zo vaak moeten uitleggen wat hij ook zelf niet begreep. Waarom de madonna in dat tuintje landde en haar tranen plengde. Als het de traanklieren van de madonna waren en niet de werking van gesmolten hars. Niets was immers zeker, helaas ook niet dat het wonder niet gebeurd was. Menselijk gesproken begreep de pastoor er niets van. Thieu was een paar keer opgepakt wanneer hij met zijn kameraden vechtend over straat rolde. Mevrouw Coumans had eens gebiecht over een neef, tijdens een familiefeest in Brabant. Het fijne ervan was hij vergeten. Wel was zij bang geweest voor nog een Franske, als straf voor de zonde. Misschien omdat Thieu niets van hem moest hebben, had hij medelijden met de vrouw gehad. Een grote bek had Thieu; zelfs in de bouw was het niets met hem geworden.

Nadat hij de aanwezigen nog eens op het hart had gedrukt zich rustig te houden en de tijd te vullen met bidden, maakte hij zich los van het gezelschap. Daarin bevonden zich inmiddels alle vrouwen uit de straat. Hij ging naar de pastorie om het bisdom te bellen.

Bij het verlaten van het huis van de Coumansen dacht hij meteen aan Agnes. Zonder de verwachting haar te ontmoeten liep hij naar de kerk. Agnes was naar huis gegaan. Als zij hem wilde spreken, zou zij terugkomen. Kon hij voor dit soort dingen bidden, dan zou hij smeken dat zij hem deze keer niet lang liet wachten.

In zijn werkkamer belde hij het bisdom. Wat moest hij zeggen? Met de deur in huis vallen? ‘Ik kom u een wonder melden.’ Het klonk al te simpel. Maar bij het bisdom waren ze wel iets gewend. De telefoon was in gesprek. Hij wachtte een paar minuten en draaide het nummer opnieuw. In de tussentijd staarde hij naar de struiken in de tuin. Bij de tweede poging werd opgenomen; na een paar keer doorschakelen kreeg hij de secretaris van de bisschop aan de lijn.

‘Met Rog uit Uffel. Neemt u mij niet kwalijk, ik overval u er een beetje mee. Maar ik heb melding te maken van een bloedende madonna.’

‘Met wie zegt u?’

‘Rog. Pastoor Rog. Gemeente Uffel. Wij hebben elkaar laatst ontmoet op de vergadering in Roermond.’

De secretaris had iedere dag vergaderingen.

‘Wat kan ik voor u doen?’

‘We hebben hier een bloedende madonna.’ Het was alsof hij de secretaris hoorde zuchten.

‘Wat voor madonna?’

‘Ik bedoel de moeder van Jezus.’

‘Jaja,’ zei de secretaris, er klonk ongeduld in zijn stem. ‘Ik bedoel het type. Is het een kopie van die van Lourdes, Fatima, een van de andere bekende? Banneux, El Rocio. Zegt u het maar.’

‘Dat zou ik zo opeens niet kunnen zeggen.’ Maar hij kende ze allemaal.

‘Die van Fatima bloeden het meest, de laatste tijd.’

Ondanks zichzelf en zijn afkeer van heiligschennis stelde de pastoor zich een klas vol bloedende madonna 's voor, als schoolmeisjes die hij godsdienstonderricht had gegeven. Veel maakte dat niet uit. Ook zonder onderricht verschenen ze wel in zijn biechtstoel. Als ze ouder werden. Soms had hij zin gehad met een vuistslag de houten tralies tussen de beide afdelingen te slechten en zo'n stupide meid bij een oor te pakken en door elkaar te rammelen. Op andere momenten had het luisteren naar hakkelende stemmen voor hem iets gezelligs, vooral als het regende, of in het najaar, wanneer er mist boven de velden hing.

‘Een paar vragen,’ zei de secretaris. ‘Betreft het een rechter- of een linkeroog?’

‘Maakt dat iets uit?’

‘Het is meestal rechts. Een andere vraag: Komt er recentelijk een groot verdriet voor in de familie. Auto-ongeluk met dodelijke afloop. Of een afwijking, geestelijk, lichamelijk.’

‘De zoon is niet helemaal...’

‘Goed snik?’

‘Dat klinkt onaangenaam.’

‘Pastoor Rog,’ zei de secretaris van de bisschop. ‘Mag ik van hart tot hart tegen u spreken? Ik begrijp natuurlijk dat u met zo'n beeldje in uw maag zit. Het geeft altijd weer commotie. En natuurlijk de pers. Daarom van mens tot mens: Bloedende madonna's verschijnen nooit in milieus van enige welstand. Kunt u zich een ontwikkeld mens voorstellen die plotseling met een bloedende madonna zit opgescheept?’

De pastoor schudde het hoofd. Pas na afloop van het gesprek viel hem in dat de secretaris dit niet had kunnen zien. In tegenstelling daarmee hoorde hij zichzelf zeggen: ‘De Heer heeft zelf gezegd: Zalig zijn de eenvoudigen van geest.’

‘Precies,’ zei de secretaris. ‘Maar voorafgaande aan die zaligheid heb je van dat soort de meeste last. We sturen iemand naar u toe. Die gaat even na of er geen geheimzinnige buisjes in het beeld zijn aangebracht. Wist u dat de meeste gevallen niet eens de krant halen. Als we er maar snel genoeg bij zijn.’

De pastoor moest denken aan de brandweer. Of aan de snelheid waarmee bij zijn getrouwde zuster pizza's werden thuisbezorgd. Hij zat met de grijze hoorn van de telefoon in zijn rechterhand en merkte dat die nat was.

‘Dank u dat u ons zo snel gebeld hebt,’ zei de secretaris.

Onwillekeurig antwoordde de pastoor ‘Graag gedaan.’ Daarna viel hem een vraag in. Die drong zich met zo grote kracht naar voren dat hij hem niet kon inhouden. ‘En als het toch een echte bloedende madonna is?’

‘Ik moet u de illusie ontnemen. Daarvan zal geen sprake zijn.’

‘Maar als veronderstelling,’ hield hij aan. ‘De kerk heeft wonderen aanvaard. Er blijft altijd een marge. Ik wil mijn parochianen de illusie niet meteen ontnemen.’

‘Als dit voor u een harde noot is, moet ik u toch aanraden

hem zo snel mogelijk te kraken. In het belang van uw eigen gezag. Degene die wij u als deskundige sturen, heeft er weinig moeite mee. Wij stellen het op prijs als u met hem op één lijn gaat zitten.'

De pastoor schudde geërgerd zijn hoofd.

'Dat vroeg ik niet,' zei hij. 'Ik wil alleen weten: Stel dat het nieuwe Lourdes toch in Uffel ligt.'

'De kans dat u dat persoonlijk zult meemaken is gering.'

'Maar als...' Bijna schreeuwde de pastoor het uit. Toen besefte hij plotseling dat er geen antwoord bestond op zijn vraag.

Zo was het gegaan. En daarna voelde Rog zich niet meer dan een nauwelijks welkome bezoeker in zijn eigen parochie.

Nieuwe aanwas

Vanuit café Smoock ging Hanna voor de tweede keer in de richting van het huis van de Coumansen, zonder de verwachting dat zij iets nieuws zou tegenkomen waarmee zij het dunne onderwerp enig gewicht kon geven. Als je geen hoofdlijn voor een verhaal kunt vinden, luidde een van de eerste lessen op de krant, dan moet je een zijpaadje vinden dat je naar de hoofdweg brengen kan. Dat was gemakkelijk gezegd. Uffel bezat veel zijpaden. Vele daarvan kwamen in de velden uit. In de verte liep de snelweg. Hanna hield van glooiende landschappen, die beweging suggereerden.

Hoe zorgde een beeld voor de aanmaak van tranen? Sommige beelden werden aan het huilen gebracht door een pompje. De madonna van Civitavecchia huilde echt bloed, maar dat was wel afkomstig van een man. Was dit het bloed van de Zoon, die tranen bloedde via het oog van Zijn moeder? Snel had Hanna het archief van de krant geraadpleegd. Daarin vond zij niets nieuws.

Zagen mannentranen er anders uit dan die van een vrouw? Zij had nooit een man zien huilen.

Een wandeling door het dorp kostte voor degene die doorliep

niet veel meer dan vijf minuten; alleen 's zomers was het af en toe vol in Uffel. Dan slenterden toeristen door de eeuwenoude straten, bezochten de middeleeuwse kerk en wensten zichzelf geluk met het feit dat zij straks weer weg mochten. Uffel was het soort dorp dat je bij voorbaat herkende, een déjà vu uit bejaarde schoolboekjes, waar kinderen op klompen een onveranderlijke wereld suggereerden. Misschien kon zij de formulering gebruiken in haar stuk, in de hoop dat deze zin het voorstellingsvermogen van de lezers in beweging zette. In dat geval had zij het juiste zijpad gevonden.

Nog een tweede keer liep zij het dorp door. Als vanzelf kwam zij uit in de straat waar de Coumansen woonden.

Voor het huis met de madonna stond een auto. De man die uitstapte en in grote haast naar binnen ging, leerde Hanna enkele minuten later kennen als de burgemeester. Ook de pastoor arriveerde, op de fiets. Toen zij naar binnen waren gegaan, kwam Franske naar buiten, een katoenen vlieger in zijn hand. Met het speeltuig vormde hij een kleurrijke en zelfs vrolijke combinatie; ook zonder zijn vlieger mochten de meeste mensen hem graag, voelden de neiging hem te verwennen, stonden stil om een, zij het eenzijdig, praatje met hem te maken. Wie hem zag geloofde onmiddellijk dat hij gelukkig was en zou er zelfs naar kunnen verlangen net als hij te zijn, zorgeloos slenterend, een ode aan de eeuwige vakantie.

Binnen weende de madonna opnieuw bloed.

De wet van Gregorius

Hijgend paard

De ambities van de burgemeester lagen niet in Uffel; hij was geboren in Eindhoven; na zijn studie rechten werkte hij enkele jaren op het ministerie van Binnenlandse Zaken totdat hij de absolute saaiheid van besturen op afstand lijfelijk begon te voelen. Hij solliciteerde naar een vacante burgemeesterspost in een middelgrote plaats en werd niet aangenomen; drie maanden later lukte het hem toch, in Uffel.

Na zijn benoeming had hij als lang gekoesterde wens New York bezocht. Tijdens eindeloze wandelingen door Manhattan stelde hij zich voor dat hij de baas in deze stad was. Al in het vliegtuig terug naar Nederland verbaasde hij zich over de megalomanie van deze inbeelding. Terug in het doodstille dorp voelde hij zich herboren.

De secretaresse gaf Thieu Coumans aan hem door. Het kostte enige moeite de man, die veel te hard in de hoorn praatte, te verstaan. Na het gesprek belde burgemeester Mateman zijn vrouw. Hij vroeg haar zo spoedig mogelijk van haar belangstelling blijk te gaan geven. Patries verzette een afspraak met de plaatselijke bibliothecaresse.

Burgemeester Mateman belde de commissaris van de regionale politie. Na kort overleg besloten zij de zaken streng in de hand te houden; de commissaris vreesde voor overlast. De burgemeester voorzag dagbladen met de madonna op de voorpagina, in schreeuwende kleuren; journalisten van weekbladen die de onderste steen boven wilden halen. Voorlopig wist niemand wat daaronder lag.

In de hal van het kleine gemeentehuis stond Agnes Verhallen.

Hoewel zij als receptioniste een gewaardeerde kracht was in het garagebedrijf van haar vader, waren het vooral haar lichamelijke eigenschappen die haar, zo jong al, een plaats hadden gegeven in de collectieve verhalen van haar dorpsgenoten. Mannen begeerden haar niet minder dan hun vrouwen haar verachtten. Korte tijd geleden had de gemeenteraad de wens geuit dat de garage elders werd gehuisvest, buiten de oude dorpskern. Daarover waren onderhandelingen geopend met de garagist, hetgeen wil zeggen dat de burgemeester er een keer met hem over had gesproken. Haast was een eigenschap van het westen. De meeste eigenaars brachten met plezier hun auto voor een onderhoudsbeurt naar de garage. Daar suggereerde de receptioniste, zonder enig vertoon van innemendheid, een kwaliteit die verder ging dan kreukelzones en een kooiconstructie.

Maar het was niet de manier waarop zij de zaken aanpakte die haar voor zovelen tot het middelpunt maakte van hun dagdromen. Agnes straalde iets uit dat slechts pastoor Rog, als gevolg van langdurige contemplatie over dit onderwerp, voorzichtig en voor zichzelf stamelend onder woorden kon brengen. ‘Zij brengt iets in de mensen boven dat verdergaat dan zij van zichzelf weten,’ zei hij eens tegen zijn huishoudster, toen hij enigszins beschonken was; normaal had hij het liever voor zich gehouden.

‘Hoezo?’ vroeg mevrouw Schillemans.

‘Alsof er een tweede wereld bestaat,’ legde de pastoor uit, ‘een wereld waarvan wij de contouren binnen onszelf hebben vastgelegd en waar dezelfde mensen wonen, maar dan in een andere hoedanigheid.’

‘Wat voor hoedanigheid?’ Weliswaar was mevrouw Schillemans in Schin op Geul geboren, maar haar moeder was een Groningse; van flauwekul moest zij niets hebben.

De pastoor liet het er niet bij zitten.

‘Ik bedoel een wereld waarin je zou willen wonen, de wereld die een mens zich voorstelt,’ zei hij. ‘Een verlangde wereld, zoiets leeft in ons allemaal wel zo'n beetje. Waar jij bijvoorbeeld niet huishoudster bent maar...’ Hij zocht naar een voor de eenvoudige ziel begrijpelijke metafoor. ‘Maar een... een prinses,’ zei hij.

‘En dan u zeker de prins op het hijgende paard.’

‘Je bedoelt een briesend paard,’ zei de pastoor, glimlachend om de verkeerd gekozen toevoeging, die hem niet onberoerd liet, mede gezien het feit dat zijn uitleg nog steeds over Agnes ging.

‘Begrijp je nu wat ik bedoel?’

‘Dat die kerels naar haar kijken met zo'n blik waar een vrouw eng van wordt.’

De pastoor knikte. Hij gaf het op. In zijn werkkamer zette hij zich achter zijn bureau en schreef de metafoor uit, met het oog op zijn preek van aanstaande zondag, de prinses vervangend door Maria. Maar op de een of andere manier was dat allemaal hetzelfde: de voorstellingen die mensen zich maakten van de Heiland en Zijn moeder, de hoop op verlossing, de hemel van de zeer eenvoudigen, die zich voorstelden hoe ze met engelen lagen te cohabiteren, terwijl gebraden ganzen hun in de mond vlogen. En koele plakken foie gras, moest hij er bijdenken, bijvoorbeeld in een gelatine van Gewürtztraminer, zoals in Brasserie 1866 in Parijs, tegenover het Gare du Nord, waar hij zich altijd aan het heerlijke voedsel te goed deed voordat hij zich in een hoek van de eersteklascoupé neerzette om zeker tot aan Brussel te slapen.

Wat betekende Agnes voor de mensen? De volstrekte zuiverheid van een slechts in dromen te realiseren liefde, vermengd met het verlangen naar strelingen, dit alles in een wolk van volmaakte opwinding, het enige orgasme dat voorgoed soelaas zou geven.

Die avond stond Rog voor de eerste en laatste keer in zijn leven een tijdje voor de deur van Emilie. Hij had een pijnlijke erectie, die ook niet weg wilde gaan toen hij in de badkamer een harde, koude straal uit de douchekop het spuiten, hierbij zo onvoorzichtig te werk gaande dat hij de voorkant van zijn pyjamabroek natspoot. Geïrriteerd riep hij een verwensing.

‘Wat doet u nou?’ vroeg mevrouw Schillemans toen zij achter hem verscheen in een witte, met vaste hand gestreken en hooggesloten nachtjapon.

‘Ik weet het niet,’ zei de pastoor. ‘Ik kon niet in slaap komen, Emilie.’

‘Blijf zo maar even staan,’ gebood mevrouw Schillemans, die er niets van begreep en tegelijk alles, bedrijvig wegdribbelend om een schone pyjama voor haar werkgever uit de kast te pakken; van de weeromstuit mompelde zij ‘malle jongen’.

De Heer zelf had hem teruggehouden, toen hij op het punt stond bij zijn huishoudster aan te kloppen. Waarom zou de Heer zoiets doen? Op het seminarie hadden ze er vaak over gepraat of Jezus tot aan zijn vroegtijdig verscheiden maagd was gebleven, voor velen een onmogelijkheid met al die hoeren om hem heen. Misschien had de Heer niet veel anders gedaan dan Rogs gezonde verstand stalen, tijdens dat moment van zwakte, waarin hij niet alleen overwoog om aan te kloppen, maar dan ook maar meteen door te lopen en onder de dekens te kruipen. Hierna zouden duivels en demonen vrij spel hebben, terwijl hij de volgende dag niet zou weten hoe hij zich van zijn dienstmaagd moest losmaken.

‘Agnes,’ zei de burgemeester ondanks zijn haast aangenaam verrast. ‘Wat kunnen wij voor je doen.’ In andere gevallen gebruikte hij het majesteitelijke meervoud zelden.

Het meisje antwoordde dat ze hem wilde spreken, zo snel mogelijk, misschien had hij nu even tijd. Gedreven door de onweerstaanbare aantrekkingskracht van het meisje, ging hij haar voor naar zijn kamer. Hij vroeg of zij al gehoord had over de madonna, als zij wilde kon zij met hem meegaan. ‘Zou je haar iets willen vragen?’

Agnes antwoordde: ‘Dat weet ik niet.’

De burgemeester voelde zich ongemakkelijk, in principe lag het niet op zijn weg met een achttienjarig meisje over de mogelijkheden tot vertroosting van een huilende madonna te praten. Hij bedacht ook dat Agnes volkomen gelijk had; wat zou een madonna haar moeten bieden zolang zij jong was? Daarna kon hij zich niet langer aan zijn gevoel onttrekken en moest hij toegeven dat zij liefde uitstraalde en niet slechts van de zuiver lichamelijke soort. Hij zou haar tegen zijn borst willen drukken en als hij dan langzaam in een zoutpilaar veranderde, zou het hem niet kunnen schelen. Flauwekul, Spielerei, probeerde hij zichzelf te

overstemmen. Het meervoud schrompelde ineen tot het minst ambtelijke ik.

Agnes staarde hem aan. De burgemeester kon op dat moment niet een meer precieze vraag formuleren. Toen hij zich hernomen had, bleek zij met haar rug naar hem toe te staan. Zij moest besloten hebben dat hij haar geen hulp kon bieden.

Het meisje liep de kamer uit, de adem stokte de burgemeester in de keel, hij kon haar niet naroepen of haar achternagaan. Hij ging in zijn stoel zitten en probeerde zich te herinneren welke afspraken er voor vandaag in de agenda stonde. Daarna spoedde hij zich naar zijn auto, hoewel het huis van de familie Coumans op loopafstand van het stadhuis lag.

De druppel

Het tweede bloeden was begonnen onmiddellijk nadat Thieu het beeldje uit de grot naar binnen had gebracht. Op het moment waarop hij het beeld op het dressoir zette, begon het oog van de madonna te werken. Mevrouw Coumans ontdekte het wonder als eerste. Zij zag een druppel vuurrood bloed.

Toen Hanna de kamer binnenkwam, hield de pastoor de handen van mevrouw Coumans in de zijne. Evenmin als de burgemeester kon hij zich onttrekken aan een persoonlijke verwarring, die hij slechts met de grootste moeite kon terugdringen. Hardop vroeg hij zich af of hij de secretaris van de bisschop moest bellen. Hij voegde daar iets aan toe dat niet bestemd was voor de krant, waardoor hij zich afhankelijk maakte van de journaliste die toevallig aanwezig was in de kamer. De pastoor sprak over kantoorklerken, die niet begrepen wat wonderen voor gelovige mensen betekenden.

Geloofde hij zelf in het wonder? Hij was anders dan Hanna hem die morgen had gezien. Ingetogener. Als zij er toch een woord voor moest vinden. Misschien zelfs enigszins bedroefd.

‘Heilige Maria,’ bad mevrouw Coumans hardop, en de verza-

melde buurvrouwen herhaalden het. ‘Heilige Maria, moeder der smarten, hoe groot moet uw liefde voor ons zijn.’

Dit loste het raadsel niet op.

De madonna bloedde uit een oog zoals haar zoon ooit bloedde uit zijn wonden; de Romeinse soldaat stak een spies in het goddelijke lichaam; er liep water uit de zijde, en ook dat bestond uit tranen, hoewel geen theoloog dit dodenvocht ooit als zodanig had bestempeld.

De burgemeester had de pastoor apart genomen in een hoek van de kamer.

‘Hoe gaan wij dit aanpakken?’

Als hoofd van de politie had de burgemeester wel vaker bloed gezien. Maar misschien omdat het in dit geval niet om een mens ging, voelde hij zich ongemakkelijk. Alsof het beeldje het lijden van echte slachtoffers bespotte. Hij haalde een zakdoek uit zijn zak en snoot zijn neus.

Op dat moment gebeurde het volgende wonder.

Eigenlijk behoorde het niet op die manier te gaan. De journalist moet wachten tot het feit zich voordoet en zich vervolgens ter plaatse op de hoogte stellen. Maar Hanna kon er weinig aan doen dat zij er met haar neus bovenop stond, dit was werkelijk een bijzonder geval van participerende journalistiek; alsof het beeldje zich van haar meest uitzonderlijke kant toonde in de wetenschap dat de pers paraat was. Nog op een andere manier gebeurde hier iets uitzonderlijks; onder de aanwezigen was Hanna de enige die op het moment suprême haar ogen op het beeldje gericht hield. Later kon zij met recht volhouden dat zij het bloed letterlijk uit de buik van de madonna zag breken, hoewel het om niet meer dan een druppel ging, maar die nam zij dan ook zelf waar. Bolde het porselein even op, onder de spanning van het bloed dat naar buiten wilde?

Omdat de gebeurtenissen tot nu toe nog enigszins kleinschalig waren, hadden politie en gemeente nog geen maatregelen getroffen om de pers het werken te bemoeilijken. Vanuit haar plaats in de kamer had Hanna zowel uitstekend zicht op degenen die zich het hart uit het lijf baden als op de vertegenwoordigers van het gezag. Onopvallend trok zij het blocnootje uit haar zak,

trok haar jack naar voren en tastte in de zijzak naar een ballpoint.

Toen zij opkeek zag zij het verschijnsel. Het bloed kwam uit de buik, onder de navel, waar de navel had gezeten als zij niet een beeld was maar een mens. De madonna bloedde door haar kleren heen, het lichtblauw van haar kleed kleurde rood. Onwillekeurig slaakte Hanna een kreet, waarover zij zich schaamde; later stelde zij zich voor dat Smeets en Wolffers naar haar keken, nadat zij hadden moeten constateren dat zij de proef niet had doorstaan. Het was ook niet een woord dat zij riep; slechts een kreet van verbazing; haar tong raakte minuten lang verlamd, zij trilde op haar benen. Hanna geloofde niet in God; zij was hierheen gestuurd voor een ironisch verslag. Als zij er echt iets moois van maakte, kon haar artikel misschien op de vrouwenpagina, om vooral die lezeressen onder de kin te kietelen die het Gelijk met ouderwetse passie uitdroegen. Zij voelde zich echter niet in staat ook maar één aantekening te maken.

Allen keken in de richting van het beeldje. ‘Lieve God, ons madonneke is groot meisje geworden,’ riep Thieu in zijn verbouwereerdheid.

‘Godslaster niet,’ beet de pastoor hem toe, niet minder van zijn stuk.

Een druppel bloed. Onder de navel, zo ver naar onderen dat over de plaats van herkomst geen misverstand kon ontstaan. Nu niet, nooit. Dat begrepen de aanwezigen. De burgemeester wendde zich zelfs verlegen af; hij was het soort man dat zou weigeren maandverband voor zijn vrouw mee te nemen, mocht hij ooit boodschappen doen in de supermarkt.

Mathilde Coumans, die de grens van het begeren lang geleden gepasseerd was, en niet alleen zij maar ook de andere oude, versleten vrouwen in de kamer - zij die wisten wat er in de madonna moest omgaan, zij waren degenen die om deze kleine opening in de zware muren rond het paradijs het luidste weenden.

De tweede tuin

Haar vader had haar meegenomen naar een grote villa op een kaap. Het gebouw lag in een zorgvuldig gecultiveerde tuin, die eindigde bij de zee. Bij de wandeling door de tuin merkte zij dat de namen van de planten haar fantasie in beweging brachten. Via de kruidentuin liep zij het bordes op van de villa die het middelpunt vormde van dit ooit door particulieren ingerichte paradijs. Zoals eens de bezitster van dit alles, zette zij zich onder de ronde koepel van een uitbouwtje van het terras, een soort theehuis, en keek uit over de zee, waar langgeleden schepen dicht langs de kust hadden gevaren, geladen met olie en wijn. Dit was een romantische tuin en ook de oorspronkelijke bewoners hadden dit zo gevoeld, gezien de Romeinse grafornamenten die ze in de tuin hadden laten zetten, niet als memento mori, maar ter verhoging van het genoegen, de lust. Dwars door de tuin liep de via Aurelia, in de oorspronkelijke smalle vorm, zonder de bestrating uit latere tijden. Zij stelde zich de heirscharen voor die over de weg waren getrokken, waarschijnlijk veel meer een zootje ongeregeld dan zij op school had geleerd. De smalheid van de weg gaf haar in ieder geval een idee van de omvang van de troepenverplaatsingen. De weg was voor bezoekers afgesloten, zij kon hem alleen vanaf een bruggetje zien liggen. Hij lag daar als een relict; zij verlangde ernaar juist op dat pad te lopen, alsof dat haar rechtstreeks met het verleden zou verbinden.

‘Their soul shall be as a watered garden and they shall not suffer anymore,’ las zij op een pompeus gedenkteken voor de allerlaatste bewoonster. Nadat zij de tuin na het eerste bezoek had verlaten, wilde zij er per se nog een keer naartoe. Zij verwonderde zich er al niet meer over dat haar fantasie zoveel kracht had. Het leek alsof die alleen maar toenam. Zij wilde terug naar de tuin, gewapend met een opschrijfboek. Zij wilde haar indrukken verwoorden. Pas later had zij min of meer begrepen dat zij haar herinneringen wilde ordenen. Bij een tweede bezoek aan de tuin schreef zij namen op, zonder speciaal op de erbij be-

horende planten en bomen te letten. ‘Paeonia suffruticosa’ schreef zij van het bordje over, alleen omdat de klanken haar bevielen; ‘Hebe hulkeana’, die misschien zou uitgroeien tot een monsterlijke plant. Bij de ‘Duranta erecta’ noteerde zij dat die kleine lila bloemen had, maar de ‘Cycar revoluta’ intrigeerde haar weer alleen door de naam, evenals de ‘Agapanthus praecox’ en de ‘Nolina longifolia’. Vanaf het monument liep zij over de stenen trap die de tuin van boven naar beneden recht doorsneed in de richting van de zee, waar een bar was gebouwd. In de wc hoorde zij het zeewater tegen de kust slaan. Nadat zij een espresso had gedronken, liep zij in brede lussen omhoog. In de omheining rond de tuin, naast de via Aurelia, stond een hek open. En opeens stond zij op de oude Romeinse weg. Een scherpe vreugde doorsneed haar. Hier wandelde zij bijna tweeduizend jaar na de aanleg over een van de beroemdste wegen ter wereld. Zij kon het gevoel niet onder woorden brengen. Toch wist zij zeker dat haar dat eens zou lukken, dat alleen al de poging daartoe op de een of andere, nog onbegrepen, manier een rechtvaardiging voor haar leven was. Dit gevoel keerde in haar terug toen zij als eerste de nieuwe bloeding van het beeldje te zien kreeg.

Traanvorming

Het bloed stolde vrijwel onmiddellijk. Bijna uitdagend verscheen er een volgende druppel bij binnenkomst van pater Gregorius, de afgevaardigde van de bisschop, chemicus van opleiding en de grootste tegenspeler van ieder die meende dat hij een van het normale patroon afwijkende madonna had waargenomen. Waar hij binnenkwam veranderden tranen in hars, bleek bloed niet meer dan liefdeloos gemengde rode verf of hadden ze het afgetapt van een koe; het maakte hem niet uit waar ze de beeldjes mee insmeerden of injecteerden.

Hij hield niet van wonderen, Gregorius, hoewel de opgewekte illusie hem strikt professioneel gesproken bovenmatig interes-

seerde. Als hij na een onderzoek al teleurstelling toonde, dan om de armoedige fantasie van de bedriegers, uitgevoerd met uiterst primitieve technische middelen.

Gregorius hield zijn geloof in stand via het ongeloof, zag het toch iedere keer weer wankelen, vervloeien als de kleurstoffen die hij onder een microscoop legde. Zijn eigen ogen bloedden niet, ze waren scherp als die van een sperwer; ervaring had hem er niet milder op gemaakt, als hij bloed rook veranderde hij in een hond.

Hij liet ze ervan lusten, de treurige oplichters die hun ongeloof te gelde probeerden te maken ten bate van een beter bestaan in de dagelijks waarneembare wereld.

Hij haatte zijn tegenstanders niet; soms voelde hij mededogen met degenen die zich maar al te graag door het bedrog van deze armzalige goochelaars lieten meeslepen.

Zou de dood hem een zuiverder wereld binnenloodsen? Vaak genoeg had hij zich afgevraagd of zijn fantasie groot genoeg was om zich iets van een hiernamaals voor te stellen dat ergens op leek. In zijn slechtste momenten stelde hij zich voor dat de slachtoffers van zijn expertise hem na de dood schaterlachend opwachtten, daarmee bewijzend dat zelfs de hemel in handen was geraakt van oplichters.

In Uffel ging het om een normaal geval van traanvorming, waarschijnlijk door hars, had de secretaris gezegd, eraan toevoegend: ‘Ze zullen het wel te dicht op de verwarming gezet hebben.’

De secretaris luisterde het liefst naar zichzelf. Af en toe probeerde hij zijn geleerde confrater uit te horen over de methodes die deze bij het onderzoek gebruikte. Niets vertelde Gregorius hem, nog geen anekdote. De opdracht van de onderzoeker was ontmaskering en als het even mogelijk was de snelste doofpot die hij kon bewerkstelligen.

Pastoor Rog ontving de vertegenwoordiger van het bisdom met alle egards. Hij bracht hem naar het beeldje, wees ernaar met een gebaar alsof al die opwinding niets voorstelde en sprak de woorden: ‘Als God ons niet elke dag voor nieuwe raadsels stelt, dan toch de mens wel.’

Daarmee had hij het universum op zijn plaats gezet.

De onderzoeker wierp een korte blik op hem, nam hem bij de arm en leidde hem naar een hoek van de kamer.

‘Hoe zag het oog eruit toen u het voor de eerste keer waarnam?’

De onderzoeker het zijn stem zo zacht mogelijk klinken. Uit ervaring wist hij dat de eerste indruk die hij wist te maken, vaak van beslissende invloed was op zijn latere succes.

‘Het oog was duidelijk vochtig geweest. Wel was het al opgedroogd...’

‘Heeft u het aangeraakt?’ onderbrak de onderzoeker hem.

‘Is dat dan niet goed?’ wilde Rog schuldbewust weten.

De onderzoeker schudde een wijsvinger heen en weer. ‘Ik ga af op uw waarneming,’ zei hij opeens op warme toon. ‘Roken die gedroogde tranen ergens naar?’

De pastoor dacht aan wat hij zich eerst had voorgesteld. Dat hij aan een voorbijkomende kat had gedacht, durfde hij de eerste keer al niet aan zichzelf te bekennen, laat staan dat hij die gedachte aan de onderzoeker zou onthullen.

‘Het beeldje stond dus in de tuin. Ze huilde toch geen kattenpis?’

De pastoor spreidde zijn handen en glimlachte. Gregorius keek hem opnieuw aan en knipoogde.

‘Zeg eens eerlijk: Dat was toch het eerste waaraan u dacht?’

Rog merkte dat hij bloosde.

‘Of een hond. Zulke dingen gebeuren.’

‘Voor mij was de geur neutraal,’ zei de pastoor.

‘Neutraal en dus niet een beetje harsig?’

‘Ik heb wel meteen aan hars gedacht.’

Natuurlijk, dacht de onderzoeker. Allemaal hebben ze wel ergens aan gedacht. Een keer had hij gedroogde poep aangetroffen in het oog van een madonna. Daar had niemand aan gedacht.

‘En vervolgens kwam het in u op dat het bloed kon zijn?’

De pastoor knikte.

‘Zelf geproefd?’

‘Nee,’ antwoordde de pastoor.

‘Wilt u de aanwezigen opdragen de kamer te verlaten.’

‘Ik zal het vragen,’ zei Rog. Hij richtte zich tot mevrouw Coumans en haar gevolg, die zo dicht mogelijk in de buurt van het beeldje zaten.

‘De vertegenwoordiger van de bisschop zou het op prijs stellen wanneer u hem een ogenblik alleen laat met het beeld.’

‘Waarom?’ vroeg mevrouw Coumans. De andere vrouwen knikten.

De pastoor spreidde zijn handen. ‘Op last van de bisschop.’

‘Waarom is de bisschop dan niet zelf gekomen?’

Gregorius zag de onderhandeling een ogenblik aan. Toen hij zijn ongeduld niet langer kon bedwingen, stelde hij zich voor de vrouwen op en zei met een onheilspellende klank in zijn stem: ‘Als jullie gelijk hebben met je wonder, dan zal de bisschop ongetwijfeld zelf zijn opwachting komen maken. Maar als er bedrog in het spel is, wee degenen die Gods toorn zullen moeten doorstaan.’ Na een korte stilte fluisterde hij meer dan hij sprak: ‘En nu allemaal de kamer uit. Alstublieft.’

Mevrouw Thijssen ging als eerste staan. ‘Maar ik ben nog steeds genezen van mijn reuma!’ riep zij uit, met een pinnige knik in de richting van de onderzoeker.

Gregorius reageerde niet. Hij had eens een man ontmoet die aan de aanblik van een huilende madonna een vijf dagen durend opgeblazen gevoel in zijn buik had overgehouden. Zelf had hij die tijd benut om het beeldje te ontmaskeren.

‘Ik zou heel voorzichtig zijn,’ raadde hij mevrouw Thijssen aan.

Hij stak een helpende hand naar haar uit, die zij met graagte aannam. De aanraking gaf hem de gelegenheid razendsnel haar temperatuur te meten; de hand voelde gloeiend aan; het was natuurlijk niet meer dan een indicatie.

‘U heeft toch geen kwaad in de zin met onze madonna?’

Het was niet de eerste keer dat iemand een dergelijke vraag aan hem stelde.

‘Mevrouw,’ zei hij, en schudde pijnlijk getroffen het hoofd.

‘U gaat toch niet in haar snijden?’

Wat was er voor verschil tussen deze eenvoudige zielen en de mensen die zich lieten bedotten door een goochelaar? Het door-

gezaagde weesmeisje of een madonna. In wezen maakte het niets uit.

Nogmaals schudde hij zijn hoofd. De praktijk had hem geleerd af te zien van een rechtstreeks antwoord op vragen. Daarmee verhoogde hij de spanning. Een enkele keer leidde dit als vanzelf tot de oplossing van het raadsel.

‘Maar waarom zegt u niets?’ riep mevrouw Coumans uit.

Even bleven de woorden in de kamer hangen. Ze resoneerden in het hoofd van pater Gregorius en brachten de wanhoop die hij zo vaak had teweeggebracht bij hem terug. Zijn werk had hem tegenover vrouwen voorzichtig gemaakt. Maar hij kon zich slecht verweren tegen het verdriet dat hun geloof uitstraalde.

‘Het gaat om een formeel onderzoek.’

‘Wat is dat?’

‘Ik ga even rustig naar het beeldje kijken,’ antwoordde hij, zonder zelfs ook maar de geringste poging zijn stem vriendelijk te laten klinken.

‘U gaat haar toch geen pijn doen?’

Dat zou ik wel willen, antwoordde tegen zijn wil een instantie in hem.

De aanwezigen verlieten de kamer; Hanna bleef staan.

‘Waarom gaat u ook niet weg?’

‘Ik ben journaliste.’

‘In dat geval gelast ik u deze kamer te verlaten.’

Hanna was er niet aan gewend dat iemand haar probeerde te overbluffen. Maar zij besefte dat verzet zinloos was. De onderzoeker zou haar toch niet wegwijs maken in zijn methoden.

Nadat Hanna de deur achter zich had gesloten, pakte Gregorius het beeldje vast, schudde er flink aan en zette het voor zich op tafel.

Ogenblikkelijk vormde zich op de onderbuik een volgende druppel bloed.

Voelen en gevoelens

Madonna's die uit hun buik bloedden. Gregorius kon zich niet aan de vreugdevolle gedachte onttrekken dat hij met een unicum te doen had. In principe was de voorstellingswereld die hij moest beschermen van beperkte aard. Een vrouw huilt om een dode zoon; de zoon beweent de gehele mensheid. Iedere gedachte kon tranen opwekken, eventueel in niet te stuiten golven.

Deze madonna was wel erg exhibitionistisch. Gregorius kende de kranten en weekbladen; moeiteloos zag hij de columnisten zich meester maken van het onderwerp en er hun botte bijlen op scherpen.

Hij bekeek het beeldje nog eens goed, haalde een vergrootglas uit zijn zak en staarde naar de verse druppel bloed, die een korte weg omlaag had afgelegd. Het bloed stolde voor zijn ogen.

Dit verschijnsel, waarvoor hij geen verklaring had klaarliggen, maakte hem onzeker. In zijn ongeduld achtte hij zichzelf in staat het beeld in twee delen te scheiden, een Salomons oordeel dat hem de gewenste kennis zou opleveren. Wat voor apparaatje zat er in het beeld? Was dit het werk van een genie of zou hij zich later voor de kop slaan, omdat hij zich, al was het maar een ogenblik, had laten bedotten door een amateur?

Hij bracht het beeldje naar zijn neus. Hij rook geen bloed, hij rook niets. In de kamer hing een onbestemde geur, zweet en andere lichaamsgeuren hadden zich met parfums gemengd, de buitenlucht had het amalgaam niet kunnen verdrijven. Nog eens rook hij aan het beeldje.

Even overwoog Gregorius het bloed aan te raken met het puntje van zijn tong. Vaak genoeg had hij een wondje aan zijn vinger opgelopen om de smaak van bloed te kennen. Maar wat dan nog? De madonna van Civitavecchia had echt gebloed, en zelfs het bloed van een man. Maar het raadsel van dat bloed zat niet in de substantie, maar in de gedaanteverwisseling: alsof het bloed van de Zoon niet was meegegaan toen hij opsteeg naar de

hemel, maar op een verborgen plaats was opgeslagen en op geheimzinnige manier terechtgekomen in het lichaam van de moeder.

Peinzend zat hij voor het beeldje. Nogmaals nam hij het in zijn handen, schudde het, alsof hij verwachtte dat dit de bloedstroom opnieuw in gang zou zetten.

De kerk had hem niet aangesteld om theologische beschouwingen ten beste te geven. Zijn taak was aards en helder, hij was een rechercheur; hij mocht zich pas terugtrekken als hij zelfs de geringste gedachte aan hemelse interventie had ontmaskerd.

Zonder dat hij het merkte, was er iemand achter hem komen staan. Naast het beeldje lagen plotseling twee handen. Verstoord keerde hij zijn hoofd om. Het beeldschone gezicht met de grote blauwe ogen had hij niet eerder gezien. Om de jongen hing een zure lucht, alsof de menstruerende madonna hem haar lijfgeur had geleend.

‘Had ik niet gezegd dat ik alleen wilde zijn?’ vroeg hij. De woorden kwamen schor uit zijn keel. En hij schrok van de harde toon waarop hij de vraag stelde.

‘Madonna slapen,’ zei Franske. Hij glimlachte, zonder de pater aan te kijken.

‘Waar kom jij vandaan?’ vroeg Gregorius, veel vriendelijker nu hij had gezien dat de jongen niet geheel bij de tijd was.

‘Franske eten,’ zei Franske.

Gregorius besloot dat hij een beetje moest meespelen, terwijl hij de jongen naar de deur zou loodsen, waarachter de bevolking van het dorp in de gang bijeen school, daarvan was hij zeker.

‘Juist,’ zei Gregorius. ‘Jij wilt eten. Als je veel eet, word je zo sterk als een beer.’

‘Franske eten.’

‘Beresterk,’ herhaalde Gregorius. ‘Als je maar je bord leegeet. Woon je hier? Is die mevrouw je moeder?’ De naam van de familie was hij vergeten.

De jongen tikte hem op zijn schouder. ‘Eten,’ zei hij, op zijn mond wijzend. Op zijn gezicht verscheen een glimlach.

Gregorius knikte. En op dat moment overviel hem een onweerstaanbare gedachte, die hem in de war maakte, meer dan hij

wilde toegeven. Omdat de gedachte een grote, onrust verwekkende kracht bezat, probeerde hij hem van zich af te zetten. Dat was tegelijk het laatste wat hij wilde. Gregorius haalde diep adem. Zoveel lucht tegelijk sneed zijn keel af. Even was de angst die in hem opkwam zo concreet als zijn meest kinderlijke beeld van Satan, vroeger, voordat hij had leren denken in abstracties. En toch bestond er nog altijd zo'n satan, in ieder geval de dreiging dat de beelden zouden terugkomen en zijn wil van hem afnemen, zodat hij niets anders meer kon doen dan zich laten meevoeren op een onbeheersbare stroom.

Hij zag Franske, keek naar Franske, en de in zichzelf gekeerde blik in de ogen van de jongen vertederde hem, bracht een beeld terug - wat was het, zijn jeugd en de dorpskinderen die hem uitjouwden met zijn brilletje en boekentas. Tegenover de jongens met hun kapotte schoenen, de meisjes met hun gore onderbroeken, die desondanks mochten rekenen op de niet aflatende belangstelling van al die vieze kereltjes die zelfs na vijf jaar nog niet op toon konden lezen, moest hij zijn geestelijke superioriteit verdedigen, als een martelaar.

Martelaar voor de wetenschap; jongens veegden hun snotneuzen af aan zijn mouwen, meisjes trokken schaterend hun jurk omhoog en schreeuwden hem toe zijn vingers op hun buik te leggen en te ‘voelen’. Dat afschuwelijke woord. En toch was dat het waarmee iedereen altijd maar door bezig leek te zijn. Niet met gevoelen, of gevoelens, maar met voelen. Ze waren varkens; ze knorden, boerden, lieten scherp ruikende scheten in zijn gezicht. Hij als enige kende een andere wereld; de kleine Gregorius hoorde welluidender stemmen zingen, in regelmatige cadans, met een bijna wiskundige precisie.

De menselijke geest was onvoorspelbaar.

En toen zag hij Franske en het was alsof al het weinige goede van de kinderen in zijn jeugd in dit ene jongetje was samengestroomd, samen met het totale onbenul uit zijn geboortedorp. En opeens wilde ook hij voelen, zijn hand op de jongen leggen en hem kneden.

‘*Vade retro!*’ riep hij geluidloos, maar met een wanhoop die hij nooit meer zou kwijtraken, dat begreep hij al te goed. Want zijn

ziel smolt even snel als de harsen die verward werden met genade, en los van zijn verlangen zag hij zich toch genoodzaakt naar zichzelf te kijken als de inquisiteur die hij moest uithangen, uitgezonden om mensen nog ongelukkiger te maken dan zij al waren. Als er in dat beulswerk nu maar voor hem zelf een mogelijkheid gezeten had om zich beter te voelen, een spoor van verlangen, waardoor het leven draaglijker werd. Maar zo was het niet.

'Kom,' zei hij tegen de jongen, met een zachtheid die hem in de war maakte. 'Ga maar aan tafel zitten. Kun je in de tuin vliegeren? Als ik morgen tijd heb, ga ik met je mee. Heb je een mooie vlieger?'

'Agnes vliegeren,' beaamde Franske op zijn eigen manier en hij lachte breed.

Het was enkele uren later dat iemand - hij wist niet meer wie - hem confronteerde met de opmerking dat de madonna groot meisje was geworden. De woorden stuurden hem ogenblikkelijk terug zijn jeugd in, naar Schin op Geul, waar hij een van de twee zoons was temidden van acht zusters. Een van hen had altijd wel de bokkenpruik op, zoals zijn vader dat noemde.

Zijn oudste broer werd bakker, net als zijn vader. Zelf was hij de beste van de klas, van de school, de allerbeste leerling sinds mensenheugenis. En nog betekende dit niets; Hollanders lachten erom. De allerbeste van Schin op Geul. Tot hij ze versteld liet staan, de eigenwijze klootzakjes in hun pijen, die samenschoolden in hoekjes, tegen elkaar fluisterden. Vaak moest hij denken aan de meisjes die hem hun buik toonden; in de stilte van de nacht wist hij wat ze deden, hoe ze dachten, waarnaar ze verlangden. Het stond allemaal in boeken; boeken waren de enige troost.

Vanaf het kleinseminarie begon zijn triomftocht door de met gebeden en Gregoriaanse zangen vergeestelijkte wetenschap, waar geesten veel gemakkelijker uit hun fles braken dan in de verstilde wereld van het kruis.

Tussen zijn zestiende en twintigste werd zijn dagelijkse levensritme een aantal keren verstoord, nadat hij wakker was ge-

worden uit dezelfde droom. Hij zat boven op het kruis, precies boven de letters INRI. Op de grond zag hij een man op de rug die woeste bewegingen maakte op een vrouw met gespreide benen. Hoe wist hij zo zeker dat het Maria Magdalena was die zich liet gebruiken? De tweede keer dat de droom zich voordeed, slaakte zij trouwens kreten die hij twintig jaar later nog moeiteloos kon oproepen. Hij voelde hoe zijn bloed in opstand kwam, hij bloosde hevig.

De eerste keer lag zij stil en liet zij de figuur boven haar begaan. Was het degene die hij niet bij naam durfde noemen? De spijkers staken nog uit het hout; er zat bloed omheen. Toen zag hij hoe het bloed begon te druipen, niet op een delicate wijze zoals bij het beeldje, maar in een dunne stroom. Het kleurde de rug van de man onder het kruis rood, maakte een riviertje op zijn rug, een landkaart van de hel moest dit zijn.

Hoewel hij de beelden had proberen te verdringen, keerden die enkele malen in hem terug. Een keer ontwaakte hij maar half, de voorstelling ging nog een tijdje door, waarbij hij zich niet aan de gedachte kon onttrekken dat hij het tafereel voedde uit zijn bewustzijn, zodat hij later zat opgescheept met een Romeins soldaat die de plaats van die ander had ingenomen. Enerzijds was dat een geruststellend want tenminste niet op heiligschennis gebaseerd teken, aan de andere kant begon hij de soldaat een gezicht te geven en stelde hij zich voor dat hij rechtop ging staan en zich naar hem keerde. Nog steeds zat hij bovenop het kruis, omlaag kijkend naar de man met het geweldige geslacht, die hem wenkte, met een gebiedende kracht. De man dwong hem op zijn handen en knieën, zijn hoofd bij het geslacht van Maria Magdalena. Met afgewende ogen voelde hij haar tong langs zijn scrotum gaan, wetend dat de geweldenaar met zijn gekuifde helm ieder ogenblik bij hem zou binnendringen.

Met een gil ging hij rechtop zitten. Buiten was het half licht. Dat zag hij door het raam van zijn kamer, waarvan hij de gordijnen maar half had gesloten.

Gregorius, de jonge geleerde, bad dat de stukken eraf vlogen. Hij bad om vergeving voor zijn gedachten. Hij vroeg of de on-

zichtbare zijn gedachten kon wegnemen, zodat hij verder kon leven als een lichaam zonder geest, desnoods in de woestijn, levend in een hol, huilend met de nachtdieren, beren, wolven, de hele rataplan.

Tijden braken aan van vasten en versterving. Soms echter masturbeerde hij hevig en langdurig, de raad opvolgend van de bibliothecaris van het klooster, die hij vertrouwde en onthecht genoeg achtte om hem zijn zonden te biechten.

Het hoogtepunt lag bij acht zaadlozingen op een nacht, hoewel de laatste vijf meer de vorm hadden van druppels. Die deden hem denken aan mensen die ze vroeger gek wilden maken. Ze bonden ze vast onder een lekkende kraan. Met vaste tussenpozen viel er een druppel water op hun hoofd, waar eens de fontanel had gezeten. Ze werden er niet alleen gek van, maar de druppels holden de schedel uit, tot het water in de hersens drong.

Zo voelde hij zich, aan het einde van die nacht: een man met water in zijn hersens, een kermend dier aan de ingang van het slachthuis.

Om het afschuwelijke beeld van zich af te zetten probeerde hij het een negende keer. Vergeefs evenwel.

Met bibberende knieën stond hij naast het bed en bad om vergeving. En hij verlangde naar een bestraffing.

Na een tijd wist hij zijn aanvechtingen te overwinnen.

Had Maria's vaginale bloedverlies iets met zijn dromen te maken? Bloedde zij voor hem, om hem aan zijn gedachten te herinneren? Met het verstrijken van de jaren was hij de zonde gaan relativeren. Er waren zelfs momenten dat hij er niet meer in geloofde en wenste dat hij de Romein zijn gang had laten gaan, zonder dat hij zijn blik van Maria's geslacht afwendde. Maar als hij de beelden nog wel eens probeerde terug te roepen, lukte het niet meer. Er kwamen ook nauwelijks andere voor in de plaats. De wereld werd saai, steeds leger.

Tot hij Franske zag.

Gouden borden

‘U moest ons maar eens alleen laten,’ zei Thieu.

Zijn gezicht zag er een beetje opgeblazen uit; in zijn nek liep een rode band. Hij rook licht naar alcohol. Op het aanrecht stond een bijna lege fles jenever.

‘Kan ik de uitslag van het onderzoek afwachten?’ vroeg Hanna.

‘En dan gauw naar de telefoon rennen en roepen dat het allemaal onzin is.’

‘Hoe weet u dat?’ vroeg Hanna.

‘Hoe ik dat weet,’ herhaalde Thieu. Opzichtig legde hij zijn hoofd in zijn nek en staarde naar het plafond. ‘Leer mij de kerk kennen.’

De pastoor stond in de keuken bij de vrouwen, die besloten hadden zo dicht mogelijk in de buurt van het kleinood te blijven waarvan zij aannamen dat het hun leven zou veranderen, hoewel dat op hun leeftijd weinig kon betekenen. Hij draaide zich om naar Thieu en glimlachte zoetsappig.

‘Mogen wij die kennis met je delen Thieu?’

‘Welke kennis?’ vroeg de aangesprokene, die al was vergeten wat hij zoëven had gesuggereerd.

‘Jij weet iets van de kerk dat ik niet weet.’

Thieu keek hem aan. Hij was er niet zeker van of zijn vrouw in hun jonge huwelijksjaren zijn diepste wensen met haar zieleherder had besproken. In ieder geval zou hij hem graag naakt bovenop een mierenhoop laten verankeren. En dan met een sigaar in de hand toekijken hoe de mieren in lange colonnes door zijn mond binnenmarcheerden en er door zijn reet weer uitkwamen.

De gedachte verhoogde de spanning in zijn buik, die hem al de hele dag had dwarsgezeten.

Hij pakte de fles, schroefde de dop eraf en schonk zich met een wild gebaar in, het kostelijk vocht op de aanrecht morsend.

‘Je ging mij iets uitleggen Thieu,’ zei de pastoor.

‘Die van de krant hoeft niet alles te horen.’

Onwillekeurig glimlachte Rog.

Thieu wist niet meer wat hij had willen zeggen. Zijn geest was alweer verder. Die stelde zich inmiddels voor wat de onderzoeker in de kamer met het beeldje deed. In ieder geval eraan zitten. Met zijn nagel het bloed wegkrabben en denken dat hij aan levend vlees zat. Die gedachte wilde zich niet naar een rustiger gedeelte van zijn geest verplaatsen.

‘Je zei “Leer mij de kerk kennen”,’ probeerde de pastoor Thieus geheugen op te frissen.

‘Precies,’ antwoordde Thieu. ‘Dat soort lui sturen ze niet voor niets. Een wonder vinden de hoge heren veel te gevaarlijk.’

Hoewel Rog zich in stilte onmiddellijk en volledig bij deze opvatting aansloot, voelde hij er geen behoefte aan zijn parochiegenoot bij te vallen. ‘De kerk weet heel goed wat zij doet. Dat moet je maar van mij aannemen. En ik weet zeker dat pater Gregorius het beste met het beeldje voorheeft.’

Deze kwam juist de kamer uit. Bij het openen van de deur ving Hanna een glimp op van het beeldje. Het stond nog altijd op de tafel, ongeschonden, een kleine oase van rust.

Alle aanwezigen richtten hun aandacht op de deskundige. Deze was zich ten volle bewust van het gewicht van zijn oordeel. Hij had dit vaker meegemaakt. In veel gevallen had hij precies kunnen aangeven welke mechanieken er gebruikt waren om het beeldje te laten reageren. Een dergelijke triomf was hem deze keer niet gegeven.

‘Het oordeel wordt opgeschort,’ verklaarde hij. ‘Zonder nader onderzoek kan ik niets concluderen.’

‘Betekent dit dat u de mogelijkheid van een wonder openhoudt?’ wilde Hanna weten.

‘Ik stel het oordeel uit, dat is op dit ogenblik alles.’

‘U hebt dus niet eenvoudig kunnen aantonen dat er fraude in het spel is.’

‘Mevrouw,’ riep Thieu. ‘Gaat u toch eindelijk weg.’

Gregorius richtte zich tot de aanwezige gelovigen.

‘Ik neem het beeldje mee, als u het goedvindt.’

Mathilde vond het helemaal niet goed. De madonna hoorde

hier. Op deze plaats had zij tranen geweend. Hier was zij uit haar buik gaan bloeden.

‘Daar komt niets van in. Wij willen niet dat onze madonna in de een of andere vreemde...’ Zij zocht naar woorden.

‘Operatiezaal,’ vulde Lidie Thijssen aan.

‘Precies,’ zei haar buurvrouw en vriendin. ‘Dat willen wij niet.’

‘Zo u wilt,’ zei pater Gregorius. En hij voegde eraantoe: ‘Voorlopig. Ik heb een bloedmonster genomen. Dat laten we even onderzoeken.’

Voordat hij het huis kon verlaten, hield Hanna hem staande.

‘Neemt u mij niet kwalijk,’ zei ze. ‘Wat ik u wil vragen. Als uit onderzoek blijkt dat het echt menstruatiebloed is, vergroot dat dan de kans dat de kerk het bloeden als een wonder zal aanvaarden?’

‘Ik wil het anders zeggen,’ zei Gregorius, die zichzelf te allen tijde verplichtte zo precies mogelijk te formuleren. ‘In eerste instantie stelt de kerk zich zeer terughoudend op.’

‘Maar de kerk sluit een wonder dus niet uit?’

‘Voor de kerk bestaat een wonder pas wanneer het als zodanig is aanvaard.’

Hanna dacht na.

‘Beschouwt de kerk het in dat geval als bewezen?’

‘Een strikt bewijs is niet belangrijk,’ zei Gregorius. ‘De wereld is vol onbewezen zaken die als waarheid aanvaard worden. Zoals u weet is een wonder uitzonderlijk. Het valt buiten de gangbare orde. Bij het onderzoek bedient de kerk zich vanzelfsprekend van wetenschappelijke methoden. Daarna kan zich de situatie voordoen dat de wetenschap ons niet verder helpt. In het geval van een wonderbaarlijke verschijning bijvoorbeeld zal de kerk uiteindelijk een ultieme uitspraak doen over de geloofwaardigheid van de waarnemingen. Mag ik het zo samenvatten: De bepaling of een wonder als zodanig aanvaard kan worden is ingewikkelder dan het vinden van de spreekwoordelijke naald in de hooiberg.’

‘Uiteindelijk een kwestie van geloof?’

‘Nadat dit op de strengst mogelijke wijze getoetst is.’

‘Dus ik kom niet ver als ik geloof dat wij in de hemel met gouden lepeltjes van gouden borden eten?’

Gregorius glimlachte: ‘In dat geval zou ik mij om te beginnen afvragen: Hebben wij voedsel nodig in de hemel?’

Furie

Hanna had als enige met eigen ogen waargenomen hoe het bloed verscheen. Dat vertelde zij Smeets. De bloeddruppel vormde zich op de buik van het beeldje - de onderbuik.

‘Kun je dat herhalen.’

‘Het bloed kwam uit de vagina. Zo lijkt het.’

‘Door haar jurk heen?’

De madonna droeg geen jurk. Haar kleed was immers geschilderd. Het kleed van de madonna en haar lichaam waren een. Ze bestonden uit kalk en daaroverheen zat een laagje porselein.

Smeets gebood haar in Uffel te blijven. Nog voor het zakken van de krant verwachtte hij een uitgebreider reportage. Daarna anderhalve pagina met een grote foto voor een van de bijlagen later die week. Hij zond een fotograaf; die zou binnen het uur arriveren. De fotograaf kreeg een laptop voor haar mee.

‘En neem contact op met de bisschop. Die heeft het niet op menstruerende madonna's.’ Hij lachte hardop. ‘Doet hem te veel denken aan zijn dochter.’

Zij nam een van de drie kamers die hotel De Zon zijn gasten kon bieden. Een ervan werd doorgaans als opslagruimte gebruikt. De overige twee stonden ter beschikking van de spaarzame bezoekers van het dorp die er langer dan een uur verkozen te blijven. Hanna's kamer was een somber hol met verschoten streepjesbehang. Door de wasbak liep een bruine streep. De we bevond zich aan het einde van de gang.

Om de muffe lucht te verdrijven, probeerde Hanna het raam te openen, dat uitzicht bood op de straat. Beneden zag zij Frans-

ke lopen. Sjokkend bewoog hij zich voort, zijn armen gestrekt langs zijn zijden, zijn handen als minuscule vleugels naar buiten gekeerd.

‘Franske!’

Hanna zwaaide naar hem. De jongen bleef staan.

‘Ik woon hier,’ riep ze. ‘Wacht even, ik kom naar beneden.’

Zij trok de deur van de kamer achter zich dicht zonder hem af te sluiten. Alsof zij hier thuis was. Het liefst wilde zij weg uit Uffel, zo snel mogelijk terug naar de stad. Wat gaf haar dat onbestemde gevoel? Ongedurig voelde zij zich, niet op haar plaats. Alsof zij hierheen verbannen was, waar madonna's bloedden zonder dat de bloedhond die de kerk stuurde met een triomfantelijk gebaar het geheime apparaatje tevoorschijn kon brengen dat dit menselijk gedrag in gang had gezet. Zodat de mogelijkheid bleef dat zij deelgenoot was van een kosmisch gebeuren. Daar geloofde zij niet in. Punt uit. Voor alles bestond een verklaring; als er dingen waren tussen hemel en aarde waarover mensen met ontzag spraken, dan was het alleen maar omdat ze die niet begrepen. God bestond niet. Daarom intrigeerde Gregorius haar; zij had meteen gezien dat hij de vertoning net zo mal vond als zij.

Zij ontvluchtte de kamer, naar de enige voor wie zij in deze omgeving gevoel kon opbrengen. Was het omdat Franske op een vanzelfsprekende manier de idiotie van het wonder accentueerde?

Hij had op haar gewacht.

‘Ben je gaan wandelen?’ vroeg ze. ‘Waren er te veel mensen in het huis?’

‘Franske vliegeren,’ zei Franske. Hij glimlachte bij het uitspreken van de twee woorden.

‘Staat de madonna nog steeds in de kamer?’

Dat zij geen zinniger vragen wist te stellen, ergerde haar. Waarom leerden journalisten geen technieken voor het interviewen van geestelijk gedepriveerden? De helft van de mensheid behoorde tot die groep.

‘Zullen we een eindje gaan wandelen?’ vroeg ze daarom. ‘Dan moet je mij iets vertellen over je moeder. Zit zij vaak bij de madonna? Dat denk ik wel.’

‘Franske naar Agnes,’ zei Franske.

‘Weet je dan waar Agnes is?’

De jongen knikte.

Zij wist dat het niet sympathiek was, en zeker strookte het niet met de journalistieke moraal die zij moest ophouden, maar de blik die de jongen op haar wierp zette haar ertoe aan verder te gaan, alsof dit onzinnige gesprek bij zou kunnen dragen aan de ontraadseling van het gedrag van de madonna.

‘Waar is Agnes dan?’

‘Pastoor weg.’

‘Hoe bedoel je dat?’ vroeg zij. ‘Ik loop een eindje met je mee. Vertel je me over de pastoor, Franske.’

‘Pastoor boos.’

Franske keek haar aan. Zijn gezicht was rood geworden.

‘Vind je de pastoor niet aardig, Franske?’

‘Ja,’ antwoordde hij. ‘Pastoor.’

Hanna bleef staan. Zo kon dit gesprek nog wel even doorgaan. Zij keek in de naar regen tenderende lucht. Die paar tranen waren niet voldoende. Misschien zou er bloed uit de hemel komen, een eeuwenlang opgespaarde menstruatie die neerklaterde als bewijs dat Maria wel degelijk een vrouw was, altijd geweest.

Hoe kon zij het verschijnsel anders duiden?

Opeens besefte zij dat haar gedachten al aan het beeldje begonnen te wennen. Maar het laatste wat zij wilde was een wereld die haar in de maling nam, die haar meesleurde in een krankzinnige reidans.

Als het bloeden binnen een maand niet terugkwam, zou Smeets haar wel eens kunnen opdragen zich in Uffel te vestigen tot het beeldje een dikke buik kreeg.

Langzaam liep zij met Franske door het dorp. In de buurt van de kerk bleef de jongen staan.

Uit een zijstraat was iemand op hen af komen lopen. Zij stond er opeens, midden op straat, de handen op de heupen.

‘Wat moet jij met Franske?’ vroeg Agnes.

Hanna bleef staan. In een oogwenk schatte zij de situatie, de stemming waarin het meisje verkeerde; tegelijk konden enkele

parafernalia haar niet ontgaan. Agnes droeg een openhangend donkerblauw katoenen jack, daaronder een wit T-shirt, dat zij strak in haar spijkerbroek had gestopt, en daarover een verschoten vestje. Zij had haar lippen zorgvuldig lichtroze opgemaakt. Zo zag zij er anders uit dan vanmorgen. Het kostte Hanna moeite te beseffen dat het bijna om een kind ging - te oud voor haar leeftijd. Het meisje deed haar aan een boze bloem denken, hoewel zij die strikt genomen niet kende.

'Waarom doe je zo onvriendelijk.'

'Wij hebben hier niemand nodig.'

'Dat kan nu eenmaal niet anders,' wilde zij met een plotseling geduld de werking van de pers uitleggen. Agnes gaf haar geen kans. Zij stak haar hand uit, naar Franske. 'En jij gaat met mij mee.'

Franskes blik verried geen begrip. Traag deed hij een stap vooruit.

'Schiet een beetje op,' gebood Agnes.

Franske verzette nog een stap. Hij keerde zich om naar Hanna en glimlachte, dat wil zeggen: het leek op een glimlach.

Agnes verwaardigde haar verder met geen blik. Ruw greep zij Franske bij de arm en liep met hem weg. Hanna keek hen na; naast de logge jongen leek zij nog ranker en begeerlijker. Toen het meisje en de jongen bij de volgende hoek rechtsaf waren gegaan, stond zij alleen in de verlaten straat. Was het uit medelijden met dit door God verlaten oord dat de madonna was gaan bloeden?

Zij dacht aan haar vader. De gedachte kwam als een overval. Zij stelde zich voor dat zij hier met hem liep. Er hing een zekere kilte in de straat; ook herinneringen kozen hun eigen tijd om te bloeden.

De oppervlakte

Toen zij vernomen had dat het beeldje uit haar buik was gaan

bloeden, overwoog Wolffers meteen af te reizen naar Uffel, hoewel dat nergens voor nodig was, maar het verlangen naar haar protégé begon in haar op te spelen; zij legde haar handen tegen haar oren, belachelijk natuurlijk, andere redacteuren zouden het kunnen zien en zich afvragen of ze gek geworden was; iedereen had angst voor stemmetjes. Die begonnen zacht en vriendelijk, stelden eens een vraag, deden op bescheiden toon een voorstel, maar even later klonken ze allemaal door elkaar heen.

Wolffers ging naar de wc en dronk water. Zij keek in de spiegel en vond dat zij zich moest schamen. Zij zag Hanna in de spiegel achter zich en wilde zich omkeren, haar in haar armen sluiten, zeggen dat ze niet meer terug moest gaan naar dat afschuwelijke oord, waar madonna's ongesteld werden en waar uitgerekend vrouwen moesten schrijven over dat verschijnsel. In welk tijdperk leefden ze? Nog even en alle kranten en tijdschriften gingen zich opmaken om het einde van de twintigste eeuw te gedenken. Maar nog altijd konden de oplevingen van bijgeloof verzekerd zijn van trouwe aandacht van de media. Wat was er voor vreemds aan dat ook de Moeder der Smarten haar maandstonden moest doormaken en misschien zelfs af en toe een ochtend het bed had gehouden, terwijl in de verte de kleine Jezus een pak slaag kreeg in de werkplaats van zijn vader.

Moesten ze het beeld een juten zak over het hoofd trekken, om het bloed aan het gezicht te onttrekken?

Zij besloot alsnog naar Uffel te rijden. Maar juist deze avond stond er een herdenkingsdienst voor slachtoffers van het luchtverkeer op het programma en daar moest zij een stuk over maken.

Nog even en zij had alleen nog herdenkingen om over te schrijven; zo lag het als je ouder werd en de toekomst ineenschrompelde, samen met het lichaam.

Besluiteloos draaide zij de kraan dicht, nadat zij water over haar polsen had laten stromen en ging terug naar haar bureau.

Later in de middag belde Hanna werkelijk. De fotograaf had haar de laptop gebracht; zij kon zich installeren en het stuk

schrijven waarin de hele kermis aan de kaak werd gesteld. Het mocht een hilarisch stuk worden; zeker zou het haar niet moeilijk vallen het Gelijk in de tekst tot uiting te brengen. Maar hoe zat het met de Onaantastbaarheid, in een omgeving met zoveel gekken? Iets van het vingertje moest er blijven; de meeste redacteuren hadden het zo vaak heen en weer gezwaaid dat zij door zichzelf gehypnotiseerd waren. Wie een debat van enig intellectueel niveau wilde voeren, kon daarvoor op de redactie allang niet meer terecht. Daarom kon Hanna schrijven wat zij wilde, als zij maar binnen het stramien bleef. In principe hoefde zij mevrouw Coumans en haar omgeving alleen maar subtiel neer te zetten als slachtoffers van het systeem. Welk systeem maakte niet uit. De ene helft van de lezers zou daar de kerk bij denken, de andere maakte zich er voorstellingen bij van dikke kerels met domme blonde vrouwen. Iedere analyse van het onderliggende zou grof uitvallen. En bovendien: de oppervlakte zelf ging boven alles. Die mocht zij neerzetten als een verzameling fenomenen. En met zijn allen zorgden de medespelers voor een *Grand Guignol*, waarin de madonna vrolijk bloedde en horrelvoeten en epileptici over elkaar struikelden.

Terwijl zij Wolffers belde, zag zij er opeens tegenop dit stuk te schrijven en viel haar de gedachte in dat alles anders was dan zij het zou beschrijven. Even stak de gedachte de kop op hoe zij zou laten zien dat Nederland zich omdraaide, de wereld een walgelijk en bloeddoorlopen gezicht toonde en daardoor plotseling in een gevaarlijk, door demonen en onbedwingbare machten bezeten gebied veranderde.

‘Ik wou dat je hier was,’ hoorde Wolffers Hanna's stem. In gedachten was zij al op weg naar haar auto; zij nam een aanloop en sprong over de grote namiddagfile tot zij naast Hanna zat.

‘Als je wilt kom ik naar je toe,’ antwoordde ze; in haar hoofd begon iets te kraken, de wereld was vol wonderen; ondanks dat vroeg zij zich af of het de afstand was die Hanna week maakte - kon zij zich maar zekerder voelen. De herdenking zou om tien uur afgelopen zijn. Vannacht kon zij het verslag schrijven en als zij weer tijdig uit Uffel wegging, zou alles op zijn pootjes te-

rechtkomen. Op haar zelf na, misschien. Zij had een opgeblazen gevoel in haar buik, hoewel daar niets zat wat zo snel mogelijk naar buiten moest. Ook was het alsof haar ziel op springen stond; niet eerder had zij een vrouw ontmoet die haar zozeer beroerde. Jarenlang had zij samengewoond met een leeftijdgenote, die zich uiteindelijk had onttrokken aan haar verzorging en bewassing. Iets dat zij beiden aarzelend passie noemden, bestond alleen aan het begin. Veel te spoedig werd het samenzijn vanzelfsprekend, zodat zij zich afvroeg of deze versteende solidariteit nog wel leven genoemd kon worden. Het plotselinge vertrek had zij toch ervaren als verraad.

'Ik wil tegen je aanpraten. Ik kan nog geen lijn ontdekken,' zei Hanna.

'Je dacht toch niet dat de dingen vanzelf komen,' hoorde zij zich zeggen, en meteen begreep zij dat zij een fout maakte, dat dit niets met het enthousiasmeren van een jonge journaliste had te maken en alles met haar teleurstellingen. Dit zinnetje sloeg totaal niet op het stuk dat Hanna moest schrijven.

Uit alle macht, in een wanhoopspoging, probeerde zij Hanna's stemming te doorgronden, tot in de details, opdat zij die ene zin kon formuleren die de ruimte tussen hen zou vrijmaken, volledig, als groen laagland.

'Liefje,' zei ze. 'Luister, vind je het vervelend dat je daar moet blijven?'

'Ik word zo ongedurig van dat stomme wachten. Ik zweer het.'

Wolffers lachte, ondanks zichzelf

'Het is van een sfeer waar je niet goed van wordt,' ging Hanna verder. 'Al die stupide vrouwen. Wat hebben mensen je aangedaan, als je bereid bent op je knieën te vallen voor een beeldje?'

'Ik kom naar je toe,' zei Wolffers, zachter dan zij wilde. 'Maar ik kan pas om half een bij je zijn. Kun je zolang wakker blijven?'

Wortel en tak

Gregorius belde een koeriersdienst en wachtte tot een van de medewerkers de schraapsels bloed die hij verzameld had kwam ophalen. Daarna belde hij de laborante die altijd voor hem werkte.

Als het bloed van een man afkomstig was, zou er eenzelfde situatie zijn ontstaan als bij het beeldje dat in Civitavecchia gebloed had. Te weinig om van een trend te spreken, al zouden de media zoiets zeker concluderen.

Hij dacht aan Franske, met zijn zachte, niet-begrijpende blik. Hoe reageerde die op het verschijnsel? Wist hij wat dat was, bloed?

Een paar kilometer buiten Uffel was een klooster dat hem graag onderdak verschafte. Plaats genoeg. Hij had het niet op dergelijke oorden. De weinige kloosterlingen die zich nog niet op de wereld gestort hadden, waren onveranderd zwaar bejaard, meestal dement en als hij om ze op de proef te stellen wel eens naar de betekenis van het geloof gevraagd had, hadden ze iets onzinnigs gemompeld of gewoon verder naar het voetbal op de tv gekeken.

‘Hartelijk welkom. Moge deze omgeving u goed doen,’ zei de broeder die hem binnenliet. Deze, de conciërge, ging hem voor naar een sobere kamer die al heel wat tijdelijk verzakers van de wereld had geherbergd. In de deuropening knikte de kloosterling zijn collega vriendelijk toe. ‘En u eet natuurlijk met ons mee.’

‘Het spijt mij,’ zei Gregorius. ‘Wat onaangenaam nu. Maar ik heb een belangrijke afspraak. Ik kan mij vandaag niet aan het werk onttrekken.’

De broeder knikte nog een keer, alsof hij dit antwoord voorzien had.

Een paar honderd meter buiten het dorp lag een gerenommeerd restaurant. Gregorius had er eens eerder gegeten. Tot een uur of

zeven bleef hij op zijn kamer; hij ging op bed liggen en staarde langdurig naar het plafond. Omdat de kamer muf rook, stond hij op en opende het venster. Van ver klonk luide apenmuziek. Hij stelde zich jongeren voor, die met wilde kreten om elkaar heen sprongen. Aan zo min mogelijk dingen probeerde hij te denken, maar het was altijd nog meer dan genoeg. Beurtelings verschenen hem Franske en de bisschop voor de geest. De eerste sprak in hem, woorden die eerst in hemzelf opkwamen en vandaar telepathisch werden doorgezonden naar de mond van de jongen. Zo hoefde hij Franske maar voor zich te zien om zijn eigen woorden terug te horen. Toch leek het alsof hij ze niet zelf had bedacht. De lucht zat vol raadsels.

Alvorens hij naar het restaurant ging, belde hij de bisschop, die het aan zijn maag had en 's middags om half zes een lichte maaltijd nam, zodat hij een lange avond had om zich aan belangrijker zaken te wijden. De openbare telefoon stond in de gang; hij had geen zin om naar een afgesloten kantoor te vragen. Zodoende schuifelden er steeds oude mannetjes langs hem heen.

‘Ben je al iets op het spoor?’ vroeg de bisschop. ‘Wat hoor ik nu weer voor krankzinnige berichten?’

‘Het is een onsmakelijk verhaal,’ antwoordde Gregorius. ‘Het bloed komt naar buiten op een ja, enigszins onverwachte plaats.’

‘Ik houd niet van gepuzzel, Gregorius. Wat mag ik verstaan onder “enigszins onverwacht”?’

Thuis speelden ze altijd ‘warm’ en ‘koud’. Hoe dichter bij de oplossing van een raadsel, hoe heter.

Hij wist niet uit wat voor een gezin de bisschop kwam.

‘Waar komt dat bloed vandaan, Gregorius. Toch niet uit de achterkant.’

Gregorius glimlachte. Opeens werd het hem duidelijk waarom de bisschop altijd met zoveel moeite ging zitten.

‘Mis!’ Het was eruit voor hij er erg in had.

Aan de andere kant van de lijn bleef het stil.

‘Uit de voorkant,’ zei hij.

‘Spreek wat harder!’

En daarom riep de onderzoeker, zo luid dat het bijna op schreeuwen leek: ‘Uit de voorkant monseigneur. Uit de

schaamstreek. De madonna is, om het grofweg zo te zeggen, ongesteld.'

Het was of hij de bisschop van kleur hoorde verschieten.

'Ik mag bidden dat je ongelijk hebt.'

'Hoe bedoelt u?' vroeg Gregorius. 'Ik heb het bloed zelf zien doorbreken.'

'Was je daarbij?' De stem van de bisschop sloeg over. Gregorius kon zich voorstellen hoe het geheugen van de eerwaarde hetzelfde soort beelden ophoestte waaraan hijzelf met zoveel afschuw moest denken. Geheimzinnig gefluister tussen moeder en dochters; de gedachte dat je hier te veel was, een schandalige smeerlap in een verder witte kuisheid. Gregorius voelde zijn overwicht toenemen.

'Ik was erbij,' herhaalde hij. 'En het gaat tenslotte om een beeldje. Van een beeldje kun je niet verwachten dat het maandverband gebruikt.'

Aan de andere kant van de lijn bleef het stil.

'Heeft u ooit van menstruerende madonnna's gehoord?' vroeg Gregorius. 'Ik niet.'

'Hoe zou ik daarvan gehoord hebben?' vroeg de bisschop geïrriteerd.

'Omdat u toegang hebt tot informatie die voor anderen verborgen blijft.'

'Je denkt toch niet dat in de curie over menstruerende vrouwen wordt gezeverd.'

'Vergaderingen van de curie gaan buiten mij om,' zei Gregorius op afgemeten toon.

'Als ik niet een verlichte geest had, zou ik zeggen dat de duivel hierachter zat,' zei de bisschop. 'Degenen die zich erop toeleggen ons te ondermijnen zitten overal. Dit is een ontheiligde wereld. Als zelfs de Moeder Gods geen schaamte meer kent, moet het einde der tijden nabij zijn.' In zijn stem klonk een gepijnigde toon.

'Er is hoe dan ook geen sprake van verborgen mechaniekjes,' zei Gregorius. 'Geen onmiddellijk als zodanig te traceren goocheltrucs. De uitslag van het bloedonderzoek weet ik pas morgen.'

‘Morgen,’ herhaalde de bisschop. ‘Kan het niet sneller?’

Gregorius zuchtte. Daarna legde hij de bisschop uit dat het enige tijd vergde om uit het chromosomenpatroon op te maken of het bloed van een man of van een vrouw afkomstig was.

‘Dat beeldje staat toch wel achter slot en grendel?’ vroeg de bisschop. ‘Ik wil geen enkel risico. En we moeten er toch niet aan denken dat er een menstruerende madonna op de voorpagina van het *Limburgs Dagblad* staat. Gregorius! Dit is een heel onsmakelijk verhaal.’

Daarover was de onderzoeker het eens met de bisschop.

Gregorius parkeerde de auto in het centrum van het dorp en liep de vijfhonderd meter naar het restaurant. Een beetje beweging deed hem goed. Terwijl hij de kaart bestudeerde, zat hij zich nog aan het telefoongesprek te ergeren. De bisschop had voor de volgende dag een uitgebreid rapport geëist. Feitelijk verlangde hij van zijn medewerker niets anders dan dat hij met behulp van de wetenschap het bijgeloof met wortel en tak uitroeide. In zichzelf gekeerd keek hij voor zich uit. Onder leiding van het geloof mocht de wetenschap een voor een de schillen rond het bestaan afpellen tot er een harde kern van waarheid overbleef Maar hij wist wel beter. Nieuwe kennis brengt nieuwe raadsels met zich mee. Hoe knapper de mensheid, hoe onbegrijpelijker de wereld. Wet van Gregorius. Kennis blaast onwetendheid op. Het kon hem wanhopig maken dat hij de wereld nooit begrijpen zou, voor geen spat, geen millimeter, dat hij sterven zou met meer vragen dan hij in het begin van zijn studietijd voor mogelijk gehouden had. Uiteindelijk zou het er nog op uitdraaien dat hij zich niet met zijn gevoel maar uit verstandelijke overwegingen tot God wendde, als de enige die bij machte was het lot van de wereld te bepalen.

Soms, als hij zich sterk voelde, verzette hij zich tegen de naderende overgave aan de Almacht, nam hij zich voor tot zijn laatste krachten tegen die voorbode van de dood te vechten. Zou het echt zover kunnen komen dat hij de moed opgaf en zich bekende tot degene die hij had willen doorgronden en een naam ge-

ven? Een andere naam dan besloten in die drie letters, bij voorkeur daarom een formule, die je kon narekenen.

Hij was bang van wel.

Komende generaties zouden niet rusten voor ze de waarheid over God boven tafel hadden. Maar als de moedeloosheid hem weer overviel, zag hij de mensheid, met zijn uiteindelijk onbeheersbare techngologische kennis alsmaar stuurlozer worden. Nieuwe profeten zouden met behulp van de media de kop opsteken, gelijk giftige bloemen. De televisie vertoonde steeds meer rituele slachtingen en kindermoord.

Terwijl hij zijn visie op het leven probeerde te verdiepen met behulp van een extra half flesje wijn, kwam de gerant met de rekening. Gregorius trok zijn portefeuille uit zijn binnenzak en haalde er een goudkleurig kaartje uit. ‘Weet u hoeveel restaurants in Lourdes een ster hebben?’ vroeg Gregorius.

‘Dat weet ik toevallig,’ zei de gerant. ‘Ik ben er geweest met mijn kreupele schoonmoeder. Niet één.’

‘Heeft het geholpen, Lourdes?’ vroeg Gregorius.

‘Ik leef nog,’ zei de gerant.

Het was laat toen hij vanuit het restaurant de buitenlucht instapte. Al na half twaalf. In de frisse wind haalde Gregorius diep adem. Hij voelde zich een beetje draaierig. Als de ratio het aflegt, marcheren de kermisgasten binnen, had hij willen zeggen. Maar hij had het ingeslikt. Er was alleen een beetje kermis in zijn hoofd.

Om de tuin

Met tegenzin, zich niettemin bewust van zijn plicht de moederkerk tegenover de samenleving te vertegenwoordigen, ontving de pastoor de journaliste aan het eind van de middag in zijn werkkamer. Verlangend naar rust en vooral naar de beslotenheid van zijn studeerruimte met de vertrouwde boeken en beeldjes, zette hij zich in de ouderwetse bureaustoel met versleten zitting, waarop al verschillende voorgangers de avonduren in heilige contemplatie hadden doorgebracht.

‘Pastoor Rog,’ zei de journaliste zo neutraal mogelijk. ‘Nu het beeldje op zo'n bijzondere plaats is gaan bloeden...’ Hij zag haar aarzeling en overwoog of hij zou ingrijpen. Voor je het wist hadden journalisten je klemgezet en raakte je in een vrije val, schaterlachend nagehoond door Satan. Wie anders had de pers uitgevonden?

‘Hoe bedoelt u?’ vroeg hij, ondanks zichzelf ‘Iedere bloeding, op welke plaats ook, is bijzonder.’

‘Dus u hecht geen bijzondere betekenis aan het feit dat het beeldje uit haar buik bloedt?’

‘Nee,’ antwoordde hij. ‘Het gaat om de symboliek van het bloeden. Waar zich dat manifesteert maakt in principe niet uit.’

De journaliste maakte een aantekening. ‘Pastoor niet onder de indruk van bloedende onderbuik’, zag Rog als kop in de krant staan. En voor je het wist vervingen ze ‘onderbuik’ nog door iets ergers. Hij begon te zweten.

‘Maar het is wel de plaats waar vrouwen iedere maand bloeden,’ hield de journaliste aan.

‘Ik heb u mijn mening gegeven.’ Op hetzelfde moment brak jeuk uit onder zijn armen. De journaliste schreef zijn antwoord op.

‘Dan heb ik nog een vraag. Overweegt u speciale maatregelen?’

‘Maatregelen?’ hoorde hij zichzelf herhalen. Even overwoog hij een sarcastisch antwoord. Maar hij wist er geen. Scherpe antwoorden schoten hem altijd pas later te binnen, na een lange omweg gemaakt te hebben. ‘Aan wat voor maatregelen denkt u?’

‘Bijvoorbeeld extra missen. Ik kan mij voorstellen dat u iets speciaals doet.’

Aan extra missen had hij inderdaad gedacht, zelfs was een processie in hem opgekomen, gekoppeld aan een stille omgang. Maar hij huiverde bij de gedachte dat hij, gevolgd door tv-camera's, aan het hoofd ging van een stoet oude vrouwen, met een paar ginnegappende misdienaren en het beeldje waarvan het bloed in de open lucht nog eens extra de nadruk zou leggen op de geheime opening waar leven in en uit ging en waaraan hij zojuist geen betekenis wilde hechten.

‘Wij hebben niets besloten,’ zei hij. ‘In principe willen wij pas...’ Hij wilde zeggen ‘in actie komen’, maar slikte het in. Zijn antwoord kwam erop neer dat de kerk niets had besloten.

‘Gelooft u zelf in het wonder?’ vroeg de journaliste.

Hij kon de waarheid spreken en ‘nee’ zeggen. Maar een bevestigend antwoord zou hem in zowel kerkelijke als in lekenkringen tot een opportunist bestempelen.

‘Ik heb het volste vertrouwen in de kerkelijk onderzoeker,’ antwoordde hij daarom. ‘Pater Gregorius treedt op namens het bisdom. Hij is een man van grote deskundigheden.’

‘U hebt hem al eerder meegemaakt?’

‘Niet persoonlijk,’ zei Rog en omdat hij een valkuil vermoedde, voegde hij er voor de zekerheid aan toe: ‘Mij is geen geval bekend van iemand die erin geslaagd is pater Gregorius om de tuin te leiden.’

De getrouwen

‘Waar heb jij uitgehangen?’ vroeg mevrouw Coumans aan Franske. Met haar getrouwen zat zij nog altijd in de woonkamer. De pater had gezegd dat ze niet aan het beeldje mochten komen. Bij het uitspreken van die woorden had de pastoor naast hem gestaan.

‘De Heilige Moeder ziet er persoonlijk op toe,’ zei de pastoor. ‘De madonna moet absolute rust gegund worden tijdens het onderzoek.’

‘Maar we mogen toch wel bidden?’

‘Bidden kan geen kwaad,’ zei de pastoor. ‘Bidden, maar niet aankomen.’

Mevrouw Coumans zou willen dat hij datzelfde tegen Thieu zei. Verder durfde zij zich niet voor te stellen wat die strenge man met het beeldje gedaan had. Veel goeds kon het niet zijn. Het viel haar moeilijk aan de madonna te denken als beeldje. Zij dacht aan de madonna als vrouw. Niet een gewone vrouw, die

eens in de week naar de supermarkt ging en koffie dronk met een appelpunt in de reclame. En ook niet een vrouw die om een nieuwe jas moest zeuren; de madonna dronk geen zwarte bessen en was nooit teut geworden van de boerenjongens. Ze kocht geen grote brokken kaas. In dit verband zag zij ook Jozef niet met kaasblokjes naar haar gooien.

Maar vooral had de madonna geen doorgezakte voeten en een opgezette buik, die ze allang niet meer geschikt achtte voor het gerief van mannen.

Zij durfde met aan de madonna te denken als een vrouw met een flanellen nachtjapon, die zij bij de heupen straktrok, zodat Jozef er niet zijn grote hand onder kon steken. Had Jozef een grote hand? Zij was niet op grote handen gebouwd, moest het er toch mee doen; haar buik hing over haar geslacht heen, alles moest je optillen om erbij te kunnen; volgens haar vormde dit een natuurlijke bescherming.

Aan een hitsige madonna, een jonge meid op de Bethlehemse kermis durfde zij al helemaal niet te denken. Langgeleden. Haar straf heette Franske, haar kruis was genaamd Thieu. Soms keek zij met een lichte afgunst naar haar vriendin, die gevrijwaard was van het vervolgnummer op de erfzonde.

Zij zag de madonna toch het liefst als de vrouw waarover de bijbel vertelde, onbezoedeld, als hemelse troost.

‘Hallo Franske,’ zei Lidie Thijssen. ‘Kijk eens, ik kan weer gewoon lopen.’

De jongen keek haar zonder belangstelling aan. Daarom stond zij op en liep een paar passen heen en weer door de kamer, zelfs met een danspasje ertussen. ‘Zie je wat de madonna voor me heeft gedaan. Wat zullen we haar voor Franske vragen?’

‘Ik weet wel wat,’ zei zijn moeder.

Nog kortgeleden had Thieu haar voorgesteld hun enig kind mee te nemen naar Lourdes en hem langdurig met zijn hoofd onder te duwen in de bron. ‘Misschien krijgt ie dan hersens en anders stikt ie maar,’ had Thieu haar bij die gelegenheid toegeschreeuwd.

‘Wat zullen we voor Franske vragen?’

Ten bewijze dat zij niet alleen weer vlot ter been was maar

ook buigzaam in de knieën, liet Lidie Thijssen zich op de vloer zakken en gebaarde haar buurvrouw hetzelfde te doen.

‘Kom Franske,’ zei zijn moeder.

‘Vliegeren,’ zei Franske. ‘Agnes vliegeren.’

Mevrouw Coumans keek opzij. Die meid vertrouwde zij niet. Wat spookte ze met haar jongen uit? Ieder contact tussen Franske en een ander maakte haar achterdochtig. Een paar keer had zij gedacht dat haar kind een afstammeling was van de duivel. Hem de dagen erna extra geknuffeld, koosnaampjes gegeven, ‘mamma's jongen’, ‘onschuldig kindeke’, ‘door Jezus beminde’. Daarna: ‘duivelskind’, ‘hellemonster’, ‘trekzak’, ‘lakenbevuiler’. Ze had hem eens stiekem bekeken, terwijl hij onder de douche stond en met dat walgelijke ding aan de gang was. Waarom heb ik, lieve God dit kind gekregen? Is dit mijn garantie voor de zaligheid?

Hoe lang gaf de Heer garantie? Deze gedachten, die haar invielen en haar dagen verpestten. Zij wilde van hem horen, over zijn prestaties op school, de complimentjes van onderwijzers.

Maar Franske had nooit iets anders opgeleverd dan meewarige blikken en wegkijken, of zogenaamd enthousiaste uitroepen dat hij vooruitging.

Ja, hij ging vooruit. Hij zat nu nog maar tien keer per dag aan zichzelf.

‘Kom naast mij zitten. Op je knieën, vlug een beetje,’ beet zij haar oogappel toe. Zij had hem zo vaak moeten beschermen. De laatste tijd kon zij hem niet meer in huis houden. Liep hij met die grote stappen, als een aangeschoten struisvogel, door de straat. Hij kon ergens onder komen; zij was zo moe.

Langzaam kwam hij op zijn knieën.

‘En je handen gevouwen. Niet zo. Zo!’ riep zij.

Zij had hem een eenvoudig gebedje proberen te leren. Zat die grote jongen op zijn knieën voor het bed. Zij bleef ernaast staan. Werd een keer weggeroepen door de bel. Kwam even later weer terug; zij sloeg haar handen voor haar ogen.

‘Moeder Maria, zorg voor ons Franske,’ prevelde mevrouw Coumans.

‘Mamma vliegeren,’ zei Franske.

Zij deed of zij hem niet hoorde, kneep haar ogen verder dicht, haar gevouwen handen samen, het bloed trok uit haar vingers weg.

'Laat hem liefde vinden voor zijn moeder. Want wie houdt het meeste van Franske?' De woorden kwamen soms anders dan zij ze bedoelde; maar het ging om wat daarachter lag, de pijn van zijn geboorte, de eerste blik op hem waarmee zij wíst, als enige.

'Wie houdt zoveel van hem, zoveel van Franske?'

'Agnes,' zei Franske, en hij klonk zo beslist dat het even leek alsof hij op slag genezen was van de ongemakken in zijn geest. Haar zoon trok zijn gevouwen vingers los, hief ze ten hemel en stootte een kreet uit.

Zonder na te denken gaf zij hem een pets om de oren.

'Agnes,' beet zij hem toe, een ogenblik vergetend dat zij op haar knieën zat, in devote aanbidding.

Franske leek te glimlachen.

Zij keerde zich naar haar vriendin en siste: 'Agnes,' met alle haat die zij kon opbrengen, ondanks dat pogend de naam zo neutraal mogelijk te laten klinken, uit piëteit met de madonna, die wel iets anders aan haar hoofd had.

'Dat loeder,' antwoordde Lidie Thijssen, al even neutraal. Terwijl zij het woord uitsprak, wierp zij een snelle blik op de madonna.

'O madonna, die ons redden zal, verlos deze wereld van het kwaad, dat alom is,' bad mevrouw Thijssen.

'Agnes!' riep Franske.

Toevallig kwam Thieu op dat moment de kamer binnen. Hij hoorde zijn zoon die naam roepen en even balde zich alle trots in hem samen die hij nog in zich had. Agnes. Alsof zijn zoon een gewoon mens was, zoals hij.

'Wat proberen jullie die jongen wijs te maken?' vroeg hij jolig, vergetend dat zijn vrouw en haar vriendin in een ander contact met de dingen des levens stonden dan hijzelf.

'Agnes,' herhaalde Franske. Lenig sprong hij op.

'Kom maar knul,' zei Thieu goedmoedig. Hij kon zijn zoon wel even meenemen naar het café.

'Zitten jij,' siste mevrouw Coumans.

‘Laat die jongen toch zijn gang gaan.’

‘Zeker met dat vieze kreng?’ vroeg zijn vrouw, in haar sarcasme de madonna vergetend.

‘Stel je niet aan,’ zei Thieu. En voor de zekerheid voegde hij eraantoe: ‘Dat jij nou een oud wijf bent.’

‘Ik wil niet dat ze aan hem komt.’

‘Laat die jongen ook eens genieten,’ antwoordde Thieu. Hij had zich voorgenomen als het om Agnes ging de grootste voorzichtigheid in acht te nemen. Agnes was nu eenmaal anders dan de anderen. En die kleine wist het zelf, ze hoefde maar een blik op een man te werpen om hem diep te treffen, dieper dan de plaats waar zijn zaad zat; hij kon het niet uitleggen.

Tegenover Agnes was hij kansloos. Hoe was het mogelijk dat een kind van achttien zoveel teweeg kon brengen bij mannen? Hij wist het. En toch was zij anders.

Jaren geleden had hij een meisje bezocht, na een avond biljarten in de stad waar hij werkte. Zij droeg hoge schoenen en een lijfje waaruit haar borsten puilden. Na afloop stelde hij zich zijn vrouw voor, met een soortgelijk lijfje, hoewel haar borsten zich daardoor niet heten beteugelen. Van die hoge schoenen had zij eens gedragen, op een trouwerij in de familie, maar daar zagen alle vrouwen er krankzinnig uit.

Ademloos had hij toegekeken hoe het meisje het lijfje voor hem uittrok; hij was vergeten of hij erbij had mogen helpen. Het was bijna heiligschennis geweest, met die kolenschoppen van handen; hij vond zich een smeerlap met dat opgezwollen geslacht dat hij niet wist te beheersen, zodat hij na drie stoten in haar leegstroomde. Het had toch een soort verlossing betekend. Daarbij vergeleken was zijn vrouw de bazin van een poppenkast.

‘Kom maar mee,’ zei hij tegen Franske. Hij hief zijn hand naar zijn vrouw op toen hij zag dat zij haar zoon wilde terugtrekken.

De madonna, intussen, schreide uit haar buik een nieuwe druppel bloed.

Poolshoogte

‘Vind je het goed als ik je gezelschap houd?’ vroeg de man die tegenover haar ging zitten in café Smoock. Zij had een paar uur op de hotelkamer gewerkt; het was niet snel gegaan, zij had weinig te vertellen. ‘Ik had al van je komst gehoord.’

‘Vertellen ze elkaar hier alles?’

Lachend schudde hij zijn hoofd. Hij stak zijn hand uit. ‘Menno Ramaer, ik ben kunstschilder.’

Ramaer, plaatselijk kunstschilder; Hanna kon het lachen moeilijk inhouden. Zij schatte de man tegenover haar. Misschien zou hij haar iets vertellen dat zij kon citeren in het stuk voor zaterdag. Het minste dat zij kon doen was een paar dorpelingen sprekend invoeren.

‘Wat denkt u over de huilende madonna?’

‘Ik heet Menno,’ zei de kunstenaar.

‘Ben je al bij het beeldje geweest?’ Zij aarzelde. ‘Menno,’ voegde zij eraantoe. Hij kon haar vader zijn; klein gebrek geen bezwaar. Ramaer was een middelgrote, zwaargebouwde man, ongeveer zo lang als haar vader, maar die was tengerder; wel had hij een buikje gekregen bij het ouder worden.

Terwijl haar vader zo ongevraagd en enigszins melancholiek in haar opstond, staarde zij Ramaer aan, onwillekeurig, zonder werkelijk te kijken. Zij zag hem door haar vader heen; hij droeg een geblokt, enigszins verschoten overhemd, waarvan drie knopen openstonden, zodat zij uitzicht had op zijn borsthaar.

‘Ik zal je vertellen wat ik van de vertoning vind,’ zei de kunstschilder. ‘Het grappigste is dat ze er zo snel mee leren leven. Het ene moment maken ze ruzie met elkaar, en een minuut daarna liggen ze naast elkaar op hun knieën voor die zinsbegoocheling.’

‘Ruzie?’ vroeg ze.

‘Bij wijze van spreken. Aan de andere kant: het is wel toevallig dat het beeld begint te bloeden in het huis van Thieu.’

‘Ik wil het graag horen,’ zei Hanna. ‘Als je wilt, houd ik je naam buiten mijn stuk.’

‘Ik wil er natuurlijk graag in voorkomen. Weet je wie mijn lievelingsschilder is? Lucian Freud. Dat zul je niet zeggen als je mijn werk ziet.’

‘Dus ik kan je een adept van Freud noemen?’

Hij lachte. ‘Lúcian Freud. Ik vind hem geweldig en afschuwelijk tegelijk. De totale ontluistering van de mens. Ken je dat werk? Het kan altijd nog erger, denk ik bij hem. De oude vrouwen op hun knietjes voor dat beeldje zouden *gefundenes Fressen* voor hem zijn.’

Zij kon zich er weinig bij voorstellen.

‘Zal ik je Uffel laten zien, bij avond?’

De plotselinge overgang verraste haar. Daarom begon zij te lachen.

‘Zijn er dingen die ik niet mag missen?’

‘Het is hier benauwd,’ zei hij. ‘Als je niet mee wilt, ga ik alleen.’

Hij stond op.

‘Ik ga met je mee,’ zei Hanna.

Uffel bij avond was een dorp bedekt door wolken; het was halve maan. Voor het eerst vandaag voelde zij zich een beetje op haar gemak. Het was half twaalf. Over een uur zou Wolffers arriveren.

Terwijl zij door de verlaten straten slenterden, zei de schilder opeens, alsof hij hardop in zichzelf praatte: ‘Toch moet er voor zo'n bloedend beeldje een verklaring zijn. Wat denk jij?’

‘Ik heb er nog geen gevonden.’

‘Die onderzoeker weet misschien allang hoe het zit. Maar waarschijnlijk hebben ze besloten dat het wonder nog een tijdje voort mag woekeren. Kan geen kwaad. Als de waarheid op den duur maar aan het licht komt. Echte wonderen zijn onbeheersbaar.’

‘Hoe ziet een echt wonder eruit?’ vroeg Hanna.

Ramaer antwoordde: ‘Als je het leven in zijn essentie aan anderen duidelijk kunt maken. Meestal lukt het niet; Freud lukt het, daarom houd ik van zijn schilderijen. Misschien is “houden van” het juiste woord niet. Een soort sprakeloze bewondering, gevoegd bij de woede dat dit het is, en niets meer.’ Opnieuw

wist Hanna niet wat zij moest zeggen. Zij haalde zich Gregorius voor de geest en dacht eraan wat hij zou antwoorden. Daarbij zag zij zijn blik, die koel en afstandelijk op haar gericht was.

Zij liepen naar het einde van het dorp, waar de straatweg begon die naar de snelweg leidde. Ramaer wees omhoog, naar de lucht die een paar heldere plekken te zien gaf.

'Kijk,' zei hij. 'Dat hebben de mensen zich nu altijd afgevraagd. Als je verdergaat dan hun ruimtecapsules, en nog verder, zou je dan bij de hemel komen? Na hoeveel eeuwen varen? Het zou betekenen dat je in zo'n vaartuig sterft en als skelet aankomt, terwijl de ziel je is vooruitgesneld en als engel staat toe te kijken hoe eindelijk, na een eeuwigheid, het overblijfsel van je stoffelijk omhulsel arriveert. Heb je daar wel eens over nagedacht?'

Hanna schudde het hoofd. Onwillekeurig moest zij aan haar moeder denken, die versjes zong over de hemel.

'Er is een mogelijkheid,' ging Ramaer verder, 'dat een macht die ons verstand te boven gaat dat beeldje heeft bevolen ongesteld te worden. Ik vind het een krankzinnig bevel. Maar met cynisme kom je al te gemakkelijk door de wereld. Als wij direct deze hoek omgaan, kan er zich plotseling een lichtende gestalte op ons pad bevinden.'

Zij kwamen bij de hoek.

'Wacht,' zei hij. Hij hield haar tegen. 'Ik neem even poolshoogte.'

Hij legde de paar stappen af tot het einde van de straat, drukte zich tegen de muur en keek voorzichtig om de hoek om. Hij kwam terug. 'Alles veilig.'

Hanna moest lachen. 'Wat een verrassing.'

'Toch is het vaak gebeurd,' zei hij. 'Misschien zijn er grote kunstenaars verloren gegaan aan mensen die zich dat inbeeldden. Maar stel dat het je echt overkomt. Zegje dan nog: Het is een goochelaar? Misschien is dat toch wat mensen overeind houdt. Wachten op het wonder.'

Na vijftig meter bleef hij opnieuw staan, voor de deur van een oud, vervallen pand. 'Mijn atelier,' zei hij. 'Gaan we naar binnen?'

‘Vanavond liever niet. Ik heb nog met iemand een afspraak.’

‘Op dit uur?’

‘Collega van de krant.’

‘Jammer,’ zei hij. ‘Misschien morgen.’

Hij stond met zijn rug tegen de voordeur. Toen zij hem nog eens goed bekeek, in het licht van een lantaarn die enkele meters verder stond, zag ze een trek op zijn gezicht die haar ontroerde. Maar daarvoor was zij niet naar Uffel gekomen. Zij dacht aan Wolffers, en van het ene op het andere moment benauwde de afspraak haar.

Kevertje

Na een lange omweg stapte Gregorius in zijn auto. Zin om naar het klooster te gaan had hij niet. Zijn hoofd was tot rust gekomen. Hij liet de auto staan en legde de weinige stappen af naar de pastorie.

‘Hoe later op de avond...’ begon de pastoor.

Gregorius onderbrak hem door zijn hand op te steken.

Rog wees op de fles wijn die naast zijn stoel stond en waar nog een staartje inzat.

‘Ik doe meestal twee dagen met een fles,’ loog hij.

‘Het is nogal benauwd in dat klooster.’

‘Ik ken het,’ beaamde Rog. ‘Een absolute ouderwetse roomsigheid. Wat denkt u? Zal ik nog een lekker flesje openmaken?’ Voor de zekerheid bewaarde hij een handvoorraad op kamertemperatuur in zijn werkvertrek. Hij stond op en slofte, een beetje slaperig, de kamer uit.

Gregorius legde zijn hoofd in zijn nek en staarde naar het plafond. Zijn bloed ruiste sterker dan een beek in de Ardennen. Soms maakte wijn de geest Gods los, dan weer de duivel; vandaag wist hij het nog niet, maar het kwam hem voor dat de schaduw van een duivel over het plafond schoof. Wat was er met zijn bloed? Als een waterval donderde het door de steilten in zijn

geest. Eens had hij gewandeld, door boomgaarden, eindeloze boomgaarden. Hij wist het weer, het was tijdens een congres in een uitgestrekt klooster, of net na afloop ervan. Het was heerlijk dat hij uit het sombere gebouw kon weglopen, onder het mom van contemplatie. Een jonge monnik liep met hem mee, zij waren al die dagen onafscheidelijk, spraken over poëzie en over de bereiding van de smakelijke streekjam. Het water liep hem in de mond; hij dacht aan zijn grootmoeder, aan de pannenkoeken die zij bakte. Op een stil plekje gingen zij zitten. Nooit eerder had Gregorius iemand uit liefde gekust; de jongen had een stevige tong, waarschijnlijk minder week dan die van een vrouw.

'Laten we samen naar Afrika gaan,' zei de jongen. 'Dan doen we dit iedere avond.'

Nooit had hij gedacht dat hij nog eens een andere man zou betasten. De monnikspij had hij omhooggeschoven, tot ver over de knieën van zijn jonge metgezel. Gregorius hoorde zijn bloed suizen. Met niemand had hij eerder een zo grote intimiteit aangedurfd; ook later had hij geen mens meer ontmoet zo zinsbegoochelend als deze jonge monnik; hij heette Hans.

'Hanse franse kevertje,' zong het pesterig in hem, op de wijze van het Gregoriaans.

Rog was in de weer met de kurkentrekker. Gregorius streek met een hand door zijn weinige haar. Hij zweette op zijn hoofd. 'Is die achterlijke jongen wel gelovig?'

'Gelovig,' herhaalde de pastoor. 'Wat heet bij zo'n schepsel gelovig?'

Die middag in het verleden had Gregorius menen te begrijpen wat geloof inhield; later stelde hij vast dat hij een overspannen betekenis hechtte aan het meest natuurlijke dat een mens kon overkomen. Aan de avondmaaltijd had hij, temidden van de broeders en de opklinkende gebeden, de zwaarte van zijn verlangen gevoeld. Schuin tegenover hem zat Hans, druk in gesprek met een onsmakelijke broeder met een zwarte baard, die licht bloosde tijdens het gesprek dat Gregorius vanaf die afstand niet kon volgen.

Zo leerde hij op een en dezelfde dag zowel de liefde als de jaloezie kennen.

Oude proefwerken

In de auto naar Uffel realiseerde Wolffers zich de situatie waarin zij zich emotioneel gemanoeuvreerd had. Al gedurende een aantal nachten had zij over Hanna nagedacht en plannen gemaakt voor een heel ander leven dan op de redactie. Het volgende was haar het meest bijgebleven: zij namen het besluit samen een antiekzaak te beginnen, die hen met een vrachtauto naar boerderijen in Oost-Europa zou brengen; Frankrijk was inmiddels leeggekocht. In haar fantasie waren zij steeds verder weggeraakt van huis, tot zij samen in een overvol pakhuis, midden in een groen maar leeg landschap op de eerste klant wachtten. De ramen waren wazig, vol stof en spinnenwebben. Op een dag zagen zij de eerste die iets bij hen wilde kopen, maar hij kon het groene veld niet oversteken.

Op dit uur van de avond was de snelweg niet meer bezaaid met auto's; soms reed zij gedurende een aantal minuten over een volslagen verlaten weg. Dit gaf haar een ontheemd gevoel, alsof zij de bewoonde wereld had verlaten zonder vooruitzicht erin terug te komen. Op die momenten verlangde zij des te heviger naar Hanna, naar een opluchtend moment, een opening in haar leven, waarvan het gesloten karakter duidelijker werd naarmate het donker verder inviel en de koplampen van tegenliggers spaarzamer werden.

Zij liet haar verlangens toch niet helemaal toe, verwierp ze halverwege als onhaalbaar, maar haalde ze terug omdat de eenzaamheid haar benauwde. Met grote snelheid reed zij naar Uffel.

Hanna slenterde naar het hotel, haar gedachten niet bij Wolffers, die zij vanmorgen nog dichtbij zich had gedacht. In eerste instantie had een zekere, niet eens onmiskenbare nieuwsgierigheid, haar naar Wolffers gedreven. Maar de affectie die zij voelde, had met nieuwsgierigheid weinig uitstaande. Het liefst wilde zij de warmte die Wolffers uitstraalde zonder verder nadenken ondergaan. Erover nadenken zou betekenen dat haar persoonlijk

leven de eisen die haar werk stelde zou kunnen gaan overschaduwen. Die twee mochten niet door elkaar gaan lopen, dat kon zij gewoon niet aan. Niet op dit moment. Misschien om zich bewust te blijven van de noodzaak tot afstand noemde zij Wolffers in haar gedachten nooit bij haar voornaam. Tegelijkertijd zou ze bij wijze van spreken in haar willen kruipen, om in een net zo elegante en hartelijke vrouw te veranderen als zij.

In haar hoofd woedde een soort onweer, niet onprettig, maar met veel lawaai. Om haar gedachten van Wolffers af te leiden, probeerde zij te bedenken wat haar aanstond in de schilder, zijn gezicht of de aanraking van zijn hand op haar arm, de bijna bedeesde manier waarop hij haar gegroet had toen zij hem alleen liet bij de voordeur. Terwijl de afstand tussen hen groter werd, had zij het gevoel dat hij haar nastaarde. Dit maakte omkijken onmogelijk. Het leek alsof hij een lang, steeds slapper wordend elastiek om haar enkels had bevestigd. Zij voelde het nog toen zij voor het hotel stond en de auto van Wolffers zag, slordig neergezet in een inham aan de overkant van de straat.

Wat trok haar aan in de schilder? Zij had zijn werk nog niet bekeken; haar indruk daarvan kon zich dus niet met de persoon verwarren. Het liefst hield zij zich in het geheel niet bezig met aantrekkingskracht tussen mensen.

Op een vage manier leek hij op haar vader. Was dat het wat zij eventueel van mannen wilde; moesten zij op haar vader lijken, met als pikant detail op de achtergrond dat hij dood was.

Haar vader was de enige man geweest die onbaatzuchtige aandacht aan haar had besteed. Zijn leven lang had hij gebouwen in kaart gebracht, met de bedoeling die voor het nageslacht te behouden. Niets opzienbarends. Want uiteindelijk verrichtte hij dat werk toch voor zichzelf, voor de instandhouding van een idee.

Op haar zestiende had zij op een zondagmiddag een van zijn mappen uit de kast gehaald. Zij had erin gebladerd en plotseling was zij geïrriteerd geraakt, omdat zij het belang van al die volgeschreven foliobladen niet kon bevatten. Later had zij zich ervoor geschaamd, maar op dat moment had zij er een aantal pagina's uitgetrokken en verbrand in de open haard. ‘Wat ruikt het hier,’

zei haar vader toen hij terugkwam van een wandeling, waarvoor hij haar altijd uitnodigde als zij thuis was.

‘Een paar oude proefwerken,’ had zij geantwoord.

‘Later heb je er spijt van. Ik wou dat ik nog een paar van mijn oude proefvertalingen voor je uit de kast kon halen.’

‘Om te laten zien hoe goed je was.’

‘Of hoe slecht,’ zei hij glimlachend.

‘Jouw proefvertalingen interesseren mij geen barst.’

Woedend waren die woorden eruitgekomen. Later speet het haar. Op dat moment wilde zij liever zijn hele papiervoorraad in brand steken.

Zij was niet moedig genoeg om hem te laten weten wat zij had gedaan. Wel suste zij haar geweten door zo rationeel mogelijk vast te stellen dat hij de papieren nooit zou missen. Twee weken later klaagde hij erover dat hij aantekeningen kwijt was.

Nu hij stijf onder de grond lag moest zij verder leven met de gedachte dat zij hem niet hoog genoeg had geacht om de waarheid te vertellen. Dat maakte een nieuwe, nog veel grotere, woede in haar los.

In de hal van het hotel zat Wolffers al een halfuur op haar te wachten. Nadat zij iets gedronken hadden in de bar, kleedden zij zich uit en schikten zich zusterlijk in het veel te smalle bed, dat niet berekend was op een samentreffen. Zij wisselden gegevens uit over de afgelopen dag en verzekerden elkaar dat het gezellig was, zo.

Een van de onderwerpen was: Wat vind je ervan dat ik hier naartoe ben gereden, voor jou? En een ander: Heb je naar mij verlangd, vandaag, tussen die rare mensen met hun beeldje?

Wolffers maakte het haar niet moeilijk op haar vragen in te gaan, maar zoals gewoonlijk koos Hanna voor de grootste omweg; tegelijk was zij doodsbang dat zij haar vriendin zou kwetsen.

Wolffers sloeg haar arm om haar heen en trok haar tegen zich aan. Hanna begon te giechelen. Een rare gedachte viel haar in: Als die schilder hen eens in dit smalle bedje kon zien liggen.

Nadat zij toch nog vrij snel in slaap was gevallen, klonk er geschreeuw op straat. Zij schrok wakker, stond op en keek uit het raam. Een politieauto reed met grote snelheid voorbij. Daarachter kwamen enkele mannen, luid pratend in onverstaanbaar dialect.

Voorzichtig, om haar, enigszins tot haar verwondering slapende vriendin, niet wakker te maken, trok zij haar kleren aan en ging de gang op, de trap af. De hoteldeur was aan de binnenkant op slot gedaan.

Via de hotelkeuken kwam zij op straat. Daar liepen nog meer mensen.

Zij keek omhoog, naar haar kamer. Die was donker. Zij hoopte dat Wolffers niet wakker was geworden van haar gestommel.

Bijzonder ei

Midden in de nacht werd Gregorius wakker met een opgewonden gevoel. Eerst probeerde hij er geen aandacht aan te schenken. Zijn adem ging anders dan normaal. Hoe lang was het geleden dat het vlees opspeelde? Hij wilde er met aan denken. Uit alle macht probeerde hij weer in slaap te komen, maar dat lukte niet. In plaats van naar over hekken springende schapen keek hij door een microscoop. Vlak voor zijn ogen krioelde het van microben die hij nooit eerder zo scherp geobserveerd had. De microben dijden uit, werden zo groot als wormen; hij sloeg er met zijn handen naar, maar die kon hij niet bewegen, zo leek het tenminste, strak lagen ze langs zijn lichaam.

Met veel moeite ging Gregorius op zijn buik liggen, bovenop zijn stijve geslacht. Hij stak zijn hand onder zich en duwde het opzij. Het was warm in de kamer. Hij keerde zich op zijn rug en betastte voorzichtig de gezwollen vleesklomp. Welke macht zat hierachter? Als hij de oorzaak niet snel op het spoor kwam en onschadelijk maakte, was het te laat. Onwillekeurig kneep hij

nog eens zacht in zijn geslacht. En al even onwillekeurig zag hij Franske voor zich; hij haalde diep adem en begon zich andere onschuldige kinderen voor te stellen, die hem onverschillig hadden gelaten. Intussen hield hij zijn geslacht vast. Een onaangenaam gevoel was het niet. Het geslacht begon nu pas echt te gloeien; het was of hij een ei kookte en bij het pannetje stond te kijken tot het water begon te borrelen. Het water borrelde als een IJslandse geiser. Hij had koorts en verlangde naar water. In plaats daarvan kuste hij Franske. O mijn kind, dacht hij, en opeens begreep hij dat hij de jongen slechts wilde beschermen, dat was alles, een geruststelling. De wereld afwimpelen, vooral die kwezel van een moeder, het kind helpen op zijn levenspad. Grote en kleine gedachten; woorden die als rookwolken uitdijden en plotseling vervlogen. Wat stelde dit allemaal voor? De mens in het universum; hij dus hier in een vreemd bed, onmachtig zich te verzetten tegen de zonde. Ouder dan vijftig was hij; en behalve die ene ervaring met Hans een maagd. Hij was zoals een priester behoorde te zijn. Wetenschap en geloof had hij steeds scherp onderscheiden; Jezus hand in hand met Popper. Wetenschappelijk denken tegenover de sluipwegen van het geloof. Vaste denkpatronen tegenover het onmogelijke. Steeds dieper verstrikt in de ratio, op zondag Gods lof zingend, terwijl cijfers en symbolen door zijn geest krioelden als roze olifanten bij een dronkaard. Het had allemaal niets opgebracht. En zo leek het alsof die bloedende madonna hem een rekening kwam aanbieden.

Met een gloeiend hoofd lag hij in bed; een jongen die hij niet kende, die hij overmorgen weer uit het oog zou verliezen, stond naast hem, stak zijn hand onder de dekens, boog zich over hem, zijn warme natte mond op zijn buik, zijn tong in Gregorius' navel.

Vade retro! zong een koor in het wit geklede laborantes; een voor een hielden ze een schaal menstruatiebloed voor hem omhoog.

Stenen lijf

Op zijn vakantiereizen kocht Rog madonnabeeldjes, kleinodiën waarmee hij trouwe kerkgangsters verblijdde, die dit opvatten als een beloning voor goed gedrag.

Een replica van de madonna van Medjugurje, dezelfde die gebloed had in Civitavecchia, had hij in het jaar van die nog altijd onverklaarde gebeurtenissen in Itahë gekocht; hij had zelfs een omweg gemaakt om naar het wonder te gaan kijken, in de hoop maar zeker niet de verwachting dat hij het bloeden zelf zou mogen waarnemen. Het beeldje zelf had hij niet te zien gekregen, wel foto's waarop de witte madonna bloed weende.

Deze replica wilde hij aan Agnes geven, als zij ter biecht was verschenen. Echte mannen, had hij wel eens gedacht, geven meisjes ringen of parfum. Zelf zou hij nooit verder komen dan een beeldje, maar de liefde waarmee hij het aan zijn parochiegenotes overhandigde was er niet minder om.

Onwillekeurig had hij de madonna van Medjugurje de laatste tijd veelvuldig in handen genomen. Dat was niet toevallig: het beeldje fungeerde als pressepapier op zijn bureau. Mevrouw Schillemans zette graag en vaak de ramen open. Naar haar onmogelijk bij te Stellen mening hing er in mannenkamers onveranderlijk een ondraaglijke stank; in de huiskamer hoefde meneer pastoor het niet te wagen zijn sigarenkoker uit zijn binnenzak te halen.

Het beeldje straalde warmte uit, alsof elke keer dat hij het vasthield het gloeien van zijn hand werd gevoegd bij de hitte die er al in was opgeslagen. Straks, als hij het beeldje aan haar had gegeven, zouden al die aanrakingen hun gezamenlijke warmte naar haar uitstralen. Hij zou het zelfs nog veel langer bij zich willen houden, omdat hij het genot wilde uitstellen. Maar er was ook een diep verborgen angst in hem dat zij hem zou uitlachen.

Niemand had hij met wie hij over zijn dromen kon praten. Wel vertelde hij zijn huishoudster altijd voor wie zijn nieuwe aankopen bestemd waren.

Ondanks de suggestie van heiligheid die de beeldjes aankleefde, had mevrouw Schillemans toch een moment van twijfel gekend toen ze een keer zonder kloppen de kamer van de pastoor was binnengegaan, in de veronderstelling dat hij niet thuis was. Rog zat achter zijn bureau, met een enigszins rood gezicht, in zijn rechterhand een sigaar, het beeldje in de andere. Devotie omkringeld door rook, ook trouwens in haar geest, waar argwaan ontstond jegens deze overdreven godsvrucht. Zelf had ze al drie van die beeldjes; hij bracht ook wel eens iets anders voor haar mee; één keer een rozenkrans en een sliert bloemenzeepjes uit de Provence. Over een paar maanden was het weer zover; de pastoor wilde naar Spanje; ze had helemaal geen plaats voor nog een beeldje, bovendien suggereerde zo'n peloton heilige moeders een devotie die zij zo sterk niet kende. Zij was de meid van de pastoor, zo zag zij zichzelf; in alles zou zij hem volgen; één keer slechts had zij hem voor de deur van haar kamer horen scharrelen, zij was op alles voorbereid. Dat kind, die Agnes, haatte ze. Die kon mannen in het verderf storten; zelfs een bisschop achtte zij niet veilig voor dat loeder, al had ze dan geen moeder meer en was haar vader garagehouder, niet bepaald een eerzaam beroep als je het tuig zag dat luid toeterend door het dorp racete.

Toen zij de pastoor zag zitten, was zij toch ontroerd geraakt door diens vertoon van vroomheid; ondanks de smerige askegels in zijn kamer hield hij werkelijk van de Maagd, net als zij, maar het uiterlijk vertoon mocht hij achterwege laten.

‘Wanneer gaat u dat beeldje nou eens aan dat meisje geven?’ had zij kortgeleden, schijnbaar achteloos gevraagd.

‘Hoe bedoel je?’

‘Het staat hier al zeker een halfjaar.’

‘Heb ik je dan verteld voor wie het bestemd is?’ Zijn stem klonk alsof hij oprecht verwonderd was.

‘Dat weet u best,’ zei ze snibbig.

‘Vind je het niet een fraai exemplaar?’

‘Ze gooien je toch zeker dood met zulke troep waar u op vakantie gaat.’

‘Emilie Schillemans,’ zei Rog, zijn wijsvinger heen en weer zwaaiend. ‘Pas op je woorden.’

‘'t Is allemaal goedkope rommel voor toeristen.’

‘Mag een gelovige geen toerist zijn?’

‘En degene die ze maakt, wil er daarom ook helemaal niets aan verdienen.’

‘De Heilige Moeder zou niet wensen dat zij gratis van de hand ging. Dat zou jij zelf ook niet willen.’

Mevrouw Schillemans vroeg zich af wat hij precies bedoelde.

‘Denkt u dat het helpt, bij haar,’ vroeg ze, ‘zo'n beeldje?’

Rog glimlachte. ‘Bij jou heeft het ook geholpen.’

Met een venijnige blik keek mevrouw Schillemans haar werkgever aan.

Het stenen lijfje van het beeldje nam ook deze nacht de warmte op die Rog via zijn handen uit zijn lichaam voelde komen en straalde deze, op onverklaarbare wijze nog tientallen malen vermenigvuldigd, uit in de richting van degene die hij met het geschenk hoopte te verblijden.

Zoals vele keren eerder dacht hij na over begeerte.

Die nacht, toen zijn gast allang sliep, zat Rog in zijn werkkamer bij het schijnsel van de art deco leeslamp die niet uit liefde voor antiek gekocht was maar er al gestaan had zo lang pastoors zich hier aan hun gedachten hadden overgegeven (hij herinnerde zich zelfs al niet meer wanneer hij voor de laatste keer een lamp had verwisseld). Voor hem lag een blocnote waarop hij slechts enkele krassen had gemaakt en de woorden ‘In deze tijd, vol kunstmanen die door het luchtruim zweven om ons beelden vol bloed en kommer te tonen...’ Wat moest hij erachter zetten. Hij dacht aan ‘is er in ons dorp een wonder geschied’. ‘Geschied’ of ‘gebeurd’. ‘Gebeurd’ was gewoner, waarschijnlijk zelfs te gewoon. Ongelukken *gebeuren*, wonderen *geschieden*, en diarree, waarvan hij die avond last had gehad, *overkomt* je. Zo lag de verdeling. Misschien had het woord ‘geschieden’ zo'n ouderwets tintje gekregen omdat de wereld nog maar bitter weinig wonderen voortbracht; God had de mens zo intelligent geschapen dat deze het heelal inmiddels al te goed was gaan begrijpen.

Mocht hij er van uitgaan dat de mens iets volmaakts in zich had? Eigenlijk kon het niet anders. God zou niet met opzet een

in alle opzichten tekortschietend wezen hebben gecreëerd om zijn toorn erop uit te leven, waarna hij vervolgens mooi weer kon spelen door zijn eigen schepping te redden. Gelukkig was God onbegrijpelijk, anders had alleen al deze gedachte hem zijn ambt gekost.

Aarzelend of hij de gedachte zou voortzetten, betastte Rog met zijn vingertoppen het beeldje, dat voor hem op het bureau stond. Onwillekeurig, met een onverklaarbare ongerustheid, dacht hij aan Agnes. Als zij langskwam voor de biecht, zou zij dichtbij hem zitten; zweeg haar stem dan kon hij altijd nog haar adem horen, en zij de zijne. Aan dat wederzijdse ademen probeerde hij niet te denken.

Hij maakte zijn vingers los van het beeldje en haalde voorzichtig een sigaar uit de koker naast de blocnote. Hij keek op zijn horloge. Al ging hij nog zo laat slapen, wakker werd hij de laatste jaren steevast om een uur of zes. Het was half twee. Hij topte de sigaar, streek een lucifer af en zoog het vlammetje de tabak binnen.

Op dat moment hoorde hij stemmen op straat. Een auto reed voorbij. Daarna werd er een aantal keren nerveus bij de pastorie aangebeld. De vrouw van de burgemeester, gekleed in trainingspak, met een loshangende rode wollen sjaal om haar hals, vroeg of hij meeging. Terwijl zij hem in enkele korte, toonloze zinnen op de hoogte stelde van wat hem te wachten stond, bracht zij hem in haar auto naar de plaats op enkele honderden meters buiten het dorp waar een aantal dorpsgenoten zwijgend toekeek hoe twee agenten van de streekpolitie een begin maakten met hun onderzoek.

Achterwiel

Omstreeks half een in de nacht reed Toon Nuchelmans, accountant woonachtig in Uffel, vanuit het op tien kilometer afstand liggende Grathuysen aan de andere kant van de snelweg, naar

huis. Hij reed langzaam, omdat hij niet steeds alles even helder zag.

Nuchelmans keerde terug van een vergadering van het bestuur van de golfclub. Deze was snel afgelopen, maar de bestuursleden hadden nog een overwinning te vieren, hij was vergeten waar het precies om ging. Speciaal de viering was in ontspannen sfeer en zeer geanimeerd verlopen. Tegen twaalven verliet Nuchelmans de bestuurskamer, waste zijn verhit geraakte gezicht in de wc en haalde een kam door zijn haar. Hij had nog geen zin naar huis te gaan, waar zijn vrouw zijn late thuiskomst van sarcastisch commentaar zou voorzien. Daarom reed hij niet rechtstreeks naar Uffel, maar volgde de weg langs de golfclub in de richting van een gehucht van slechts drie huizen, die het Baaksken heette. Hier woonde zijn secretaresse, en zij was het naar wie zijn belangstelling uitging, een bijzonderheid, want hij had geen verhouding met haar, noch had hij daar dikwijls zijn gedachten over laten gaan. Maar nu dacht hij dat zijn medewerkster een bezoek op prijs zou stellen; vooral nadat hij een week golf had gespeeld op de Canarische eilanden, leek zij zich er extra op toe te leggen het hem naar de zin te maken.

In hoeverre hij gelijk had, wilde hij plotseling gedetailleerd weten.

De secretaresse deed haar werkgever open, gekleed in een kimono; plotseling kwam zij hem begeerlijker voor dan ooit tevoren, het was verbazingwekkend dat hij dit niet eerder op een zo directe manier had opgemerkt. Op dat moment verscheen er een man achter haar in het gangetje; hij droeg niet meer dan een wielerbroek en deed ook verder denken aan een moderne primitief Nuchelmans moest iets verzinnen, maar zijn geest weigerde dienst.

Vanaf het huis van zijn secretaresse had hij zichzelf hartgrondig vervloekt; de schaamte, aangezet door de drank, zorgde voor een warmte-uitbarsting; hij reed met open portierramen. Halverwege het Baaksken en Uffel had hij het plan ontwikkeld om de secretaresse van de wielrenner af te helpen en zichzelf voor de man in de plaats te stellen. Hij kneep zijn handen om het stuur en leunde voorover om vooral de berm van de weg in de gaten

te houden. Als hij daar niet in belandde, kwam alles goed.

Daarom zag Nuchelmans, naar hij openhartig toegaf, wat anderen, nuchter en achteloos, waarschijnlijk gemist zouden hebben. Een stuk achterwiel van een scooter stak uit de bermbegroeiing.

Wie legde zijn scooter daar neer, op dit uur van de nacht? Hij liet de auto midden op de weg tot stilstand komen en zette de versnelling in de achteruit. Maar dat, zo realiseerde hij zich tijdig, was gevaarlijk. Daarom parkeerde hij de auto, had zelfs het benul het alarmlicht aan te zetten en stapte uit. Misschien lagen er wel een paar te vrijen; achter de berm stonden struiken, daarachter lag land, een appelboomgaard. Als ze hem begonnen uit te schelden, zou hij kunnen zeggen dat hij het niet vertrouwde, en met gevaar voor eigen leven op de smalle weg was uitgestapt om te gaan kijken.

Een halve maan, meer niet. Vaal strijklicht over de velden; die scooter herkende hij. Hij dacht even goed na, begon toen snel te ademen, wilde wegrennen, maar werd teruggehouden door een nieuwsgierigheid die geen maat kende, nu niet meer.

Hij deed een paar stappen, probeerde zijn blik scherp te stellen, wilde roepen, struikelde vervolgens over het lichaam dat daar lag.

Op die manier, op korte afstand van haar scooter, vond de dronken, naar lichamelijke opwinding hunkerende accountant het ontzielde lichaam van Agnes, de dochter van zijn cliënt Verhallen.

Een woeste waterval

‘Wat komt u doen?’ vroeg de burgemeester op bitse toon. Bestuurders beschikten over een natuurlijke aanleg hun onmacht onmiddellijk op de pers af te reageren. ‘Ik wil dat u onmiddellijk weggaat.’

‘Ik moet mijn werk doen,’ zei Hanna.

‘U hebt hier niets te zoeken,’ antwoordde de burgemeester koel.

Maar hij was niet koel: hij probeerde te verwerken wat hij voor zich zag en besefte dat het niet lukte. De burgemeester voelde een onbeheersbare woede opkomen, die hij ondanks alles moest terugdringen. Als hij naar het dode meisje keek, voelde hij de neiging zijn kop tegen een boom te slaan, uitroepend dat dit niet gebeurd was.

De gewaarschuwde agenten hadden het bureau om bijstand gevraagd, gezien de onduidelijke omstandigheden waaronder de dood was ingetreden. Hun voornaamste taak bestond er daarna in de omstanders op een afstand te houden. Dat waren in eerste instantie de burgemeester en zijn vrouw, de arts en de pastoor, en natuurlijk de accountant Nuchelmans, die met opgetrokken benen op de grond zat en zijn hoofd op zijn knieën liet rusten, biddend dat het dronken gevoel uit zijn hoofd mocht verdwijnen. Maar dat was door de buitenlucht alleen maar erger geworden. Hij kon zich niet herinneren wat hij gedaan had toen hij het meisje ontdekt had. Wel was hij er onmiddellijk zeker van geweest dat zij dood was en daarna was het hem gelukt zonder ongelukken bij de burgemeesterswoning te komen. Samen hadden ze de politie gewaarschuwd, een arts opgehaald en met zijn drieën waren ze in de auto van de burgemeester naar de plaats met het dode meisje gegaan. Maar voor hetzelfde geld had hij zich dit alles voorgesteld, was hij verzeild geraakt in een boze nachtmerrie, als straf voor de zonde die hij had willen begaan. Maar het was nog altijd Agnes' scooter die daar lag, anders had hij de plek zeker niet teruggevonden. En zij was nog net zo dood als twintig minuten eerder, hoewel het misschien langer was; hij moest nodig plassen, was daarvoor een eindje uit de buurt van het meisje gelopen, uit piëteit, dacht hij, hoewel zij zich niet aan hem kon ergeren. Wankelend had hij daar enige tijd bij een boom gestaan, een minuut, of langer, trachtend zich zijn ontmoetingen met Agnes voor de geest te halen. Veel waren dat er niet; hij kende haar, zoals iedereen. Ook hij had meegedaan aan de gesprekken over haar in het café, grappen makend, zoals mannen onder elkaar. Sommige meisjes... de gedachte

durfde hij nauwelijks te voltooien en hij kon dat trouwens ook niet. Diep in zijn benevelde geheugen begreep hij dat geen enkele bespiegeling klopte; alles ging zijn eigen gang, gehoorzaamde aan onbegrepen wetten. Sommige meisjes leken geboren voor de kerk, maar misschien waren juist die geschapen voor de liefde. Wat wist hij van Agnes? In verhalen vervulde zij een vaste rol; zij was het vat waarin geilheid vrij spel had, een bassin waarin sperma sopte, en telkens kwam er een nieuwe straal in haar, een woeste, kleverige waterval.

Hij voelde zich schuldig. In deze omstandigheden leek zelfs de geringste gedachte aan haar veelbesproken lichaam strijdig aan het leven en wekte slechts afkeer en schaamte.

Zo golfden de gedachten in gradaties van verdriet door elkaar. Het was alsof een alomvattende dood geniepig over de velden kwam aandrijven, op het suizen van de wind, die onverhoeds leek opgestoken, maar in werkelijkheid er de hele avond al geweest was. Een zacht zingende wind, op een avond voor verliefden, de eerste in dit jaar. Maar juist nu, op een moment waarop het voorjaar nieuw voedsel gaf aan het optimisme, zat hij naast het dode kind - een kind was zij en niet langer het voorwerp van ongeremd verlangen.

Hanna liet zich niet verdrijven; onopvallend nam zij een plaats in op de achtergrond, die verder van het dode lichaam vandaan raakte nu langzamerhand meer dorpsbewoners op de plaats van het ongeluk arriveerden. Opgeschrikt door het rumoer had zij zich onder de eersten bevonden die de straat op gingen. Zij kon weinig anders doen dan lopen. Op het moment waarop zij zich afvroeg waar zij naartoe moest gaan, was de auto van de burgemeestersvrouw haar voorbijgereden. Het lichaam van Agnes lag slechts een paar honderd meter buiten het dorp, op een stille landweg. Nuchelmans was niet over de hoofdweg naar Uffel komen aanrijden. De oude dorpskern vertoonde een compacte vorm; vanwege het toeristisch belang daarvan was het dorp verschoond gebleven van afzichtelijke naoorlogse aanbouw. Voorbij het laatste rijtje huizen stond je meteen buiten het dorp. In de nabije verte had zij licht gezien. De koplampen van de politieau-

to, die over Agnes' lichaam streken zonder het te verlichten.

Hoe was het meisje van de weg geraakt? En was haar dood veroorzaakt door de val van haar scooter?

In gebed

Rog knielde neer bij het lichaam en bad. Later kon hij zich de woorden niet herinneren. Het was een wanhopig gebed, en zeker verward. Hij prevelde bekende woorden, van gemis en de onbegrijpelijke hevigheid waarmee dit hem overkwam. Van Agnes had hij gehouden, dat durfde hij zelfs hardop te zeggen, maar deed het tegen niemand in het bijzonder, zodat hij het maanden later opschreef, daarmee een tekst beginnend die zou uitgroeien tot zijn eigen klacht over de wereld, het Opperwezen waarvan hij zich geen voorstelling kon maken, de Moeder der Smarten, wier beeltenis voorgoed op zijn bureau zou blijven staan.

Tijdens het gebed in de vochtige berm zag hij haar lopen als kind, in een prachtig wit jurkje, zij was de mooiste, de enige die aanspraak mocht maken op de titel ‘bruidje’, temidden van de anderen, met hun inteeltkoppen. Dat woord besprong hem als een duiveltje, terwijl hij zijn ogen opende en die zwarte schim ontwaarde, haar lichaam zonder ziel, die misschien nog vlak boven hen zweefde, als een onzichtbare groet aan allen die haar bemind hadden.

‘Neem haar tot U,’ bad hij later, toen hij zijn gedachten enigszins geordend had. ‘Neem haar, leg bloemenkransen om haar hoofd, kleed haar in hetzelfde jurkje als toen zij nog een kind was, laat haar glimlach over de hemelingen komen, maak hen gelukkig. En vergeet ons niet die achterblijven in de verwarring van het onbegrepene. Denk aan ons, die haar lichaam wegdragen van deze plaats, het reinigen en voor de laatste keer bedekken met een kleed; alles zullen wij ondernemen om de geur van de dood van haar weg te houden, een ongelijke strijd, en toch de

strijd die wij ons leven lang voeren. Zij is niet bestemd voor kluiten aarde die op haar kist bonken, want die verwarren ons oor en dragen de kwalijke dromen aan waarin zij, een kind nog, door het dorp huppelt. Zij was zo aanbiddelijk, zo moet u zelf vanuit de hemel de Moeder Gods gezien hebben als klein meisje, voordat u besloot uw zoon in Haar tot mens te laten groeien.'

Haar schoonheid zou zelfs God moeten ontroeren.

'Troost,' prevelde Rog die nacht, toen het zweet op zijn voorhoofd was verschenen en nadat hij Emilie uit haar slaap had gehaald om haar het nieuws te vertellen, waarna hij eindelijk had kunnen huilen als een kleine jongen, desondanks niet vergetend haar op te dragen deze uitbarsting van smart te vergeten.

'Ik wist het,' zei de huishoudster, nadat zij een zakdoek onder haar kussen vandaan had getrokken om zijn ogen te betten. 'Ik wist toch dat u van haar hield.'

'Anders,' fluisterde Rog. 'Anders, Emilie.'

De vaststelling

Inspecteur Wadman bereikte de plaats waar Agnes lag ongeveer gelijktijdig met haar vader. Patries, de vrouw van de burgemeester, had ook Verhallen opgehaald. In de auto bereidde zij hem voor op de fatale mededeling, die zij in feite niet over haar lippen kon krijgen. Inmiddels was er een ambulance gearriveerd. Maar nu het om een dode ging, kon deze meteen weer vertrekken.

Bij de eerste blik op het lichaam versteende de garagehouder. Zijn klanten kenden hem als een in zichzelf gekeerde man. Verhallen sloot zijn ogen en beet op zijn lippen. Zwijgend keek hij daarna toe, bij een arm vastgehouden door de pastoor, hoe de inspecteur zijn werk deed.

Agnes lag op haar rug, de armen langs het lichaam, haar linkerwang op de aarde. Bij het eerste onderzoek was de dood vastgesteld. De politieman had het lichaam verder onaangeraakt ge-

laten. Wadman knielde bij haar, liet het licht van de lantaarn over haar hoofd en kleren spelen, bescheen kort de omgeving, wenkte een van de politiemannen wie hij zonder woorden opdroeg hem bij te lichten en tilde het hoofd op. Bij het licht van een staaflantaarn bekeek hij het gezicht, de hals. Zij droeg een spijkerbroek, een donkerblauw katoenen jack, daaronder een wit T-shirt met daarover een verschoten vestje. Zij was niet van de scooter gezeild, want daarvan hadden haar kleren sporen moeten laten zien. Niemand had haar aangevallen met het doel haar te misbruiken. Mocht dat toch de bedoeling zijn geweest, dan was de aanvaller daarbij gestoord. De inspecteur raakte met zijn rechterwijsvinger de plekken op haar hals aan. Van dichtbij keek hij in haar uitpuilende ogen. Hij probeerde zo koel en helder mogelijk de feiten te registreren en een eerste conclusie te trekken. Die luidde dat zij gewurgd was.

Bittere tong

Tegen half vijf zette Rog zich opnieuw aan zijn bureau. Zijn huishoudster was weer naar bed gegaan. Voordat hij naar huis kon was hij met de vader van Agnes meegegaan; zonder veel te zeggen hadden zij in de woonkeuken tegenover elkaar gezeten. Daarna nam Verhallen hem mee naar boven. In niets verschilde Agnes' kamer van andere meisjeskamers, voorzover Rog die zich herinnerde van afbeeldingen in de woontijdschriften die hij bij zijn zuster doorbladerde. Foto's van gespierde jongemannen aan de muur, sterren van de film of muziekhelden. Onwillekeurig zocht hij naar een beeldje van Maria aan de muur, zonder het te vinden. Er zat alleen een beertje op het bed, ondersteund door twee gekleurde kussentjes.

Verhallen drukte de mouw van zijn trui tegen zijn ogen. ‘Wat moet ik daar nou mee?’

Rog legde een arm om zijn schouder en zei iets dat later die nacht bij hem terugkwam. ‘God zorgt voor alles.’

Was dat zo? Bij het langzaam opkomende daglicht, omklemde hij het beeldje dat nu voorgoed op zijn bureau zou staan. Waarom verwees hij zo gemakkelijk naar God als het moeilijk was? De woorden rolden uit zijn mond, maar ze maakten zijn tong bitter, een andere omschrijving kon hij niet bedenken. De woorden droogden zijn keel, maakten zijn tong rauw en vulden zijn ogen met tranen. Zo was het toch? Moest hij dat ontkennen in de gespeelde zekerheid dat alles goed zou komen, dat er soelaas bestond, dat het kind inmiddels ergens ronddartelde op een hemels veld.

Hij had de inspecteur verteld wat hij van Agnes wist, spontaan, zonder te wachten op gerichte vragen. Hij had haar geprezen, haar vroegere godsvrucht geroemd. Rog begon te zweten. Als hij het onderzoek met die opmerking maar niet op een verkeerd spoor had gezet. Toch had hij ook haar aantrekkingskracht op mannen genoemd, zich opstellend als een afstandelijk beschouwer.

Die nacht, gedurende het uur dat hij onbeweeglijk in zijn stoel zat, overdacht Rog zijn leven. Hij had het niet slecht gedaan, was geliefd bij de parochianen. Althans, dat nam hij aan. Misschien vonden ze hem een zij en sok, een zeikerd.

Een ongekende woordenstroom had hij losgelaten op de inspecteur. Scherp zag hij Agnes voor zich in de kerk, haar bleke, bezorgde gezicht. Beeldde hij zich dat in, als het begin van een verklaring achteraf?

Hij voelde zich verward, ging zelfs na wat hij zelf had ondernomen sinds hij het meisje alleen had gelaten in de kerk. Waarom had hij dat gedaan? Omdat de madonna hem riep? Was dat het? Of was hij bang voor de hysterie van mevrouw Coumans, die al zo vaak bij hem was geweest, zich beklagend over Thieu en Franske.

Ook Thieu had hij wel eens naar Agnes zien kijken.

Zijn ogen vielen een ogenblik dicht. Rog verlangde naar slaap, dacht er een moment aan hoe het zou zijn als hij daarna wakker werd op een plaats waar Agnes gewoon naar de kerk kwam, om de draad weer op te pakken alsof er niets gebeurd was.

Er was niets gebeurd.

Maar hij maakte zich zorgen over de begrafenis, de emoties die hij vreesde, hij die zich zo bekwaam, professioneel kon kwijten van die taak.

Twee vliegen in een klap

Wolffers sliep nog steeds toen Hanna in het hotel terugkeerde. Zij ging op een stoel zitten en probeerde op een verhelderende gedachte te komen. En ook zij haalde het meisje terug in haar geest, de woedende blikken gevoegd bij de gebiedende manier waarop zij Franske naar haar hand zette.

Zij schakelde de laptop in en tikte de gegevens die zij verzameld had op. De inspecteur had zich toeschietelijker getoond dan de burgemeester. Het leek erop alsof degene die haar gewurgd had, geen andere bedoeling had dan haar van het leven te beroven. Een afrekening? had zij gevraagd. De inspecteur wist het niet. De politiearts moest haar nu eerst verder onderzoeken.

Een fotograaf arriveerde en begon met zijn werk. Verhallen en de pastoor stapten in de auto van de burgemeester. Ook de andere toeschouwers maakten aanstalten naar huis te gaan. Hanna bleef over, als enige toeschouwer. Zij bleef toekijken tot het lichaam tenslotte op een brancard werd gelegd. Het resolute gebaar waarmee de hoes werd dichtgeritst, maakte haar verdrietig.

‘Ik zou ook maar naar huis gaan,’ zei de inspecteur. ‘Hoe kwam u trouwens zo snel hier?’

‘Ik ben hier om een stuk te schrijven over de bloedende madonna.’

Hij keek haar aan en glimlachte vermoeid. ‘Dan kunt u nu twee vliegen in een klap slaan.’

Hanna zag de woorden op het scherm verschijnen. De moord in Uffel, in verband gebracht met het bloedende beeldje, zou de aandacht mobiliseren van de media. De voorsprong die zij op andere journalisten had, kon niemand haar afnemen. De avond-

kranten zouden het nieuwsfeit eerder publiceren. Maar zij was een dubbele ooggetuige. Er viel werk te doen. Nadat zij met veel inspanning een aanzet op het scherm gekregen had, voelde zij zich uitgeput en ging naast Wolffers liggen, maar zij kon niet in slaap komen.

Pandora's eigenzinnigheid

Natte mantels

Toen Hanna in het opkomend ochtendlicht haar denken probeerde uit te schakelen, overspoelde een vloedgolf van tegenstrijdige gevoelens haar. De levende en de dode Agnes tolden in het rond. De levende schreeuwde, harder dan Hanna het zich uit de werkelijkheid herinnerde. Zij schreeuwde dat Hanna op moest rotten, haar met rust laten. In dat beeld kwam ook Franske voor. Agnes rende naar hem toe, greep hem bij zijn arm, rukte hem mee.

De andere Agnes was een dood ding in de kolk.

Voorzichtig, om Wolffers niet te wekken, stond zij op, ging naar de wastafel en dronk uit de kraan. Het overschietende water kolkte weg door de afvoer; het was alleen maar water, bijna een geruststelling.

Gedurende de korte tijd waarin zij in haar geheugen naar Agnes had gekeken, had het er ook even op geleken alsof zij samen in de draaikolk rondtolden, alsof zij met het meisje samenviel.

Het was slechts een korte gewaarwording geweest en de inbeelding was weer even snel verdwenen als zij was opgekomen. Zij kneep haar ogen samen en probeerde Agnes opnieuw op te roepen; zij probeerde het beeld van de dode te verdringen door er dat ene moment voor in de plaats te stellen waarop zij voor het meisje had gestaan.

En zij begreep waarom Agnes haar had toegeschreeuwd van Franske af te blijven, waarom het haar zo woedend maakte dat een vreemde zich bemoeide met de jongen die van haar was.

Razendsnel had haar geest een constructie bedacht die de werkelijke situatie in een ander licht plaatste, al kon zij de sa-

menstellende delen van de constructie op dat moment niet definiëren. Misschien maakten constructies haar sterker, kon zij beter leven vanuit een idee, een samenhangend stelsel van gedachten dat zij zelf had opgezet en uitgewerkt. Zij wilde niet worden voortgedreven door zich dagelijks vernieuwende indrukken, die zich aaneenregen, soms als los zand uit elkaar vielen en dan weer werden opgestuwd door een emotie die chaos opriep. Chaos was er in het huis van Epimetheus, waar een vat stond dat alle ziekten en rampen bevatte. Toen de nieuwsgierige Pandora het deksel ervan opendeed en van schrik snel weer sloot, sloeg de kwalijke inhoud van het vat naar buiten, behalve de ijdele hoop. Als je de wanhoop voor wilde zijn, kon je daarom maar beter alles in een eigen vat duwen. Eventueel kon je dat aan de buitenkant beschilderen met uitbeeldingen van dezelfde rampen, maar dan wel op een eigen manier gerangschikt.

Ondanks haar orde scheppende voornemens voelde Hanna zich nog altijd opgejaagd. Had de krant haar met de verkeerde opdracht opgezadeld en haar ten onrechte naar een plaats gestuurd waar het verstand had plaatsgemaakt voor de meest primitieve gevoelsstromen?

Was niet de madonna neergedaald in Uffel, maar Pandora?

Nadat zij toch in slaap was gevallen, deed zij met haar moeder boodschappen. Gedurende het grootste deel van de weg zat zij in een wandelwagentje, maar voor de deur van het warenhuis liet haar moeder haar uitstappen en vouwde het wagentje op. ‘Nu mag je zelf lopen,’ zei haar moeder. Dat had zij onderweg al gewild. Maar haar moeder had nog meer te doen, zoals op andere tochtjes, naar andere winkels. Haar moeder gedroeg zich altijd gehaast. Zij stapte uit het karretje en voelde de hand van haar moeder. In het warenhuis was het druk. ‘We gaan eerst naar de parfums,’ zei haar moeder. Even later bukte een aardige juffrouw zich over de toonbank en gaf haar een doosje, waaruit zij een flesje peuterde. Toen zij het dopje eraf had, hield zij het flesje omhoog, voor haar moeder. Maar haar moeder was verdwenen. Hanna keek om zich heen. Waar was haar moeder? Plotse-

ling angstig begon zij te lopen, zij moest haar moeder vinden, haar moeder was kwaad op haar. Zij wist niet waarom, misschien omdat zij het flesje had opengemaakt. Alle vrouwen droegen donkere jassen. Buiten regende het; haar moeder liep in de regen naar haar te zoeken. Zij moest haar moeder vinden, zij mocht haar moeder niet in de regen laten rondlopen, zoekend naar haar. Maar zij kon de uitgang niet vinden. Steeds sneller begon Hanna te lopen. 'Mamma,' schreeuwde zij, maar haar stem leek te verdwijnen onder natte, zwarte mantels. Daarboven strakke, witte gezichten. Zij schreeuwde nog een keer. Iemand pakte haar vast. Haar moeder lachte.

'Ik had je wel in de gaten,' zei haar moeder. 'Ik wou eens zien wat je zou doen als je mij miste. Ben je geschrokken? Nee toch!' Zij pakte Hanna op en tilde haar omhoog. Hanna zette het op een huilen door de onverhoedse beweging. Ze kneep haar handjes zo stijf om het flesje dat het brak. Een sterke geur verspreidde zich door de winkel. Haar moeder lachte nog eens en zette haar neer op de grond. Hanna opende haar handjes. Die zaten vol glas en bloed.

Wolffers boog zich over haar heen.

'Ik moet er vandoor,' zei ze. 'Ik heb al ontbeten.'

'Waarom heb je me niet wakker gemaakt?'

'Ja,' zei Wolffers, 'dat lukte even niet. Of heb je je slapend gehouden?'

Hanna ging rechtop zitten. 'Hoe kom je daar nou bij?'

'Ik heb haast,' zei Wolffers. 'We bellen wel.'

Zij kuste Hanna op haar voorhoofd. Hanna wilde iets zeggen, maar ze wist niet wat. Zij moest haar vriendin iets vertellen. Het duurde maar een paar seconden voordat zij zichzelf had teruggevonden. Wolffers pakte haar tas en verliet de kamer. Een ogenblik voelde Hanna het als een soort opluchting dat het Wolffers was die wegging, niet haar moeder.

Rimpelloos water

Hanna viel opnieuw in slaap en droomde dat zij op een schip zat; de enige reis die zij ooit per boot gemaakt had was een overtocht naar een waddeneiland. Het schip waarover zij droomde werd bestuurd door honderd roeiers, in twee lagen boven elkaar; bootslieden gaven het ritme van de slag aan. Zelf zat zij op het achterdek; een diepblauwe zee. Zij voelde zich gelukkig, hoewel de gedachte dat mensen zich voor haar in het zweet werkten, en niet uit vrije wil, op de achtergrond gereedlag om haar een ongemakkelijk gevoel te geven. Toch genoot zij van het tochtje, dicht langs de kust, waar soms een paar witte huisjes opdoken, terwijl zij half en half ook een kerktoren verwachtte. Maar de droom speelde zich in vroeger tijden af, zodat zij eerder een arena zou zien en het gebrul horen van leeuwen. Alles kon in de droom, waarin zij langzamerhand tot een vorm van bewustzijn kwam, zodat zij wist dat het niet waar was wat er met haar gebeurde. Twee mannen kwamen met een kan limonade; het was een heerlijk idee dat zij hier op haar wenken bediend werd en vooral dat het schip verder schoof over het bijna rimpelloze water, dat ze straks aan wal zouden gaan en dat zij dan zou weglopen, haar eigen leven in, waar het misschien was gaan regenen en waar de limonade verkeerd was gevallen, zodat zij een wee gevoel in haar maag had. Alles was goed, zij hoefde niet van boord, zelfs niet als zij geland waren. Zij sloot haar ogen en stelde zich haar leven voor. De bevolking van de haven waar het schip straks binnenliep zou haar binnenhalen met bloemenslingers. Zij zouden haar naar een groot huis brengen en alvorens zij aan tafel verscheen, zou zij in een aangenaam lauw bad stappen, dat haar huid zou ontdoen van het zout dat zij had uitgezweet.

En terwijl zij langzaam ontwaakte, begreep Hanna dat deze droom niet vanzelf was gekomen, dat hij was voortgekomen uit haar jeugd, een boek dat iemand haar had voorgelezen, en dat zij had gekoesterd omdat het beeld van een schip haar rustig maakte, de nachtmerries verdreef, de toekomst mild deed schijnen, vertrouwd en zonder pijn.

Vaak had haar moeder gesproken over een cruise op de Middellandse Zee. Het was er nooit van gekomen. Om haar man voor het idee te winnen stelde zij exotische aanlegplaatsen in het verschiet en zelfs een bezoek aan het Dal der Koningen. Maar Hanna's vader had het plan steeds afgehouden. Hij zei dat hij het niet kon betalen. Maar hij hield niet van water. Op het vasteland, en vooral in Frankrijk en Italië, hadden zij met hun drieën heel wat afgereisd. Aan het einde van iedere vakantie gingen zij naar de kust. ‘Gaan jullie er maar op uit,’ zei haar moeder. Doodmoe leek zij soms, als ze haar 's middags ophaalden van het strand. Later konden ze terugrekenen en schaamden ze zich een beetje omdat zij niet bij haar waren gebleven. Overal waren ruïnes, muren die bescherming hadden geboden, een waterput die al eeuwen geen dienst deed. Hanna hoefde haar ogen maar te sluiten of de Romeinse cohorten marcheerden recht op haar af. Ze zochten naar de voortgang van een aquaduct, daar waar de brokken steen nog in de grond zaten. Generaties door het zand bedolven; soms groeiden er wijnstokken.

Ontegenzeggelijk deed haar vader haar voor hoe zij haar nieuwsgierigheid kon prikkelen. Vanzelfsprekend ging zijn belangstelling vooral uit naar behuizingen, locaties waar mensen waren samengekomen, de toestand in de wereld hadden besproken, plannen gesmeed om het leven eens en voor al ten goede te doen keren. Vuurplaatsen, oude kroegen, het bordeel in Pompeji waar hij tot zijn woede niet in mocht. Zijn eigen nieuwsgierigheid mocht hem dan geen grenzen stellen, de autoriteiten deden dat wel.

Wellust

Gregorius was opgestaan met lichte hoofdpijn. Hij besloot een wandeling te maken. Het was half negen. Een muur maakte vooroorlogse reclame voor een chocolademerk, bijna tot onleesbaarheid vervaagd. Hij wandelde met zware stap. Toch kon

hij een lichtvoetig gevoel niet onderdrukken. Het kwam hem zelfs voor dat niets hem overkomen kon, alsof een engel over hem waakte. Die gedachte gaf hem vrijheid, vooral omdat hij niet in onzin over engelen geloofde. Sinds een aantal jaren werkte hij aan een alomvattende publicatie over de verhouding tussen ervaringswereld en de ervarende mens. Bij de madonna van Uffel zorgde zijn eigen ervaring ervoor dat hij de verschijnselen met grote omzichtigheid tegemoet trad. Vaak genoeg hadden mensen hem gesmeekt hun waarnemingen te geloven, zonder dat hij ze zelf had kunnen constateren. Soms had hun verlangen te ontsnappen aan de werkelijkheid ertoe geleid dat zij zelf optraden als bloeddonor, hetgeen merkwaardigerwijs hun geloof in een wonder alleen maar versterkte. De mens geloofde wat hij wilde, zag wat hij zich wenste en stelde zichzelf in de plaats van God door zijn eigen bedriegerijen als waar aan te nemen en te verspreiden.

De wereld was maakbaar, en in die maakbare wereld was het geloof nog maakbaarder dan het overige.

Zo bestond God voor wie zich dat wenste en had hij nooit bestaan of was hij dood en begraven voor degene die zijn waarneming van de wereld uitsluitend grondvestte op wat hij zelf waarnam.

Als God bestond, was de hypothese van Gregorius, dan zou hij de mens daarvan een teken moeten geven dat deze niet naar eigen inzicht kon manipuleren. Iets definitiefs. Hij had wel eens bij een dode gestaan, denkend: God, maak hem levend. Maar als hij dat deed, kon je niet meer vaststellen of de dode echt dood was geweest voordat hij weer begon te ademen. Tenzij daarvan een onweerlegbaar en ook later niet omvergekegeld bewijs was geleverd. Maar je kon iemand bij wie de dood geconstateerd was moeilijk in de formaline leggen en ernaast gaan zitten wachten tot God dat ene wonder verrichtte. Mocht God daar toch toe besluiten, dan overkwam het wonder altijd de buurman die net gestorven was, bij wie de arts na een vluchtige inspectie de ogen had gesloten. Wie kon daarna zeggen of de arts de waarheid had geconstateerd? De tot leven gewekte zelf in ieder geval niet.

Witte wolken dreven langs de zon, trokken een schaduw

door de straat en losten op, waarna hij voor het eerst de aangename warmte voelde. Gregorius voelde zijn bloed in beweging komen. Ook zijn gedachten begonnen weer te stromen en brachten hem het aangename gevoel dat hij het boek zou voltooien en de wetenschappelijke wereld verbazen. Hij was zich van zijn scherpe intelligentie bewust en omdat een volgende inspectie van het beeldje nog wel even kon wachten, liep hij het dorp uit, naar de weilanden met de boomgaarden. Hoeveel appeltjes had hij als jongen gejat?

De boomgaard deed hem aan Hans denken. In het licht van zijn recente gedachten vroeg hij zich af of hij die ervaring echt gekend had.

God, dacht Gregorius, geef eindelijk een teken van mijn wellust.

Hand over het hart

Ook Thieu was die ochtend onrustig. De afgelopen nacht had hij, na een paar borrels, diep maar onrustig geslapen. Eigenlijk werd dat beeldje in zijn huis hem te veel. Het gaf een onbestemd gevoel. Thieu wist niet wat hij ermee aan moest. Een aantal jaren geleden was een jongen uit het dorp nationaal kampioen veldrijden geworden. Die hadden ze ontvangen in een open auto. De burgemeester hield een toespraak en de drumband speelde even ongelijk als altijd. Iedereen was komen kijken, zelfs de oude vrouwen die zich het liefst ophielden in de buurt van de kerk. Je zou toch de eeuwigheid moeten doorbrengen met die kwezels. Thieu had moeite met de hemel. Volgens de verhalen die ze hem daarover verteld hadden, zou iedereen het er naar de zin hebben. Dat betekende als vanzelf dat hij niet samen met zijn vrouw in de hemel kon verkeren, dat hield hij geen eeuwigheid uit. Als er vrouwen in de hemel waren, dan liever alleen jonge meiden.

Agnes was daar al. Hij kon het bericht eerst niet geloven. En

het was alsof een stuk hout hem in de nek had getroffen. Niet dat hij het meisje bijzonder graag mocht; dat zij hem nogal hautain groette, kon hij goed begrijpen. Om te beginnen had hij geen auto. En verder was hij toch een stuk verdriet. Dat vond hij van zichzelf, hij zag het ook weerspiegeld in de ogen van anderen.

Soms vond hij het wel prettig zich uitgestoten te voelen, vooral wanneer hij gedronken had en zich voorstelde hoe hij de boel in elkaar sloeg.

Maar dat het meisje dood was. Hij stond voor zijn deur. Een van zijn buren kwam het huis uit en zei in het voorbijgaan: ‘Ik vind het treurig voor de vader, maar het kind zelf, nou ja, ik zal maar niks zeggen. Wat denk jij?’

Thieu haalde zijn schouders op. Hij dacht niks. Hij had uitgeslapen, de wereld was allang op gang gekomen toen hij in de kamer stond, bij het beeldje. Zijn vrouw en Franske waren niet in huis. Beter kon niet. Er stond koffie in de machine. Hij ging terug het huis in, bakte een paar eieren en haalde vier sneden bruin brood uit het vriesvak van de koelkast. Daarna ging hij op de wc zitten met een voetbaltijdschrift dat hij al gelezen had. Als je de dingen twee keer las, wist je ze beter. Zijn broek ophijsend liep hij opnieuw naar de voordeur en koesterde zich in de zon. Het was half elf. Een auto met daarop de naam van een dagblad reed voorbij. Hij leunde tegen de voorgevel van zijn huis. In zijn ogen kwamen tranen. Zo had hij ook naar de wielrenner gekeken. Zich voorgesteld dat hij daar stond. Ja, na de oorlog had hij kunnen gloriëren als er een kampioenschap botersmokkelen was gehouden. Toch waren de tranen om dat meisje anders. Als een stuk vuil achtergelaten, nadat ze hun zin met haar hadden gedaan. Had ze geschreeuwd? Hij had het moeten horen. Met blote handen had hij ze eigenhandig uitgeroeid, de smeerlappen.

Intussen lagen Mathilde en Lidie op hun knieën in de kerk. Eigenlijk lag alleen Mathilde op haar knieën, want Lidie was alleen meegegaan omdat ze haar vriendin niet in de steek wilde laten. Mathilde vertoonde overspannen trekken. In principe was het niet nodig naar de kerk te gaan. Waar konden ze beter bidden

dan thuis, waar het beeldje stond, dat veel directer de aanwezigheid van de Maagd uitstraalde dan de kerk. En toch wilde Mathilde Coumans naar de vertrouwde ruimte, waar zij iedere tegel kende en waar zij vanaf haar jeugd vrijwel dagelijks haar toevlucht had gezocht. Die nacht had zij niet durven slapen. Beneden stond het beeldje. Eigenlijk moest ze bij het beeldje zijn, om het te bewaken, bang dat iemand het huis zou binnensluipen en het meenemen. Maar alleen in de kamer, zo dichtbij het wonder, dat durfde zij ook niet. Stel dat het beeldje weer ging bloeden, of dat de Maagd zelve aan haar verscheen. Of de Zoon, die haar namens Zijn moeder kwam halen. Zij rilde, luisterend naar het smerige gesnurk van Thieu, nog erger door de vele drank die hij genoten had. Alsof ze een verjaardag vierden, gevierd hadden, in de zekerheid dat ze er morgen mee verder zouden gaan.

Zij had geroezemoes van stemmen gehoord, en meer auto's dan anders. Zij hechtte er geen betekenis aan.

Die Gregorius vertrouwde zij niet. De man was niet gekomen om samen met haar in aanbidding voor het beeldje neer te zinken. Hij had een smal, scherp gezicht, met een haakneus, precies zo'n gezicht als je je bij een professor van de kerk voorstelde. Maar ze gaf niets om die lui. Die dachten maar dat ze het wisten. Maar ze wisten niets. Godslasteraars waren het, in opdracht van de jezuïeten. Haar hoefde je niets te vertellen, ze had twee jezuïeten in de familie, en alleen al hun aanblik had haar altijd bang gemaakt. Het waren geen gelovigen, maar duivels in monnikspij. God, dat wist zij zeker, had ook niets op met zogenaamde geleerden.

Eerst waren het overwegingen van min of meer wereldse aard die haar bezighielden, maar al snel, alsof de kerk zuiverend op haar gedachten werkte, keerde zij terug naar de Maagd, die in zoveel gestalten was afgebeeld, maar altijd de onschuldige trekken vertoonde van degenen die nog niet bezoedeld waren door mannen.

‘Lieve Moeder,’ prevelde Mathilde tot degene bij wie zij zich als enige werkelijk geborgen voelde, ‘Uw zorg is mijn vertrouwen.’

Het bleef stil in de kerk. Zij waren de enige bezoeksters.

‘Maak Franske beter,’ bad zij opeens, ‘geef hem zijn hersens terug, als hij die ooit bezeten heeft toen hij in mij was. Maar het was een gemene, harde bevalling, de dokter heeft de tang te hard in zijn kop geknepen, ik mag het hem niet kwalijk nemen, iedereen maakt fouten, maar het was wel mijn kind. Kunt u zijn hersens niet wat laten groeien, Maria, alles groeit aan hem, vooral dat ene, en daarom moet hij zich netjes gedragen want ik wil niet elke dag de lakens buiten hangen zodat iedereen het ziet. Begrijpt u wel. Laat hem niet zo'n smeerlap worden als zijn vader.’

Hoe zij dat laatste bedoelde, wist zij niet precies. Zij kneep haar ogen samen, om maar niet te hoeven denken aan haar schat, die zich niet kon beheersen, dat zou hij van zijn vader hebben, maar hij was onnozel. Hij was puur, de schooljongens hadden hem met rust gelaten en toch wist hij zichzelf te vinden, de pastoor had gezegd dat ze die smerigheid allemaal hadden. Het kwam vanzelf, zoals honger.

Of het nu kwam door Franske, maar opeens veranderde de grote madonna achter het altaar in Agnes. En zij haatte Agnes, hoewel zij wist dat het kind altijd goed was geweest voor haar jongen. Was het daarom? De madonna, die Agnes' gezicht had gekregen, bloedde. Zij bloedde als een rund, precies zoals het beeldje bloedde, op dezelfde plaats. Nee, schreeuwde een wanhopige stem in haar. Het is niet jouw bloed, lelijk kreng, maar het mijne. En het waren haar tranen. Hoe vaak had Thieu haar midden in de nacht wakker gemaakt, als hij dronken thuiskwam. Of haar, als zij eten klaarmaakte, zonder omwegen tegen het aanrecht genomen. Het was nooit een genot, en steeds een pijniging. Hij beukte dat harde ding in haar, terwijl zij het uitschreeuwde. ‘Ja schreeuw maar!’ hijgde hij. ‘Zo lekker vind je het.’ Laat dit voorbijgaan, bad zij, maar het kwam altijd terug. Aan zijn gesteun kon zij horen wanneer hij de bevrediging naderde. Soms was zij er snel van af, viel hij in slaap, nadat hij haar een klets voor de kont had gegeven. Maar even vaak kwam het voor dat hij zich terugtrok en opnieuw in haar kwam, maar nu ergens anders, daar waar het niet kon en toch gebeurde, waar zij scheurde en bloedde, terwijl hij in dat nauwe hol ook niet meer

zo gemakkelijk heen en weer kwam; hij vloekte en ging door, steeds langer duurde het, de volgende dag kon zij niet zitten, zij keek hem nooit meer aan.

Het was haar bloed, het waren haar tranen. De madonna was tot haar gekomen, allerliefste troosteres. Maria had het allemaal gezien, vanuit de hemel had zij toegekeken hoe haar trouwste dienares op haar knieën een man diende en om verlossing schreeuwde. Eindelijk, na al die jaren, had zij haar koele, smalle hand over het hart gehaald en was afgedaald, in de vorm van bloed. Wenen zal ik om jou Mathilde, had zij eerst gezegd. Tegelijk was het bloed gekomen, op de smartelijkste plaats.

'Lieve moeder, kunt u ook niet een keer bloeden aan de achterkant, geef mij nog één keer het teken. En stuur alstublieft een bliksemstraal in de richting van Thieu.'

Dat laatste bad zij niet in woorden. Zij zag Thieu dood liggen in de keuken; hij lag op zijn knieën tegen het aanrecht en er stak een mes in zijn rug.

Van opzij gluurde Lidie naar haar buurvrouw, die tijdens het bidden haar hoofd niet kon stilhouden en plotseling een kreet slaakte, maar een ander soort kreet dan zij soms door de muur hoorde, dat was gegil; zij drukte dan haar oor in het kussen, bedekte het andere met haar zakdoek.

'Hoor die weer eens een lol hebben,' zei haar allang gestorven man dan, slaperig en jaloers.

Zij deed altijd maar alsof zij het niet hoorde.

Op zijn dagelijkse, vroeg ingezette wandeling door het dorp, meer een strooptocht, bracht Franske zoals gewoonlijk een bezoek aan de garage van Verhallen. In de werkplaats lieten de monteurs hem hun gereedschap pakken en bij het bandenplakken mocht hij helpen bij het zoeken naar het lek. Daar had hij trouwens handigheid in. Soms zag hij de spijker of luchtbelletjes sneller dan een ander. Als hij zijn aandacht voor het werk verloor, deed hij het kantoortje van Agnes aan. Agnes haalde koffie voor hem uit de automaat. 'En wat zegt Franske dan?' vroeg Agnes. 'Dank,' zei Franske. 'Vliegeren?' Geduldig legde Agnes hem uit dat zij niet weg kon. Zij wees hem op de computer

waaraan zij werkte; reeksen cijfers verschenen voor zijn onbegrijpend oog en verdwenen weer.

Die ochtend deden de monteurs zwijgend hun werk. Franske konden zij er niet bij hebben. Maar de magazijnmeester ontfermde zich over hem, nam hem mee naar de koffiemachine en ging met hem aan het tafeltje zitten waar anders Verhallen transacties met zijn klanten besprak.

‘Agnes?’ wilde Franske weten.

‘Agnes komt vandaag niet.’

‘Agnes ziek?’ vroeg Franske.

De magazijnmeester kende de jongen lang genoeg om te weten dat het einde van Franskes mogelijkheden bij deze vraag bereikt was. Maar omdat zijn keel plotseling schor werd en er tranen in zijn ogen sprongen, pakte hij Franskes hand en kneep erin. ‘Agnes ziek,’ bracht hij met moeite uit. ‘Ze hebben Agnes heel ver weg gebracht.’

‘Vliegeren?’ vroeg Franske.

De magazijnmeester schudde zijn hoofd. Hij stond op, pakte Franske bij de arm, bracht hem naar de grote omhooggeklapte garagedeur en wees in de richting waar het huis van de Coumansen stond.

‘Agnes ziek, Agnes weg?’ vroeg Franske.

Een bewijs

Verhallen drentelde door het huis, op zoek naar karweitjes. Hij keek in de afwasmachine, die nog niet voor een kwart gevuld was. Van de vuile borden had ook zij gegeten, van de vier vorken die er stonden had Agnes er twee in haar mond gehad. Een waterglas vertoonde de afdruk van haar lippenstift.

Hoewel hij wist dat dit verkeerd was, een heilloze weg, pakte hij het glas uit de machine en bracht het naar zijn werkkamer, meer een rommelhok, waar een boekenkastje stond, een tafel en een rek met dingen die hij bewaarde. Een zaklantaarn, uit de tijd

waarin zij kampeerden. De batterij was leeg; hij knipte het ding een aantal keren aan en uit. Vaak had hij 's nachts zijn tent verlaten om in het kleine tentje naast hen te controleren of zijn dochter rustig sliep. Iedere keer opnieuw opgelucht ging hij terug naar de grote tent, waar zijn vrouw de slaapzakken aan elkaar had geritst. Langgeleden; buiten schreeuwden nachtdiertjes. Zijn vrouw hield hem vast; hij hoorde de wind door de bomen. Alles was hier zoveel dichterbij. Hij streelde zijn vrouw door het haar. 's Ochtends opende het kind de tent, een witte handdoek om haar schouders. De kleine restaurants, terrasjes, tekens van welbehagen en liefde. In een andere tijd, die niets van doen had met deze.

Waarom was uitgerekend zíjn vrouw doodgegaan toen Agnes nog geen veertien was? Andere mannen hielden nauwelijks rekening met hun echtgenotes, leidden eigen levens, beschouwden hun vrouw als een verzekering tegen de wanorde in huis, als een oppas voor de kinderen; hun vrouwen waren er slechts voor de onaanzienlijke taken, ze mochten de kerstmaaltijd koken, de ouders ontvangen, zorgen voor gezelligheid. Zijn vrouw en hij hadden allang geen ouders meer, zij richtten zich op elkaar, in een kleinere wereld dan die van zijn relaties, maar wel de wereld van henzelf.

Het was allemaal voorbijgegaan. Gedurende de vijf maanden van haar ziekte had hij haar zoveel mogelijk zelf verzorgd; hij had haar gewassen, op het laatst gevoerd. Onder zijn handen had hij haar zien terugkeren in de kindsheid, en hij was bijna jaloers op haar, omdat zij hem daar niet meer toeliet. Hun dochter was steeds in de buurt, en toch ook niet; een schim in het huis, de slaapkamer waar haar moeder lag zoveel mogelijk mijdend. Zij toonde geen emotie, ook niet tijdens de begrafenis. Niets liet zij hem merken van verdriet. Eens zocht hij in haar kamer naar een dagboek, een bewijs dat zij zich afsloot, dat zij zich had teruggetrokken in een eigen wereld, waar liefde en verdriet op papier met elkaar om de eerste plaats streden. Maar zij had geen dagboek, zelfs niet een album met foto's van degene die haar toch het meest nabij moest zijn geweest.

Zombie

Hanna had naar Verhallen willen gaan maar wist niet of dat gepast was; zij kon daar niet aanbellen en vragen of hij haar vertelde over Agnes. Er zou een kordon om hem zijn opgetrokken, politiemensen die het huis in en uitliepen. Hij werd omgeven door familie, zorgzame vrouwen. Hij was weduwnaar; onhoorbaar bewogen buurvrouwen zich door het huis, openden de deur naar Agnes' kamer, durfden niet naar binnen, niets aanraken. Hij ging als een zombie door het huis, was er zich niet van bewust dat het zijn eigen huis was, zag de kamers, de donkere gang, keek of er iets op het aanrecht stond, maar zonder interesse.

Toch was Hanna gegaan. En het leek haar, nadat ze een tijdje onopvallend had staan kijken, dat er niemand bij Verhallen was; de gesloten gordijnen suggereerden dat hij zich voor de buitenwereld had afgesloten. Maar op haar bellen kwam hij naar de deur, stond in de deuropening en vroeg: ‘Bent u soms van de krant?’

Zij vroeg of ze met hem mocht praten. Hij mompelde iets onverstaanbaars, maakte aanstalten de deur te sluiten.

‘Ik woonde ook alleen met mijn vader,’ zei ze in een opwelling. ‘Ik verloor mijn moeder toen ik achttien was.’

Verhallen keek haar aan, zonder dat iets aan zijn lichaam bewoog. ‘Wij willen niet in de krant,’ zei hij zacht. ‘Wij zoeken niet naar moeilijkheden. Wij hebben u niets te zeggen. Wij hebben hier geleefd zoals de mensen leven. En wij hebben niemand kwaad gedaan. Wij hebben voor elkaar gezorgd, zoals het hoort. Wij staan bij niemand in het krijt; de mensen moeten ons niet lastigvallen. Laat u mij toch alstublieft met rust, mevrouw. Ik wil niet weten hoe het u verging. Neemt u mij niet kwalijk.’

De politieman

Wadman kreeg versterking, tien rechercheurs werkten aan het onderzoek. Vier van hen, onder wie hijzelf als leider van het onderzoek, deden in Uffel navraag naar Agnes. Enkele zaken stonden inmiddels vast. De scooter vertoonde geen beschadigingen. Zij moest uit zichzelf gestopt zijn nadat iemand haar aandacht had getrokken. Daarna had zij waarschijnlijk de scooter op de grond gelegd, of iemand had dat voor haar gedaan. In tweede instantie, dit laatste met grote waarschijnlijkheid maar niet onomstotelijk bewezen, was de scooter verplaatst, in haast. Als iemand, de dader, hem had willen verbergen, dan had hij het waarschijnlijk uit tijdgebrek onzorgvuldig gedaan.

Dat het meisje niet was aangerand, had Wadman zonder onderzoek onmiddellijk verondersteld. De politiearts vond dan ook geen aanwijzingen van recent seksueel contact. Het bericht van de moord had zich vanzelfsprekend razendsnel verspreid. Om elf uur 's ochtends kwam er een telefoontje van de eigenaar van de disco Sjanzibar, in Elchem. Die had haar die avond om een uur of tien gezien, alleen kon hij niet zeggen tot hoe laat zij was gebleven. Van de disco tot aan de plaats van de moord was het, in een rustig tempo, op de scooter niet meer dan een kwartier rijden. De arts stelde het tijdstip van overlijden op omstreeks middernacht. Wadman had een van de rechercheurs naar disco Sjanzibar gestuurd, in de hoop dat deze samen met de eigenaar een lijst met namen van vaste bezoekers kon opstellen.

Had Agnes zich ergens in de buurt van de disco met iemand afgezonderd en had een jaloerse mededinger, die wist welke weg zij zou nemen, haar later opgewacht? Geen enkel bewijs. De plaats van de moord vertoonde geen sporen van andere scooters, of auto's. Het lange gras was niet door een groep mensen platgetrapt. Er viel trouwens helemaal niet veel te zien. Ja, er lag een leeg sigarettenpakje, maar dat was verweerd door de regen.

Wadman ging de pastoor zoeken. Deze werd voor de deur van de kerk geïnterviewd door een dame van een nieuwsjour-

naal. Rog was die dag niet met zijn gedachten bij het beeldje. De verslaggeefster wilde weten of hij een verband zag tussen het bloeden en de moord. Ze zei: ‘Het bloed komt uit een vreemde plaats.’

‘Vindt u dat?’ Rog wist niet anders te antwoorden.

‘Andere madonna's bloeden alleen uit hun ogen.’

‘Dit is onze madonna,’ zei Rog, zonder te beseffen hoe parmantig dat klonk. ‘Onze madonna,’ herhaalde hij. ‘De madonna van Uffel.’

De verslaggeefster dankte hem voor het commentaar en richtte zich tot de camera. ‘De madonna van Uffel,’ sprak ze met nadruk. ‘Maar welke duistere rituelen spelen zich af in het dorp? Of is hier toch sprake van hogere inmenging en staan wij, zonder het te beseffen, voor een goddelijke openbaring waarvan de betekenis zich voorlopig alleen maar laat raden?’

Wadman was katholiek opgevoed en daarom kon ook hij zich gedurende korte tijd niet onttrekken aan de indruk die het beeldje op hem maakte. Bloed onder het oog en bloed op de buik. Had een ziekelijke geest dit bedacht? Zo niet dan moest ook hij eraan geloven, ofwel zonder omwegen de goddelijke waarheid aanvaarden. Maar waar bleef hij in dat geval als politieman?

Een vermetele en uiteindelijk misschien waanzinnige gedachte kwam in hem op. Zou het bloed van de madonna overeenkomsten kunnen vertonen met dat van het meisje? Van bloedonderzoek wist hij voldoende om te weten dat een nauwkeurig antwoord op die vraag een utopie was.

Zoektocht

Toen het beeld van de bijna catatonische Verhallen haar vaak genoeg was verschenen, begon Hanna in te zien wat er de nacht volgend op de ontdekking van de moord met haar gebeurd was.

Maar het maakte in principe niet uit op welk moment dit begrip over haar kwam. Het ging er alleen om dat zij het langzaam gegroeide inzicht over de constructie die haar geest gemaakt had, kon verwoorden. In die constructie verbond zij haar eigen geschiedenis met die van Agnes. Het meisje fungeerde als een zoeker op haarzelf Scherp gesteld kon ze haar eigen woede onder ogen zien en begreep zij de bijna wanhopige manier waarop Agnes zich uit de voeten maakte met Franske. De verbinding tussen haar en Agnes kwam als een inval, en zelfs als een die haar gelukkig maakte, zoals een schilder die ontdekt dat de lijnen en de kleuren die hij heeft verbonden plotseling een diepere betekenis krijgen. Het was een verbinding die ontstelde en opwond tegelijk.

Toen zij dus begreep wat haar in Uffel overkomen was, zag zij welke mogelijkheden zich in de nacht van Agnes' dood voor haar hadden geopend, ondanks het ongemakkelijke besef dat zij het dode meisje voor haar eigen doelstellingen gebruikte. De woorden waarin zij de gebeurtenissen in Uffel optekende, weerspiegelden haarzelf, op de meest heldere manier die zij ooit had gezien. Het verwoorde inzicht flonkerde als bergkristal, en de hardheid van het materiaal vergrootte haar zekerheid en zette haar ertoe aan de reis in zichzelf te vervolgen.

Ook verwonderde zij zich over de hysterie die kleefde aan de kortstondige verbinding tussen haar eigen geschiedenis en die van Agnes en haar vader. Dit had zij werkelijk gezien: achter zijn gesloten blik zocht Verhallen wanhopig naar zijn doden. Vooral die zoektocht herkende zij.

Chromosomen

Op het moment waarop inspecteur Wadman, nadat hij enige tijd naar het beeldje had gekeken, kennismaakte met Mathilde en bij de eerste oogopslag vaststelde dat hij met een godsdienstfanate te doen had, liet Gregorius zich door Franske leiden naar een plaats waar zij konden vliegeren.

Het was voller dan gisteren in het dorp; hier en daar stonden auto's uit verschillende plaatsen in Limburg en Brabant. Vandaag was het donderdag. In het weekend werd de menstruerende madonna een nationaal uitje.

Wachtend op de uitslag van het bloedonderzoek, had Gregorius tijdens Franskes ochtendwandeling de Coumansen bezocht. Mathilde deed boodschappen en Thieu bewaakte het beeldje, gekleed in hemd en grijsgestreepte broek, zijn loshangende bretels ter hoogte van zijn zakken.

'Wat komt u nu weer doen?' vroeg Thieu.

'U wilt toch ook de waarheid weten?' zei Gregorius. 'Net als de bisschop.'

Van Thieu mocht de bisschop in zijn eigen reet kruipen.

'Dus u heeft gisteren niks verkeerds ontdekt?' vroeg hij pesterig.

'Ik wacht op de uitslag van het bloedonderzoek.'

'Denkt u soms dat het van een kip is?' Thieu lachte hartelijk om zijn eigen geestigheid.

'Ach,' zei Gregorius, 'stel dat het laboratorium ons straks laat weten dat de madonna het bloed van een man heeft.' Streng keek hij Thieu aan, maar deze voelde slechts een lachbui opkomen. Toen meteen daarna Mathilde in zijn geheugen opdook en hem bestraffend aankeek, verging hem de lachlust. 'Dat kan toch niet?'

'Als God het wil, kan alles.'

'Ja, mieter nou gauw een eind op.'

Gregorius liet de opmerking passeren. Hij dacht aan de madonna van Civitavecchia, bij wie bloed met y-chromosomen uit de ogen was gevloeid. Mannenbloed. De bisschop die zich op een uitspraak had bezonnen, vond uiteindelijk een passende uitleg. Gezien het feit dat Christus uit een maagd geboren was, een geval van voortplanting zonder bevruchting, moest het bloed van moeder en zoon identiek zijn. En omdat de gedachte dat door de aderen van Christus eventueel vrouwenbloed had gestroomd misschien voor feministen een aantrekkelijke gedachte was, maar voor de kerk onbespreekbaar, mocht de madonna net

zoveel mannenbloed tevoorschijn brengen als zij wilde. Maar die madonna had het verder voor gezien gehouden, zoals tot nu toe al haar soortgenoten.

De kerk had een studiecommissie in het leven geroepen, waarschijnlijk met de uitdrukkelijke toevoeging dat deze een uitspraak zo lang mogelijk voor zich moest houden. Inmiddels bepaalde een uitspraak van het Constitutionele Hof dat de mannelijke eigenaars van het beeldje geen bloedonderzoek hoefden te laten verrichten. Overigens twijfelde Gregorius eraan of een dergelijk onderzoek, gezien de zonder twijfel zeer geringe hoeveelheid bloed die de analisten tot hun beschikking hadden, de gewenste gegevens zou opleveren. ‘Voor de kerk,’ zei hij, meer tegen zichzelf dan tegen Thieu, ‘kan in bepaalde omstandigheden een madonna met mannenbloed niet minder aanvaardbaar zijn dan een voor honderd procent vrouwelijke.’

Thieu was er al niet meer met zijn gedachten bij. Tweeëndertig was hij toen hij voor het eerst in het onschuldige gezicht van Franske had gekeken. En nu was Franske achttien; de onschuld was gebleven maar had monsterlijke proporties aangenomen, bovendien wist zijn zoon niets van voetbal en kleiduiven en vrat als het even kon met zijn handen. Het maakte hem somber als hij eraan dacht dat zo'n mislukking een stamhouder werd genoemd.

Het was nog een geluk dat Mathilde hem na haar zoon geen nieuwe verrassingen had kunnen baren. Vaak genoeg had zij erom geschreeuwd, hem diep in de nacht, als hij na een avond bij Smoock thuiskwam, op zich getrokken. Zou dat het zijn wat ze met Rog besprak, als zij bij de gluiperd zat te kwezelen in het biechthok? Wie weet wat zij voor hem verborgen hield? Dat hij, Thieu, een geestelijk minvermogende zou verwekken had er toch al nooit bij hem in gewild. Hoe had hij anders furore kunnen maken als stopperspil bij Chèvremont?

Vroeger nam hij Franske nog wel eens mee naar de kroeg. Toen voetbalde hij allang niet meer. Ja, het was allemaal een tijd geleden.

Thieu beet op zijn onderlip en voelde een opluchting door zijn lichaam trekken die aangaf dat de inzinking voorbij was.

Het werd tijd dat hij iets ging ondernemen; als hij dat beeld meenam naar Smoock en een samenwerkingsverband aanging met de kastelein, dan konden de gelovigen het nuttige met het aangename verenigen en werd hij slapend rijk. Na een paar jaar kon hij van zijn geld gaan leven met een zwarte meid, die voor hem kookte. En dan kon zijn vrouw nog zolang met haar kont omhoog voor dat beeld gaan liggen, maar naar hem kon ze fluiten.

'Voor alle zekerheid,' bracht hij Gregorius onder ogen, 'dat beeldje gaat hier niet vandaan.'

'Ik raad u toch aan het in bewaring te geven bij de pastoor,' zei Gregorius. 'Het aantal mensen dat de bloedende madonna zelf wil zien zal explosief toenemen, zeker nu de dood van het meisje daar nog eens bijkomt. Ik wil u niet van uw bezit ontdoen, maar ik neem aan dat u oploopjes voor uw huis wilt vermijden.'

Thieu zag zich nog niet zo gauw een deal maken met de pastoor, hoewel die er zijn wijnkelder mee zou kunnen spekken. Dat de pastoor niet minder zoop dan de rest, was bekend, hoewel hij te schijnheilig was om de plaatselijke drankhandelaar er iets aan te laten verdienen. Een eenvoudige kraam voor de deur van de kerk zou genoeg zijn. Verkoop van heilige artikelen; flesjes water waarin hij de onderkant van de madonna had gedompeld. Foto's van het beeld, de bloedvlekken overgepenseeld met kippenbloed. Ideeën genoeg. Misschien kon hij Franske bijbrengen hoe hij de foto's een kwastje moest geven. Een ander idee was de constructie van beeldjes met een reservoir; konden de mensen de madonna hun eigen bloed laten huilen.

Hij was vijftig, jong genoeg om nog één keer aan te leggen voor het scoren van het beslissende punt.

Op dat moment zag Thieu twee hem onbekende gezichten door het raam naar binnen kijken.

Voordat Gregorius het huis van de Coumansen verliet om met Franske te gaan vliegeren, hield de jongen toezicht op zijn arbeid. Algauw hield hij het voor gezien en verliet de kamer. Nauwkeurig onderzocht Gregorius het beeldje met de loep.

Maar vergeleken met de vorige dag leverde het onderzoek niets nieuws op. Nergens een gaatje. Op twee plaatsen had het beeldje bloed gezweet; het kon best zijn dat de druppels uit één bron kwamen. Voorzichtig had hij de vorige dag wat van het bloed afgekrabd. Daaronder leek het beeldje gaaf, een ononderbroken porseleinen coating waarvan hij de dikte slechts op grond van ervaring kon schatten.

De beeldjes die hij als werktuigen van oplichters ontmaskerd had, bevatten altijd, soms kunstig weggestopte, apparatuur die het bloeden op gang moest brengen. Dit afgezien van de beeldjes waar de hars naar buiten kwam, tot verdriet van de goedwillende gelovigen. Bij de madonna van Uffel stond Gregorius voor het grootste raadsel uit zijn carrière. Enerzijds voelde hij zich erdoor uitgedaagd. Aan de andere kant bezwaarde de madonna hem met een ongekende vermoeidheid, alsof het einde van zijn loopbaan in zicht was. Niet de naderende ouderdom beklemde hem, maar iets dat hij niet kon bevatten, en hij wist dat het niet alleen te maken had met de ijzige madonna, die hem aanstaarde met haar serene blik, waarachter hij een sardonische glimlach meende te bespeuren.

Om twaalf uur belde hij het laboratorium. Het onderzochte bloedmonster bevatte slechts x-chromosomen en moest dus worden toegeschreven aan een vrouw.

Hoe zou monseigneur Giralamo Grillo, bisschop van Civitavecchia het bericht interpreteren, als iemand het hem zou vertellen? Ongetwijfeld zou hij het niet moeilijk vinden het feit te verklaren dat het ene beeldje mannenbloed uit haar ogen weende en het volgende vrouwenbloed uit haar buik. En Gregorius bedacht dat hij zo'n verklaring ook zelf zou kunnen vinden.

Vroeger had hij zich geërgerd aan de fratsen van de kerk. Maar hoe krankzinniger de uitspraken van de prelaten, hoe groter de overlevingsmogelijkheden voor het instituut zelf. Met veel moeite was hij dat gaan begrijpen.

Intussen deed hij zijn werk, zonder illusies, slechts geschraagd door de zekerheid dat hij het elders in de maatschappij niet zou redden. Heimelijk was hij altijd jaloers geweest op priesters die uittraden, trouwden, de bisschop een geboortekaartje stuurden

van hun kinderen en daarbij toch in de kerk bleven geloven. Maar hij veilde geen vrouw, hij haatte kinderen en geloven deed hij ook niet meer. Zijn enige kans lag in het gegeven dat de kerk alles tolereerde en bedekte met de mantel der verachting.

Gregorius bekeek het beeldje nog een keer zorgvuldig. Niets aan te zien. Wilde hij meer vleten, dan zou hij het moeten meenemen en aan een veel zorgvuldiger onderzoek onderwerpen. Daarvoor had hij hier doodgewoon de middelen niet. Wel was er zijn ervaring. Die zei hem dat ze niet snel veel verder zouden komen dan wat hij nu had vastgesteld. Daarna moesten theologen maar bepalen wat er ging gebeuren. Voorzichtig zette hij de madonna terug op de plaats waar zij gestaan had.

Toen hij op het punt stond het huis te verlaten, kwam Franske de kamer binnen. De in groen en rood uitgevoerde vlieger die hij droeg was meer dan een meter hoog. Op zijn gezicht verscheen een soort glimlach, die Gregorius nog niet eerder gezien had. Maar de beheersing van zijn wil leek erdoor te smelten, evenals zijn hart.

‘Franske vliegeren,’ zei de jongen op vragende toon.

Gregorius wist niets anders te doen dan knikken.

Zo verliet Gregorius met Franske het huis, evenwel niet voordat hij in bedekte termen aan Mathilde en haar vriendin had toegegeven dat hij voor een raadsel stond.

De dames hadden het ook zonder wetenschap altijd wel gevreten. Hoeveel beiden de lagere school met bevredigende resultaten hadden doorlopen, hadden de ouders het niet noodzakelijk geacht de ogen van hun dochters verder door boeken te laten bederven. Het had hen nooit gespeten. Met onverholen afkeer bekeken zij de geleerde, op pad gestuurd om hun de madonna te ontnemen. Uiteindelijk wist ook hij niets meer dan zij.

‘U hoeft niet met hem te gaan vliegeren,’ zei Mathilde.

‘Hij wil het, geloof ik, graag.’

‘Hij wil zo veel zo graag,’ zei Franskes moeder.

Lidie boog zich naar haar toe en fluisterde: ‘Ze hebben hem zijn vriendinnetje ontnomen.’

‘Nou ga dan maar,’ gaf zijn moeder toe, en opnieuw ervoer zij

haar bijna lijflijke afkeer van het vermoorde meisje, gevolgd door schaamte over dit gevoel.

Toen Franske later op de middag vrolijk hummend thuiskwam, ten teken dat hij het naar de zin had, en aan tafel zelfs welwillend met vork en mes experimenteerde, verdween zijn moeders afkeer van Gregorius, maar haar achterdocht bleef.

In ieder geval stond haar huis nu in een geur van heiligheid, die ook nog eens afstraalde op haar onnozele kind en zelfs op degene die hem beleefd thuis had gebracht en die hem had geprezen om zijn vaardigheid in het vliegeren.

'We hebben een telegram naar de hemel gestuurd en de Moeder Gods bedankt voor haar verschijning in uw huis,' zei Gregorius.

'Dus u gelooft ook in de waarachtigheid van onze madonna?'

Gregorius spreidde zijn armen. 'Waar de wetenschap tekortschiet, vindt het geloof een vruchtbare voedingsbodem,' zei hij glimlachend.

'Nou ziet u wel, u zegt het zelf,' riep Mathilde verbaasd en zielsgelukkig uit.

Gregorius keek naar de jongen en verlangde terug naar het simpele spel met de vlieger dat zij gespeeld hadden. Zij waren het dorp uitgelopen, naar een weiland achter enkele boomgaarden. Het gras geurde naar bosaardbeien, of verbeeldde hij zich dat slechts, was het zijn wens die geur in te snuiven, zoals vroeger, wanneer hij en zijn vriendjes op plaatsen die alleen zij kenden wilde frambozen en bosaardbeien vonden, van die laatste nooit voldoende. Genietend staken zij alles in hun mond wat eetbaar was; zij speelden verstoppertje; zich zo klein mogelijk makend verschool Gregorius zich achter en soms in de bosjes, met een draaierig gevoel in zijn onderbuik, waarvoor hij later wel een naam wist, maar toen werd hij al geacht de natuur te ontkennen.

Struikelend over graspollen rende Gregorius achter de vlieger aan. Hij pakte hem op, controleerde hem op beschadigingen en gooide hem omhoog, op een afstand van zo'n tien meter van Franske. Een paar keer duikelde de vlieger omlaag, maar daarna

verhief hij zich eerst wankelend, dan vol trots in de lucht. Met een behendigheid die hij niet vermoed had, liet de jongen het touw vieren, waarbij de vlieger daalde, maar even later duwde de wind hem weer omhoog.

‘Vliegeren,’ riep Franske. ‘Agnes vliegeren.’

Toen het touw aan het einde was gekomen, verankerde Gregorius de vlieger aan de aarde, door de haspel te begraven.

Franske klapte in zijn handen van plezier.

Gregorius haalde zijn agenda uit de binnenzak van zijn colbert en scheurde er een notitieblaadje uit, maar het was te dun om er een telegram van te maken. Hij voelde in zijn andere binnenzak. Toevallig zaten daar enkele papieren in die hij had willen bewaren. Hij trok er een blad uit, vouwde het in vieren en scheurde nog twee keer. ‘Zo,’ riep hij. ‘Nu gaan we een telegram sturen naar Agnes. Wat zullen we er inzetten?’ Hij pakte een ballpoint en deed of hij schreef ‘Groet van Franske aan de H. Maagd,’ schreef Gregorius.

De jongen keek hem aan zonder een spier van zijn gezicht te vertrekken. Nu deed hij dit toch al niet vaak.

‘Weet jij wie haar meegenomen heeft?’ ging Gregorius verder. ‘Dat weet jij vast wel.’

‘Agnes vliegeren,’ zei Franske en opnieuw trok er een glimlach over zijn gezicht.

‘Zijn jullie gaan vliegeren? Of ging zij met iemand anders vliegeren? Weet jij met wie?’

‘Kleine Franseman niet moe,’ zei Franske.

Gregorius voorvoelde dat zijn stem bij de volgende vraag zou kunnen haperen. Maar hij moest hem stellen. Hij was die vraag verplicht aan het onderzoek, aan de wetenschap in het algemeen, aan het vergaren van kennis die een einde zou maken aan bijgeloof en misschien, op den duur, aan het verdriet.

‘Waarom is kleine Franseman niet moe?’ vroeg hij schor.

‘Pastoor boos.’

‘Waarom is de pastoor boos?’

Deze moest hij niet voortzetten, de heilloze weg. Wat wilde hij weten? Zoals zo vaak luidde het antwoord: Wat de meeste moeilijkheden gaf.

‘En Agnes,’ ging hij verder. ‘Is Agnes ook boos?’

‘Pastoor boos,’ zei Franske.

Gregorius haalde een paar keer diep adem. Dat maakte het iets gemakkelijker. Hij hernam zich.

‘Waaróm is de pastoor boos?’ herhaalde hij.

‘Pastoor boos.’

Gregorius wachtte even, keek toen in de lucht, zag de vlieger niet meer, vreesde het tumult dat de jongen zou maken als zijn speeltuig ter aarde was gestort. Opeens zag hij de vlieger weer. Hij danste in de wind. Het derde telegram was halverwege blijven steken. Franske had zijn bhk gevolgd en stootte een kreet uit, wees omhoog naar het telegram op weg naar Agnes. Zijn gezicht drukte een grenzeloze tevredenheid uit; dit was de gelukzaligheid waarvan Gregorius zich ooit had voorgehouden dat hem die eens zou geworden.

Met een zekerheid waarover hij zich op dat moment zelfs niet verbaasde, legde hij zijn hand op de arm van de jongen. ‘Franske,’ zei hij. ‘Was Agnes boos op kleine Franseman?’ Hij slikte. ‘Waar is Franseman nu?’

Toen God tijdens een zwak moment medelijden met de mens had gekregen, had hij hem de ironie gegeven om de verschrikkingen op afstand te kunnen houden. Maar op dit moment kon ironie hem niet helpen. Met een vanzelfsprekend gebaar trok Franske de rits van zijn spijkerbroek los.

Meisjesjaren

Doorgestoken kaart

Ingenomen met de eigen vindingrijkheid, want al jaren uitgeblust, besprak de redactie van *Weekblad* de opdracht aan de veelgelezen schrijfster Karin Dantzig een reportage te schrijven over de gebeurtenissen in Uffel. De schrijfster had geen moeite met het honorarium, het maximum dat het blad kon bieden, en besloot zich ter plaatse op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen. Het blad stelde haar een auto met chauffeur ter beschikking. Om zelf te rijden waren de Nederlandse snelwegen te eentonig, en zij had geen rijbewijs.

Terwijl de redactie nog bijeenzat, hing Dantzig op de achterbank van de auto, zich afvragend wie ter wereld het in zijn hoofd had gehaald haar het land in te sturen met een stokoude chauffeur, die onmiddellijk meedeelde dat zijn vrouw haar boeken had gelezen. Dat waren er twee.

Het kleine ongemak nam niet weg dat de schrijfster zich in een comfortabeler positie tegenover de gebeurtenissen bevond dan de gewone journahsten. Die immers werden geacht een evenwicht tot stand te brengen tussen hun vindingrijkheid en het weergeven van de gebeurtenissen zoals die hadden plaatsgevonden.

Nadat de journalisten ieder voor zich poolshoogte hadden genomen, troffen zij elkaar bij café Smoock. Dit was ook de plaats waar Dantzig die dag zou binnenlopen, met een zekere afstandelijkheid en zelfs weigerachtig de naam van haar opdrachtgever te onthullen. Maar omdat zij, van huis uit een eenvoudig meisje, de beroerdste niet was en bovendien nog moest verzinnen hoe zij het onderzoek de facto zou aanpakken, schoof zij bij het ge-

zelschap journalisten aan en proefde, met enige terughoudendheid, van het voor haar neergezette glaasje. Dit smaakte niet onaangenaam.

De journalisten wachtten op iets nieuws. Toen de madonna nog alleen tranen weende, scoorde zij niet hoog in de hiërarchie van gebeurtenissen die geschikt waren voor opname in de krant. Vorig jaar had er nog een beeld gehuild in Brunssum, de eerste wenende madonna in Nederland. Die tranen waren spoedig droog, en bovendien van hars. In dat licht bezien was een bloedende madonna al meteen een stuk beter, een menstruerende madonna een absolute noviteit en de moord op Agnes in nota bene hetzelfde dorp een godsgeschenk.

De mogelijke samenhang tussen de verschillende gebeurtenissen besprekend, wachtten de journalisten de ontwikkelingen af. Zij hoopten de moord in verband te kunnen brengen met het bloedende beeld en sloten er weddenschappen op af. Het laagst genoteerd stond de verwachting dat het dode meisje weer tot leven kwam.

Dantzig hoorde de verschillende overwegingen aan, bemoeide zich er weinig mee, nam op haar tijd een slok uit het glas, dat maar niet leeg scheen te geraken en begon een gesprek met de jonge journalist van een noordelijke krant. Deze had zijn bedenkingen bij de roomse poespas waarvoor hij naar het zuiden had moeten afreizen.

‘Denk jij dat het met die madonna doorgestoken kaart is?’ vroeg hij aan de schrijfster.

‘Dat spreekt vanzelf,’ zei Dantzig.

De journalist, die geen boek van haar gelezen had, bewonderde haar om de zekerheid die uit het antwoord klonk.

‘Dus jij beschouwt godsdienst per definitie als doorgestoken kaart.’

‘Ik neem aan,’ zei ze, haar lippen tuitend, ‘dat je het begrip “definitie” operationeel bedoelt.’

‘Ik bedoel oplichterij,’ verduidelijkte de journalist.

‘Ja,’ zei ze, op toegeeflijke toon en toch een beetje teleurgesteld omdat zij voor de zoveelste keer het hachelijke moest inzien van een verbinding tussen lichamelijke aantrekkelijkheid en

intelligentie. ‘De bekende opium-van-het-volk-gedachte, het stinkende lijk Marx van stal gehaald en opgepoetst via een beeldje dat ze met behulp van afstandsbediening laten bloeden.’

‘Dat zou nog eens nieuws zijn,’ antwoordde de journalist.

Dantzig richtte zich weer op zichzelf. Helaas had zij niets aan het nieuws waarop hij wachtte. De vrije opdracht om een stuk te schrijven had haar in de auto op weg naar Uffel teruggebracht bij haar jeugd. Zij was de jongste van negen kinderen, en ook nog acht broers boven haar. Stuk voor stuk hadden die haar verbaal op de hoogte gesteld van het enige wonder dat hun leven zou kennen. Tot zij er misselijk van werd. Ze trokken haar een wit jurkje aan en brachten haar naar de kerk. Als enige van de bruidjes had zij de vertoning met scepsis bekeken. De pastoor stonk uit zijn mond, zij gruwde ervan dat zij van hem een ouwel moest aannemen; zijn vette vingertjes vlak bij haar tong.

Toen de redactie van *Weekblad* belde, had zij zich eerst weinig geïnteresseerd getoond, maar dat was gespeeld. Zij wilde niets hever dan naar Uffel, om daar af te dalen in de krochten van haar jeugd. Intuïtie stuurde haar steeds de juiste kant op. Haar broers hadden haar opgetild, geknuffeld, lachend uitgeroepen dat zij nu van Jezus was. ‘Maar je blijft ook van ons.’ En zij, met haar priemende ogen, die sommigen voor lief en aanhankelijk versleten, gewapend met een vlijmscherp verstand, waarmee zij zich de middelbare school door schermde, zij, de door alle meisjes benijde en tegelijk gevreesde, had gedacht: Vergeet het maar, jullie vette oplichters. Ze wist wat ze uitspookten, haar broers, zij vond hun blaadjes, de boekjes; ze was nog maar een jaar of tien toen ze er een met een veel oudere vrouw betrapte in de opslagplaats van de groentewinkel. Ze mocht alles uitzoeken wat ze wilde, niemand van de meisjes in haar klas had duurdere parfums dan zij. Geen van allen hadden ze dan ook acht broers. De meesten moesten hun schatten delen met hun zusters, inhahge monsters, met wilde bossen haar op hun buik. Hoe oud was zij toen nog - een kind; bij de pastoor ging zij te biecht, bezocht met een vroegtijdig cynisme zijn bijbelles; op haar achttiende had zij al een zestal antigodsbewijzen verzameld. De pastoor gaf extra lessen, kwam bij hen thuis, zei dat ze naar de universiteit moest.

Haar moeder zag haar liever als non. Op haar vijfentwintigste kende zij recepten om explosieven te maken waarmee zij alle nonnenkloosters van Nederland kon opblazen. Haar eerste minnaar was getrouwd, een apotheker. In het begin van haar studiejaren had haar jeugd bijna onbeheersbare proporties aangenomen; maar er was een schaalverkleining opgetreden. Sindsdien keek zij op de mimicry-wereld van haar kinderjaren terug als naar een mierenhoop. Hoog torende zij daarboven. Gedichten schreef zij, die zij stuk voor stuk verscheurde. Daarna dat schitterende boek, de absolute verwoording van wat de liefde niet kon zijn en nooit zou worden.

Zij was met een toneelspeler gaan samenwonen. Deze had haar in de steek gelaten, of zij hem, daarover voerde zij correspondentie met een psychiater. Deze verhouding leverde een tweede boek op - het had precies dat extra's wat de meeste romans misten; een exposé in verhaalvorm van haar grootse visie en door hard studeren vergaarde kennis. Iedereen was als een blok voor haar gevallen.

Als het moest, was zij op de fiets naar Uffel afgereisd. Een bloedende madonna, wat zij ermee aan moest wist zij niet meteen. Zeker was dat zij zich ermee in haar jeugd terugspiraalde.

Dantzig keek de kring rond. Haar oog viel op Hanna, op haarzelf na de enige vrouw in het kleine gezelschap. ‘Heb jij al een stuk klaar?’ vroeg ze, direct als altijd.

‘Ik werk eraan.’

Dantzig boog zich naar de journaliste. ‘Vrouwen kijken anders naar zo'n bloedende madonna.’

‘Als je hier een paar dagen zit, wordt alles nogal voorspelbaar.’

‘Voorspelbaar?’ zei Dantzig. ‘Stop er dan meer van jezelf in.’

In het algemeen had zij weinig op met vrouwelijke journalisten, die haar altijd uitvroegen over haar gevoelsleven, zodat ieder interview veel tijd kostte. Maar zij wilde ook niets toegeven op haar solidariteit en daarom besloot zij dat het meisje sympathiek was. En omdat zij een ieder die haar, al was het maar voor korte tijd, na aan het hart lag het volle pond wilde geven, bedacht zij dat haar een korte blik in haar goed geoutilleerde schrijverskeuken gegund moest worden. Als meest bekende in

dit gezelschap, voelde zij zich daartoe min of meer verplicht.

'Moet je luisteren,' zei ze. 'Ik zal je laten zien hoe ik in voorkomende gevallen het probleem van de voorspelbaarheid van alles oplos. Het is de taak van journalisten om op zichzelf staande gebeurtenissen aan elkaar te breien. Iedere schrijver streeft nu eenmaal naar een samenhangend beeld. Maar journalisten blijven wel afhankelijk van zogenaamde feiten. Van die feiten kan de kunst niet leven. Straks blijkt dat de wetenschap niet in staat is het raadsel van dat bloed op te lossen. In dat geval kan alleen de kunst nog een poging ondernemen een allesomvattend beeld onder woorden te brengen.'

'En hoe gaat de kunst dat doen? vroeg Hanna, verbaasd door de ironische ondertoon in haar stem.

Op dat moment werd de deur van het café opengeworpen. In de deuropening stond Thieu. 'De madonna is weer gaan bloeden,' riep de eigenaar van het beeldje. 'Ze bloedt als een konijn.'

Nadenken

Als befaamd schrijfster had Dantzig geleerd zichzelf als fenomeen te beschouwen, van wie mensen wilden weten hoe zij dacht over de verschijningsvormen van het leven. Het verbazingwekkende talent dat haar vanaf het alom toegejuichte debuut werd toegeschreven, was het draaipunt waarop haar geest scharnierde, zo zou zij het zelf eventueel omschrijven, in de zekerheid dat zulke gewaagde metaforen als verbale hoogstandjes werden gekoesterd. Het publieke eerbetoon verschafte haar vleugels en maakte haar, op de momenten waarop zij met een fles wijn onder handbereik in de stilte van haar werkkamer zat, even zo vaak vleugellam. De opdracht een stuk te schrijven kwam haar helemaal niet goed uit: slechts de schittering van het eindresultaat hield haar op de been. Ook zij had een fotograaf besteld, die zijn visie op de bloedende madonna zou neerleggen in kleurenfoto's waarin zij een algemeen beeld van een katholieke jeugd weerspiegeld wilde zien.

In de auto op weg naar Uffel had zij zich een kader geschapen voor het stuk dat zij ging schrijven. In principe hoefde zij dat kader niet te ontwikkelen, het lag klaar in haar hoofd. In haar hoofd zat alles. Haar eerste boek had er tien jaar gezeten; tien jaar had zij erover nagedacht. Daarna was het op papier gekomen. Dat betekende een last minder. Maar het volgende boek werkte zich alweer naar voren.

Al bij het aanvaarden van de opdracht had zij besloten de madonna niet neer te zetten als het zinnebeeld van de liefhebbende moeder, hiermee de gedachten van haar jeugd herhalend, maar als verpersoonlijking van de moderne vrouw, die haar vrouwelijkheid niet langer wilde verbergen en het bloed dat maandelijks uit haar opwelde zonder omwegen aan de wereld toonde, als teken van onafhankelijkheid. Zo liet zij al op weg naar Uffel observaties van wat zich visueel zou aandienen achter zich en dacht zij na over een interpretatie van de gebeurtenissen. Het ging om het creëren van een beeld, aan de hand van een leidende idee, waarin zij alles wat zij tegenkwam een plaats kon geven. Observaties waren daarom van ondergeschikt belang, slechts dienstbaar aan de theorie, die aan het leven voorafging.

Maar toen zij, omgeven door anderen die elkaar zich in de kleine huiskamer van de Coumansen verdrongen, eindelijk een glimp opving van het beeldje, leek het alsof de grond onder haar voeten werd weggeslagen. Met één waanzinnige sprong overbrugde het geloof van haar jeugd de enorme afstand naar het heden. Steeds meer toegedekt door haar excercities in leven, kunst en wetenschap leidden Dantzigs meisjesjaren een verborgen bestaan op de achtergrond. Voor haar was de geur van wierook onlosmakelijk verbonden met de geborneerdheid die haar op haar zeventiende naar de grote stad verdreven had. Maar de roem, en bovendien het toegenomen aantal van haar jaren, hadden haar toegeeflijker gemaakt. Langzamerhand had zij de nieuwsgierigheid naar haar herkomst voelen toenemen. De geuren keerden in haar terug, zo lieflijk dat ze onbestaanbaar leken.

Dantzig bezag de bloedende madonna. Het was niet het bloeden zoals Thieu beloofd had, maar een parelende druppel, die op de onderbuik glinsterde en de aanwezigen sprakeloos maakte.

‘Een wonder,’ mompelde ze. Voorgegaan door de andere aanwezige vrouwen liet zij zich op de knieën zakken, in verwondering en ootmoed.

Bewezen wonderen

In het begin van de middag voerden Gregorius en Rog in het bisschoppelijk paleis overleg met hun superieur. Het ging om de vraag wat er in de nabije toekomst met het beeldje moest gebeuren. Nu tranen en bloedingen niet op een bewezen falsificatie berustten, kon de kerk het onmogelijk toestaan dat het beeldje nog veel langer in handen bleef van de familie Coumans.

‘Onder ons en strikt binnen de begrenzing van deze muren,’ had de bisschop gezegd. ‘Maar als gelovigen van deze tijd kunnen wij moeilijk leven met zoiets merkwaardigs als een bloedend beeldje. Hoe bent u er trouwens zo zeker van dat de maagd uit laat ik zeggen haar vrouwelijkheid bloedt?’

Dit was een vraag die Gregorius verwacht had. Maar hij had er niet een duidelijk antwoord op. Het was tenslotte allemaal niet meer dan giswerk.

‘Het bloeden is enerzijds echt,’ zei hij, op een toon alsof hij een kind iets uitlegde, ‘maar aan de andere kant ongetwijfeld symbolisch.’

‘Jaja,’ zei de bisschop ongeduldig. ‘Dat begrijp ik ook wel.’

Gregorius liet zich niet van de wijs brengen.

‘Gezien het feit dat dit beeld niet over iets tastbaars zoals een vagina beschikt,’ ging hij onverstoord verder, ‘kunnen wij niets anders doen dan de feitelijke plaats van de bloedafscheiding symbolisch duiden. Dat wil zeggen, zolang wij voor het bloeden naar een betekenis wensen te zoeken. In dat geval bloedt het beeldje heel duidelijk op die specifieke plaats. Geen twijfel aan. We kunnen moeilijk zeggen: de madonna heeft een buikwond. De madonna staat immers voor moederschap en juist dat moederschap is gecentreerd op de plaats waarvan het bloed komt. Kunt u dat billijken?’

‘Mijn beste Gregorius,’ zei de bisschop, onder de indruk van de interpretatie. ‘Ik ben al blij dat ik je kan volgen.’ Hij wendde zich tot Rog. ‘En wat vindt u ervan?’

Rog had geen idee; bovendien bezorgde de gedachte aan ongestelde vrouwen hem een ongemakkelijk gevoel. Daarin verschilde hij niet van Gregorius. Zijn gedachten waren ook niet bij de madonna. Een ander beeld stond in zijn geest, vastgenageld in een rigoureuze stilte, die hem ook lichamelijk pijn deed. Zijn hoofd hamerde; voortdurend moest hij kijken naar dat ene, onbeweeglijke meisje op de harde grond.

De bisschop bekeek de pastoor met een vragende blik, die volgens Gregorius niet vrij was van minachting. ‘Nou, wat vindt u ervan?’ hield de bisschop aan.

Rog hief zijn handen, ten teken dat hij het niet wist.

‘Laten wij er hardop over nadenken,’ ging de bisschop verder. ‘Hoe reageert u als een vrouw u komt vertellen dat zij niet meer bloedt?’

Rog was er geen voorstander van dat vrouwen hem lastigvielen met dergelijke intimiteiten. Klachten over seksueel wangedrag van echtgenoten kapte hij af met een verwijzing naar het lijden in het algemeen en veelvuldig bidden tot de maagd in het bijzonder.

‘Nou?’ vroeg de bisschop.

‘Lichamelijke klachten stuur ik door naar dokter Noordewier.’

De bisschop zuchtte opzichtig.

‘Maar als ze het speciaal aan u komen vertellen?’

‘Ja, dan nog,’ zei Rog. Hij aarzelde. ‘De laatste tijd komt het steeds vaker voor dat vrouwen me komen vertellen dat ze genoeg kinderen hebben.’

‘Daarover gaat u toch geen discussie aan?’

‘Maar dat doe ik ook niet!’ riep Rog. Hij trok een witte zakdoek uit zijn broekzak en bette zijn voorhoofd.

‘Ik vertrouw volkomen op uw vermogen onwillige vrouwen in het gareel te krijgen,’ zei de bisschop. ‘Maar nu gaat het om de theologische verklaring. Wat zou de madonna, die Christus voor ons heeft gedragen, willen uitdrukken door plotseling op die bepaalde plaats te gaan bloeden?’

‘Dat zij een gewone vrouw is,’ antwoordde Rog bijna op fluistertoon.

‘Leg mij uit,’ verzocht de bisschop. ‘Waarom zou de Moeder Gods ons willen meedelen dat zij een gewone vrouw is?’

‘Het is maar een gedachte.’

‘Maar zeker geen slechte. Dat vindt u toch ook, Gregorius?’

‘Zeker,’ zei Gregorius. ‘De Moeder Gods als gewone vrouw. Nadat zij het goddelijke kind had gebaard, is zij weer gaan bloeden. Door ons te tonen dat zij als normale vrouw kan bloeden, benadrukt zij het absolute wonder van de onbevlekte ontvangenis. Alsof zij ons wil zeggen: Ziet, ik ben teruggekeerd onder de vrouwen. Jezus is waarlijk Gods zoon.’

De bisschop knikte tevreden. ‘Dat bedoelde u toch ook?’ vroeg hij aan de pastoor. Deze knikte heftig. ‘Verkondigt u dat dan van de kansel. Begrijpt u mij,’ riep hij. ‘Ik wil iets van u horen. Een krachtig gezag.’

‘Maar natuurlijk, monseigneur, natuurlijk.’

‘Ik wil dat u de vastberadenheid laat zien van de moederkerk. Dat slappe gedrag ben ik beu.’

Het gezicht van de bisschop vertoonde een gekwelde uitdrukking. Maar na een korte stilte had hij zich alweer hernomen. ‘Nog één ding,’ zei hij. ‘De herkomst van dat bloed. Het bevordert de geloofwaardigheid niet bepaald als het ene beeldje mannenbloed naar buiten brengt en het andere dat van een vrouw. Dat moeten we ook nog oplossen.’

‘Het is toch echt vrouwenbloed in Uffel,’ zei Gregorius.

‘Maar natuurlijk is het vrouwenbloed! Maria is toch niet zo'n, zo'n...’

‘Transseksueel,’ hielp Rog, blij dat hij de bisschop van dienst kon zijn.

‘Ik heb dat gedoe in Civitavecchia nooit voor ook maar één cent vertrouwd. Hoe dichter bij Rome, hoe gekker. Dit blijft onder ons. Wij zullen ons openlijk van zelfs de gedachte aan mannenbloed distantiëren.’

‘Dat speelt onze tegenstanders wel in de kaart, monseigneur,’ protesteerde Gregorius. ‘U zou het wonder ook voorlopig kunnen aanvaarden. Tenslotte zou het pas definitief een wonder zijn als wij het als zodanig konden bewijzen.’

De bisschop dacht na, liep een beetje rood aan en opende zijn mond, waarschijnlijk om uit te barsten in een nieuwe tirade. Maar opeens ging hij staan en wees met een breed, bijna zwierig gebaar naar de deur, ten teken dat het gesprek voorbij was.

In de gang werden zij staande gehouden door de secretaris, die gehaast op hen af kwam. Hij fluisterde de bisschop iets toe.

'Gregorius,' zei deze, nadat de secretaris uitgesproken was, 'zojuist krijg ik een nieuwe bloeding door. Het schijnt nu zelfs niet meer op te houden. Ik gelast een nieuw onderzoek. Doe alstublieft iets met röntgen.'

'Wilt u dat ik het beeldje confisqueer?' wilde Gregorius weten.

'Dat zoek je zelf maar uit,' zei de bisschop.

Lege ogen

Met de opdracht helderheid te verschaffen keerde Gregorius terug in Uffel. In de stilte van de voormiddag stuurde hij zijn auto door het landschap, zonder het te zien. Hij dacht aan de dingen die gebeurd waren, niet alleen op deze dag, maar daarvoor, zij het voor een belangrijk deel in zijn geest. Maar maakte het uit waar en hoe iets gebeurde of bleef de menselijke geest te allen tijde schuldeloos, een onafzienbare smeltkroes van vleselijke verlangens en handelingen, die stuk voor stuk waren toegestaan, zo lang ze maar niet naar buiten traden. Waaraan ontleenden mensen het recht in morele zin over anderen te oordelen als zij in de beschutting van hun eigen wereld absolute macht uitoefenden over anderen? En waarom deelden zij straffen uit, want moesten zij niet eerder medelijden tonen met degenen die hun fantasieën in daden hadden laten overgaan? Of straften zij alleen uit wraak, omdat die anderen hadden waargemaakt wat zij zichzelf nauwelijks durfden voor te stellen? Wat had hem vanaf het begin zo aangetrokken in de jongen? Misschien was het omdat Franske van alle mogelijke mensen die hij kon ontmoeten de

minst volmaakte was. Juist daardoor vertolkte hij op volmaakte wijze de gedachte aan het goddelijke. Het was maar een poging tot uideg; zelf geloofde hij er niet in.

Een pijnlijk verlangen was vermengd met schuldgevoel. Maar als iedereen toch al beladen was met schuld, kon je het begrip net zo goed uitbannen.

Een andere gedachte bracht hem van zijn stuk. Plotseling was daar het beeld van het vermoorde meisje, met wie hij Franske had gezien. Als aan het licht zou komen dat het de jongen was die de moord gepleegd had, zou hij erbij betrokken raken. Gregorius, onderzoeker van de kerk. Nadat forensisch onderzoek de schuld van de jongen aannemelijk had gemaakt, werd hem met veel moeite iets ontlokt dat uitgelegd kon worden als een bekentenis. Daarna wees de dader op de man die hem gebruikt had, die de lustgevoelens van een geestelijk minvermogende tot een fataal peil had opgezweept.

Het was natuurlijk een onzinnige veronderstelling, een waanbeeld dat zijn denken in het ongerede bracht.

Voordat hij naar het huis van de Coumansen ging, zette Gregorius zich enkele minuten neer op het bankje naast de kerk. In de bomen naast het godshuis zongen de vogels. De zon drong door het langzaam en loom bewegende bladerdak. Zijn ogen vielen dicht. In het geruis van de wind zakte hij verder weg; zijn vader stond voor hem met een karwats. Alles kwam altijd terug bij het eenvoudigste, de basis. ‘Ik zal je leren,’ zei zijn vader zacht. ‘Ik ga het je betaald zetten Gregorius.’ Hij schrok wakker en vroeg zich af wat er met hem aan de hand was. Wroetend in zijn geheugen zocht hij naar de beslissing om zijn leven aan de kerk te wijden. Was hij een absolute lafaard, te zwak voor een normaal leven?

Gregorius ging staan, rekte zich uit en ging weer zitten. Vrouwen gingen de kerk in, gesterkt door het beeldje. Ergens in een koelcel lag het dode meisje. Franske stond erbij, wees op haar, riep luidkeels dat hij ging vliegeren.

Een telegram naar God; aan het einde van het touw plakte het tegen de vlieger.

Daarom dwong hij zijn geest tot tedere beelden, waarin hij in

een bruine pij door een leeg landschap liep, met zand en steentjes in zijn sandalen. Maar wat maakte het uit als de jongen bij hem was. Opnieuw zouden zij samen vliegeren, zonder dat daarin enige symboliek school. Een vlieger was niet meer dan een ding, dat zich verhief van de aarde. Een zielloze constructie van bamboestokjes en linnen. Alleen Jezus had zijn eigen lichaam zo ver kunnen opdrukken dat hij moeiteloos ten hemel voer.

Soms overviel Gregorius de gedachte dat hij net zo goed met leven kon ophouden. Zo langzamerhand had hij voldoende illusies verstoord. Maar omdat hij nooit zelf een einde aan zijn leven zou maken, waardoor het nog geruime tijd zou kunnen doorgaan, overdacht hij de mogelijkheid zich terug te trekken in een rustig klooster. Hij zou er een beetje tuinieren. Helaas was hij nog maar begin vijftig. Maar ondanks de onmogelijkheid van vervroegd pensioen bleef het beeld, met een toenemende lieflijkheid, in zijn hoofd. Hij zag zichzelf rondlopen in de uitgestrekte boomgaard, op zijn hoofd een breedgerande strooien hoed. De jongen kwam achter hem aan, zijn handen vol gereedschap.

Gregorius stond op van het bankje. Zijn keel voelde aan alsof hij gemalen grind had geslikt. Hij verlangde naar de jongen. Hij verlangde naar zijn onnozele glimlach, naar zijn lichaam, naar de dierlijke geluiden die hij maakte, naar de opwinding die hij geen taal kon geven. Was dat het dan vooral, het bijna ontbreken van taal bij de jongen, gekoppeld aan zijn overgave, de lichamelijke liefde die zijn onschuld accentueerde, dat hem in feite een heel eigen stem gaf? Hij had naar de jongen gekeken, buiten zijn handelingen om had hij diens lege ogen in zich opgenomen en ernaar verlangd dat het hem evenzo verging, dat hij afraakte van de geestelijke pijnigingen die hem kwelden, van de door intellect geschraagde beleving van zijn leven. Met het kleverige vocht van de jongen in zijn mond en aan zijn handen, had hij voor het eerst gebeden dat hij vrij mocht zijn, zo vrij als de simpele ziel die onder zijn aanrakingen veranderd was in de enige god die hij liefhad.

Onverklaarbare zaken

Lang bleef Dantzig niet op haar knieën liggen. Een fotograaf die zich toevallig in de kamer bevond, herkende haar en nam de foto die zij later bij het artikel liet afdrukken. Zo plaatste zij de plotselinge verwarring voor de buitenwereld in een ironisch kader en maakte de buiging naar haar jeugd ermee onschadelijk.

Dantzig op haar knieën: een aantal lezers van *Weekblad* sprak er schande van. Gezien deze reacties liet Dantzig weten dat haar houding of liever pose als een commentaar gezien moest worden op de voor intellectuelen gevaarlijke tendens de godsdienst opnieuw te omarmen; iedere hang naar mystiek leidde af van rationeel denken.

Los van dit alles gunde Dantzig haar sterke ratio een korte maar welverdiende rust. Zwijgend smeekte zij de Moeder Gods om haar te vergeven dat zij zich door te knielen overgaf aan vooroordelen en dus even niet nadacht.

Hanna stond enigszins terzijde, gebiologeerd staarde zij naar de druppel bloed, die niet verder omlaag wilde druipen. Haar vader had haar een paar keer meegenomen naar variétévoorstellingen, waar acrobaten over het toneel tuimelden en goochelaars optraden, die bloemen uit hun handen lieten groeien en assistentes uit een kist verdwijnen. Het is niet echt, verzekerde haar vader trouwhartig, telkens als de goochelaar een nieuw wonder liet gebeuren. En omdat haar vader, die naast haar zat, soms haar hand vastpakte en haar tegen zich aan trok, omdat haar vader alles wist, zoals het hoorde, geloofde zij hem en legde zij zich erbij neer dat de wereld vol onverklaarbare dingen was.

‘Ik heb vanmorgen op je gewacht,’ zei een stem. Ramaer stak zijn hand naar haar op. ‘Luister eens,’ zei hij bijna fluisterend, zich naar Hanna toebuigend. ‘Is dat niet die schrijfster, ik ben haar naam kwijt.’

‘Karin Dantzig,’ zei Hanna even zacht.

‘Ach verdomd, ja. Waarom ligt dat mens op haar knieën?’

‘Omdat het beeldje weer is gaan bloeden. Ze moet er een artikel over schrijven.’

‘Ik ga ook eens op mijn knieën liggen als ik een schilderij wil maken. Kom je nog bij me langs?’

Dantzig zocht de journaliste met wie zij in het café zo gezellig gepraat had. De mannen in de kamer stonden haar minder aan, op de journalist van de krant uit het noorden na. Toen zij echter meende te ontdekken dat de scepsis nog steeds op zijn gezicht lag, gaf zij hem definitief op.

‘Durf jij je vinger in die bloeddruppel te duwen?’ vroeg zij aan Hanna.

‘Jij?’

‘Ik ben bang dat het begint te stromen.’

‘Ze hebben toch wel wat in huis?’

‘Dat ouwe mens?’ Zij bloosde licht, kneep haar ogen een beetje samen en zei vlak bij Hanna's oor: ‘Madonna's maandverband bespaart ook nonnen trammelant.’

Hanna bedacht dat niets haar in de weg stond de slogan in haar artikel te verwerken en op naam te schrijven van Dantzig. Ook wist zij dat ze zoiets niet zou doen.

‘Ik wil hier weg,’ zei Dantzig.

Hanna stelde haar aan Ramaer voor.

Ramaer schilderde figuratief; op de ezel stond een onvoltooid portret in aanbouw van een oude vrouw die, naar hij ongevraagd meedeelde, zijn moeder was.

Dantzig stapte het atelier rond; haar gezicht vertoonde geen emotie, toch zag Hanna dat de schilder haar oordeel belangrijk vond. Zo ging het nu eenmaal. Meningen van beroemdheden wogen altijd zwaarder, zelfs over dingen waar ze geen verstand van hadden. Mocht het anders worden, dan werd de bodem weggeslagen onder interviews en talkshows.

‘Heel aardig,’ zei Dantzig. Op dezelfde toon had zij kunnen zeggen dat ze er niets aan vond.

‘Ik zit natuurlijk diep in de provincie,’ zei Ramaer, vissend naar een volgend compliment. ‘Dus als jouw Amsterdamse ogen dit op waarde kunnen schatten...’

‘Ik kom ook uit het eikenhout.’

‘Het is wel op linnen,’ zei de schilder.

‘Ik bedoel: ik kom ook uit Limburg. Limbabwe.’

Ramaer lachte. ‘Ik had je niet meteen begrepen.’

‘Dat geeft niet,’ zei Dantzig. ‘Voor God zijn we allemaal gelijk. Hoewel sommigen iets meer gelijk dan anderen.’

Ramaer lachte opnieuw. Het was niet zeker of hij de schrijfster begreep.

‘Wat zullen we drinken,’ stelde hij voor, artiesten onder elkaar.

‘Dat is goed ja. Een tequila graag,’ bestelde Dantzig.

Tequila had Ramaer nooit gedronken. Van het ene op het andere moment vond Hanna hem ontroerend. De schrijfster hield een korte lofzang op tequila. Jenever vond ze ook lekker. Eventueel thee.

‘Thee?’

‘Is dat gek, thee?’

‘Nee, nee natuurlijk,’ haastte de schilder zich te verklaren.

‘Dan wil ik liever wijn. Heb je witte wijn, niet van die zure. Een chardonnay.’

‘Heb ik!’ riep de schilder opgelucht.

Terwijl Ramaer de fles ging halen, keek Dantzig om zich heen.

‘Wat een tweederangs rotzooi. Of ben ik onaardig.’

‘Het klinkt eerlijk.’

‘Meestal ben ik eerlijk. Als je de eerlijkheid aflegt, gaat het bergafwaarts. Zullen wij elkaar noemen in onze stukken? Dan citeer jij mij over dat maandverband, dat kan ik wel hebben. En ik...’ Zij dacht even na. ‘Dan noem ik jou de mooie jonge journaliste van het ochtendblad.’

‘Ik weet niet of dat zo'n goed idee is,’ antwoordde Hanna.

Ramaer kwam terug met drie glazen en een beslagen fles wijn. Hij glimlachte naar Hanna. En ondanks het feit dat hij zich zo voor Dantzig uitsloofde, vond zij hem aardig, een man van in de vijftig die zijn onzekerheid probeerde te verbergen achter de resolute manier waarop hij de kurk uit de fles trok.

‘Het belangrijkste geluid van de wereld,’ zei Dantzig. ‘Omdat je de geest ermee ontsluit.’

Ramaer knikte haar toe, alsof hij de vanzelfsprekendheid van de opmerking inzag.

‘Leidt de verwarring in het dorp je niet van het werk af?’ vroeg Hanna.

‘Welke verwarring?’ vroeg Ramaer. ‘Ik blijf liever aan het werk.’

‘Heb je vannacht iets gehoord?’

Ramaer schudde zijn hoofd.

‘Ik ben ernaartoe gegaan,’ zei Hanna.

‘Je bent erbij geweest,’ herhaalde Dantzig, met verwondering in haar stem. ‘Dat heb je me nog niet verteld. Zag je dat meisje daar liggen?’ Zij wendde zich tot Ramaer. ‘Kende jij dat meisje? Is het mogelijk dat ze met iedereen naar bed ging?’

‘Hoe kom je daarbij?’ vroeg de schilder.

Voor het eerst hoorde Hanna irritatie in zijn stem. Voorzover zij wist had de schrijfster geen van de dorpelingen persoonlijk over Agnes gesproken.

‘Dat zou toch kunnen?’ zei Dantzig.

De schilder zweeg. ‘De mensen keken om als ze voorbijkwam,’ zei hij tenslotte. Zijn stem klonk neutraal. ‘Dat zegt verder ook niets.’

‘Nee dat zal wel niet,’ antwoordde Dantzig. ‘Ik zou me trouwens kunnen voorstellen dat zo'n bloedend ding als kunstenaar iets bij je losmaakt.’

Ramaer zweeg.

‘Ik ben het er niet mee eens dat kunst het raadsel moet vergroten,’ ging Dantzig verder. ‘Dat is zo'n malle, ouderwetse uitspraak. Kunst moet het raadsel juist scherp definiëren. Zo kan ik die uit haar kut bloedende madonna neerzetten als commentaar op de masculiene monocultuur waarin wij moeten leven sinds de idiote aanname dat de mensheid door een man verlost is.’

Op dit punt onderbrak Hanna haar, versteld over de durf die zij vertoonde. ‘Allemachtig,’ zei ze. ‘Dat hebben we zo langzamerhand toch wel gehad.’

‘Natuurlijk,’ zei de schrijfster, gehard in vele forums, waar onbenulligheden haar geduld op de proef hadden gesteld. ‘En daarom geloof ik ook niet in zo'n beeld. Het gaat er alleen maar om

wat ik zou kúnnen doen. De zuivere, reine Maria, tijdens de meest natuurlijke act die een vrouw elke maand in eenzaamheid uitvoert, ondanks de technologische massificatie. Iedere uitleg is er een en elke opvatting vindt zijn aanhangers.'

'Vooral als jij die verwoordt,' zei de schilder.

'Al die zaken komen in mijn artikel.'

'En in het jouwe?' Ramaer keek Hanna aan en knipoogde.

'Zij zal meer aan de oppervlakte moeten blijven,' antwoordde de schrijfster in Hanna's plaats. 'De kracht en tegelijk de zwakheid van de journalistiek.'

Hanna wist niet goed wat ze moest zeggen.

Hierna dronken de schrijfster en Ramaer van de wijn, geperst uit de chardonnay-druif. Hanna onthield zich van drank. Op haar achttiende had zij de ziekte van Pfeiffer gekregen en daarna was het tussen haar en de alcohol nooit meer goed gekomen. Zonder dat zij zichzelf kon uitleggen hoe dat kwam, had zij medelijden met Ramaer. Hij deed zo ontroerend zijn best de beroemde gast te plezieren. Bedrijvig ging hij naar de keuken, kwam terug met een eind worst en begon die in plakjes te snijden, legde ze op een schaaltje, ging bij hen rond.

'Wil je nog steeds niets drinken?' vroeg hij aan Hanna. Zij glimlachte naar hem en vroeg zich af of hij Dantzig wilde portretteren. Het atelier was tegelijk zijn huiskamer, in de hoek stond een onopgemaakt bed. In zo'n ongeordende bende zou zij niet willen wonen. Misschien was het ook daarom dat zij graag bij Wolffers kwam, die smaak had en de dingen in haar huis elegant geordend bijeen had gezet.

Ramaers schilderijen, waarvan een aantal tegen de wanden stonden, spraken haar niet bijzonder aan. Mensfiguren, zeker met liefde voor het vak gemaakt. Zij voelde zich niet in staat er een afgerond oordeel over uit te spreken. Soms maakte die afstandelijkheid haar doodmoe van zichzelf. Sommige mensen werden verliefd op een ander, waarna de kracht van hun gevoelens hen zonder omwegen naar de geliefde toetrok. Bij haar ging het anders. Zij keerde juist naar mensen terug omdat zij wilde uitvinden waarom zij haar reserves niet kon loslaten, terwijl zij toch aan alle voorwaarden voor een geslaagde verhouding vol-

deden. Haar ziel was een halffabricaat; een bijna ontoegankelijk gebied, voorzien van een hoge en donkere wal, die haar droevig maakte, als zij die stemming al in zich toeliet.

‘Jullie zijn altijd welkom,’ zei Ramaer toen zij samen met Dantzig wegging. Hij gaf hen een hand.

‘Succes met alles,’ antwoordde Dantzig. ‘Nou,’ zei ze buiten tegen Hanna. ‘Ik neem aan dat jij verder je gang wilt gaan.’

Zeelucht

Teruggetrokken op haar kamer probeerde Hanna aan het stuk voor de krant van zaterdag te werken. Maar het lukte nauwelijks. Het bekijken van de schilderijen had haar gedachten teruggebracht bij haar vader. Hij had haar meegenomen naar een lezing in Domburg. Het was te ver van huis om nog dezelfde avond terug te gaan. Daarom bleven zij er slapen. Haar vader zei dat de zeewind het stof uit zijn hersens zou wegblazen. Hij moest er zelf om lachen. Het dorp lag aan de voet van een duin. Bovenop stond een strandpaviljoen en een huis waar aan het einde van de vorige eeuw een koningin tijdens het zomerseizoen haar dagen sleet. Dat stond expliciet vermeld. Overdag zat zij daar, in een ruime serre, waarschijnlijk met de deuren dicht tegen de zeewind. Omgeven door hofdames, allemaal uitkijkend over het water. Vissersschepen voeren schijnbaar onbeweeglijk voorbij. Maar dat viel hen waarschijnlijk niet op, zo eindeloos traag was ook de rest van de wereld. Aan de voet van het duin, onder de koninklijke woning, zette zich enkele tientallen jaren later de schilder Mondriaan neer, evenals zij dagenlang uitkijkend over de eeuwig voortdeinende zee, die hij, teneinde vat te krijgen op de oneindigheid, vertaalde in lijnen.

‘Er is hier iets dat niet klopt,’ zei haar vader. ‘In mijn jeugd heb ik een vakantie doorgebracht in Domburg, in een enorm barrel van een hotel. Daarna heb ik hier, toen jij nog maar een half jaar oud was, een paar dagen gelogeerd met je moeder. Het

eerste hotel is afgebroken, maar dat andere zou er nog moeten staan. Ik kan het niet meer vinden. Het stond op het duin. Het was een wit, oud hotel, waar je het water door de buizen hoorde stromen als je in bed lag en wilde uitslapen, wat toch voor de hand ligt op vakantie. Altijd dat gegorgel door de buizen en bedden met slechte matrassen vol kuilen.' Hij glimlachte. 'Daar werd niet alleen op geslapen.' Het zijns inziens frivole van de opmerking deed hem blozen. Zij keek hem aan en wist dat hij haar sinds de dood van haar moeder niet langer als kind zag. Langzaam zou hij haar inwijden in zijn geheimen. Zij dacht aan minnaressen, geheime ontmoetingen in verre, oude steden. Maar hij bloosde. En hij zocht het hotel, waarvan hij even later vernam dat het was uitgebrand, dat het misschien zelfs was aangestoken. Op de plaats waar hij zocht, stond al een nieuw wit gebouw. Maar het was niet het hotel uit zijn jeugd; hij kon de eens zo vertrouwde wereld niet meer herkennen.

'Vind je het raar?' vroeg hij. Zij wist het niet. Het dorp stond vol bordjes met de namen van beroemdheden die daar woonden. Niemand van degenen die dit verleden nieuw leven wilden inblazen had het zelf gekend; zij hadden het ook maar van horen zeggen, gedreven door een vaag verlangen naar een andere wereld, en omdat zij niet konden verlangen naar wat nog moest komen, deden ze automatisch een beroep op het verleden.

Een ander tochtje had hen gebracht naar de kust in Noord-Frankrijk. Daar lag een enorm bunkercomplex uit de Tweede Wereldoorlog. Voor Hanna waren deze betonnen kolossen meer iets uit een stripverhaal, maar haar vader liep er rond met ontzag en misschien zelfs angst in zijn ogen. Niemand van zijn verwanten had daar moeten werken, niemand was omgekomen. Maar bij het zien van de reusachtige steenhopen begon zijn fantasie te werken. 'En het gekke was,' zei hij 's avonds in het hotel, nadat hij met zorg de kaart bestudeerd had, 'dat je niet alleen uit afschuw naar die verschrikkingen kijkt, met in je achterhoofd de tienduizenden die daar bij het bouwen zijn omgekomen. Er komt ook iets bij van verlangen, een gevoel dat je een deelnemer had moeten zijn.'

'Waarom?' had zij gevraagd. Hij dacht na, terwijl hij met zijn

vork lijnen trok in het lichtblauwe tafelkleed.

‘Waarom?’ herhaalde hij. ‘Omdat je overal bij had willen zijn, in principe. Omdat de geschiedenis achteraf een avontuur is dat je je herinnert, maar de spanning van toen is opluchting geworden en alle oorlogen hebben een afloop gekend. Misschien is het de behoefte aan bevrijding. Ik hep daar rond en was verbijsterd. En ik was blij dat we weer weg konden. Maar tegelijk had ik daar in het verleden een observatiepost willen betrekken om iedere dag te kunnen zien hoe het groeide.’

‘Je bent gek,’ had ze gezegd.

‘Ja,’ gaf hij toe. Maar hij zei ook: ‘Wacht maar af. Dat moment komt zeker, Hanna, het moment waarop je ergens moet gaan zitten toekijken met lege handen.’

Zij dacht aan de dagen aan zee. Achteraf waren het er drie geweest. Twee overnachtingen. De eerste nacht werd zij wakker, opende de deuren naar het balkon en keek uit over de tuin van het hotel. Even had zij gedacht dat zij de zee zou zien, de trage vissersschepen, een koetsje met een in het wit geklede koningin, op weg naar haar dagverblijf. Bedienden droegen manden met voedsel onder hun arm. IJs om de flessen champagne te koelen. De vorstin probeerde zich te amuseren. Daarbeneden zat de schilder; hij was op dat moment nog niet geboren, maar de verhalen buitelden al over elkaar heen en persten de tijden ineen, als balen oud papier. De schilder pakte een schetsboek en een stuk houtskool. De zee bestond slechts in zijn hoofd.

Bij haar vader was het niet anders.

Hanna opende het raam van de hotelkamer en bleef lange tijd staan uitkijken over de straat, waarin niemand voorbijkwam, waarin niets gebeurde.

Offerschaal

Ook de moord op Agnes had nieuwsgierigen naar het dorp gedreven; zij arriveerden in auto's en op scooters; ook pelotons

fietsers, met felgekleurde helmen en koersbroeken voorzien van reclame voor slagerijen en betonvlechters, maakten hun opwachting. Bij het aanschouwen van de rij voor het huis van de Coumansen sloegen sommigen van hen een kruis en fietsten verder, anderen zetten hun kostbare vehikel tegen de muur en sloten zich aan bij de gelovigen. Nu er sprake was van een oploop, hadden Mathilde en Lidie de kamer zoveel mogelijk leeggeruimd. Aan weerszijden van de madonna plaatsten zij rood gekleurde kaarsen. Mathilde had ze over van de kerstviering.

Na de inrichting van de geïmproviseerde kapel lieten zij groepjes bedevaartgangers binnen, die zij slechts korte tijd gunden in de nabijheid van de madonna. Ondanks dit groeide de rij aan de achterkant sneller dan ze de gelovigen er aan de voorkant uit konden krijgen.

Toen Franske met zijn vlieger naar buiten wilde, kon hij er slechts met de grootste moeite door.

Binnen namen Mathilde en Lidie de honneurs waren. Beiden droegen een witte blouse. Die van Lidie was een beetje doorschijnend, zij droeg er een grote vleeskleurige bh onder. Nadat zij voor de madonna geknield hadden en een gebed of wens gemompeld, drukten sommige bezoekers de hoedsters van het beeldje dankbaar en geroerd de hand, anderen dankten hen dat zij de madonna met zoveel liefde verzorgden.

Thieu had zich een eigen taak toegemeten, bij de buitendeur. Op gezette tijden controleerde hij of er zich een pastoor of andere verdachte persoon tussen de wachtenden bevond. Als hij een nieuw gezelschap had binnengelaten, zette hij een keukenstoel voor de ingang. Aan de stoel had hij een stuk karton gehangen; daarop stond met viltstift: ‘Bloedende Madonna Eerbied SVP’. Deze woorden leken hem een passende inleiding voor de volgende stap. Wanneer een groepje bezoekers, diep onder de indruk van het vertoonde, daartoe met zachtheid door Mathilde en Lidie aangespoord, aanstalten maakte het huis te verlaten, hield Thieu hen een in schrille kleuren uitgevoerde offerschaal voor. Deze had Mathilde nog van haar moeder als fruitschaal gekregen. Uit piëteit bewaarde ze hem onder in een kast. Eindelijk vond hij een passende bestemming, en nog wel een heilige.

‘Voor het onderhoud van de madonna,’ prevelde Thieu, in het midden latend of het om schoonmaakkosten van het beeldje of het huis ging. Bij de eerste die iets op de schaal legde, zei Thieu, zo helder mogelijk articulerend: ‘De madonna zal u dit in het hiernamaals lonen,’ waarna zelfs werklozen het beoogde kleingeld inwisselden voor muntstukken van vijf gulden. Ook verscheen er papiergeld op de schaal, in verschillende, zich vrolijk mengende kleuren, waarbij slechts het groen node ontbrak. Zoveel had hij nog nooit verdiend. Als de zaak voorspoedig bleef lopen, kon hij ergens anders gaan wonen, bij voorkeur op Aruba.

Gemakkelijker maakten zijn verdiensten het er voor hem niet op. Thieu voelde zich verplicht zelf toezicht te houden op het heilige karakter van de plechtigheid die hij creëerde. Als het om geld ging, vertrouwde hij nu eenmaal niemand.

Drempel

Patries, de vrouw van de burgemeester, bezocht Verhallen op een moment waarop hij brieven openmaakte, zonder ze te lezen. Haar man had haar gevraagd de garagehouder te bezoeken; het was ook in haar zelf opgekomen dat te doen, maar zij had het bezoek uitgesteld. Zij had Verhallen naar het lijk van zijn dochter gebracht, wetend wat hij zou aantreffen, hoewel de aanblik van het dode meisje haar nog ernstiger schokte dan het telefoontje van haar man. De angst over de reactie van de vader had haar nog niet losgelaten, die keerde steeds terug in haar geest. Zij was naast Verhallen blijven staan en onwillekeurig had zij zijn arm vastgepakt, zij probeerde zich in te denken wat er door hem heen ging, liet een van haar eigen kinderen de plaats innemen van Agnes, maar trok zich onmiddellijk terug uit die afschuwelijke waan.

Hij lag nog niet in bed toen zij hem was komen ophalen; Verhallen liet haar in de kamer waarin hij de krant had zitten lezen;

die lag naast zijn stoel. Hij had een glas wijn ingeschonken, zij vroeg hem of hij meeging. ‘Wat is er gebeurd?’ vroeg Verhallen. ‘Het is iets met uw dochter,’ zei ze, zachter dan ze van plan was. Hij trok een jack aan en stapte naast haar in de auto. ‘Wat is er?’ vroeg hij nog een keer. Zij antwoordde: ‘Mijn man belde. Hij vroeg of ik u wilde ophalen.’ En hij zei: ‘Je weet toch wel wat er gebeurd is?’ niet eens geagiteerd of ongeduldig, zodat zij even dacht dat hij het wist, het op haar gezicht had gelezen.

Deze keer vroeg Patries of zij iets kon doen, misschien wist hij karweitjes die hij moeilijk vond; alle onhandigheden samengebald in een nietszeggend praatje. Hij zei dat hij wel kon slapen maar vroeg wakker werd. Zij kon het zich voorstellen. Hij zei dat het allemaal door hem heen maalde en dat hij het niet begreep. Zij verlangde ernaar het huis te verlaten, de sfeer verstikte haar, zij dacht aan haar kinderen en vond daar voor zichzelf de opluchting die zij hem niet kon geven.

Uiteindelijk kwam het erop neer dat hij haar niets kon vertellen, en zij wist niet wat zij voor hem moest betekenen. Hij leefde in zijn wereld, zij in die van haar; die van hem was de hel, en zij stond op de drempel, deed een stap terug, toen nog een volgende. In haar geest was zij elders, ver van de man die zijn dochter had verloren en die nog niet zover was dat hij zijn woede over de gebeurtenis kon loslaten, over de mensen die hem wilden helpen, maar niet wisten hoe.

Sterke vingers

Halverwege de middag hield Wadman een persconferentie in het gemeentehuis. Hij gaf een nietszeggend résumé van de gebeurtenissen.

Na het sluiten van de garage had Agnes boodschappen gedaan in de supermarkt. Daarna ging zij naar huis, gelegen in dezelfde straat. In de magnetron had zij pizza's opgewarmd en die samen met haar vader gegeten. Het gesprek ging over zaken, herinner-

de Verhallen zich. 's Middags had Nuchelmans iets langer dan een uur op het kantoortje boven de garage gezeten in verband met het opstellen van de belastingaangifte. De accountant had niets opvallends aan Agnes gezien. Tegen acht uur vertrok Agnes naar aerobics. Verhallen hoorde het aanslaan van de scooter; dat was ongeveer op het moment waarop het journaal begon.

De aerobicsles vond wekelijks plaats in Elchem, in het gymnastieklokaal van de plaatselijke basisschool. Agnes was er anderhalf uur gebleven. Daarna was zij met twee eveneens gemotoriseerde vriendinnen naar de Sjanzibar gegaan. Daar was haar gedrag niet opgevallen. Zij dronk nooit sterke drank. De barman kon zijn hand ervoor in het vuur steken. De disco was die avond niet vol. Hoogstens twintig mensen, merendeels van Agnes' leeftijd, hadden er rondgehangen. Agnes had zich onthouden van dansen. Tegen half twaalf, misschien zelfs nog een paar minuten eerder, was zij vertrokken. Een ooggetuige zag haar rustig wegrijden; Agnes stak nog een hand naar haar op; dat was de laatste keer dat iemand haar zag groeten. Sinds de opening, veertien maanden geleden, was Agnes een regelmatige bezoekster geweest van de Sjanzibar, waar zich veel jongeren uit de omstreken verzamelden.

Dit was alles wat Wadman op de persbijeenkomst bereid was te vertellen. Op verdere vragen van de pers had hij geen antwoord. Hoogstens wilde hij bevestigen dat het lichaam geen sporen van geweld vertoonde, behalve in de hals. Een mogelijk verband tussen de moord en de bloedende madonna woof hij weg als een toevallige samenloop van omstandigheden. Het was altijd mogelijk dat de dader, na een bezoek aan de madonna, tot de moord besloten had. Onopvallend, en zonder dat Thieu het wist, hield een rechercheur de bezoekersstroom in de gaten. Die kennis hield Wadman voor zichzelf. Ook gaf hij geen uitsluitsel over de gegevens die de bevraging van de dorpsbevolking hem had opgeleverd. Hieruit kwam Agnes naar voren als een meisje dat iedereen kende. Maar zij ging met niemand van de dorpsgenoten om. Veelvuldig werd gemeld dat zij vaak in opvallende kleding door het dorp liep. Nadere ondervraging nuanceerde deze observatie. Agnes ging niet opvallender gekleed dan andere

meisjes. Dit accentueerde het gegeven dat zij in het geheugen van haar dorpsgenoten negatief ontvangen werd. In tegenstelling daarmee had de pastoor gewezen op de vroegere godsvrucht van de dode.

Behalve vage verdachtmakingen over promiscuïteit leverden de ondervraging van de Uffelse bevolking niets op. Toch trof het Wadman dat de mensen zich opvallend op de vlakte hielden, maar dat kwam waarschijnlijk omdat hun negatieve meningen over het meisje vaag waren en niet ondersteund werden door feiten. Slechts één mannelijke inwoner had gezegd 'Zij vroeg erom.' Terwijl de politieman deze opmerking opschreef, informeerde hij terloops: 'Waar dan om?' De man, in dienst bij de bakker die de Verhallens tot klant had, antwoordde: 'Dat hoef ik u niet te vertellen.' De rechercheur dacht niet dat de man het erom deed. Hij had gevraagd: 'Kunt u zo precies mogelijk zeggen wat u bedoelt?' De bakkersbediende aarzelde en zei: 'Zij had van die ogen.' De rechercheur forceerde een conclusie. 'U bedoelt dat mannen haar begeerden als zij naar hen keek.' De bakker ging meteen in de verdediging. 'Ik niet,' zei hij. 'Ik kan wel iets beters krijgen.'

De hypocrisie van de dorpsbewoners bracht bij Wadman een postume sympathie voor het meisje teweeg. Hij zwoer zichzelf dat hij de dader zou vinden. Drie keer eerder had hij de leiding gehad bij het onderzoek naar een moord. Twee van die zaken had hij opgelost. In beide gevallen had zich tijdens het onderzoek stukjes bij beetjes een beeld bij hem gevormd dat tot de dader leidde. Eerst was er niets, daarna ontstonden contouren. Vermetele hypotheses het hij in zijn hoofd toe, met opzet, opdat hij ze zo snel mogelijk kon verwerpen. Op die manier damde hij het gebied in waarbinnen hij het onderzoek moest concentreren. Ergens in het landschap van veronderstellingen en verwijzingen liep de dader.

In de zaak Agnes, maar dat was hem eerder overkomen, heerste een totale duisternis.

Ook forensisch onderzoek in het pathologisch laboratorium had weinig aan het licht gebracht. De vingerafdrukken op de scooter waren van haarzelf. Een plastic tas bevatte een natte bad-

handdoek. Na de aerobicsles was zij onder de douche geweest, alsof zij zich, zoals hem cynisch inviel, klaarmaakte voor de grote gebeurtenis van haar dood. Alle gegevens die haar lichaam, haar kleding en het onderzoek van de omgeving opleverden, wezen op een tot aan het moment van de moord normaal verlopen avond. Zij was naar huis gereden; even voor het dorp had zij de scooter tot stilstand gebracht. Die was door haar of door de moordenaar waarschijnlijk rustig op de grond gelegd. Daarna hadden sterke vingers haar keel dichtgedrukt, tot zij stikte.

Wadman dacht aan haar laatste momenten, de worsteling die geen worsteling was. Tegen de moordenaar was zij kansloos. Wat dacht iemand die op zo'n manier moest sterven, die wist dat dit moment het laatste was?

In de avond en tijdens het weekend zouden rechercheurs van de Sjanzibar hun werkterrein maken.

Wadman had Uffel na de persconferentie verlaten. Hij ging naar huis en kreeg een telefoontje dat het bloeden van de madonna weer begonnen was. Hij dacht na over de vreemde samenloop van omstandigheden in het verstilde dorp tussen de groene weiden, die vlek tussen de heuvels waar hij in zijn schaarse vrije tijd zo dikwijls op zijn racefiets omhoog was gezwoegd. Daarna reed hij terug naar Uffel.

Onderzoeker

In het huis van de Coumansen had Wadman weinig te zoeken. Maar hij wilde de kerkelijk onderzoeker spreken. En hier had hij de meeste kans hem te treffen. Tot zijn opluchting was Gregorius aanwezig. Door de loep van Gregorius bekeek Wadman de bloeding nauwkeurig.

‘Het blijft merkwaardig,’ lichtte Gregorius bereidwillig toe. ‘De vorige bloeding bestond uit vrouwenbloed. Het beeldje in Civitavecchia leverde het bloed op van een man. Ik hecht eraan rekening te houden met een minimum aan logica. Maar ja.’ Hij

keek de inspecteur onderzoekend aan. ‘Ik neem niet aan dat uw interesse in de eerste plaats uitgaat naar de verschijnselen rond dit beeldje.

Wadman schudde zijn hoofd. ‘Niet direct.’

Gregorius nam de loep van hem aan een stak hem in zijn zak.

‘Nu ik hier toch ben,’ zei de inspecteur. ‘Mag ik een paar vragen stellen?’

‘Maar natuurlijk,’ zei Gregorius.

Wadman haalde een in vrolijke kleuren uitgevoerd notitieboekje uit de rechterzak van zijn colbert en bladerde erin.

‘Wat mij interesseert,’ ging hij verder, lezend terwijl hij sprak, ‘iemand heeft u gesignaleerd, in het dorp.’

‘Wie?’ vroeg Gregorius kortaf, plotseling nors voor zich uitkijkend. ‘Niemand kent mij.’

Wadman glimlachte.

‘“De man die ons ons wonder komt afnemen.” Zo wordt u al genoemd.’ Hij keek Gregorius glimlachend aan. ‘Meteen bekend als de bonte hond.’

De onderzoeker zweeg.

‘Misschien heeft u iets gezien wat ons kan helpen,’ zei Wadman. ‘Dat is eigenlijk alles.’

‘Die moord houdt mij niet bezig,’ antwoordde Gregorius.

‘Maar natuurlijk niet,’ riep Wadman. ‘Bij uw onderzoek gaat het om zaken van groter gewicht. Dat neemt het feit niet weg dat u gesignaleerd bent. Was u echt op straat, gisteravond?’

Gregorius keek hem geërgerd aan. ‘Ik zal wel gewandeld hebben.’

‘Dat spreekt vanzelf. Na alle commotie. Het was een gewone wandeling?’

Op het gezicht van Gregorius verscheen verbazing. ‘Beschouwt u mij soms als een mogelijke verdachte?’ Hij deed zijn best zijn stem zo ironisch mogelijk te laten klinken.

De inspecteur glimlachte. ‘Wat blijft er van dit werk over als ik iemand als vanzelfsprekend uitsluit.’

‘U weet wat mijn taak is.’

‘U bent pater Gregorius. Onderzoeker namens de kerk. Op grond van die status verwacht u van mij dat ik u absolute on-

schendbaarheid verleen.' Wadman keek Gregorius uitdagend aan.

'U heeft mij niets te verlenen,' hoorde Gregorius zichzelf zeggen. Verder kwam hij niet. Hij voelde een lach opkomen, gevolgd door een stekende pijn.

Gregorius zuchtte. 'Ik maakte inderdaad een wandeling.' Agressief voegde hij eraan toe: 'Als ik het ontkend zou hebben, had u geen been om op te staan.'

'Iemand in uw postie ontkent niet,' zei Wadman kalm. 'Waarom liep u zo laat buiten?'

'Ik had lucht nodig.'

'Wat was er gebeurd?'

'Ik had zwaar getafeld.'

De inspecteur tuitte de lippen. 'Laat de bisschop het niet horen.'

'De bisschop had ook zwaar getafeld.'

'Hoe weet u dat?'

'Ik zeg maar wat.' Even liet hij de woorden op zijn tegenspeler inwerken. 'Voor je het weet gaan slagen in de lucht een eigen leven leiden.'

'Ik begrijp u,' zei Wadman op zakelijke toon. 'Misschien schiet u nog iets te binnen dat u opviel. In dat geval houd ik mij aanbevolen. Blijft u vannacht in Uffel?'

'Zolang de situatie om het beeldje niet duidelijk is, slaap ik in het klooster.'

'Als mij nog een vraag te binnen schiet, neem ik contact met u op.'

'Ik heb niets gezien,' zei Gegorius. 'Het was een stille avond. Ik herinner mij niets, geen mensen, geen geluid.'

'En toch gebeurde er iets,' zei Wadman. 'Dat is het meest verontrustend. Jammer dat u mij niets kunt vertellen. Ongetwijfeld waren er maar weinig mensen buiten toen de moord gebeurde. Behalve u.'

'U vergeet degene die mij rapporteerde.'

'Die zag u langslopen vanuit haar slaapkamer.'

Bij de deur draaide Wadman zich om. 'Wat ik nog wilde vragen,' zei hij, 'u had lucht nodig, die avond. Had u echt zo zwaar getafeld?'

‘Ik kan u de naam van het restaurant geven,’ zei Gregorius.

Wadman lachte en stak zijn hand op.

Buiten wist hij zeker dat hij Gregorius niet vertrouwde. Maar dat stond los van het misdrijf, waarvan zijn intuïtie hem vertelde dat de onderzoeker er niets mee uitstaande had. Weliswaar hadden zijn ingevingen hem vaak genoeg in de steek gelaten, maar hij kon zich niet voorstellen dat dit ook deze keer het geval was. Net als hij had Gregorius er zijn beroep van gemaakt de leugens van anderen te ontmaskeren. Maar deze onuitgesproken verbinding had hem niet sympathiek gemaakt. Voor hem bleven mannen als Gregorius, die kennelijk al op jeugdige leeftijd wisten wat zij met hun leven wilden, grotendeels onbegrijpelijk. Op het eerste gezicht leken zij niet van de wereld. In tweede instantie bleken zij het daarna vaak maar al te goed te kunnen vinden met de vooroordelen en ondeugden die de wereld te bieden had, al ontkenden zij alles wat niet in hun kraam te pas kwam met het grootste gemak. Wat wist hij van Gregorius? Kon hij erop vertrouwen dat de man zich slechts bezighield met beeldjes en de oplichters die daar iets mee uithaalden?’

De onderzoeker onderzocht. Wadman overwoog of hij de gangen van Gregorius zou laten nagaan.

Bloedgeld

Dantzig voelde zich een beetje wazig, haar stemming echter was onaangetast. Omdat schrijven zonder onderzoek voor haar gelijkstond aan autorijden zonder motor, bezocht zij, in de landerige sfeer van de namiddag, nog een keer het huis met de madonna. Zij bereikte het doel na enige navraag en een kleine omweg. De kamer was nog altijd vol mensen, maar omdat zij er van uitging dat de bezoekers ook weer weg zouden gaan, stelde zij zich voorlopig in de gang op, bij Thieu.

‘Ken je mij?’ vroeg Dantzig.

‘Niet dat ik weet.’

‘Ik was hier vanmiddag.’

‘Er zijn er zoveel die terugkomen,’ antwoordde Thieu onwillig.

‘Ik ga een stuk over de madonna schrijven.’

‘U bent niet de eerste.’

Dantzig glimlachte. ‘In dat geval kan ik alleen nog maar de beste zijn.’

‘Ik lees al die onzin in de kranten niet.’

Dantzig legde haar handen aan weerszijden van de offerschaal op het kleine tafeltje en leunde erop. Het frêle meubelstuk wankelde, het kleingeld schoof heen en weer in de schaal.

‘Pas op!’ riep Thieu.

‘Ben je bang dat de centjes ervandoor gaan?’ Dantzig stak een vinger priemend in zijn richting. ‘Het bloedgeld.’

‘Zeg, ben je nou helemaal belazerd.’

Dantzig hep om het tafeltje heen en kwam achter Thieu staan.

‘Sterke man,’ zei ze, op de lage toonhoogte die vanzelf over haar kwam wanneer zij een kleinigheid had gedronken. ‘Sterke man. Zullen wij ons geld bij elkaar schrapen en de plaat poetsen?’

‘Sodemieter op.’

‘Ben jij er zo-een?’ vroeg ze. ‘Houd je niet van vrouwen?’

Thieu dacht aan de mensen binnen en vermande zich.

‘Ik maak maar een grapje,’ zei Dantzig. ‘Ik kan heus wel zien dat jij een vent bent. Ik vind je een kanjer.’

Langzaam keerde Thieu zich naar haar om.

‘Houd jij van bidden?’ fluisterde Dantzig. ‘Bidden is meer iets voor mietjes. Ik denk niet dat jij van bidden houdt. En je gelooft ook niet in dat beeldje.’

Thieu klemde zijn kaken op elkaar. Hij dacht aan zijn vrouw en aan de mensen binnen. Als God zijn vrouw de bloedmadonna stuurde, dan had hij in zijn wijsheid ook wel aan de consequenties gedacht. Dat idee van de offerschaal schoot iemand niet zo maar te binnen.

‘Ga weg,’ zei hij op bitse toon. ‘Ga terug naar waar u hoort.’

Aanhankelijkheid

Weglopend van het huis van de Coumansen voelde Gregorius een bijna radeloze vermoeidheid in zich opkomen. Het was een vermoeidheid die zijn leven omspande.

Aan het eind van de straat kwam hij Franske tegen. De jongen begon stralend te lachen en stak beide armen omhoog.

'Agnes?' vroeg Franske toen zij tegenover elkaar stonden.

Gregorius nam de grote handen van de jongen in de zijne en drukte zijn vingers in het zachte vlees. Franske keek hem verwachtingsvol aan, het hoofd een beetje schuin.

Langzaam schudde Gregorius zijn hoofd. Hij wilde met Franske praten, iets persoonlijks tegen hem zeggen, woorden die de jongen zou kunnen begrijpen als een bewijs van aanhankelijkheid.

En hij, Gregorius, zou zelfs voor hem willen knielen, zijn handen om het dikke onderlichaam slaan en zijn hoofd tegen hem aandrukken.

Als hij de pijn maar niet hoefde te voelen en als hij zijn hersens kon stilzetten, zodat de malende gedachten zuurstofloos verpulverden en zijn geheugen woest en leeg werd als een aarde die genoeg had van de schepping.

Schreeuwen, dat was wat hij wilde, tot zijn longen leeg waren, een vacuüm dat hem bijna liet stikken, waarna ze zich met één hem uiteenscheurende klap weer vulden.

Hij wilde met de jongen door de bergen wandelen, hem met zachte dwang van een rotspunt duwen en hem naspringen; zij zouden wegzweven, hoog boven de zeldzame bloemen die zij eerst zo fanatiek gezocht hadden.

'Franske,' zei hij. 'Weet je nog dat we gevliegerd hebben?' Zo verschrikkelijk moe als hij zich voelde.

Hij nam de jongen bij de hand en bracht hem naar zijn auto. 'Kom,' zei Gregorius. 'Wij gaan een eindje rijden.'

Het meldpunt

Patries herkende haar onmiddellijk toen zij de deur geopend had. Natuurlijk had zij al vernomen wie de beroemdheid was die zich in het dorp ophield. Zoals vele lezeressen had zij een mateloze bewondering voor Dantzig, die een bedwelmende mengeling tot stand wist te brengen van gevoel en verstand. Van het eerste had de burgemeestersvrouw zelf meer dan voldoende; voor het verstand betekenden de gedachten van de schrijfster een troost tijdens de vele avonden die zij alleen doorbracht. Veraf, maar in haar woorden dichtbij, vertolkte Dantzig de rol van intellectuele vriendin; het vanzelfsprekende kreeg bij haar een diepere betekenis.

De burgemeestersvrouw kon de gedachte nauwelijks bevatten dat het bewonderde voorbeeld door Uffel dwaalde.

En toen stond Dantzig opeens voor haar.

Op haar vijfde verjaardag had Patries in de vroege herfst een engel in de tuin gezien. Die engel stond onder een boom en at een van de pruimen, die in overvloed op de grond lagen. Dit had haar aan het twijfelen gebracht. Voorzover zij wist aten engelen geen pruimen, en ook geen vlees; het fijne wist zij er niet van. De engel had naar haar gewenkt, zich gebukt en ook voor haar een blauwe glanzende pruim van de grond gepakt. De sierlijke beweging waarmee de engel zich naar de grond richtte, gaf haar zicht op de ragfijne vleugels. Die waren zo dun dat zij zich nauwelijks kon voorstellen dat je ermee kon klapwieken, laat staan vliegen. Aarzelend deed zij een stap naar voren om de pruim in ontvangst te nemen, maar op datzelfde moment was de engel verdwenen; de vrucht zweefde in de lucht. Patries sprong naar voren en pakte hem, alsof hij een vlinder was. Moest zij hem opeten of meenemen en aan meneer pastoor laten zien? Maar dat was niet de bedoeling, zij moest hem eten en wel meteen. Misschien zou zij vervolgens veranderen in een prinses, want voor een engel was het nog te vroeg, tenzij je erg ziek was zoals een

meisje uit de klas boven haar. Zij hapte in de pruim en wachtte. Er gebeurde niets. Verderop was een vijvertje. Zij hep ernaartoe en spiegelde zich in het heldere water. Niets leek veranderd. 's Avonds moest zij drie keer met kramp naar de wc. ‘Hoeveel pruimen heb jij gegeten?’ vroeg haar moeder. ‘Eén,’ antwoordde zij, zonder iets over de engel te durven zeggen. Van engelen kreeg je het niet aan je darmen.

Haar verdere leven had zij het voorval met iemand willen bespreken. Hoe het mogelijk was dat zij een engel zag, terwijl ze niet eens geloofde dat die echt was. In het begin had zij beroemd willen worden, zoals andere meisjes die de Moeder Gods gezien hadden. Maar haar engel was van lagere orde dan de Moeder der Smarten. Als het waar was wat zij gezien had, ging het om een lid van het gevolg dat poolshoogte kwam nemen of de Gebiedster zelf kon afdalen.

Patries woonde toen in de Betuwe.

Omdat het voorval haar altijd was bijgebleven, had zij er, ondanks de twee jaar waarin zij Frans gestudeerd had, altijd rekening mee gehouden dat er op een dag iets kon gebeuren van een ongekende hevigheid. Met haar of met haar omgeving. Niet voor niets had zij de madonna een bezoek gebracht; op haar knieën liggend had zij gebeden. Dit had de engel in haar herinnering teruggebracht, sterker dan tevoren, met een nieuwe glans.

Van de moord op Agnes kon Patries zich niet voorstellen dat die losstond van de overige gebeurtenissen. En nu stond haar idool Dantzig op de stoep. Was dit toeval? Of vormde deze verschijning een onderdeel van een veelomvattender plan, dat haar leven nieuwe zin kon geven nu met ingang van dit studiejaar de laatste van haar twee kinderen het huis uit was gegaan?

Als het de Moeder was die Dantzig naar haar toezond, dan lichtte zij daarmee meteen een tip op van de sluier rond haar bedoelingen: zij zond Uffel niet zo maar een begenadigd schrijfster, die in verstand en gevoel alle mensen die zij kende, en vooral haar echtgenoot, verre overtrof.

‘Maar kom toch binnen, mevrouw Dantzig,’ riep Patries bedrijvig. ‘Wat ontzettend leuk.’

‘Nou, even dan,’ zei Dantzig. ‘Ik kwam eigenlijk voor uw man.’

‘Die ga ik voor u bellen. Kom gezellig binnen. U heeft vast dorst gekregen van het interviewen.’

‘Ah, de dorpstamtam heeft geroffeld.’

‘Ik had erop gehoopt dat ik u kon ontmoeten.’

‘Nou, hier ben ik dan,’ zei Dantzig. Zij stak haar hand uit. ‘Karin.’

‘Patries.’

‘Ik maak een reportage voor *Weekblad*.’

‘Uffel in *Weekblad*,’ riep Patries uit. ‘Dat zal mijn man geweldig vinden.’

‘Denk je niet dat de vróuw van de burgemeester in het geval van een menstruerende madonna voor de lezer interessanter is dan haar man?’

‘Dat zou ik niet zomaar durven zeggen,’ zei Patries blozend.

‘En als ik het zeg?’

‘Ik heb al uw boeken,’ zei Patries.

Deze bekentenis had Dantzig vaker gehoord.

‘Voor we verder gaan,’ zei ze, de ruime vestibule van het burgemeestershuis binnenstappend. ‘Ik vrees dat ik hier vannacht moet blijven. Is er een behoorlijk hotel in het dorp?’

‘Maar u blijft natuurlijk hier logeren,’ riep Patries spontaan.

Dantzig glimlachte. ‘Je moet me tutoyeren,’ zei ze quasi streng. Gelukkig lagen er geen jassen op de vloer en de paraplubak puilde niet uit van de tennisrackets en hockeysticks.

‘De kinderen wonen op kamers,’ zei Patries. ‘En we kunnen Piggelmee en Vannelle buitensluiten. Ben je allergisch voor katten?’

‘Allergisch voor mensen.’ Dantzig lachte. ‘Maar dat valt af en toe best mee.’

Patries bloosde opnieuw. Toch legde zij brutaal haar hand op Dantzigs arm en voerde haar mee de lichte huiskamer in. ‘Kom,’ zei ze, al wat losser in haar bewoordingen. ‘Ik ga gauw iets inschenken. Mijn man heeft het druk met de moordzaak en de bloedende madonna. Weet je wat, ik laat eerst de logeerkamer zien.’

Zij zaten al weer enkele uren op de bank. Patries had hapjes uit de magnetron getoverd. In de vooravond liet de burgemeester weten dat hij op het crisiscentrum in het gemeentehuis bleef. Als hij de zaken tot een goed einde bracht, kon hij misschien snel hogerop, weg uit Uffel.

‘Begrijp jij dat zo'n onderzoeker niets kan vinden?’ vroeg Patries. ‘Geloof jij in een wonder?’

‘Nee.’

‘Maar wat is het dan?’ vroeg de burgemeestersvrouw zich af. ‘Ik ben wel gelovig, maar niet zo hevig meer als vroeger.’

‘Welles of nietes,’ zei Dantzig. Zij vond Patries aardig.

‘Het is welles en nietes.’

‘Waarom welles?’ vroeg Dantzig.

Patries flapte het eruit voordat zij er erg in had. ‘Omdat ik vroeger een engel heb gezien.’

‘Een engel,’ zei Dantzig, bedachtzaam.

Patries knikte ernstig.

‘Als dat echt zo is,’ zei Dantzig, ‘en als jij dat zegt, twijfel ik er niet aan. Maar als dat madonnabeeldje echt heeft gebloed, door ingrijpen van hogerhand,’ zij wees omhoog, ‘dan ben jij hier niet zo maar neergestreken. Dan ben je misschien voorbestemd.’

Patries rilde.

‘Wij moeten de dingen trachten te zien zoals ze zijn,’ zei Dantzig, ‘hoewel wij liever zouden zien dat ze waren zoals wij ze veronderstellen. Dat geldt ook voor zulke ongrijpbare entiteiten als engelen. Je hoeft heus niet op een universiteit gestudeerd te hebben om zulke simpele waarheden te begrijpen. Wat je onder woorden kunt brengen, heb je trouwens zelf in de hand. Begrijp je?’

‘Ja,’ zei Patries aarzelend. ‘Het is duidelijk.’

‘Hoe zie je mij?’ vroeg Dantzig.

‘Zoals je bent,’ antwoordde Patries, hopend dat ze het goed had.

‘Denk je dat ik ben zoals jij mij ziet?’ vroeg Dantzig.

‘Nee,’ zei Patries, nog langzamer dan daarnet. ‘Dat zal wel niet.’

‘Maar waarom niet?’ ging Dantzig verder. ‘Waarom zou ik

niet zijn zoals jij mij ziet? Ik weet trouwens niet hoe jij mij ziet. Ik weet alleen hoe ik mijzelf zie en alleen als die twee beelden samenvallen kan er tussen ons contact ontstaan.'

'Ja,' herhaalde Patries. 'Dat is zo.'

'Hoe zie je mij?' vroeg Dantzig. 'Als de beroemde schrijfster of als een net als jij naar engelen en liefde verlangend mensenkind?' Zij pakte het alweer lege glas van tafel en hield het op.

'Verlang jij naar engelen omdat je ongelukkig bent?' vroeg Patries, terwijl ze bijschonk. 'Dat kan ik mij moeilijk voorstellen.'

'Dan kijk je anders tegen mij aan dan ik,' zei Dantzig. 'Als we de dingen niet scherp stellen, komen we nergens.'

'Maar je hebt vast niet echt een engel gezien!' riep Dantzig opeens uit, toen de avond al een eind was gevorderd en Patries de tweede lege fles voor de zekerheid buiten de keukendeur had gezet.

'Echt waar.' De spanning was allang gebroken.

'Echt waar is vals!'

Het kwam zelden voor dat Patries zich zo amuseerde. 'Een echte engel.'

'Een van vlees en bloed. Zo een wil ik er ook wel in bed hebben.'

Patries proestte het uit. 'Waar laat je de vleugels dan?'

Plotseling werd Dantzig ernstig. 'Een echte engel, ja?'

'Een engel uit de hemel.'

'Waarom heb je hem niet aangegeven bij het meldpunt?'

'Wat voor meldpunt?' vroeg Patries. Zij staarde in haar opgeheven glas en bewonderde Dantzig om haar achteloze reacties.

'Ik bedenk maar wat.' Dantzig boog zich voorover en raakte even haar hand aan. Een vreemde, onrustige gedachte daalde op Patries neer. De gedachte ging zo ver dat zij hem niet in woorden durfde te vatten. Maar hij liet zich niet verdrijven. Zij staarde naar Dantzig.

'Wij moeten de waarheid vaststellen,' zei deze. 'Als wij ervan uitgaan dat de waarheid mijn artikel is. Ging het om een witte engel?'

Een witte engel met zwarte lingerie. Zulke gedachten had Patries anders nooit. Hoe vaak was het uiterlijk van de verschijning in de loop van de jaren veranderd? Maar het bleef een witte engel, een heilig fantoom.

'Wit,' zei ze zacht. Ze dacht aan de kinderen, die in het weekend thuiskwamen met tassen vol was. Maar zij wilde zich niet bezighouden met degenen die in haar gegroeid waren; het was lang geleden dat zij ze in direct verband bracht met haar lichaam.

'Ik heb zojuist een theorie ontwikkeld,' zei Dantzig bedachtzaam. 'Ik moest denken aan het verhaal van Assepoetser. Plotseling dacht ik dat het op de een of andere manier ook echt gebeurd is.'

Onwillekeurig begon Patries te lachen. 'Je zegt Assepóetser.'

'Zeg ik dat?'

'Het is Assepóester.'

'Wat maakt het uit. Het blijft een rare naam.'

'Hoe moet ik Assepoester rijmen met een engel?'

Met verbazing in haar blik keek Dantzig haar aan. 'Snap je dat nou niet?'

Patries voelde zich stom. 'Als je zo lang woont in een suffig dorp als Uffel,' zei ze verontschuldigend.

'Denk goed na,' spoorde Dantzig haar aan. 'Assepoetser zag een fee. Geredeneerd vanuit de symboliek van sprookjes...' Zij spreidde haar handen en keek Patries triomfantelijk aan. 'Begrijp je het nu?'

'Ja, ja,' zei Patries. 'Er begint mij iets te dagen.'

'Het mag dan geen fee zijn geweest, maar dan toch in ieder geval een onverklaarbare verschijning. Een visioen, dat nieuwe krachten geeft. Las jouw moeder je vaak voor?'

'Mijn moeder niet zo,' zei Patries. 'Maar mijn oma.'

'Zie je nou wel, oma's, feeën, sprookjes. Allemaal één pot nat.'

'Dus jij acht het mogelijk...'

'Dat je grootmoeder Assepoetser aan je heeft voorgelezen en dat je daarna die engel zag.'

Patries kon het zich niet herinneren.

'Een heuse engel?'

‘Maar natuurlijk. Assepoetser zag toch ook een echte fee?’

Tegen deze logica kon Patries niet op. Toch vond zij het moeilijk de schrijfster op haar woorden te geloven; aan de andere kant hechtte zij veel waarde aan haar oordeel. Van sommige dingen wisten schrijvers nu eenmaal meer dan andere stervelingen, dat moest wel zo zijn, anders konden ze geen boeken schrijven en zeker niet zulke mooie als Karin Dantzig.

De schrijfster keek naar het plafond, met een blik alsof zij verwachtte dat daar ieder ogenblik de schaduwen van engelen konden opdoemen. Het moest dan wel een engel zijn die niet werd afgeschrikt door de uitwaseming van alcohol.

‘Ik leef in een andere werkelijkheid,’ zei Dantzig langzaam. ‘De gewone dingen in de wereld gaan mij nogal gemakkelijk voorbij. Ik zit opgesloten in mijn eigen hoofd.’

‘Hoe erg is dat?’ wilde Patries weten.

‘Het kan mij niet schelen,’ antwoordde de schrijfster. ‘Zo is het, zo moet het kennelijk zijn. Ik heb alleen baat bij mijzelf. Wat kan mij die moord schelen, dat beeldje? Het gaat erom wat in mijn hoofd gebeurt.’

‘Ben je een engel tegengekomen in je hoofd?’

Dantzig richtte haar blik omlaag, van het plafond naar de vrouw tegenover haar. En op dat moment gebeurde ook bij haar wat Patries al eerder was overkomen. Maar in het hoofd van Dantzig, dat zo sterk op zichzelf gericht was dat de dingen er een eigen vorm kregen, vertoonde de toegenomen spanning niet een taaie vorm, maar kreeg een lichtvoetig, bijna zwevend aanzien. Een zwevende spanning: eigenlijk een engel. In haar hoofd keek een engel haar aan.

Zij stond op en legde de twee passen af naar het bankje aan de andere kant van het rooktafeltje waar Patries zat. Daar knielde zij voor haar neer en nam het trillende lichaam in haar armen.

Mijlenver verheven

De resolute manier waarop Dantzig haar eigen weg ging, had Hanna ondergaan als een bevrijding. Naar het lichtblauwe scherm starend dacht zij na over het vervolg van haar stuk. Zij had de meest recente bloeddonatie van de madonna bekeken en begon zich af te vragen of Gregorius zijn werk zorgvuldig genoeg had gedaan. Het liefst wilde zij bewezen zien dat zij haar eigen ogen niet kon geloven. Dit noteerde zij. Waarom aanvaardde zij niet wat zij zag? Zelfs de mogelijkheid van een wonder wilde zij niet in overweging nemen. Zij moest een grens trekken.

De halfdonkere kamer deed haar denken aan de huiskamer vroeger, toen haar moeder op haar wachtte als zij thuiskwam uit school. Met een zilveren lepeltje roerde zij de berg suiker door de thee en sopte een San Francisco-biscuitje door het alweer lauwe mengsel. Haar moeder zat tegenover haar aan tafel en staarde haar aan, zonder veel te zeggen, hoogstens ‘gadverdamme kind, wat doe je weer smerig’. Zij wilde over school vertellen, de willekeur van de juffrouw aan de kaak stellen. Altijd mochten de andere meisjes het bord schoonvegen, de planten water geven en een boek wegbrengen naar een andere klas. Altijd de anderen. Zij vertelde het haar vader; die glimlachte en zei: ‘Die anderen op hun beurt denken dat jij het lievelingetje bent.’ Dat begreep zij niet. En het was ook niet waar. De juffrouw had de pest aan haar. Zij vond haar lelijk, of eigenwijs, lelijk en eigenwijs tegelijk. Ze was ook nog slecht in gym, durfde niet in de ringen, trok zich altijd terug bij trefbal. Zij haatte het wanneer de bal tegen haar lichaam stuiterde en de meisjes van de andere partij een gejuich aanhieven. Haar gooiden ze altijd als eerste uit.

Weer later werd zij populair vanwege haar grote mond, die als een eierschaal openbarstte toen zij elf was en het niet meer pikte wanneer het onrecht over haar werd uitgestort. Zij had al vroeg begrepen dat alleen de schreeuwers slagen, zij die vooraanstaan,

die zich op de borst slaan en luidkeels uitroepen hoe goed zij zijn. Zij vond zichzelf goed noch slecht, al spoedig verveelde zij zich in het koor van maniakale voorgrondtreders.

‘Houd toch eens op met dat vieze gesop.’

Zij zat tegenover haar moeder aan tafel en werkte aan een opstel. Het ging over een fantasievakantie. Een auto kwam hen ophalen en begon te rijden. Na een paar dagen stonden zij aan een zee die blauwer was dan zij ooit op plaatjes had gezien. ‘Dit,’ liet zij haar vader zeggen, ‘is het einde van de wereld. Als je nog drie stappen verder zet, val je over de rand. Laat je niets wijsmaken. Het is niet zo dat je altijd maar verder kunt lopen en dan weer uitkomt bij het vertrekpunt. Mensen vertellen verhalen om niet in de werkelijkheid te hoeven geloven. De waarheid is dat zij van de wereld afvallen, even snel als zij erop zijn gezet.’

Had zij die woorden echt opgeschreven? Of waren het woorden van nu? In een opwelling belde zij Wolffers.

‘Maak dat stuk nou maar af,’ zei haar vriendin kortaf, alsof zij haar stoorde.

‘Ik was vanmorgen nogal afwezig,’ zei ze, in een opwelling van toegevendheid. Of was het zelfmedelijden? Zij was koud en kil. Zij deed alsof ze aardig was en met mensen mee kon voelen. Maar het lukte niet. Hardvochtig was zij. En hoe meer de mensen belang in haar stelden, hoe sneller zij van hen wegliep.

‘Dat ben ik wel van je gewend.’

‘Ik heb nog zitten werken toen je sliep. Ben je boos op me?’

Wolffers wachtte met antwoorden. ‘Misschien op mezelf,’ zei ze eindelijk.

‘Niet doen,’ hoorde Hanna zichzelf zeggen. ‘Ik kon niet in slaap komen.’ Zij wachtte even. ‘Ik had je niet zo mogen laten weggaan.’

Daarna zei Wolffers de dingen die Hanna wilde horen, op de toon die zij gewend was, die haar rustig maakte, dat besefte zij opeens, rustig en ontvankelijk. Zij kon het niet uitleggen, dat was ook niet nodig. De ontwikkeling in haar leven was glashelder, het glas vertoonde alleen af en toe een soort aanslag, die het moeilijk maakte er doorheen te zien. Maar als je wilde, als je dat echt wilde, keek je er doorheen en wat je zag was geruststellend.

Wolffers zei, strenger dan zij ooit had geklonken: ‘Schrijf dat stuk. Heb je wel eens iemand iets van jezelf laten zien? Of acht je je als schrijver mijlenver verheven boven dat bloedende beeld en de mensen die ermee te maken hebben? Hoe loop je daar eigenlijk rond Hanna?’ En ze zei, voordat zij neerlegde: ‘Zelfs in de dingen die je schrijft kun je iemand tegenkomen aan wie je gehecht raakt.’

Het platte vlak

Gregorius kwam tot een besluit. Niet ver van het huis van de Coumansen zette hij de auto langs de kant.

‘Nu moet je goed naar mij luisteren.’ Hij legde zijn hand op Franskes knie en kneep er zacht in. ‘Kun je luisteren?’ Zelf kon hij nauwelijks spreken. Zijn mond was droog, zijn adem ging opnieuw sneller. Zou dit nog ooit ophouden en wilde hij wel dat het ophield; als dit ophield konden ze hem weggooien, verpakt in grauw papier, niets beters, geen luisterrijker afscheid. Maar hij had alles meegemaakt en als hij verscheen voor de Schepper - als hij zich mocht verstouten deze gedachte als een kinderspeeltje te koesteren -, dan zou hij deze er toch fijntjes op wijzen dat hij niet voor niets zinnen had gekregen. Daarna zou hij uitzinnig schreeuwen en zich lachend de hemel uit laten smijten, ondanks al zijn inspanningen voor de organisatie.

Zo snel gingen die gedachten; de jongen keek hem vriendelijk aan.

‘Kun je luisteren?’

Tot zijn verwondering knikte de jongen. Een scherp gevoel van vreugde sneed door hem heen.

‘Ik heet Gregorius,’ zei hij. ‘Mijn moeder noemde mij Janna. Ik weet niet waarom mijn moeder mij zo noemde. Misschien heb ik als kind dat woord gezegd.’

Franske knikte hem vriendelijk toe.

‘Wil je mij Janna noemen?’

‘Kleine Janna moe?’

Gregorius sloot de ogen. Het liefst zou hij de jongen meenemen en hem de rest van de nacht geven wat hij verlangde. Steeds maar door, tot ze kapot waren van uitputting. Alleen de toestand van totale lichamelijke en geestelijke onmacht zou rust verschaffen.

‘Kleine Janna erg moe,’ zei hij.

‘Franske vliegeren?’

‘Franske moet naar Janna luisteren,’ ging Gregorius enigszins moeizaam verder. ‘Janna laat Franske niet aan zijn lot over. Janna gaat aan een oplossing werken. Dat begrijp je niet, een oplossing. Dit kan alleen niet doorgaan. Ja?’

‘Ja,’ beaamde Franske.

‘Ik moet nadenken,’ zei Gregorius. ‘Je moet nu naar huis gaan.’

‘Eten?’

Gregorius keek op zijn horloge. ‘Kun je zelfde weg vinden?’ Zijn hand lag nog steeds op de knie van de jongen. Franske volgde zijn blik. En plotseling, met een ferme greep, nam hij de hand van Gregorius in die van hem.

‘Je moeder wacht,’ zei Gregorius met tegenzin. ‘Je moeder wacht met eten, lief Franske van mij.’

Op de plaats waar hij was uitgestapt bleef Franske Gregorius staan nakijken. Daarna begon hij te lopen. In andere gevallen was hij rechtstreeks naar huis gegaan; Franskes horloge zat in zijn maag. Nu liep hij zijn huis voorbij; eerst wandelde hij door het dorp, langs de garage. Hij zocht de buitenkant van Uffel op en liep via de boomgaarden en de velden om het dorp heen. De paar dorpsgenoten die hem tegenkwamen, zagen Franske in zichzelf mompelen, zonder dat zij hem ook maar één voor hen verstaanbaar woord hoorden uiten. Er waren dingen die hij moest verwerken, op de manier waarop dat bij hem ging en het valt aan te nemen dat ook hij beelden zag terugkeren, waarvoor hij een plaats zocht. Maar hij kon de tijd niet indelen; de dingen die hij zich herinnerde lagen in dezelfde ruimte als zijn verlangens; de mensen die hij tegenkwam kende hij evenzeer gisteren

als pas sinds vandaag. Of lag het anders, en kende het vlak waarbinnen hij rondjes hep ook uitstulpingen, van waaruit dwingende stemmen hem riepen? Een van die stemmen riep een naam, de andere wekte hem op zijn vlieger te gaan halen. De booswichten hadden hem geslagen of zijn handen vastgebonden aan het bed.

Of was het nog anders en vormden allen die zich spontaan aan zijn wereld meedeelden een koor dat voor hem onbegrijpelijke teksten door elkaar schreeuwde?

Steeds sneller begon hij te lopen, Franske. Had hij geen honger, of dorst? Tenslotte werd hij moe van dit zinloos ronddraven. In een van de boomgaarden, niet ver van de plaats waar Agnes was gevonden, kwam hij een paar bosjes tegen. Daar ging hij zitten; zijn handen tegen zijn oren gedrukt. Toen dat lang genoeg geduurd had, liet hij zijn hoofd los en slaakte een gil. Hierna legde Franske zich neer in het gras, om voor het eerst in zijn leven ver van zijn moeder een uurtje te gaan slapen.

Wegen naar Agnes

Tekeningen

Om acht uur ontbeet Hanna; tegen half negen liep zij de straat van de Coumansen in. De deur stond open, daarachter stond de ongeschoren Thieu, een zwarte slobbertrui over zijn manchester broek.

'Hoe staan de zaken?'

Thieu keek haar achterdochtig aan, mompelde iets onverstaanbaars, wierp een blik op de lege schaal op het gangtafeltje en slofte de kamer in. Daar stond de madonna onveranderd, bloed kleefde aan haar gezicht en aan het blauwe kleed. Erg ongesteld is ze niet, dacht Hanna, met een lichte ergernis.

Franske werkte het ontbijt naar binnen. Zijn moeder had drie boterhammen voor hem gesmeerd, twee met jam en een met pindakaas. Zij sneed ze in stukken en lette erop dat hij niet alles achter elkaar naar binnen propte.

'U bent ook vroeg.'

'Ik kwam kijken of er nog iets gebeurd is.'

'Vindt u het niet genoeg?' Mathilde keek met een liefdevolle blik naar het beeldje. 'Wij zorgen er wel voor dat ons madonneke een beetje rust krijgt.' Zij bevestigde de uitspraak met een ferme knik.

'Franske vliegeren,' opperde haar zoon.

'Ja hoor, ja straks,' beloofde zijn moeder. Er klonk een zekere ongedurigheid in haar stem.

Ramaer was aan het werk toen zij aanbelde.

'Allemachtig,' zei hij, nadat hij de deur had ontgrendeld. 'Ik kan me niet voorstellen dat iemand zo vroeg in de ochtend nieuwsgierig is naar mijn werk.'

Langs de muren van het atelier stonden schilderijen, mappen met tekeningen. Met een moe gevoel achter haar ogen ging zij op de oude lederen bank zitten die middenin het atelier stond. Achter haar hoorde zij Ramaer bezig in de nis waarin een aanrecht stond. De sterke koffie die hij haar voorzette, gevoegd bij de warmte in het atelier, maakte haar misselijk. Op de wc bette zij haar gezicht met water. Wat gebeurde er met haar? Het was niets; hoogstens werd het tijd dat zij terugging naar Amsterdam, haar leven oppakte, in het café zat met collega's, lachte om de grappen. Het romantische beeld onderging zij als een opluchting.

‘Voel jij je goed?’ vroeg Ramaer toen zij terugkwam.

Hanna knikte.

‘Fijn dat je er bent.’

Zo persoonlijk hoefde het ook weer niet. Half tien in de ochtend. De achterkant van het atelier keek uit op een verwilderde tuin, waarin grote aarden potten stonden en een uitgeslagen beeldje.

‘Wat betekent dit voor jou?’ vroeg hij opeens. ‘Je reist hiernaartoe, zit in een shabby hotel. En dat allemaal voor een beeldje. Jij gelooft toch ook niet in dat bloeden? Of wel?’

‘Je kunt het zaterdag lezen.’

‘Zaterdag zet het grote ochtendblad dit dorp voor joker. Kom ik voor in je stuk?’

‘Beslist,’ zei ze. ‘Gaat het je daarom?’

Ramaer reageerde niet. Met zijn rechterwijsvinger wreef hij over het blad van het lage tafeltje waaraan hij zat. ‘Ik vind je aardig,’ zei hij. ‘En het kan me niet schelen wat je opschrijft. Ik kijk wel eens met verbazing naar mijn eigen schilderijen. Soms begrijp ik ze niet helemaal. Kun je iets maken dat meer is dan jezelf? En zou je daar de hand van God in moeten zien?’

‘Is het niet een beetje vroeg voor zo'n vraag?’

‘Ik geloof niet in God,’ ging Ramaer verder. ‘En eigenlijk heb ik ook de pest aan het woord inspiratie. Bovendien ontbreekt mij die heel bijzondere dunk van mijzelf.’

Zij wist niet waar hij naartoe wilde en nog minder wat zij moest antwoorden.

Ramaer lachte. ‘Ik ben een God in het diepst van mijn gedachten,’ declameerde hij op plechtige toon. ‘Een prachtige regel. Die viel de dichter zomaar in, ik zweer het je. Weet jij waar de dingen vandaan komen?’

‘Ik kan mij geen instantie voorstellen die zich bezighoudt met de verdeling.’

‘Dat zou te eenvoudig zijn. Net als een Heilige Moeder die haar bloed per hemelse post opstuurt naar Uffel.’

Nu lachte Hanna ook. ‘Gods wegen waren altijd ondoorgrondelijk.’

‘Waarom heb ik gemaakt wat ik gemaakt heb? Dat is wat ik mij afvraag. Een enkele keer geeft een van die maaksels een zekere vreugde. Of opluchting. Het is maar welke naam je ervoor bedenkt.’

‘Waarom neem je het niet zoals het komt?’

‘Wat ben je rationeel,’ zei Ramaer.

De bel ging. De schilder stond op en liep naar de deur, in de verste hoek van het langwerpige atelier. Een schelle stem uitte onverstaanbare klanken.

‘Bij de buurvrouw zijn de stoppen doorgeslagen,’ zei Ramaer toen hij terugkwam. ‘Ik ga er even nieuwe indraaien. Heb je vijf minuten?’

Maar het duurde langer. In de tussentijd had zij de koffie opgedronken en omdat zij niets te doen had, liep zij door het atelier en bladerde in de mappen met tekeningen die Ramaer tegen de muur had staan. Er waren veel studies bij, vaak van een academische precisie. Zij had weinig verstand van schilderkunst, de tekeningen konden net zo goed omschreven worden als saai of zelfs truttig. Van enige invloed van zijn bewonderde voorbeeld bleek niets. Een van de mappen bevatte kindertekeningen. Eerst bladerde zij die even onverschillig door als de andere. De tekeningen straalden een zekere tederheid uit, een directer traceerbaar gevoel dan de studies van volwassenen. De meeste modellen waren naakt, vermoeid ogende vrouwen. Die vermoeidheid was afwezig bij de kinderen. Een van die kinderen was Agnes. Zij drukte een pop tegen haar borst en keek bijna verwonderd

naar de man die haar met snelle streken van het houtskool bezig was te tekenen. Een volgende tekening was gewijd aan Franske, een jaar of vijf terug. Hij stond daar als een veldheer, maar dan een onnozele, en daarom des te meer gelijkend. Zijn rechterhand rustte op een grote staande vlieger, die een onbegrijpelijke kracht uitstraalde, een voertuig was het, misschien eerder nog een wapen dat hem beschermde, waarmee hij zelfs ten aanval trok.

Hanna's adem ging een beetje sneller. Zij bladerde verder en stuitte op een tiental tekeningen van Agnes en Franske in elkaars gezelschap. Ook de volgende map, achter de eerste, bevatte tekeningen van beiden, maar hier waren zij ouder; de laatste was in de linkerbenedenhoek een jaar terug gedateerd. Op alle tekeningen waren zij naakt; als broer en zuster zaten zij naast elkaar, op een van de tekeningen hield Agnes een arm om Franskes middel. Een glimlach speelde om hun lippen. Een andere afbeelding toonde Franske met gespreide benen, zijn handen op zijn dijen, het hoofd gebogen.

Geen van de tekeningen liet iets zien dat Agnes en Franske aan elkaar verbond, behalve hun naaktheid, de schoonheid van haar jonge lichaam, de onnozelheid van de jongen die te weinig hersens had voor iets abstracts als schuld. Maar juist het ontbreken van opwinding, gevoegd bij de combinatie van raffinement en onbegrip, verleende aan de tekeningen een spanning die haar verwarde. Hoewel zij dat niet wilde, vroeg zij onmiddellijk naar de betekenis, en een uitleg die aansloot bij de gebeurtenissen in het dorp drong zich onmiddellijk aan haar op, kneep haar keel dicht, maakte dat zij wilde vluchten. De gedachte die haar inviel maakte haar benen slap; alsof een plotselinge koorts haar lichaam binnentrok en weer verdween, haar achterlatend met de naweeën. Bij het lichte gerucht dat haar hoofd onmiddellijk volledig vulde, kon zij zich de eerste tellen niet bewegen. Onwillig keerde zij zich om. Ramaer stond achter haar.

‘Ik laat je schrikken,’ zei hij. ‘Het spijt me.’ Hij kwam naast haar staan, maakte de dichtgevallen map open en trok de tekening met de omarming eruit. ‘Dit is niet wat jij erachter zoekt,’ zei hij zacht maar nadrukkelijk. ‘Het is niet wat je denkt.’

Porseleinen maagd

Rog volgde zijn eigen weg naar het vermoorde meisje. Die weg ontstond via zijn handen. Zoals gewoonlijk zat hij vroeg in de ochtend aan zijn bureau en bevingerde het beeldje, voelde de gladheid, de lichte welvingen; hij legde zijn wijsvinger beurtelings op de ogen van de porseleinen maagd, dan op haar borst, hij drukte op haar buik, daar waar hij nooit een vrouw beroerd had. En hij sloot zijn ogen.

Achter zijn ogen vond hij Agnes terug. Hij zag haar lopen naar de kerk, in het witte jurkje dat hij zich precies herinnerde, zelfs zo precies dat hij de lussen van de strik aan de achterkant bijna tastbaar op zijn netvlies vond. Het was een stralende morgen. ‘Daar,’ zei hij, ‘achter de zon, lacht de Maagd jullie toe.’ Het was nog in de tijd dat hij in zijn eigen uitspraken geloofde. Wat was er toen met hem gebeurd? Welke hand had hem vastgepakt en definitief een richting in gestuurd die heilloos was, maar vol geheimzinnige verlokkingen? En toch had hij zijn gelofte nooit geschonden; onder zijn collega's stond hij bekend als een rechtlijnig man, die zich strikt hield aan de geboden. Die hadden zij zelf lang geleden afgezworen, het leven was al moeilijk genoeg.

Die ene zonnige ochtend, vele jaren terug.

Van alle kanten kwamen de trotse gezinnen met hun in het wit geklede dochtertjes, het ene nog mooier aangekleed dan het andere. De jongens bleven uit het zicht, dat wil zeggen, voor hem. Toch waren zij aanwezig, ontvingen niet minder aandacht dan de soms bijna doorschijnende wolkjes. Zij, Agnes, was de mooiste. Zo had de Moeder zelf eruitgezien. Toen hij haar zag knielen, stokte zijn adem in zijn keel. Zij was een wonder. Hij wist slechts in indirecte zin wat begeren was, maar zij stond daar los van. Hij ervoer haar als de verwezenlijking van zijn meest zuivere gedachten. Als de goddelijke heerlijkheid zich ooit in een menselijk wezen kon openbaren, dan in haar. Zij was de verbeelding van de almacht en de liefde, die beide ineen. Met

ernstige ogen had zij naar hem gekeken; zij geloofde in de ceremonie, niet begrijpend dat die deze dag voor haar alleen was. Hij had haar willen optillen en boven zijn hoofd laten ronddraaien. Opdat iedereen zou zien wie hier als enige in aanmerking zou komen voor een prijs.

'Heer,' bad hij, tot zichzelf, want er was geen inspiratie in zijn geest, geen contact met de goddelijke almacht. Een alsmaar groeiende leegte, het absolute vervagen. Kon de hemel als het erop aankwam iets anders opleveren dan een eeuwenlange pijnlijke stilte? Ja, die kon je dan ook gewoon de dood noemen. Was de hemel gelijk aan de dood en God een schaduw, aanlokkelijk als idee, een alibi voor het gegeven dat hij wilde leven?

Hij verlangde naar Agnes, nu durfde hij het zichzelf te bekennen. Waarom was hij niet bij haar gebleven, de enige vrouw voor wie hij iedere opdracht vervuld zou hebben. Waarom was hij weggerend, naar het zogenaamd bloedende beeldje, de weg openend voor haar belager. Had hij haar kunnen tegenhouden? Waar had zij hem aan herinnerd, al toen hij haar voor de eerste keer zag? Was dat dan toch iets goddelijks, kwam zij naar Uffel als een afgezante van het paradijs, het hoopvolste dat een mens kon overkomen?

Een bruidje kon zij niet meer dan één dag blijven. Zou hij later voor haar zijn uitgetreden? Zou hij haar brood kunnen verdienen? Hij kon niets. 'Heer,' bad hij. 'Ontferm u.'

Hij voelde de pijn om haar hals, hoorde het schorre schreeuwen, overgaand in doodsgereutel. Niemand die het hoorde, niemand die hem behulpzaam kon zijn. Zijn benen werden slap, hij liet het beeldje los, pakte het weer op, omklemde het, hield het boven zijn hoofd en smeet het woedend tegen de grond.

Daar lag de madonna, in stukken. Maar het bloed dat uit haar stroomde, die rivier, bestond slechts in zijn moegebeukte geest.

Op die plaats zou hij Agnes blijven tegenkomen. Rog huilde.

Niet bang zijn

Met een paniek verspreidende kracht hadden de beelden Hanna besprongen; meteen daarna ging het niet meer om de beelden zelf maar om de man die ze veroorzaakte. Achter haar hoorde zij Ramaer. Zij had zijn blik gezien.

Met opeengeperste lippen rende zij van de belager weg. Zij maakte zich uit de voeten, waagde de sprong die haar niet alleen de vrijheid zou schenken maar ook het totale vergeten; intussen was het of zij naar zichzelf keek, zo kon het haar ook niet ontgaan dat zijn vingers zich al om haar keel sloten.

Intuïtief vluchtend voor het onheil moest zij naar zichzelf kijken. Directe ervaringen bestonden voor haar niet; alles in haar was een afgeleide van wat anderen direct konden ervaren. Zo keek zij naar zichzelf, naar de dingen die met haar gingen gebeuren wanneer zij Ramaer niet voorbleef. Als naar een katje dat verzopen werd. ‘Zo doen ze dat in de provincie!’ riep haar vader. En hij riep: ‘Hanna, niet bang zijn.’

Zij was een kind en speelde verstoppertje; zij rende naar de buutpaal. Wie aantikte was vrij. En wie getikt was, werd de jager. Iemand schreeuwde. Maar zij kon niet blijven stilstaan. Zij was immers het dorp al uit. Zij moest de velden in, naar de bomen, de weiden, waar niemand haar kon inhalen, niet zoals in het dorp, waar verraderlijke handen achter iedere hoek op haar wachtten, in de stegen, op de klinkers van de hoofdstraat die haar stap weerkaatsten.

Zij schreeuwde in gedachten; een vage herinnering van afkeer en angst. Tranen stroomden over haar wangen, maar zo wilde zij niet zijn, zij was geen kind meer, zelfs nooit een kind geweest; zij was een groot meisje, haar moeder kon zich met haar vertonen. Maar zij wilde niet naakt in de badkamer staan, terwijl haar moeder haar afdroogde met een ruwe, groene handdoek. Haar vader stond in de deuropening en trok aan zijn pijp. Zij was zo mager. ‘Laten we dit visje teruggooien in het water,’ riep haar moeder. Samen zouden ze haar oppakken en jonassen en dan

met een grote boog terug de zee in, waaruit ze haar als baby hadden opgevist.

Het was niet waar.

De man wilde haar grijpen en vermoorden. Sterker dan die afschuwelijke zekerheid was het besef dat zij zich overal in veiligheid kon stellen, behalve in de velden waar zij naartoe rende. Was zij gek geworden, in de macht geraakt van een geheimzinnig doodsverlangen, dat zij misschien pas zou begrijpen als zij een andere wereld had bereikt? Daar zou zij herenigd worden met haar ouders, opdat zij in een schaduwbestaan alles nog eens opnieuw konden doen. De velden, met de boomgaarden die spoedig in bloei zouden komen, waren precies de plaats waar zij naartoe rende, zonder omweg, en zonder dat zij een andere weg in kon slaan. Nooit eerder was zij zo zeker van zichzelf geweest en op hetzelfde moment onmachtig iets te veranderen aan het automatisme dat haar in een vaste greep had. Het was iets in haar geest, dat zich naar buiten werkte, zich liet zien zonder herkenbare vorm - het was een schaduw die even dreigend als aantrekkelijk was, de mogelijkheid zich in een verre en diepe emotie te storten die haar zou losmaken, afschrikwekkend en definitief. Zij had geen tijd te overdenken of zij dat wilde; haar benen dreven haar voort; zij raakte buiten adem, ging door de eerste grens die de pijn stelde, wist zich voortgedreven door krachten die haar rechtstreeks brachten naar de weg waar Agnes was gevonden. Alsof dat ene gesprek dat zij met haar gevoerd had plotseling een absolute macht over haar uitoefende. Ook dat moest zij rechtzetten. Een samenspel van ongrijpbare impulsen dwong haar dezelfde gang te gaan als Agnes, in de richting van de berm, vlak voor de bomen en daar zou hij zijn handen om haar hals leggen; zij verkilde. De handen kwamen dichterbij, sloegen zich vast in haar huid. Zij spartelde en gilde, maar haar keel gaf geen geluid.

Sacrale momenten

'*Angst und Not sind der Christen Tränenbrot*,' zong het koor. Dantzigs toch al broze humeur zakte naar een dieptepunt.

'Heb je goed geslapen?' vroeg Patries.

Het was precies de vraag die zij haatte. Zij sliep nooit goed. Sinds haar jeugd ervoer ze de nacht als een gapend gat waar zij voor een groot deel klaarwakker doorheen moest kruipen om weer uit te komen in de ochtend. Maar vreemd genoeg herinnerde zij zich uit de afgelopen nacht niets van die dagelijkse routine. Alsof iemand haar met een geheugenloze blindheid had geslagen.

Een uur geleden was zij wakker geworden, had zich teruggevonden tussen de lakens, geheel naakt, zij droeg niet eens een onderbroek. Haar kleren lagen keurig opgevouwen op een stoel, ondergoed en kousen bovenop. Zij had het dekbed tot over haar oren getrokken en probeerde zich te herinneren wat er de avond daarvoor was gebeurd. Zij hadden iets gedronken. Niet ongebruikelijk in haar leven. Daarna had Patries tegen haar aan gepraat. Patries streelde haar wang en zei: 'Wat moet dat zwaar zijn.' Dat herinnerde zij zich. Maar wat was zwaar? Dat herinnerde zij zich juist niet. Haar leven, was het haar leven? Had zij het zware levensverhaal verteld? In dat geval hadden zij veel gedronken. Maar daarna. Zij ademden dus drank uit, haar gezicht zo dichtbij dat van Patries dat zij elkaar konden kussen. Maar dat hadden zij niet gedaan. Zij had nooit een vrouw gekust anders dan vluchtig op de wangen. En zij was het niet van plan. Zij hield niet van vrouwen. Vrouwen waren zacht en week en vrouwen die dicht op elkaar zaten, zouden ongetwijfeld gaan zeuren. Over haar mochten ze alles zeggen, maar niet dat.

'Mag die muziek zachter?' vroeg ze. 'Ik word er droevig van.'

Droevig van de muziek, als een puber. En toch draaide zij onafgebroken muziek als ze werkte. Charlie Parker, nerveus getoeter als zij in de stemming kwam, de woorden uit haar losschoten, zinnen vormden, ongekende verbindingen met elkaar aangin-

gen. De woorden spetterden en vatten vlam. In het vuurwerk dat zij ontketenden kwam een beeld tevoorschijn, het grootste geluk dat zij kende.

Op meer sacrale momenten luisterde zij het liefst naar ijle stemmen, behorend bij gedegen opgeleide zangeressen. Nonnen zongen vals.

Ze hield ervan als het toeterde en swingde; haar moeder hield van Mozart. Ook die was veel te vroeg gestorven.

Wachtend tot zij zich sterk genoeg voelde om de ochtend in te gaan, had zij omzichtig haar lichaam betast. Alsof zij tekenen zou vinden die haar vertelden wat er de vorige avond gebeurd was, nagelkrassen, blauwe plekken; zij vond niets van dat alles.

Wat had zij gedaan, welke verplichting was zij aangegaan?

Op een kastje had Patries badhanddoeken gelegd. Ook een tubetje tandpasta en een borstel, meegenomen uit een vliegtuig. Er lag zeep op haar te wachten, zelfs een paar blokjes Engels badzout, weeë geuren waarvan zij nooit gehouden had.

De kamer had een eigen badkamer. Zij ging rechtop zitten en zag dat het een meisjeskamer was; de posters van mannelijke filmsterren met ontblote bovenlijven deden haar bijna blozen.

Lang had zij onder de douche gestaan. Maar ook onder de aangenaam harde straal kwamen de herinneringen niet terug.

Had zij goed geslapen? Zij was in een soort coma geraakt en voordat het zover was, had alles met haar kunnen gebeuren, alles wat ze haar vertelden of probeerden wijs te maken.

Zij ging aan de keukentafel zitten. Patries roosterde brood voor haar. Een glas sinaasappelsap liet zij in één teug naar binnen lopen. Opeens had ze dorst als een nijlpaard.

‘Ik heb slecht geslapen,’ zei Patries. Zij rilden tegelijk. ‘Wacht, ik zet de thermostaat hoger.’ Patries glimlachte naar haar. ‘Ik kan slecht slapen als ik gedronken heb.’

‘Ja,’ zei ze, ‘ik ook.’

‘Het was maar goed dat Willem zo laat thuiskwam.’

Wie was Willem? Waar hing hij uit? Willem zat in een boom, loerde door het raam van zijn eigen slaapkamer naar binnen en floot als een vogel.

‘Het was de fijnste avond van mijn leven,’ vervolgde Patries.

‘Het feit dat je hier zomaar aanbelde. Iemand als jij, zoals ik zelf zou willen zijn als ik talent had.’

‘Talent is niets,’ kon Dantzig nog uitbrengen. Zij sloot haar ogen tegen het veel te felle ochtendlicht. Zoveel avonden zonder talent. Ieder jaar driehonderdvijfenzestig. Om de vier jaar een extra. Zij wilde gaan rekenen, op dat moment begon de hoofdpijn. Binnen de kortste tijd draaide Patries voor haar ogen.

Met slappe knieën stond zij op en wankelde.

‘Wat doe je nou?’

Patries stond naast haar, ondersteunde haar. Even later was zij terug in de meisjeskamer.

‘Doe je schoenen uit.’

‘Niet mijn kousen.’ Zij liet zich achterover glijden; langzaam zakte zij weg in een oneindig gat.

Honger

Ramaer had zijn handen op haar bovenarmen gelegd en drukte ze stevig in haar vast. ‘Wat is er met je?’ vroeg hij bezorgd. ‘Er was geen beweging meer in je te krijgen.’

Hij nam haar mee naar de versleten bank waarop zij eerder had gezeten. ‘Weet je zelf wat er gebeurde?’

Langzaam keerde zij terug in zichzelf. Was zij het zelf? Een melancholiek gevoel nam de plaats in van de razernij die haar deed vluchten. Maar zij was niet lijfelijk gevlucht. Al die tijd had zij tegen een muur gestaan.

De eerste gedachte die haar inviel betrof haar vak. Daar was zij dus niet geschikt voor. Een andere journaliste zou niet weten wat haar overkwam als zij dergelijke tekeningen ontdekte. Zoveel geluk werd doorgaans slechts toegeschreven aan de allerbesten.

Ook bij een volgende gelegenheid zou de paniek haar kunnen inhalen. Of ging het hier om iets uitzonderlijks, eenmalig voor haar leven, een verlammende herinnering aan iets dat in een an-

dere vorm ook haar was overkomen? Zij zocht in haar geheugen; niets viel haar in.

Was het de onschuld van de tekeningen die haar op de vlucht deed slaan; die schuldeloosheid gevoegd bij de onherroepelijkheid van de dood? Iemand had Agnes gewurgd en hij had die wurggreep volgehouden tot zij slap onder hem vandaan gleed. Had zij Ramaer tot zo'n daad in staat geacht? En hoe kwam zij erbij dat de tekeningen onschuld uitstraalden? Alsof zij kon bepalen wat dat was.

Aarzelend keerde zij terug naar de tekeningen, nu samen met Ramaer. Opnieuw trof haar de lieflijkheid, de serene stilte.

'Ik wilde het niet per se bewijzen,' zei de schilder, 'maar je ziet nu waar vooroordelen toe leiden. Een schilder die een paar kinderen tekent wordt door de gebeurtenissen een potentiële moordenaar. Dat is toch op zijn minst vreemd.'

Hij vroeg haar zorgvuldig naar de tekeningen te kijken. Hij nam er een uit de map en hield hem haar voor.

'Weet je wat me opvalt? Ze zijn nooit veranderd. Twee kinderen. De een wist van zijn gezond niet. De ander had allang door dat zij werd bekeken. Ik heb steeds iets anders in haar gezien dan de lust. Juist een bijna absolute lieflijkheid. Een troost die begint waar de pure lichamelijkheid ophoudt. Het maakt niet uit. Iedere tekening is een blik op mijzelf. Maar dat is niet opzienbarend.'

Zij bleef naar de tekeningen kijken; opnieuw stelde zij zich de vraag naar de oorzaak van haar paniek, alsof Ramaer een tovenaar was die onschuldige kinderen in zijn boze ban bracht.

Kon zij het kwaad niet aan dat zich om Agnes had verspreid, dat het meisje zelf had aangetrokken door het kostbare geheim dat zij uitstraalde? Op de tekeningen was zij nog geen vrouw, niet een verleidelijk wezen dat haar lichaam etaleerde vanuit eigen begeerte.

Zij was een kind dat de meest eenzame honger kon stillen en het nooit zou doen. Onaanraakbaar, zelfs voor Franske.

'Waar was je bang voor?' vroeg Ramaer. 'Dacht je dat ik op haar wachtte op die verschrikkelijke plaats, in het donker, niet zeker of zij zou komen; het werd langzaam later en ik stond ach-

ter een boom, zo lang wachtend tot ik niet meer wist waar ik was, wat ik daar deed. Heb je dat van mij gedacht? Kun je je zoiets voorstellen nadat je die tekeningen gezien hebt?'

In een impuls, en misschien als uiterste reactie op haar angst, sloeg zij haar armen om hem heen. Dit was wat tussen hen gebeurde en het was genoeg. Het was ook min of meer een bevrijding. Die ervoer zij ondanks de geruststelling pas in volle omvang toen zij buitenstond.

Het scalpel

Voor het eerst sinds de dood van zijn dochter stapte Verhallen de garage binnen, maar bij de eerste aanblik van de bedrijvigheid van de monteurs, keerde hij spoorslags om en liep het dorp in. Hij was er de man niet naar zomaar een wandeling te maken, in stilzitten had hij evenmin veel ervaring. Hoe moest hij in het vervolg de dagen doorbrengen? Als hij zich dat probeerde voor te stellen, zag hij slechts het zich voor hem uitstrekkende gat. Dit gat werd doorgaans zwart genoemd, maar van enige donkerte was geen sprake. Zijn geest was licht en leeg, met vage schimmen tussen iets als wuivend graan, in eindeloze beweging, waar hij langzaam gek van werd.

Verhallen, op zoek naar zijn dochter en zijn vrouw - beiden weggeraakt, hem ontglipt. Nadat hij gedurende korte tijd doelloos door de straten van Uffel had gelopen, besloot hij terug te keren naar de garage, zijn kantoor te betrekken en zich op het werk te storten, zolang als hij dat zou uithouden. Iedere stap herinnerde hem aan de uitzichtloosheid van het voortgaan. Dat was wat hem inviel; zijn leven was zinloos geworden. Misschien moest hij zijn snelste auto nemen en zich met een vaart van honderdtachtig kilometer te pletter rijden tegen een boom; zijn kop door de voorruit, ze moesten hem uitzagen; de gedachte alleen vulde zijn geest met een woest gevoel van genoegdoening. Het zou maar even pijn doen; wat kon zelfs die pijn hem nog schelen.

Maar hij voelde zich niet sterk genoeg voor die daad.

Het gegeven dat zij opengesneden in een vriescel lag, - ze hadden hem geen details gegeven, zodat zijn fantasie op zoek ging, zonder dat hij zich kon verzetten. Het beeld van Agnes zweefde door een met helle lampen verlichte ruimte; een in het wit geklede man met een vlijmscherp scalpel sneed haar huid los waar het hem beliefde. Stemmen door de ruimte, losgezongen uit zijn geest. Kinderliedjes waren het, op verre afstand van het heden.

De mens, dacht Verhallen, is een monster. Hij kan zich slechts als mens vermommen, de mens is een als mens vermomd monster; hij komt voort uit monsters en brengt monsters voort. Zijn door verdriet en vroede afgestompte geest vormde dat ene woord, keer op keer, tot hij dacht dat het uit zijn geheugen zou losbreken.

Op de terugweg naar huis kwam hij door de straat waar de Coumansen woonden. Bij de deur stond een rijtje wachtenden. Even overwoog hij zich bij de gelovigen aan te sluiten. Eenmaal binnen zou hij de boel kort en klein slaan, het beeldje in gruzelementen; en morgen mochten ze dan in de krant schrijven dat de duivel die zogenaamd heilige moeder was nagereisd en dat hij de vorm had aangenomen van een garagehouder die zijn vrouw en dochter had verloren.

Een volgende gedachte liet hem bij de Coumansen naar binnen gaan, zijn woede inslikken en zonder andere gedachten voor het beeldje knielen. Misschien bestond er daarboven toch enige instantie die mededogen met hem had en opnieuw een druppel hemels bloed omlaag zou zenden. In dat geval zou ook het bloed van zijn dochter weer op gang komen; zij zou haar ogen opslaan en zich proberen te herinneren wat er gebeurd was. Zij zou naar hem glimlachen, mee naar huis gaan.

Maar ook die gedachte was niets meer dan een oprisping uit het ongerijmde. Als een schil om zijn verlangen lag de grondeloze duisternis, waarin hoogstens een vonk van woede oplichtte toen hij zag dat Thieu hem schijnheilig toeknikte.

Collectegeld

‘Ik weet niet of je hiermee door moet gaan,’ zei Mathilde, toen zij haar man zag zitten achter de schaal waarin hij de offerandes verzamelde.

‘Gisteren vond je het best.’

‘Gisteren was alles anders,’ zei ze op een toon alsof zij zorgvuldig over het probleem had nagedacht. Maar het echte nadenken was haar voorbijgegaan. Mathilde was iemand die wíst.

Met samengeknepen ogen keek Thieu zijn echtgenote aan. ‘Vertel maar eens hoe alles anders was.’

‘Gisteren was het spontaan,’ verduidelijkte Mathilde. ‘Nu is het of je een winkel drijft. Snap je het?’

‘Die pastoor van jou leeft ook niet van de wind.’

‘Ik heb geen pastoor,’ zei Mathilde.

‘Nee,’ zei Thieu. ‘En ik geen jurk met een lul eronder.’

Mathilde maakte een gebaar naar de schaal, waar enkele guldens en nog wat geringere gaven lagen.

‘Je blijft eraf,’ riep haar echtgenoot.

Zijn humeur werd er niet beter op. De dag ervoor had hij driehonderdzevenenzestig gulden opgehaald. Geld was een verraderlijk goedje, altijd minder dan je dacht. Hij had een berekening gemaakt. Als hij een gemiddelde aanhield van twee snippen per dag, kwam hij toch tot omstreeks vijftienhonderd in de week. Zesduizend per maand, belastingvrij. Toch een aardig inkomen. Hij kwam er niet meteen mee weg. Maar hij zou iets kunnen opzetten, een handeltje in replica's van het beeldje. Namaak van namaak. Hij zou de madonna's kunnen laten maken in een lage-lonenland. ‘Het wonder van Uffel’ eronder gepenseeld, of ingebakken en meegeglazuurd. Hij kon de menstruerende madonna gebruiken als reclame voor een maandverbandfabriek. Thieu zag zich aan het hoofd van een bloeiende toeristenindustrie, hij kon het zo gek niet verzinnen of het product toonde zich al aan den volke.

Maar nu verkeerde hij nog in het stadium dat hij de schaal te-

gen zijn borst moest drukken, om te ontkomen aan Mathildes gegraai.

‘Afblijven,’ riep hij nog eens. En voor de zekerheid voegde hij eraan toe: ‘Blijf met je poten van het collectegeld af, teef. Die mensen hebben niet voor niets gegeven.’

Mathilde wachtte met huilen tot zij op haar knieën voor het beeldje zat. Verse tranen, dacht Thieu in de gang. Dat was precies waar de onderneming het meeste behoefte aan had. Gelaten wachtte hij op nieuwe klanten. En die kwamen er ook, mondjesmaat. Hij zocht naar een aanhaling uit de bijbel, een opmerking die de offerbereidheid zou vergroten. Maar het enige wat hij zich herinnerde was ‘Laat de kinderkens tot mij komen,’ en dan zag hij meteen Franske voor zich. Als ze maar niet dachten dat ze op een koopje in de hemel kwamen. Wanneer het aan hem lag spoot het bloed in een permanente straal uit alle gaten van de madonna.

Voor zich uit mijmerend zag hij Verhallen langskomen. Een ogenblik worstelde medelijden zich in hem omhoog. Hij knikte de man vluchtig toe. Franskes eerste communie was een rampendag geweest. De idioot droeg een fluwelen pakje. Zwarte lakschoenen. Wie hem zag barstte in boosaardig gegiechel uit. ‘Let liever op je eigen zoon,’ zei Mathilde. Onbewust had zij daarmee zijn levenslange aandacht voor het meisje vastgelegd. Franske zat op zijn knieën en sloeg met zijn linkerhand tegen de grond. Franske maakte zijn broek open en piste in de bloemen naast de kerk. Daaroverheen schoof Agnes, in haar witte jurk, aan de hand van een al even begeerlijke moeder. Sommige kerels hadden het mooi voor elkaar.

De gedachte hield hem vast tot hij Verhallen zag langskomen, als levend bewijs van een inmiddels beklagenswaardig verleden.

Het koude licht

Later in de ochtend arriveerde Mathilde in gezelschap van haar

buurvrouw bij de pastorie op een moment waarop het Rog niet uitkwam. Aan het begin van de middag had hij zijn kamer uitgemest en een aantal religiosa naar de prullenbak verwezen. Weer later, toen hij zich dat realiseerde, had hij zich geschaamd, een volwassen priester die met een hamertje beeldjes in elkaar sloeg, niet al te lawaaiig, zelfs voorzichtig. De gruzelementen bij elkaar geveegd; niets van opluchting, noch de leegte die hij vreesde. Hij bezat ook een verzameling bidprentjes, waaronder een aantal oude. Maar hij zou niet meer toekomen aan bidden. Dat was het minste dat God hem moest toestaan. Lijdelijk verzet gevoegd bij rouw. Steeds vaker moest hij aan het meisje denken, haar naakte lichaam onder de koude lichtstralen. De gedachte deed hem zoveel pijn dat hij er niet bij kon blijven stilzitten. En toch dwong hij zich de beelden uit te denken tot het laatst. Alsof hij de duivels daarmee kon uitdrijven. Maar ze kwamen terug, in een steeds groter aantal.

Wat was er met hem aan de hand, waarom kon hij dit niet professioneel behandelen, met inbegrip van de ontsteltenis die zich van allen had meester gemaakt, dus ook van hem? Wat had hij toch voor opvattingen over de wereld? Alsof er iets ongeschondens kon bestaan.

En opnieuw probeerde hij zich de allerlaatste gedachten voor te stellen van Agnes. Zij was in paniek geraakt, zonder dat zij iets kon ondernemen. Haar adem kwam moeizamer door, daarna al snel niet meer. Even nog leefde zij. Wat zag zij tijdens haar laatste ogenblikken? De Sjanzibar, waar zij vandaan kwam? Het beeld van een heimelijke geliefde. Haar moeder die haar wenkte, in de hemel. Rog spoog in de prullenbak. Later schaamde hij zich over die uiting. Hij verloor zijn verstand; dit groeide hem niet alleen boven het hoofd, het tilde hem op, gooide zijn geest open, verspreidde zijn gedachten in de lucht waarnaar hij hapte. Hij kreeg een benauwd gevoel op zijn borst. Hij ging in zijn gemakkelijke stoel zitten, liet zich onderuitzakken, sloot zijn ogen, huilde.

Op dat moment belden de kwezels bij hem aan, in andere omstandigheden zijn trouwste vriendinnen.

Een vreemde blik

Al jaren leefde Mathilde in de veronderstelling dat zij verstand had van mannen. Haar voornamelijk door de omgang met Thieu verkregen kennis deelde zij ruimhartig met Lidie, haar enige vriendin. Omdat deze het sneu vond waanneer over ellende een eenzijdige berichtgeving zou bestaan, bedacht zij gruwelen die de verhalen van Mathilde overtroffen. Mannen waren beesten. Het wachten was op een gelegenheid die hen de kans zou geven hun ellende met het hele volk te delen.

Mathilde had Thieu maar één keer van zijn stuk gezien. Op een avond was hij thuisgekomen, stomdronken en tierend. Niet dat was de uitzonderlijkheid, maar zijn gezicht. Uit de spaarzaam geschreeuwde mededelingen had zij begrepen dat iemand hem beledigd had. Dat luchtte haar, zoals zij later toegaf, op. Ergens in Uffel liep dus een nog grotere schoft, iemand die hij niet aankon. Die ander was Verhallen.

Zij moest aan de garagehouder denken toen zij de pastoor zag. De in vele bruintinten uitgevoerde werkkamer stonk naar pijptabak. In de ogen van haar geestelijk leidsman ontdekte zij dezelfde blik waarmee Verhallen haar nauwelijks een jaar geleden had aangekeken, haar toeschreeuwend dat zij die smeerlap beter weg kon houden van zijn dochter. Die nacht had Thieu haar bijna afgemaakt.

Zo kon het niet zijn, bij de heiligste man die zij kende. Maar juist door die vergelijkbare blik kwam de kamer een ogenblik schrikwekkend op haar over.

Ze waren bij de pastoor gekomen om te klagen. Dat was hun voornemen. Klagen over Thieu. Ze hadden samen overlegd. Hun klacht vermocht geen uitstel. Haast was ten zeerste geboden. Voor de belangen van de hemel wilden zij wel harder rennen. Zij hadden een kruis geslagen, naar de madonna gekeken, waren met hun krakende knieën opgestaan en het huis uitgegaan. ‘Waar moet je naartoe?’ wilde Thieu weten. Ze hadden, vrijwel tegelijk, gezegd: ‘Een boodschap.’ Thieu antwoordde: ‘Het bier is op.’

Had de pastoor naar hen geluisterd?

Zij vroegen het zich af, na het bezoek aan de pastoor weer terug in Mathildes huiskamer, waar juist een buslading gelovigen was aangekomen. Thieu glimlachte breed; een wolk papiergeld dreef op de schaal. ‘Wij zullen voor jullie bidden!’ riep hij uit, mompelend: ‘Als jullie maar wel opschieten, klootzakken.’

Was het bloed nog steeds te zien? Of begon het te vervagen, als een te kort gefixeerde foto?

Zij hadden zich bij Rog beklaagd over Thieus rol als kassier. ‘Dit kan ons madonneke niet bedoeld hebben,’ zei Mathilde. ‘Dat mijn man er een bisnis van maakt. Dat kan Zij daar in de hemel niet goedkeuren. Zij wil toch een heiligdom, een woning waar Zij rust kan vinden bij de vrouwen die echt van haar houden. Dat vindt u toch ook, meneer pastoor?’

‘Ik zal met hem praten,’ had Rog beloofd.

Zij hadden wel gezien dat zijn hoofd er niet bij was, dat het hem niets kon schelen wat Thieu met het geld deed. Maar hij mocht het madonnageld toch niet verhoereren! Wat moest de Maagd daarvan denken? Als Zij Thieu in zijn blote kont op een vrouw van lichte zeden zag. Het was Haar geld en als Zij er zo'n bestemming aan had willen geven, was ze wel komen bloeden in een bordeel.

Toen zij het korte bezoek aan de pastoor overdacht, was Mathilde ineens niet langer zeker van zichzelf. Want onverhoeds keerde Verhallen terug op haar netvlies. En of zij wilde of niet, maar opnieuw begreep zij de blik in de ogen van Rog en de vader van Agnes. Zo werd zij het verdriet gewaar dat om de mannen zweefde, zelfs om Thieu; alleen begreep zij niet waar deze treurigheid vandaan kwam.

Zij ging een nieuwe pot koffie zetten in de keuken. Lidie liep met haar mee.

‘Wat er ook gebeurt met Thieu,’ zei haar vriendin, ‘over geldgebrek hoef jij niet meer te klagen.’

‘Dat weet ik wel,’ knikte Mathilde. ‘Zolang de madonna bij ons is, zal ze voor ons zorgen.’

‘Ik weet het wel zeker.’ Lidie boog zich naar Mathilde toe en fluisterde haar iets in het oor.

‘Nu meteen?’

‘Schiet maar een beetje op,’ zei Lidie.

Onder de handdoeken in de linnenkast bewaarde Mathilde een doosje met overgespaard huishoudgeld voor als de nood zou toeslaan. Met Thieu wist je het nooit. Er zat bijna duizend gulden in het doosje. Die stak zij in haar portemonnee; beneden hoorde zij haar vriendin met Thieu praten.

Nadat zij het huis hadden verlaten, liepen zij naar de bushalte om in de nabijgelegen provincieplaats een nieuwe jurk en ook schoenen te kopen, ter meerdere glorie van de madonna, die zij als gastvrouwen op passende wijze behoorden te vertegenwoordigen.

De goddelijke wil

‘Nu je onderzoek geen resultaat heeft opgeleverd,’ zei de bisschop, ‘kunnen wij de verdere ontwikkelingen helaas niet op hun beloop laten. Wij moeten het beeldje gedogen. Het uit de buik bloeden zal worden uitgelegd als huldebetoon aan de universele moeder. Zij immers is het die in pijn en smart kinderen moet baren, in het volle bewustzijn van haar vruchtbaarheid. Kun je daarmee leven?’

‘Interpretatie behoort niet tot mijn taak.’

‘Ik vraag of je ermee kunt leven. Nu jouw onderzoek een nulresultaat bereikt heeft. Zo heet dat toch in de wetenschap?’

‘Een voorlopig nulresultaat. Wij geven het niet op.’

‘Goed zo. Mocht het anders uitpakken dan zien we wel weer. Ook in de huidige interpretatie van dat bloeden op die onverwachte plaats houden wij ons op de vlakte.’

‘Dat was mij opgevallen,’ zei Gregorius. Hij was er niet bij met zijn gedachten en verlangde ernaar de werkkamer van de bisschop te verlaten.

‘Daarover zijn we het dus eens,’ ging deze verder. ‘Dan rest mij nog één taak, Gregorius. Ik beëindig hierbij officieel het on-

derzoek. Nieuwe research-methoden zullen de zaak op termijn in een ander licht kunnen stellen.'

'Ziet u daarnaar uit?'

'Het gaat er slechts om waar de Kerk naar uitziet,' onderwees de bisschop. 'En de Kerk is niet het soort instantie dat ergens naar uitziet. Heel precies uitgedrukt staan wij boven ieder uitzien, behalve dan naar het koninkrijk Gods.' De bisschop stond op. 'Ik heb altijd het volste vertrouwen in je, Gregorius. Ik weet dat je dit als een persoonlijke nederlaag ondergaat. Misschien,' zei hij met een lichte glimlach, 'moet je dit maar zien als een beproeving. Als de Hemel heel bewust besloten heeft je te slim af te zijn, nemen ze je het ook niet kwalijk dat je de goddelijke almacht getrotseerd hebt. Tenslotte stelt de schepping de mensheid ook voor raadsels die wel degelijk ontsluierd mogen worden. Grofweg gezegd is er geen touw vast te knopen aan de goddelijke wil. Maar Hij stelt ons telkens weer in staat voorzichtig een pad te hakken door het dichte struikgewas van Zijn beschikkingen. Alleen laat Hij ons voortdurend merken hoe bot onze kapmessen zijn. Het is niet eenvoudig om een mens te zijn, Gregorius. Zo moet de Heilige Moeder er ook over gedacht hebben. Beademd worden door de Geest om de Verlosser te baren. Ik geef het je te doen. Neem het dat beeldje vooral niet kwalijk dat het bloedt.'

'Wilde ik verder komen dan zou ik het molecuul voor molecuul moeten ontleden,' zei Gregorius.

'Zeker,' gaf de bisschop toe. 'Maar in dat geval hadden wij geen beeldje meer. En dat zou veel gemor opleveren. Te veel naar mijn smaak. Wij leven in treurige tijden en iedereen doet toch wat hem uitkomt. Vroeger, Gregorius, waren wij het die de samenhang bepaalden in het denken van de mens. Wat is ervan overgebleven? Een doorlopend sensatieverhaal en dat noemen ze "een wonder".' Hij stak zijn hand uit.

'Ik heb nog één vraag,' zei Gregorius. 'Gaat de kerk iets aan het vermoorde meisje doen?'

De bisschop keek zijn medewerker ironisch aan. 'Ik kan mij goed voorstellen dat jou, met je geschoolde manier van denken, het contrast opvalt tussen een uitwendig bloedend beeldje en

een aan inwendige bloedingen overleden meisje. Maar we kunnen moeilijk een beeld van dat meisje naast de madonna zetten. De kerk is een ernstige instelling. Dat hoef ik jou niet te vertellen. Vergeleken met onze doelstellingen betekenen moorden niet meer dan kermisvermaak voor de goegemeente. Kop op, Gregorius, neem een tijdje vakantie en begin aan het boek dat je al jaren geleden zou schrijven.'

'Ik wil een reis maken,' zei Gregorius.

'Mijn zegen heb je, m'n beste kerel. Maak een lange, verkwikkende reis!'

In de namorgen keerde Gregorius terug naar Uffel.

Een verre reis

Ongestoord door ouders en dorpsgenoten had Franske een groot deel van de ochtend doorgebracht onder de boom waar hij de vorige dag had liggen slapen. Van slapen was het deze ochtend niet gekomen. Franske rekte zich uit, krabde zich op de borst en gaapte. De hemel was blauw. Niets in de lucht. Met stijve knieën stond hij op en begon op en neer te springen. Vervolgens besproeide hij het gras. Dromerig keek de jongen naar de harde straal die op de grond uiteenspatte. Nadat de aanvoer was opgehouden, bleef hij nog even in dezelfde houding staan en stopte toen zijn geslacht met een beslist gebaar terug.

Franske liet zijn hoofd in zijn nek zakken, keek omhoog, door het bladerdak van de boom, geeuwde nog een keer en liep resoluut de weg op die hem zou terugbrengen naar zijn woonplaats.

Op weg naar Uffel had Gregorius een besluit genomen. Hij wilde inderdaad een reis maken. In zijn geest ging hij de vakantiebestemmingen na die hij de afgelopen tien jaar had aangedaan. Op Bali had hij enkele weken een huisje bewoond, dicht bij de zee en vrijwel onopgemerkt door toeristen. Daarheen wilde hij Franske brengen. Hij zou ontslag nemen en in eenzaamheid rus-

tig werken aan het boek waarvoor hij allang een titel had, *Misleiding van het paradijs*, met als ondertitel ‘Onderzoek naar hemelse verschijningen en bloedende madonna's’. Gregorius had altijd een spaarzaam leven geleid en bovendien beheerde de bank een kleine erfenis die hij voor de zekerheid op zijn eigen naam had gehouden. Voldoende rente voor een gematigd Spartaans leven in een derdewereldland. Wat dit aanging kwam het goed uit dat armoede meestal samenging met een aangenaam klimaat. Hij zou er wandelen met Franske en de jongen wonderbaarlijke verhalen vertellen. Samen wakker worden onder de klamboe. Een punt zetten achter het leven dat hij tot nu toe geleid had. Hij begreep best dat hij in een roes verkeerde. Naar een verklaring zocht hij niet. Niemand kon hem iets verwijten. Zo zag zijn besluit eruit. Hij voelde een grote kracht in zichzelf, een zekerheid waarvan hij ook weer niet versteld stond. Misschien kon hij de jongen echt iets leren. Een klein, zinvol bestaan voor hem opbouwen. Naar zingeving kon de mens het beste streven vanuit een zo onbevooroordeeld mogelijk startpunt.

Ver hoefde Franske niet te lopen. Hij was nog niet thuis geweest voor het middageten, aan de bereiding waarvan zijn moeder de laatste dagen toch al niet geregeld was toegekomen. Voordat het hongergevoel in zijn maag al te pijnlijke proporties had aangenomen, liep Franske de hoofdstraat binnen, waar hij bij de bakker een broodje kon krijgen. Bij de slager worst. Iedereen kende hem tenslotte.

Terwijl Franske nog juist voor sluitingstijd zijn adresjes afwerkte, stapte Gregorius bij Thieu binnen, die in de gang achter zijn schaal zat, als een patatbakker tijdens schooltijd.

‘Ik wil even alleen met jullie praten,’ zei Gregorius. ‘Ik heb iets belangrijks te bespreken.’

Thieu was op zijn hoede. ‘Mijn vrouw is niet thuis.’

‘Weet je wanneer ze thuiskomt?’

‘Vraag dat maar aan de pastoor.’

‘Ik wil met jullie praten over de toekomst van je zoon,’ zei Gregorius. ‘Misschien is het zelfs goed dat wij eerst als mannen onder elkaar zijn. Je weet hoe dicht moeders meestal bovenop hun kinderen zitten.’

Thieu liet zijn afwerende houding een beetje varen. Iedere kritische opmerking in de richting van zijn vrouw was hem welkom, zelfs van die kwee. Sinds de gebeurtenissen met het beeldje had hij haar al helemaal niet meer kunnen benaderen. ‘Wat wilt u met de jongen?’ vroeg hij.

‘Wat ik wil,’ zei Gregorius. ‘Ik zou hem dingen willen leren. Daar hoef je niet om te lachen. Ik heb mij een paar keer met hem beziggehouden en ik zie voldoende kansen.’

‘Maak dat de kat wijs.’

‘Als ik zoiets zeg,’ zei Gregorius met nadruk, terwijl hij Thieu zo streng mogelijk aankeek, ‘dan is het waar. Maar als ik iets bij hem wil veranderen, dan zal ik mij als leraar over hem moeten ontfermen. Begrijp je wat ik bedoel?’

‘Wilt u hem elke dag komen halen?’

‘Integendeel,’ glimlachte Gregorius. ‘Ik zou hem een tijdje willen meenemen. Eerst voor onderzoek, in combinatie met een vakantie.’

‘En wie gaat dat betalen?’

‘Met al die inkomsten van jou,’ zei Gregorius, met een veelbetekenende blik op de offerschaal, ‘zou dat geen vraag moeten zijn. Maar in dit geval zal ik zijn opleiding voor mijn rekening nemen.’

‘Heeft u zoveel geld?’

‘Ach, de kerk...’ zei Gregorius, omhoogkijkend tot de betekenis van de woorden goed tot Thieu was doorgedrongen.

‘Gaat de kerk betalen?’

‘Laat dat aan mij over,’ zei Gregorius. ‘Ook de kerk heeft belang bij een gezond Franske.’

Thieu barstte in lachen uit.

‘Je kunt lachen wat je wilt,’ zei Gregorius, op quasi beledigde toon. ‘Maar ik wil toch dat je mijn voorstel in overweging neemt en met je vrouw bespreekt. Misschien zal een vreemde cultuur dingen in hem wakker roepen waarvan hij meteen profijt kan trekken.’

‘Zoals?’ vroeg Thieu.

‘Je moet mij vertrouwen,’ zei Gregorius. ‘Ik zie voldoende kansen om iets voor je zoon te betekenen.’

‘Waarom zou u met die imbeciel op vakantie gaan?’

Gregorius stapte de huiskamer binnen, pakte een stoel en keerde terug naar de gang. Daar ging hij tegenover Thieu zitten. ‘Wat wil je weten?’ vroeg hij.

‘Wat u in hem ziet. Ik geef niets om praatjes van de kerk.’

‘Ik vind hem aandoenlijk,’ zei Gregorius, naar waarheid.

‘Vind u het ook aandoenlijk dat ie de hele dag aan zijn lul loopt te trekken?’

‘Je moet je schamen,’ zei Gregorius. ‘Zo kan een vader niet over zijn zoon praten. Ik denk dat ik hem iets kan leren. Deze omgeving heeft hij lang genoeg gezien.’

‘Hij trekt overal aan zijn lul. Moet u hem voor de grap eens meenemen naar de Efteling.’

‘Hoe groot is de invloed van zijn moeder?’ De mond van Thieu ging een beetje open. ‘De invloed van zijn moeder,’ herhaalde Gregorius. ‘Is Franske een moederskindje?’

‘Van zijn moeder mag hij niet trekken.’

‘En daarom misschien doet hij het expres.’

Thieu dacht een tijdje na. Juist arriveerden er enkele bedevaartgangers. ‘Is dit het huis van de madonna?’

Thieu knikte. ‘Wees welkom,’ zei hij, wijzend op bord en schaal. Een man haalde een tientje uit zijn portefeuille en legde het voor Thieu neer. Daarna gingen zij naar binnen.

‘Misschien heeft u gelijk,’ zei Thieu, nadat hij weer geruime tijd had nagedacht.

‘Ik heb gelijk. En in een werkelijk andere omgeving kan alles anders worden. Maar dat weet je nooit als je het niet probeert.’

Thieu keek hem recht in zijn ogen. ‘Wilt u hem echt meenemen?’

Gregorius knikte kort.

‘Het kan niet zonder toestemming van zijn moeder.’

‘Ik kom terug om met haar te spreken.’

‘Ze heeft haar bedenkingen tegen u. Dat snapt u ook wel.’

‘Ik meen wat ik zeg,’ besloot Gregorius het gesprek. ‘Ik ben een man met ernstige bedoelingen. Bespreek het met haar, ik kom terug.’

Gregorius trof Franske terwijl deze, likkend aan een plak leverworst de slagerij verliet. Franske slaakte een kreet. Gehaast, bijna struikelend liep Gregorius naar hem toe. Hij omarmde de jongen en zag voor zich hoe hij hem zou zoenen.

'Franske,' zei Gregorius, hem meevoerend in de richting van zijn huis. 'Heb je zin om samen met mij een grote reis te maken.'

'Vliegeren,' antwoordde Franske.

'Wij gaan ook vliegeren,' zei Gregorius. 'Waar wij naartoe gaan zijn de mensen heel handig met bamboe. En dan maken we een grote vlieger, terwijl wij onder een boom aan het strand zitten. Heb je de zee wel eens gezien?' Een brok schoot hem in de keel. 'De zee,' herhaalde Gregorius. 'Waar niemand de overkant van kan zien. Zodat het lijkt alsof je op de rand staat van de aarde. Dat zul je gaan begrijpen; ik zal het je leren. Ga je met mij mee?'

'Agnes mee,' zei Franske.

Gregorius schudde zijn hoofd. 'Samen,' zei hij. 'Wij gaan samen vliegeren. Maar ook rekenen en als het lukt een beetje taal.'

'Taal?'

Een vergezicht zonder duidelijke tekening vormde zich in Gregorius. Dat hij de jongen echt iets kon leren, een beperkt aantal begrippen, zonder de woorden van het kwaad. En dat zij onder het voeren van die beperkte gesprekken samen zouden kijken naar het wisselen van dag en nacht, in de zoele warmte van de tropen. Waarom kon hij zich niet losmaken van zulke idyllische beelden, die hem deden huiveren door hun verlangende kracht; waarom geloofde hij er zelfs in dat hij zou slagen, dat dit de beloning zou zijn voor een eenzaam leven tussen het bedrog van mensen zoals hijzelf?

Franske keek star voor zich uit, maar het leek of hij glimlachte.

Gedrochten

Dantzig ontwaakte in de voormiddag. Zij kleedde zich op haar gemak aan, trof tot haar genoegen niemand aan in de woonruimte en verliet het huis. Haar geheugen vertoonde nog altijd een gat; de ware grootte ervan kon zij niet vaststellen. Het was ook mogelijk dat haar geest doodleuk had geweigerd de gebeurtenissen van de afgelopen nacht te bevatten.

Waarschijnlijk hadden Patries en zij al drinkend langdurig een gesprek gevoerd, dat als vanzelf overliep in gezwets. Evenzogoed mocht de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat zij zich als enige had laten gaan, overborrelend van ideeën, een psychische wondertuin vol fantastische dieren. Ook een paar gedrochten. Een van die gedrochten heette liefde; vaak had zij zich gegeven, des te minder ontvangen.

In de buurt van het huis van de Coumansen, waar zij een laatste bezoek wilde brengen voordat zij zich zou terugtrekken om het verhaal te schrijven dat haar geheugen op een voor haar aanvaardbare manier moest aanvullen, werd zij herkend door een tv-journalist aan wiens programma zij had deelgenomen. Nu voelde zij niet de behoefte een zo scherp mogelijk commentaar te leveren; haar geest zweefde achter haar aan. Zij verontschuldigde zich en haastte zich naar Smoock. De smalle straatjes van Uffel benauwden haar; tegen haar gewoonte in keek zij schichtig om zich heen naar mogelijke lezers die met haar wilden praten, en vooral vreesde zij de confrontatie met Patries, die haar steeds moederlijker voorkwam, nadat zij eerst zusterlijk hadden opgezopen wat er in huis was.

In de betrekkelijke stilte van het café, waar slechts af en toe een uitroep klonk in het haar zo bekende dialect, zag Dantzig zich opeens zitten, zoveel jaren terug, naast haar vader. Voor haar stond een glas oranje limonade, was het prik of ranja? Mannen stonden om haar vader heen, schepten luidkeels op over hun prestaties aan het biljart, lachten hun vette lachjes, glimlachten naar haar. De vrouw van de waard droeg een rode rok tot op

haar knieën, het haakje aan de bovenkant stond altijd op springen. Haar vader stak zijn hand uit en voelde stiekem aan haar kont; de vrouw draaide zich om, boog zich over hem heen en giechelde, stak haar tong uit, liet die een paar keer heen en weer schieten in haar mond. Haar vader schaterde het uit; daarna viel er opnieuw een stilte, waarin zwarte vrouwen langs haar heen schoven, soms een schrille stem, een vermaning. Zij zat op haar knieën en huilde. Waarom huilde zij?

Een non boog zich over haar heen, die stonk naar kamfer, die non heette de stinknon, die rook altijd naar iets anders. Die wist hoe ze je misselijk moest krijgen. Want daar waren ze op uit, de vuile loeders; allemaal heetten ze ‘soeur’, 's nachts slopen ze door de gangen van de kostschool, ademden in je gezicht, sisten elkaar toe als slangen; muizen aten ze, zonder ze te koken; bruiden van Jezus.

‘Wat betekent dat, de bruid van Jezus? Moet je dan in zijn slaapkamer?’ De bruid van Jezus droeg een gouden bruidsjurk, in de kerk brandden meer dan duizend kaarsen, engelen glansden goud in de koorbanken en zongen op hemelse klanken.

‘Af en toe gaan pa en moe met ons naar de speeltuin toe.’

De non legde haar arm om haar heen, trok haar met kracht tegen haar weke boezem, fluisterde woorden van troost.

‘Dat is voor ons kinderen het fijnste wat bestaat.’ Marcheerden door het dorp, zij en haar vriendinnen, even bevrijd van de uiengeur en tomatensoep waarin Jezus de voetwassing had gedaan.

Dantzig kreeg het benauwd, zij haalde diep adem en begreep dat zij maar beter kon vertrekken. Haar vader bestelde nog een pils. ‘Niet tegen je moeder zeggen,’ fluisterde hij samenzweerderig. Zijn grote hand klemde zich in de billen van de dienster. Thuis kon zij het niet voor zich houden. Als antwoord toonde haar vader zijn wijd opengesperde handen. Haar moeder gilde. Dantzig rende naar haar kamer.

Alleen in het donker, hoe kon dat? Het huis was een en al geluid, klappen, scheldkanonnades, een deur die met een knal dichtsloeg. Vanuit de slaapkamer van haar ouders kwam gegiechel.

Zij staarde naar het wijnglas voor zich op het tafeltje en sloot haar ogen. Zij liet haar vader het café binnen. Hoe gaat het met jou? Het is daar niet leuk, zei haar vader. Iedere dag hetzelfde konijnenvoer. Iedere dag water. 'En mijn moeder?' In de afdeling voor vrouwen, zei haar vader. Doorschijnend was hij, vel over been, zoals op zijn sterfbed; vel over been en hij stonk. Ze wilden daar weg, ze wilden naar buiten. De broers gingen er meteen vandoor, zetten het op een zuipen. Mannen blijven niet als mannen stinken. De vrouwen grepen de onderlakens, trokken ze onder hem vandaan, toonden hem hun glimlach, riepen woorden die zij zelf niet geloofden. Haar vaders handen graaiden door de lucht. 'Zo kun je er weer tegen,' zei haar moeder. Het duurde nog een paar maanden.

Haar vader nam haar hand in die van hem, keek dromerig in haar richting; zijn ogen gleden weg, in de verte stonden alle vrouwen die hij tijdens zijn leven begeerd had. 'Ken je mij nog, Karin? Ik ben de laatste der Moffrikanen. Was het maar waar.' Hij lachte, tilde haar op, zette haar in zijn nek, speelde hop paardje hop.

Al zette hij zijn handen in haar eigen kont. Als het zijn handen maar waren.

En de nonnen keerden terug in de slaapzaal, slopen langs de bedden van de meisjes, mompelden hun vermaningen; alles daar was bedompt en zij hield ook niet van de wierook in de kerk, de opgedofte ouderdagen, frisgewassen kleren die niet lekker zaten, en altijd weer die zwarte zusters uit de onderwereld, iets dat van God kwam zou heel licht en zwevend moeten zijn en hardop lachen. Rosa, rosae, rosam, prevelde Dantzig, eerste declinatie. tweede declinatie: uxor, uxoris.

Eenmaal buiten het café trok de donkerte niet meteen weg. Zoals zij daar liep, konden ze op haar neerkijken, de leraressen in de hemel. Daar waren zij met miljoenen, zij hadden er een eeuwigheid de tijd. Omdat zij telbaar waren, zou de dag aanbreken dat de Heer ook hen kwam ophalen om zijn bruid te zijn. Daarna konden ze opnieuw wachten tot zij een ons wogen, want zij wogen niets.

Dantzig gruwde bij de gedachte dat een van de nonnen haar

kleren zou uittrekken en op weg ging naar de sponde van haar Bruidegom. Toi, toi, toi, riepen ze op het toneel.

Met welgevallen keken ze omlaag, haar leraressen. Daar beneden liep hun leerling, dat brutale opdondertje. Nou ja, een ander woord. Zij was een nest. Maar de zusters Ursula, Clementina en Godelieve knipoogden naar elkaar, spreidden hun ijselijk blanke armen en zongen haar toe in koor. Zongen haar hun liefde toe, hun moederlijke gevoelens, hun onbegrepen verlangens.

Onwillekeurig keek zij omhoog, in de ijle blauwe lucht. Wat moest zij hier, in deze omgeving die de mislukte feesttent van haar jeugd niet kon vervangen en er toch steeds aan herinnerde. Waarom had zij erin toegestemd dat stuk te schrijven? Zij had niets te melden over bloedende madonna's. En toch moest zij het schrijven, letter voor letter, ieder woord zou zij losscheuren uit haar geheugen. Zij moest het schrijven om zich te bevrijden van het gebazel over mysterieën, de naar chloor stinkende gelofte van kuisheid, de innige band met de verrottenis van een gedoemd leven. Gedoemd om te sterven zonder soelaas.

Haar woede zou van het papier afspatten. Dantzig begreep dat er een bijdrage van haar verlangd werd aan de ontmaskering van de mystieke onzin die haar naar zich toezoog, of zij wilde of niet. Maar zij wilde niet. Buiten de wereld was er niets. En in die wereld bestond slechts een schromelijk gebrek aan kennis. Over een miljoen jaar, na het vinden van de oplossing voor het laatst overgebleven probleem, zou zich een aller-allerlaatste probleem voordoen, net zolang tot de mens knapper dan God was geworden. Pas op dat moment was de godsdienst voorbijgestreefd en kon de mens zich er definitief op toeleggen de aarde te herscheppen in het paradijs waaruit hij zogenaamd verjaagd was. Er bestond geen paradijs, naakt was de mens altijd geweest, zonder schaamte. Bloeddorst en stupiditeit, de enige vaste waarden waaraan hij hechtte.

Bij de Coumansen stond deze keer geen rij. De deur stond open. In de kamer was zij even alleen met het besmeurde beeldje. Moest deze viezigheid echt een wonder uitbeelden? Het ging haar begrip te boven. Toch voelde zij de neiging voor de ma-

donnate knielen, niet als volwassene maar als het kind dat zij ondanks alles gebleven was.

Thieu kwam achter haar de kamer in.

‘Had ik je binnen gevraagd?’ vroeg hij op agressieve toon.

Dantzig spreidde verontschuldigend haar handen, knipte haar tas open en haalde er een portefeuille uit. ‘Ik ben gisteren vergeten een bijdrage te geven voor het onderhoud.’ Zij knikte in de richting waar de madonna moest staan.

‘Van jou hoef ik niks.’

Dantzig haalde een biljet van honderd gulden uit de portefeuille en legde het op het tafeltje naast de madonna. Thieu stak zijn hand uit, keek haar achterdochtig aan en stak het biljet in zijn zak. ‘En nou opgesodemieterd.’

‘Er zit nog veel meer in.’ Zij klopte op de portefeuille.

Een ogenblik stonden zij tegenover elkaar. Thieu keerde zich plotseling om en liep de kamer uit.

‘Thieu,’ riep zij hem na. ‘Er zouden nog vreemde dingen kunnen gebeuren.’

Hij bleef staan; zonder zich om te draaien zei hij: ‘Wat bedoel je?’

Dantzig wist dat zij hoog spel speelde. Thieu stond onbeweeglijk in de kamer. ‘Als ze het toch nog ontdekken,’ legde Dantzig uit. ‘Zelf houd ik ook niet van mystieke onzin. Voor mij zou het een geruststelling betekenen als ik wist dat er met dat beeldje geknoeid was.’

‘Ik weet niks,’ zei Thieu.

‘Natuurlijk weet jij niets,’ ging Dantzig verder. ‘En het is een vaststaand feit dat die professor niemand heeft kunnen betrappen. Terwijl hij de specialist is. Dat weet je toch? De grootste deskundige op het gebied van bloedende madonna's.’

‘Ja,’ zei Thieu, op onverschillige toon.

‘Mocht iemand dat beeldje dus bewerkt hebben,’ vervolgde Dantzig, ‘jij bijvoorbeeld, dan is hij een genie. Zou jij niet als genie de geschiedenis willen ingaan?’

‘Dat interesseert me niks,’ zei hij bokkig.

‘Hoe heb je het beeldje geïmpregneerd, Thieu?’

Met een niet-begrijpende blik keek hij haar aan.

‘Behandeld,’ voegde ze eraantoe. ‘Je hebt de madonna behandeld.’

Thieu keek onverstoorbaar voor zich uit.

‘Laten we het nog eens anders bekijken,’ ging zij verder. ‘Stel dat jij het niet gedaan hebt en dat de madonna door ingrijpen van hogerhand is gaan bloeden. Vind je het dan niet een vreemde gedachte dat je in een huis woont dat door God, of de Heilige Moeder is uitgezocht? Toch een beetje eng idee. Of niet?’

‘De Heilige Familie beschermt ons.’

‘Natuurlijk. Je hebt groot gelijk. Als je dat maar gelooft, Thieu.’ Zij wachtte even. ‘Denk je echt dat er buitenaardse wezens bestaan die de boel hier zo'n beetje in de gaten houden?’

Thieu antwoordde niet. Maar zijn gezicht vertelde haar genoeg.

‘Luister eens,’ zei ze. ‘Ik ga er vanuit dat hij terugkomt, die onderzoeker van de kerk. Ze laten het er niet bij zitten. Die zinnen allang op strengere maatregelen. En reken er maar op dat ze met de politie en de regering onder één hoedje spelen. Leer mij ze kennen, de heren in Rome. Als het aan hen ligt zullen al je plannetjes in duigen vallen. Het zijn net bloedhonden, die zijn pas tevreden als ze een flink stuk uit je kont hebben gebeten.’

‘Ik heb met dat beeldje niks gedaan!’ schreeuwde Thieu. ‘En ik heb ook geen plannetjes.’

‘Nee?’ vroeg Dantzig, onverstoorbaar, met de groeiende zekerheid dat zij zich op het goede spoor bevond, omdat er nu eenmaal geen raadsels bestonden, gezien het feit dat er een rationele verklaring klaarlag voor alles, op den duur - geen angsten, duistere schimmen, gefluister, kakelende lachjes in het donker, en altijd die eeltige handen, de zure blik in de ogen, en hun ijselijke lippen, waarmee zij eindeloos gebeden prevelden. ‘Nee?’ herhaalde zij. ‘Dus jij gelooft in een onzichtbare macht, Thieu, die eventueel op ditzelfde moment naast je staat in de kamer.’

Onwillekeurig deinsde hij terug.

Dantzig voelde zich zeker van haar zaak.

‘Denk je dat het op den duur in je voordeel zal werken als dat beeldje daar blijft staan?’ vroeg ze. Zelf gaf zij antwoord: ‘Als je op langere termijn denkt, dan gaat het nieuwe er toch vanaf. Op

een gegeven ogenblik weten de mensen het wel. Zelfs als de madonna om de zoveel tijd opnieuw gaat bloeden. Maar dan wordt het een gewoonte. Hoogstens organiseren ze één keer per jaar een bedevaart naar Uffel, maar daar word jij niet wijzer van.'

Voor het eerst vertoonde Thieus gezicht iets van belangstelling.

'Wat trekt volgens jou meer en vooral langer de aandacht,' vroeg Dantzig. 'Een madonna die je elke dag kunt zien en eventueel aanraken, of een beeldje dat er eens geweest is maar dat onder nooit opgehelderde en dus uiterst geheimzinnige omstandigheden is verdwenen?'

'Wat stel je voor?' De plotselinge nieuwsgierigheid in Thieus stem gaf aan dat hij begreep wat zij bedoelde.

'Als de madonna opeens weg is,' zei Dantzig, 'dan is zij er natuurlijk wel geweest. Op die manier verander je haar zonder enige moeite definitief in een raadsel. Bovendien is er het extra voordeel dat niemand ooit het probleem van het bloeden zal kunnen oplossen. Neem nou eens aan dat jij er zoiets stompzinnig eenvoudigs mee hebt uitgehaald dat die onderzoeker er niet is opgekomen vanwege een al te grote simpelheid. Zo werkt het vaak, Thieu. Het is nooit moeilijk om ingewikkelde mensen te doorgronden. Maar juist de eenvoudige van geest is raadselachtig. Het vinden van de absolute eenvoud: behalve als het om de mens zelf gaat, is dat op elk gebied het uitgangspunt van grote stijl. Iedere versiering is een truc, slechts het genie brengt geniale eenvoud voort.'

Thieu keek haar aan, opnieuw zonder uitdrukking op zijn gezicht.

'Als wij er nu toch maar voor het gemak van uitgaan dat jij geen genie bent, alleen bijvoorbeeld superhandig, dan moeten wij toch vrezen dat jouw vondst zal uitkomen,' ging Dantzig verder. 'Eens komt alles uit, tenzij...' Zij legde haar hand op zijn mouw. 'Tenzij het niet meer uit kán komen, Thieu. Iets dat niet langer zichtbaar is, onttrekt zich aan de waarheid. Alleen de dingen die er niet meer zijn bezitten de innerlijke kracht als raadsel te blijven groeien. Wat dacht jij dat er gebeurd was als ze Jezus hadden opgegraven en konden bewijzen dat hij syfilis had? Nee,

ze lieten hem ten hemel varen en maakten hem daarmee tot het grootste raadsel van de geschiedenis. Dus, Thieu, als je het raadsel wilt vergroten, kun je er beter voor zorgen dat de madonna zo vlug mogelijk ten hemel vaart.'

'Ik hoef niks te vergroten,' zei Thieu.

'Behalve dan je kapitaal. Het volk zal toestromen wanneer ze met eigen ogen het gat in het raam zullen waarnemen waardoor het beeldje zich geboord heeft op haar terugtocht naar de hemel.'

'Ze vermoorden me,' zei Thieu. 'Als die wijven erachter komen.'

'Precies,' zei Dantzig. 'Dat betekent dat je snel moet handelen.'

'En het beeldje?' vroeg Thieu.

'Ik zal het meenemen,' zei Dantzig. 'En dan gooi ik het in de Maas, tenzij je een betere suggestie hebt. In ieder geval ergens waar niemand het ooit terugvindt. Want in dat geval zou alles opnieuw beginnen en was jij je broodwinning kwijt. Op jou letten ze allemaal, op mij niemand. Kom op,' zei ze.

Dantzig haalde een plastic tas van een modehuis uit de zak van haar nappa jack. 'Heb je een paar kranten?'

In plaats daarvan kwam Thieu met sinterklaaspapier.

'Nou,' zei Dantizg. 'Helemaal in stijl. Als je ooit last zou krijgen van wroeging dan moet je maar denken dat wij de mensheid een dienst bewijzen.'

Zij rolde het beeldje in het papier en stopte het in de tas. Zij glimlachte naar Thieu; het was rustig in de straat en zij waren alleen in huis. Meer in het algemeen voelde zij iets van liefde.

Zonder mensen

Wadman had gebeld met de vraag of hij langs kon komen. Verhallen wachtte op hem, iets anders had hij niet om handen. Inmiddels had hij zoveel vragen beantwoord. Meer zou hij er niet

kunnen verzinnen. Zelfs wilden ze weten welk parfum Agnes gebruikte en ze noteerden de zaak waar zij haar kleren kocht. Hij had maar wat gezegd, een naam die hem te binnen schoot.

Hij zat voor het raam, de krant ongeopend voor hem. In de verte zag hij Wadman. Zou er een einde komen aan deze nachtmerrie, of mocht hij dat woord niet gebruiken en moest hij iets bedenken dat nog afgrondelijker was?

Zoals vaker, meestal 's nachts, keek hij naar buiten of zij al naar huis kwam. Maar zij kwam niet thuis. Dat wist hij toch, dat zij niet thuiskwam.

Zonder haar is het nog stiller in het huis. Dan weer zitten zij zwijgend aan tafel. Hij probeert het, glimlacht, streelt de arm die zij geschrokken terugtrekt. Zij is niet als de andere meisjes, geen kletskous, zij heeft haar vader niets te melden. Vaak neemt zij het eten rechtstreeks uit de oven mee naar boven. Zij zegt: ‘Ik moet weg,’ met een dwingende stem, geen tegenspraak mogelijk. 's Avonds weet hij niet waar hij naartoe zal gaan, vrienden genoeg. Maar hij wil het huis niet uit; als hij zijn ogen sluit, ziet hij zijn vrouw en dochter. Hij kan ze niet kwijtraken, hij weet geen omweg om hen te ontlopen. Ze hebben hem alleen gelaten, het is een feit dat hij slechts vaststelt, zonder de gebruikelijke bitterheid. Bitterheid leidt tot niets; hij wil haar terugwinnen, haar overtuigen van zijn liefde. Absolute liefde van een vader voor zijn dochter, nergens mee te vergelijken, niet te evenaren door andere mannen. Op de vrijdagavonden hoort hij stemmen in het huis, hij herkent haar vriendinnen. Soms een vriend.

Hij wacht op haar, iedere avond. Hij is haar vader. Hij wil met haar in de kamer zitten, een fles wijn openmaken, de dingen van vroeger ophalen, zijn vrouw tot leven brengen, terughalen uit de dood. Dat is wat hij wil: zijn vrouw levend maken, in eindeloze verhalen. Zijn vrouw terughalen in haar, zijn dochter. Zij zijn even blond, hun stemmen lijken op elkaar. Hij zoekt naar zijn dochter, die vermoord is langs de weg. Als een konijn. Die weg heeft hij ook zelf belopen, op een avond. Hij heeft ook zelf naar haar gegild, ‘Ik vermoord je,’ maar uitsluitend in zijn woede, toen zij zonder groeten wegging, hem bruskeerde, zijn lief-

hebbende hand van zich afsloeg, zijn blik vol liefde misverstond.

‘Ik vermoord je.’ Verpletterd zat hij in de kamer, stelde zich de ruimte voor waar zij danste met haar vrienden; een man klemde haar tegen zich aan. Het was de verkeerde beslissing, de verkeerde man; hij was een jongen met zwart glimmend haar en cowboylaarzen, een blaag die niets voor haar betekende.

Hij werd razend. Opnieuw razend. Ook vroeger had hij zich niet altijd goed beheerst. Over de rand ging hij nooit. Daarvoor rekende hij op zijn vrouw. Zij hield hem tegen, voor de afgrond. Hij hield van zijn vrouw; toen zij dood was trok hij steeds meer naar zijn dochter, hun enige kind. ‘Hé, beheers je, jij, beheers je!’ riep zijn vrouw. Soms roept zij het in zijn geheugen, een stem van zover weg, te ver om de werkelijke woorden die zij zegt te horen.

Hoeveel keer had hij gedacht dat zij al dood was? Hij naderde de ziekenkamer op zijn tenen, hield zijn adem in. Zijn vingers bij haar lippen, zijn hand op haar gesloten ogen. Slaap je nog? Of slaap je al voorgoed? Te groot was de woede, het onbegrip stak naalden in zijn hersens tot hij gilde. Hij sloot zijn ogen, de ogen van vroeger. Zijn vrouw kwam de garage binnen, in een lange, wijde rok. Zij wuifde naar hem met een brief. ‘We krijgen geld terug van de belasting.’ Zelfs de meest onbenullige dingen waren voorbestemd om te vieren. Stil lag zij daar op het bed; urenlang zat hij naast haar, soms voor korte tijd vergezeld door zijn dochter.

Hand in hand achter de kist, toen het voorbij was. Maar het was nooit voorbij. Agnes maakte haar hand van hem los, stopte zich weg in zichzelf, gaf niemand antwoord, sprak nooit meer een woord over haar moeder. Zelf dankte hij aan de groeve. Toen wilde hij wegrennen van het kerkhof, samen met zijn dochter. Zich vestigen in een ver land, tussen de heuvels, met geiten en een waterput. Alle romantische ideeën keerden in hem terug, drukten hem met zijn neus op de verlangens van zijn jeugd, bewezen daarmee het einde der tijden - maar het was alleen zijn eigen tijd die ophield.

Zijn tijd verkruimelde en spoelde weg. Zo razend als hij was.

En zijn dochter ging het huis weer uit.

Zij danste, in een grote stilte. In een lange witte stilte zag hij haar bewegen. Hij stak zijn hand op, wuifde naar haar, hield een brief vast. Het was een kaart voor haar verjaardag, een zelf getekende tegoedbon voor een scooter.

In die stilte het aanzwellend geluid.

Dit was nooit gebeurd, die alles verterende woede bestond niet. En zijn vrouw en dochter waren bij hem. Niemand ging hem ooit verlaten, zoiets zou niemand hem aandoen. Zij hoorden bij elkaar, legden de koffers in de auto en vertrokken. Zij gingen naar de warmte, naar de groene heuvels van Auvergne, alledrie gingen zij eindelijk tot rust komen, hijzelf het meest.

Nooit gebeurd. Dit niet. Hij was er niet bij. Zo moet het geweest zijn, iemand die haar hoorde aankomen en zijn handen tegen zijn oren drukte, hopend dat zij voorbijsnelde, sneller ging dan het geluid.

En hij had haar naar de kerk zien gaan, die ochtend. Hij had haar willen strelen toen hij haar door de gang zag lopen, gewikkeld in een groene handdoek. Zoals toen zij een baby was, net uit het badje, geurend naar zeep. Hij nam haar aan van zijn vrouw, hield haar omhoog, dacht toen dat de wereld mooi was, nooit meer zou veranderen. Hij Verhallen, voelde zich gelukkig.

Zag haar in het hok bij de pastoor, hoorde haar stem, de klachten.

Het was nooit gebeurd. Nooit gebeurd, dus niet herinnerd. Al deed hij ook zijn best: zijn geheugen was datzelfde witte veld en er zweefden slechts twee handen in; die handen drukte hij tegen zijn oren, tot ze barstten van de pijn.

Hij liep naar de deur. Op het lege veld zocht hij een deur. Hij bad: ‘Wie het ook aangaat, God, de duivels van de hel waarin ze mij gedonderd hebben, laat het weer groen worden, hier groen worden, zonder mensen.’

Lege dop

Wadman parkeerde zijn auto en liep naar het huis van Verhallen. Deze momenten, voordat hij aanbelde, vond hij alleronaangenaamst. Het leek alsof alle spanning van het onderzoek zich in hem samenbalde. Het kon hem niet schelen of hij een lijk zag en zelfs de toestand waarin het verkeerde liet hem nogal onverschillig. Af en toe keerde zo'n beeld in hem terug; sommigen van zijn kennissen hengelden altijd naar de meest gruwelijke details. Van hem werden ze niets wijzer.

Het verdriet van nabestaanden liet hem minder onberoerd. Hij zag op tegen de confrontatie met de man die zijn dochter had verloren. Wat voor beeld had Verhallen van haar? Hoeveel zou dit verschillen van de oordelen van de dorpelingen? Uffel was een klein, zwart gat op de landkaart.

Hij had erover nagedacht in hoeverre er sprake was, of kon zijn, van een verbinding tussen de bloedende madonna en de moord op het meisje. Maar hij kwam er niet uit. Hoe zouden de reacties zijn als de bisschop opdracht gaf de dood van Agnes Verhallen een plaats te geven in het denken over de madonna van Uffel? Zou zij het lijden kunnen uitbeelden, de tragiek van de mens, die nooit zeker van iets kan zijn, nog het minst van het leven zelf? Hij had het laken weggeslagen en het dode gezicht bestudeerd. Maar hij kon er niets op ontdekken, geen doodsangst in ieder geval, geen gedachte die toegang gaf tot het gruwelijke dat haar overkomen was. Een gedachte was hem ingevallen, waartegen hij zich verzette, omdat hij die te pijnlijk vond in deze witte ruimte, waarin hij zich altijd onbehaaglijk zou blijven voelen. Deze gedachte leidde hem naar Agnes zoals hij haar had gezien op foto's. In zijn geheugen, dat geen levende beelden van haar bevatte, zag hij Agnes gloriëren, vrolijk en jong, een ode aan de schoonheid die nog niet was aangetast door het verval. Zou iemand Agnes durven te verbinden met de madonna, de troost van allen die verlept zijn?

Wadman was het huis van Verhallen dicht genaderd. Wat hij

moest doen stond hem niet aan. De vader confronteren met de oordelen, de afwijzingen, de jaloezie van de vrouwen, de verborgen opwinding van de mannen die het meisje begeerd hadden.

Wat moest hij zeggen, hoe zou hij beginnen?

Als het hem niet lukte de dader van de moord te vinden, zou de dood van Agnes wellicht verbonden worden met de ook al onopgeloste geschiedenis van het bloedende beeldje.

De taak die hem wachtte, drukte onaangenaam op hem. Wat kon hij de vader bieden? Niet de genoegdoening waarnaar de man verlangde. En evenmin het beoogde effect van zijn naspeuringen. Een lege dop, hoogstens een woord van bemoediging. Verhallen had thuisgezeten, die bewuste avond, hij had achterstallige kranten gelezen, oud nieuws, terwijl zijn dochter haar laatste tocht maakte, naar een aantal voorpagina's, de volgende dag.

Dit is liefde

Eigenlijk had Gregorius haast. Weliswaar was de middag nog niet ver gevorderd, maar hij moest zijn voorlopige en wat hemzelf betreft definitieve eindrapport zo snel mogelijk schrijven. De bisschop stond erop. Maar hij wilde bij Franske blijven, hem nu al met zich meenemen, niet nog een keer teruggaan naar die stompzinnige vader, de kwezel van een moeder die in wonderen geloofde. Hij wilde hem naast zich in de auto zien en met hem wegrijden, niet gestoord door verordeningen en papieren. Wat Gregorius niet wilde was nadenken over de situatie waarin hij zich begaf. Een paar keer had hij getracht zijn gevoelens te verklaren. Maar hij had het opgegeven. Van psychologie had hij zijn buik vol. Geijkte verklaringen bestonden niet. Het merendeel van de vervalsers die hij in de loop der tijd aan de kaak had gesteld, werd gedreven door geldzucht. Simpel genoeg. Maar er bleef altijd een klein percentage van mensen die de zaak willens

en wetens geflest hadden en die ondanks zichzelf in een wonder geloofden. Gevangen in hun eigen hersenspinsels. Hoe zou hij die tegenstelling moeten verklaren? En waarom zou er een verklaring voor moeten bestaan? Welke grond bestond er voor de hypothese dat de menselijke geest op den duur alles zou kunnen bevatten en uitleggen? Voor hem was het een nieuwe gedachte.

Al zijn verklaringen, hoe logisch ook en soms briljant, weerspiegelden de armoedige beperkingen van het denken. Gregorius keek op zijn horloge. Als alles meezat, had hij de jongen eerstdaags voor zichzelf. Hij legde zijn hand op Franskes knie, startte de auto en vroeg of hij trek had.

Even later stapten zij een etablissement binnen dat hij al een paar keer had zien liggen op de weg naar Uffel.

'We gaan pannenkoeken eten,' zei hij tegen Franske. 'En dan mag je er zelf stroop opdoen.'

Hij bestelde een wagenwiel voor Franske en drie flensjes voor zichzelf. Zijn grootmoeder maakte drie in de pan, een verre herinnering die zijn geest nog meer ontvankelijk maakte voor zachtheid en de rust vergrootte die zijn beslissing had gebracht.

'Heb je trek in pannenkoeken?' vroeg hij, om te controleren waar de jongen zich mee bezighield. Hij verwachtte 'vliegeren' als antwoord, maar de jongen ging rechtop zitten en zei op heldere toon: 'Ja.'

'Heb je honger?' vroeg Gregorius.

'Ja,' herhaalde Franske. 'Honger.'

De dienster kwam de tafel dekken.

'Zo,' zei ze plagerig tegen Franske. 'Is jouw maag wel groot genoeg voor zo'n enorme pannenkoek?'

'O ja,' zei Franske. 'Groot genoeg.' Hij knikte, nog niet helemaal met zelfverzekerdheid in zijn ogen. Maar het was een begin en iets anders dan wat Gregorius gewend was. Was hij iets gewend? Over de geestesgesteldheid van de jongen had hij zich niets ingebeeld. Bestond er een andere Franske, die naar buiten kon treden nu hij op het punt stond zijn geboortegrond te verlaten? Op een dag zou hij eisen dat ze hem Frans noemden.

Hij wachtte tot de pannenkoek voor de jongen werd neergezet.

‘Weet je wat wij altijd deden,’ zei Gregorius. ‘Wij schreven onze naam met stroop. Zal ik jouw naam op de pannenkoek schrijven?’

Franske schudde het hoofd.

‘Of wil je zelf een tekening van stroop maken?’ vroeg Gregorius.

Franske pakte de strooplepel, trok hem omhoog, draaide hem een paar keer om, net zolang tot de stroop ophield te stromen en bracht hem met een beheerst gebaar naar zijn bord.

Gregorius keek toe hoe de stroop in een dunne sliert van de lepel begon te stromen en op de pannenkoek neerdaalde. Daarna begon Franskes hand langzaam maar met grote zekerheid te bewegen. Er vormde zich een letter op de pannenkoek die met een sierlijke krul aan de onderkant van de laatste steel omboog naar de volgende. Vaag herinnerde Gregorius zich een bericht in de krant, ergens in zijn archief; het fijne ervan was hij vergeten.

En hij weigerde dit te geloven. Al vormden hand en stroop fraai gecentreerd het woord ‘Agnes’, dit was een zinsbegoocheling, een oprisping van zijn verwarring.

Gregorius schudde het hoofd. En nog een keer. Hij keek naar Franske, wiens tongpuntje tussen zijn lippen naar buiten stak, zo ingespannen was hij met zijn werk bezig.

Hij zag de letters totstandkomen, en hij zag ze niet. De letters vormden zich in zijn eigen hoofd.

Maar in de waarneming van Gregorius had Franske wel degelijk ‘Agnes’ op de pannenkoek geschreven. En toen hij klaar was en Gregorius de pannenkoek voor hem oprolde, zag hij een traan uit Franskes rechteroog met kleine omwegen omlaag lopen. Hij legde zijn hand op de hand van de jongen. ‘Dit is liefde,’ zei hij in zichzelf. ‘Het is liefde omdat er geen verklaarbare aanleiding voor bestaat.’

Nadat Franske een tweede pannenkoek had gegeten, waarop hij alleen maar boter wilde, bracht Gregorius hem naar het dorp. Juist was een bus bij de halte gestopt, en daaruit stapten Mathilde en haar vriendin, beiden ruim voorzien van plastic draagtassen. Even kwam het in hem op Franskes moeder meteen te vragen of

hij haar zoon mocht meenemen. Maar bij nader inzien leek hem dat geen goed plan. Franske zag zijn moeder, maar hij reageerde niet. Gregorius reed verder, parkeerde de auto bij de kerk en stapte uit. Hij kuste de jongen op beide wangen en zei dat hij terug zou komen om hem te halen.

'Zul je op mij wachten?' vroeg hij. 'Ga je al je zomerspullen in de koffer pakken?'

'Ja,' zei Franske. 'Spullen in de koffer.'

Hij keek de jongen na. Daarna belde hij aan bij Rog. Bij toeval was de pastoor thuis, om deze tijd leidde hij wekelijks een bejaard bijbelgroepje, maar een aantal dames was zonder afmelden niet komen opdagen. Rog had daar begrip voor.

'Ik kom afscheid nemen,' zei Gregorius. 'De verantwoordelijkheid voor de madonna leg ik in uw handen.'

'Een zware taak,' meende Rog.

'Ik ben er zeker van dat u hem aankan.'

Rog knikte. 'Het gaat toch de kant op van een wonder.'

'Dat zou wel eens kunnen,' antwoordde Gregorius met een zuinig mondje. 'Ik wil u trouwens een kleine gunst vragen. Het gaat om Franske.'

'Franske?' zei Rog verwonderd.

'Ik wil hem meenemen op vakantie. Om hem te testen. Ik denk dat hij meer mogelijkheden heeft dan tot nu toe naar buiten is gekomen.'

Rog kende maar weinig mogelijkheden van Franske.

'Wilt u uw invloed aanwenden bij de moeder? De vader is akkoord.'

'Dat dacht ik al,' zei Rog.

Op dat moment kwam er een meisje in de richting van de parochie gerend. Rog zette een stap naar voren en wachtte tot het bij hem was gekomen.

'Pastoor,' hijgde het kind.

'Kalm, kalm toch,' riep Rog, hij legde een hand op het hoofd van het meisje.

'Pastoor,' riep zij, nog altijd buiten adem. 'U moet snel komen. Het beeld is weg. Er zit een gat in het raam. De madonna is terug naar de hemel.'

Armen van elastiek

Nadat zij het verdwijnen van de madonna in een apart berichtje aan de krant gemeld had, viel Hanna korte tijd in slaap. Zij schrok wakker en wist nog precies wat zij zojuist gezien had. Zij stond voor een schilderij; het stelde een donker waterlandschap voor, kale bomen op de achtergrond. Aan de linkerkant rees een wachthuisje op uit het water, waarin zij een vrouw zag die sprekend op haar leek, al vertoonde het gezicht niet de minste uitdrukking. Middenin het water stond een tweede vrouw, die naar de eerste staarde. Ook die vrouw leek op haar en haar blikken waren even leeg, zodat zij schrok. Zonder overgang danste zij met Wolffers in een enorme balzaal. De hitte was bijna ondraaglijk, af en toe passeerden zij een vleug zweet, maar meestal walsten zoete parfums met hen mee. Zij dansten ver van elkaar, bijna een zee van ruimte tussen hun lichamen. Daarom verloor hun dans de zwoele zwaarte van de aanraking, van het lichamelijk verlangen. Zo was het goed, zij vond het goed. Zij glimlachten naar elkaar en Wolffers zei iets dat zij niet verstond. Het leek alsof hun armen langer werden, uitrekten als elastiek. Langzamerhand werd de ruimte tussen hen opgevuld door anderen, die zich eerst bukten om in de door hun armen gevormde kring te kunnen geraken. Mannen en vrouwen, steeds meer kwamen er tussen hen. Zij drukten zich tegen haar aan, wekten het verlangen in haar op met hen mee te gaan, zich aan hen te geven. Daar, ver van haar vandaan, maar nog steeds met haar verbonden, danste Wolffers. ‘Heeft zij ook een voornaam?’ riep een man. Zij begon te zweten. ‘Ilonka,’ riep zij, bang dat de man haar niet serieus zou nemen. ‘Hoe bedoelt u?’ vroeg de man. Het lawaai in de zaal maakte een gesprek onmogelijk, het nam zelfs toe, vooral nu een orkest begon te spelen, de nummers deden haar ergens aan denken, aan iets van vroeger, ieder ogenblik verwachtte zij haar ouders, dicht tegen elkaar aan dansend tussen de menigte, zonder aandacht voor de anderen. Zij liet Wolffers los en drukte haar handen tegen haar oren. Zij wilde alleen nog

maar kijken. Daarna raakte de ruimte langzaam leeg. Een voor een verdwenen de dansers. Wolffers maakte zich behoedzaam van haar los en volgde hen.

Samenhang

Hanna nam een douche en kleedde zich om naar buiten te gaan. Maar de onaangename onrust die haar vaker had bevangen als zij aan iets werkte, deed haar aarzelen. Op de rand van het bed zittend las zij het artikel voor de bijlage, waarin het verdwijnen van de madonna een weliswaar gratis verkregen maar toch passend sluitstuk vormde. Zij las de tekst fragmentarisch, slechts passages die borg konden staan voor het hoge gehalte van het geschrevene. In eerste instantie had zij zichzelf wijsgemaakt dat het stuk gaaf en onderhoudend was. Maar bij nader inzien was zij minder zeker. Wat ontbrak was iets dat zij met moeite ‘begrip’ durfde noemen. Begrip voor wat had plaatsgevonden, een greep op de weerbarstigheid van de gebeurtenissen. En toch ontbrak er op het eerste gezicht niets aan de reportage. Gesprekken met betrokkenen, sfeerbeschrijvingen, zelfs, zonder namen, haar ontmoeting met Agnes en Franske. Maar de paniek die haar bevangen had, en ook de tekeningen van Ramaer had zij buiten het stuk gelaten. Was dat zoals het hoorde? Kon zij haar hand in het vuur steken voor deze interpretatie van de gebeurtenissen?

Zij voelde zich ongemakkelijk en een beetje leeg. Zij moest het artikel de volgende ochtend inleveren. Daarna zou zij haar plaats innemen op de krant, wachten op de volgende opdracht en doen alsof er niets gebeurd was. Journaliste verslaat incident. De wereldgeschiedenis zou er niet door veranderen. Vaag verlangde zij naar iets ingrijpenders, hoewel zij een van de weinigen was die het beeldje had zien bloeden. Maar het had haar nauwelijks geschokt. Ook dit was hoogstens iets dat zij waarnam, niet meer en niet minder. Zij maakte aantekeningen, gaf de gebeurtenissen een rangorde en voegde er een aantal uitspraken van betrokkenen aantoe; dat was alles.

En weer kwam de gedachte in haar op dat er iets essentieels aan het verhaal ontbrak. Een diepere, door haarzelf aangebrachte samenhang, die haar een gevoel van trots zou geven, omdat zij een probleem had opgelost, een eigen visie op de zaak gegeven, een hecht concept dan wel een elegant kaartenhuis had gemaakt. Maar er ontbrak iets; haar waarnemingen weigerden een samenhangende interpretatie, ze bleven brokstukken, ook in haar geest. Het artikel was niet geworden wat zij ervan gehoopt had; een doelloze verzameling feiten, zoals haar leven.

Zo was het precies. Zij leefde, daarmee was het gezegd. Zij at, dronk en sliep, al die dingen jaar in jaar uit. Plotseling deed zich iets voor, buiten de orde, en het had ook nog met geloof in een beter leven te maken. Beleefde de hemel een feestdag en hadden ze een grap bedacht, zich verkneukelend in de gevolgen op die rare aarde, waar het resultaat woonde van Gods enige foutje: de mensheid.

En zij begreep dat zij het antwoord zelf moest geven, niemand anders.

Opnieuw zette zij de computer aan. Wachtend op het oplichten van het scherm zag zij haar vader voor zich. Natuurlijk hij weer. Diep in de nacht kwam zij thuis van een feest en zag licht branden in zijn kamer. Zij klopte aan. Toen zij de kamer binnenkwam, zat hij achter zijn bureau, een vulpen in zijn hand. Hij stak zijn hand naar haar op en keek op zijn horloge. ‘Ik was de tijd vergeten,’ zei haar vader.

Hoe onthield je de tijd? Het ging altijd om momenten, schamele resten die zij moeizaam met elkaar probeerde te verbinden.

Omdat hij klaagde over voortdurende vermoeidheid, had zij de zomer voorafgaande aan zijn dood de vakantie met hem doorgebracht. Hij had een huis gehuurd in Toscane, tussen Florence en Siena. Zij verbleven er tijdens een hittegolf. Zoals gewoonlijk tijdens vakanties sliep zij uit. Haar vader kwam de kamer binnen, ging op de rand van het bed zitten, streelde haar over haar voorhoofd, terwijl zij nog half in slaap was. Het was een gebaar dat zij hem toestond, vanwege hun vroegere vertrouwdheid. Maar toen hij het gebaar herhaalde, veegde zij de

hand weg. ‘Als ik je zo zie liggen,’ zei haar vader, ‘vind ik moeiteloos het kind in je terug.’

‘Jij ziet altijd dingen terúg,’ antwoordde zij, kattiger dan zij van plan was. ‘Jij moet altijd terugkijken.’

‘Zo is het,’ beaamde haar vader. Hij maakte een opgeruimde indruk, al een paar dagen. Hij spoorde haar aan op te staan en sleepte haar mee naar een stadje waar hij iets wilde bekijken. Zij vroeg niet eens meer wat. Hij kocht twee stukken verse panforte, die hij in zijn eentje opat. Hij zag er heel tevreden uit. Zelf voelde zij zich opgesloten, de toeristen irriteerden haar. Kon hij daaraan voorbijzien? Op een terras wees hij haar op iemand die een paar tafeltjes verderop zat. Een verre collega, zij groetten elkaar niet. ‘Hij heeft recht op zijn rust,’ zei haar vader. ‘Net als ik.’

Misschien hield haar vader niet van mensen, dat had zij toen bedacht. Maar het kon ook zijn dat hij zoveel hechtte aan hun samenzijn dat hij iedere inbreuk daarop verbood. Hij had er nooit moeite mee gehad zijn gevoelens voor haar en haar moeder onder woorden te brengen. Af en toe verkondigde hij die liefde te opvallend, als een bezwering. Meteen daarna trok hij zich terug op zijn eigen gebied, in zijn huizen waar de wind doorheen gierde maar die ook stille patio's bezaten en vijvertjes waar vissen met trage staartbewegingen tussen de lelies zwommen. Soms waren het kolossen van gebouwen, uitpuilend van de gewichtigheid van de ontwerpers.

‘Je wilt bij de krant?’ had haar vader gevraagd. ‘Weet je waarom?’

‘Weet je waarom jíj van oude huizen houdt?’

‘Ja,’ zei haar vader. ‘Dat weet ik precies.’ Hij glimlachte.

‘Fijn voor jou,’ zei ze gepikeerd.

‘Waarom wil je bij de krant? Tenslotte zijn kranten banaal, als je ze vergelijkt met boeken. Je kunt ook een boek schrijven.’

‘Net als jij.’ Hij had nooit een boek geschreven. Ze voegde eraantoe: ‘Kranten zijn elke dag anders.’

‘Dat is het geruststellende van boeken. Ze blijven rustig op je wachten, in de kast.’

Toch zou hij alles hebben willen weten van haar opdracht. Als het even kon met haar meegaan, het huis van de Coumansen in. Een praatje maken, op zijn bekende manier. Aardig en voorkomend, maar ironisch. Hij geloofde niet in wonderen, haar vader. En hij hield van kerken, middeleeuwse beelden, het verschoten blauw van een Maria, de stupide grijns op het gezicht van een Jezuskind.

'Mijn dochter gaat een mooi artikel over u schrijven,' zou hij tegen de Coumansen gezegd hebben. Hij was trots op haar.

'Pappa, zal ik dit zelf even regelen?'

'Weet u nog de juiste tijd, op de seconde? Hoe laat precies brak het bloed uit het beeldje. Dat is van het grootste belang.'

Hij duwde haar weg, schreef het artikel zelf, dat wil zeggen hij maakte aanstalten. Het was zijn bedoeling dat zij hem bevocht, haar zelfstandigheid op hem veroverde.

Hij hield van haar. Soms, als ze zaten te kijken naar een uitvoering waarin haar moeder speelde, voelde ze zijn hand op die van haar, hij viel in slaap. Meestal sliep hij niet meer dan een minuut of tien, maar in die korte tijdsspanne raakte hij de ontwikkeling in het stuk kwijt, zodat hij haar toefluisterde: 'Wie is die vrouw.'

'Dat is Doenjasja, het kamermeisje,' trots dat zij de naam wist.

'Geen schoonheid,' fluisterde hij terug. 'Is je moeder al geweest?'

Hij vroeg, toen ze naar een wat hij noemde 'echte' voorstelling waren gegaan: 'Op wie zitten die twee te wachten?'

'Stil nou. Dat weet je best.' Hij pakte het programma van haar schoot en sloeg het open. 'Pappa,' zei ze ongeduldig. Hij bracht zijn mond naar haar oor en fluisterde: 'Wie is dat, die Godot. Zullen we gaan roepen dat hij nu meteen moet komen?'

Hij wist het allemaal gedetailleerd. Hij had alleen geen zin zich doodserieus te gedragen in het gezelschap van zoiets kostbaars als zijn dochter. Voor intellectueel vertoon vond hij haar te belangrijk.

Vanuit de hemel keek hij op haar neer. Misschien had hij God overgehaald de madonna op een ongebruikelijke plaats te laten bloeden. Opdat zijn dochter haar eerste opdracht met des te

meer glans kon vervullen. ‘Doe het nou maar,’ had hij gepleit. ‘Ik weet zeker dat ze goed is.’

Zij liet hem praten in haar geest. Als hij zich werkelijk met haar kon bemoeien, had hij haar naar een congres van architecten gestuurd. Of naar een bijeenkomst van museumdirecteuren. Naar de opera van Venetië, nadat die in brand was gestoken. Of hij had een altaarstuk laten dansen, *La Gioconda* een rood oog gegeven, waaruit paardenbloed brak.

‘Weet je het?’ vroeg hij. ‘Weet je nog steeds waarom je bij de krant wou?

Soms, dicht tegen zijn dood aan misschien erger dan voorheen, haatte hij de wereld in al haar geledingen, oprecht en woedend. Wanneer mensen met meer macht dan hij hem lieten beseffen hoe marginaal hij was. Misschien, bedacht zij later, was zijn toenemende woede een voorafschaduwing van de dood, het plotseling wanhopige besef dat de gebouwen waarvoor hij zich inspande het langer zouden uithouden dan hijzelf. Tonnen puin werden uitgestort over zijn geest en hij vroeg zich angstig af wie hem dat aandeed, wie deze brutaliteit op zijn geweten had.

Zij keek naar zijn wit weggetrokken gezicht. ‘Wat is er met je?’

‘Niet zo'n goede dag,’ mompelde hij. Hij pakte haar hand.

Hanna boog zich naar haar vader en maakte die kleine, oude hand warm, wreef over de vingers, de plaats waar hij een ring gedragen had. Alsof zij zelf zo vitaal was dat zij haar vader tot leven kon brengen, moed kon laten vatten.

De hotelkamer benauwde haar. Zij trok haar jas aan en ging de straat op. Plotseling waren er veel mensen op de been. In de verte hoorde zij sirenes.

De belofte

Ramaer had de tekeningen van Agnes en Franske in een recht-

hoek naast en onder elkaar op de vloer van het atelier gelegd. De gebeurtenissen van de laatste dagen bezorgden hem een benauwende onrust, alsof een log en vormloos gevaarte op hem zou neerdalen en alleen zijn hoofd vrijlaten, zodat hij zou moeten meemaken hoe de laatste adem uit zijn lijf werd geperst, tegelijk met alles dat hem op de been gehouden had, waarbij de beelden van vroeger een voor een uit zijn hoofd wegslopen, zodat hem bij het werk niets anders zou blijven dan een aantal automatismen. Die zette hij af tegen de mogelijkheden die hem vroeger de kunst in hadden gedreven, een hoopvolle jongeman uitpuilend van ideeën. Maar de verf had zich al te vaak als materie te weerbarstig getoond tegenover de beelden die door zijn geest zweefden. Hij was niet verstoken van talent; misschien was dat het ergste. Alleen moest hij te vaak beamen dat zijn denkkracht te klein bleek - de maag groter dan het oog dat observeerde en steeds minder zag.

Waarom had hij de journaliste in zijn atelier uitgenodigd en haar alleen gelaten, alsof hij de uitdaging zocht, zijn weerstand tegen spanningen op de proef wilde stellen, tot hij zich sterk genoeg kon voelen tegen aanvallen op zijn innerlijke kracht? Maar wat stelde het voor, als je er goed over nadacht, een soort evenwicht dat niets inhield, waarmee je jezelf op een dwaalspoor zette, alsof de wereld iets wezenlijks te bieden had dat iedere mislukking rechtvaardigde. Maar wat was dat wezenlijke dan? Wat had hij zich voorgesteld, waarom moest hij zonodig de wereld vangen in beelden? Was dat om zichzelf te kunnen wijsmaken dat de omgeving die hij op die manier maakte een andere was dan die waarin hij lichamelijk leefde, zodat het leek alsof hij zich van de zwaartekracht had losgemaakt, zich als een Houdini bevrijd van de boeien die hem aan de kale werkelijkheid ketenden. Zodat hij zich een koning wanen mocht op eigen terrein, een eiland in zijn geest dat aan alle kanten openlag voor nieuwe, nog diepere ervaringen, beelden van een ongekende schittering. Daarbuiten was het blauwe niets, dat hij toch geen andere vorm wist te geven dan die van een zee. Maar wat een armzalige voorstelling, nog erger dan wit zand, waar zich een leger krabjes voortbewoog, altijd van hem vandaan, alsof zij hem naar een

plaats wilden lokken waar niemand hem zou lastigvallen met de dagelijkse portie onzin.

Op het moment van zijn leven dat hij de afweging probeerde te maken of hij zou ophouden met schilderen dan wel doorgaan, kwam hij Agnes tegen, bijna een kind nog. Maar de belofte die zij in zich meedroeg gaf hem nieuwe impulsen. En haar jeugd werd zijn obsessie, haar jonge, warme lichaam de bron waarin hij zijn kracht zou hervinden. Nooit had hij heviger naar iemand verlangd dan naar haar. Dit verlangen drong al het andere opzij.

Zij had er geen bezwaar tegen dat hij haar tekende, steeds met dat jongetje erbij, haar soldaat. Tijdens die sessies had hij nauwelijks met haar gesproken, en daarom ging het om iets dat verder ging dan de taal en de daarin gelegen mogelijkheid de aantrekkingskracht die zij op hem uitoefende te verklaren. Hun verhouding, als je die zo mocht noemen, was daarom gedoemd tot mislukking; tegelijk was de belofte die zij voor hem inhield het meest belovende. Zij was naar hem toegekomen en hij had niet willen weten wie hij was; zij had er niet naar gevraagd. Misschien was het altijd zo gegaan bij haar, wierp zij de mensen terug op zichzelf, bracht hun het besef bij van de nietigheid van alles wat zij nastreefden. Haar verschijning bracht slechts de belofte van troost - een verdere verwijdering tussen haar en de mensen temidden van wie zij leefde was niet mogelijk.

Wat maakte het mensen uit wie zij was; de dwingende kracht van wat zij opriep was hun al meer dan genoeg, staalde hen in hun egocentrisme. Zoals bij iedere ware liefde, was het onmogelijke ervan langzaam aan het licht getreden. Dat was Ramaer gaan begrijpen; het besef ervan bracht hem in toenemende mate buiten zinnen.

Hij bezag zijn weergave van de kinderen en herinnerde zich hun stemmen, de woorden die Franske aan zijn mond liet ontsnappen en de absolute wijze waarop Agnes over hem heerste. Welk verbond had hen aan elkaar geklonken? Hij had er nooit een verklaring voor gevonden; na de dood van Agnes' moeder leek het alsof zij nog sterker naar elkaar toetrokken dan daarvoor. Of was dat vooral in zijn waarneming, waarop hij al te lang vertrouwd had als het ultieme bewijs van zijn talent?

Nooit kwam Agnes alleen naar zijn atelier om voor hem te poseren. Vaak had hij haar uit het hoofd getekend, in steeds wisselende omgevingen, in de vluchtgebieden van zijn geest, temidden van de bevolking die zijn fantasie bevolkte - aan de wereld ontstegen kluizenaars die allemaal op hemzelf leken. Op de tekeningen vormde zij een geheimzinnig levensteken temidden van de ontmoediging die in zwarte lijnen vorm kreeg. Althans, zo stond het hem voor ogen. Hij tekende haar: in zijn werk zou zij altijd jong blijven.

Hij staarde naar de tekeningen - hij had er nog een aantal die Hanna niet gevonden had omdat hij ze op een aparte plaats bewaarde -, en wist waarom hij ze voor zich had uitgestald. Voor de laatste keer voelde hij zich de papieren heerser over de wereld die uit zijn hoofd was gestroomd. Daarna, met langzame, zekere gebaren verscheurde hij de eerste tekening. Even aarzelde hij toen zijn vingers Agnes' gezicht hadden bereikt. Wat wisten de mensen van troost? Hoe diep ging hun zelfkennis, vooral dat laatste stukje waar de wereld grijs geworden was, een eentonig gebied van droge houtskool? Wat wisten ze van hun toekomst, de seconden voorafgaande aan de dood, wanneer het leven voorbijraasde, maar niet op een schilderachtige manier, vol lieflijke heuvels en dalen waar gelieven dartelden? De laatste tocht was bitter en koud. De laatste tocht voerde niet langs demonen maar was zelf een kwade schim, een wanhopige schreeuw om de aandacht die ze nooit gekregen hadden, een laatste smeekbede om leniging van de pijn die op dat moment zelfs nog moest beginnen. Wat wisten ze ervan? De wereld was niet luisterrijk, en de twee kinderen waren niets anders dan voorafschaduwingen van wat zij ook zelf zouden tekortkomen. Als je alle flauwekul eraf krabde was er niet veel nodig om de mislukking van de wereld te begrijpen.

Maar zelfs toen hij de laatste tekening vernietigd had, zag Ramaer de aanwezigheid van Agnes nog in alle dingen in de kamer. De enige die haar herkend had, was hijzelf. Niemand had haar absolute onschuld en schoonheid begrepen. Niemand had deze beter kunnen behoeden dan hij. Soms raasde zij hem voorbij, op haar scooter, op weg naar de banale wereld, die haar zou veran-

deren, of zij wilde of niet. Dat vooruitzicht had hij in toenemende mate ondraaglijk gevonden, het maakte hem woedend; het gif dat die woede met zich meebracht voedde zijn eenzelvigheid.

Hij sloot de gordijnen, haalde een fles spiritus uit het gootsteenkastje en goot de vloeistof over de verscheurde tekeningen. Nadat hij de snippers in brand had gestoken, hield hij er een schilderijlijst bij. Het kostte hem slechts een paar minuten om een keurig vuur te stoken. En toen de dingen die hij wilde verbranden definitief vlam hadden gevat, voelde hij zich op een bittere manier voldaan. Hij trok een colbertjasje aan, deed de buitendeur open en trok hem achter zich in het slot.

Met grote passen liep Ramaer door de straten van Uffel. Vreemde fantasieën bevolkten zijn geest, beangstigende beelden die hij niet kon benoemen, die hij niet zou kunnen uittekenen; het begrip voor betekenis raakte hij langzaam kwijt. Dit was duidelijk: hij had een periode afgesloten; het enige dat hem overbleef was het vereffenen van de rekeningen die zich in zijn geest hadden opgehoopt, nadat de stilte om zijn werk bijna tastbaar was geworden. Men zegt: de stilte is oorverdovend. Maar er was geen sprake van verdoving, zijn geest predikte opstand. Er was een onweer opgestoken in zijn hersens, verkoolde tekeningen dwarrelden door de lucht, zweefden zijn hoofd binnen en nestelden zich in zijn geheugen. De brandlucht bracht een woeste vernielzucht in hem teweeg. De delen van zijn leven die hij aan de vuurzee prijsgaf (in de verte klonken sirenes, ze kwamen dichterbij, balden zich samen tot een kakofonie) zouden morgen op hem neerdalen in de vorm van woorden. Maar omdat het niet zijn woorden zouden zijn, noch ooit konden worden, richtte zijn woede zich tegen degene die hem zijn beelden had afgenomen. Ramaer besefte dat hij hoog spel had gespeeld door via zijn tekeningen de wereld naar zijn hand te willen zetten.

De ongevraagde blikken van de journaliste hadden de betekenis van zijn tekeningen veranderd en die van haar eraan gehecht. Zo zou hij zichzelf tegenkomen in de krant: een fletse afspiegeling van zijn gepassioneerde levenslust. En van zijn wanhoop,

maar die lag in het verlengde van diezelfde lust.

Zijn bestaan definitief beledigd en belachelijk gemaakt in de ochtenkrant. In de buurt van de dorpskern aangekomen besefte hij dat hij rende.

Elkaar ontlopen konden zij onmogelijk. En hij was naar haar op zoek. De omgeving van de kerk was verlaten. De meeste inwoners waren op weg naar Ramaers huis. Toen Hanna na het verlaten van het hotel de schilder plotseling op zich af zag komen, begreep zij onmiddellijk wat hij van plan was. Zo snel mogelijk liep zij in de richting van de kerk. Daar aangekomen keek zij om en zag dat Ramaer haar op korte afstand volgde. Hij gebaarde naar haar. De kerkdeur stond open. In de hoop dat de pastoor of de koster in het gebouw aanwezig was, vluchtte zij daar binnen. Maar niemand was daar aan het werk, zodat zij zich in de val wist. Ieder ogenblik kon de schilder de kerk binnenkomen. Angst sneed de adem af in haar drooggeslagen keel. Niet ver van het koor stond een ouderwetse biechtstoel, met een bruin kleed voor de plaats waar de pastoor zijn parochianen aanhoorde. In een impuls deed zij het gordijntje open en stapte naar binnen.

In de biechtstoel waande Hanna zich geen ogenblik veilig. Maar zij kon geen andere plek bedenken om zich te verbergen. Even wist zij zich alleen in de kerk. Daarna hoorde zij voetstappen, die eerst snel gingen en daarna langzaam dichterbij kwamen. En zij wist dat hij haar zou vinden, dat hij met een snelle beweging het gordijn zou wegtrekken en zijn handen om haar keel leggen. Zij bad om bevrijding, zonder aan een instantie te denken die dit gebed kon verhoren. Haar geest vormden alleen de woorden ‘O mijn god,’ in snelle opeenvolging, terwijl de angst haar slapen naar buiten leek te drukken, opblies als een ballon.

Ramaer zag niets meer. Tot overmaat van ellende begon Agnes in zijn geheugen tegen hem te schreeuwen; zij schold hem uit voor onbenul en haar stem klonk bits. ‘Wat doe jij hier?’ schreeuwde Agnes. Hij verdroeg het geluid niet, de motor van de scooter die meer loeide dan pruttelde; de stank van het half

verbrande bezinemengsel. ‘Zet af dat kreng!’ riep hij. En zij herhaalde: ‘Wat doe jíj hier,’ alsof het hem niet vrijstond te lopen waar hij wilde, langs de weg te gaan die hij had uitgekozen, in het donker. Vanuit deze donkterte kon hij het dorp zien, de laatste huizen, een paar lichten. Hij verschool zich; niemand kon hem hier vinden. En nu stond zij daar, de geliefde die dit alles draaglijk had gemaakt toen zij voor hem poseerde en haar jonge lichaam naar het licht hield.

Ramaer sloot zijn ogen, terwijl hij Agnes nakeek. Zij ging de kerk in, en hij moest haar volgen. Hij moest zijn handen om haar hals leggen en het opgewonden kloppen voelen van haar keel. Haar ogen die groot waren, en groeiden, zo groot als het oog van de wereld dat hij zelf was.

Hij moest de kerk in, maar zijn benen weigerden dienst; zijn lichaam begon te schokken. Hij haalde diep adem, hield zich vast aan de deur, duwde die naar binnen en stond in de halfduistere ruimte. Niets bewoog. Zij was daarbinnen. Daarna keerden zijn krachten terug; zijn ingehouden woede brak naar buiten. Hij begon langs de stoelen te rennen, keek achter het altaar, vond daar niemand, rende terug naar de uitgang, zag in het voorbijgaan een deur, rende daarachter een trap op en kwam uit bij het orgel. Aan weerszijden van de plaats van de organist bevond zich een lage balustrade. Daar stelde hij zich op en keek omlaag. Niets kon hem ontgaan. Als zij tevoorschijn kwam zou hij haar onverhoeds bespringen.

Het duurde niet meer dan enkele minuten. Hanna's angst was nu zo groot geworden dat zij niet langer kon wachten. Zij moest het gordijntje opzijrukken en rennen. Het enige dat zij kon doen. Hanna haalde diep adem, ging langzaam staan, met trillende knieën, bracht haar hand naar het gordijn, greep het vast en rukte het opzij. Op hetzelfde moment klonk een schreeuw, gevolgd door een doffe klap, alsof iemand vanaf de plaats van het orgel een zak kalk naar beneden had gegooid.

Deze verwoording vond zij veel later.

Hoeders van de wind

Bloedmadonna

Al bij de aanvang van wat hij als sabbatjaar had aangekondigd, voelde Gregorius zich gevangen in een vreemde onrust. Eerst dacht hij dat deze samenhing met het gewenningsproces dat de overgang naar Bali met zich meebracht. Maar het onaangename gevoel nam toe. Misschien was de euforie te groot geweest. De eerste weken shep hij naakt, als om te bewijzen dat hij in dit klimaat geen kleren nodig had. Maar na die tijd begon hij zich te bedekken, terwijl hij ook Franske niet meer als vanzelfsprekend de vrijheden toestond die hem daarvoor zoveel genot hadden geschonken. Op zijn manier toonde Franske zich een ijverige en gewillige leerling. Maar dat duurde niet veel langer dan een maand. Het toenemen van zijn kennis had een onmiskenbaar bijproduct, een verlangen naar macht. Maar veel macht was Franske voorlopig niet beschoren. Hij was meer een dwingeland, zoals allen die een gebrekkige kennis laten samenvloeien met geldingsdrang.

Nadat hij eerst wild met een pen op papier had gekrast, vormde Franske, naar het veelvuldig herhaalde voorbeeld van Gregorius, af en toe letters op papier. Die van zijn eigen naam, in willekeurige volgorde. Daarna de naam van zijn leermeester. Maar op een dag stond er weer ‘Agnes’ op papier, zoals op de pannenkoek. Misschien had het meisje hem haar naam leren schrijven, in het geheim.

Eindeloos kon zijn pupil dezelfde woorden schrijven. En Gregorius betrapte zich erop dat hij er zich aan begon te ergeren dat het bij drie woorden bleef Misschien lag ook hier een reden voor zijn onrust.

Alles wat hij in zich had geweten en dat geen kans had gekregen, had zich vertaald naar deze jongen, wiens simpelheid geen spoor van ironie in hem had losgemaakt, het kalmeringsmiddel dat hem in zijn vorige bestaan op de been had gehouden.

Steeds vaker verlangde Gregorius naar een gure en vooral sombere dag, naar de kachels in het seminarie van zijn jeugd en de wollen muts die hij op de ijsvlakten droeg.

Toen Franske elementaire dingen leerde, waarvan een grotere zelfbeheersing de belangrijkste was, begon hij zich nukkiger te gedragen. Zijn glimlach bleef steeds vaker weg. Bij die gelegenheden kraste hij de woorden op papier. Op een dag vond Gregorius het woord ‘bloedmadonna’ tussen het eindeloos herhaalde ‘Agnes’.

Franske sprak nooit meer over vliegeren. Eigenschappen die tot nu toe verborgen waren gebleven, ontpopten zich, sneller dan de geboorte van een vlinder. Het grootste wonder, als er in dit geval over een wonder mocht worden gesproken, vormde zijn vermogen zo snel het kwaad in zich op te nemen. Hij sloeg Gregorius als deze hem niet terwille was op de manier die hij aangaf. En hij begon meer woorden in een zin te zeggen, maar uit zijn onderbewuste welden vooral de onwelvoeglijke.

Na een halfjaar keerden Gregorius en Franske terug naar Nederland. Thieu had, met behulp en onder begeleiding van Rog, een bloeiende handel in geestelijke prullaria opgezet, waaronder vooral getrouwe kopieën van het verdwenen madonnabeeld, compleet met tranen. Ook heten ze kleine plastic bollen vervaardigen met daarin een madonna die als je haar schudde omgeven werd door sneeuw. ‘De madonna van Uffel’ stond op het voetje. Franske kon er eindeloos mee spelen, maar de lessen van Gregorius hadden ook de kiem gelegd voor het vermogen tot afrekenen met de clientèle. Als zoon van Thieu en Mathilde bekleedde Franske een belangrijke plaats in de hiërarchie om de madonna.

Gregorius keerde terug onder zijns gelijken en nam met toestemming van de bisschop zijn oude beroep op, met een groter fanatisme dan voorheen. Op zondagen ging hij vaak naar Uffel,

om Franske op te zoeken en hem te beoordelen op zijn vorderingen. Zijn oude schroom voor lichamelijk contact keerde terug; na enkele maanden kon hij zich bijna niet meer voorstellen wat hij met Franske gedaan had. Het uitdijende circus rond de verdwenen madonna bekeek hij met afgrijzen, maar tegelijk met intellectuele distantie. Hij was ervan overtuigd dat iemand het beeldje had weggenomen, Thieu bijvoorbeeld, en hij bewonderde het zakelijke instinct dat aan die daad ten grondslag lag.

Op een zondag wandelden zij het dorp uit. Bij de plaats waar Agnes vermoord was gevonden, bleef Franske plotseling staan. Langdurig staarde hij naar de berm en de struiken waarachter zij was gevonden. ‘Agnes,’ zei hij langzaam. En daarna: ‘Bloedmadonna’, op een onnadrukkelijke manier. Hij trok Gregorius mee de berm in, achter de struiken en begon zijn voormalige weldoener als een bezetene te kussen, waarna hij hem bont en blauw sloeg.

Gregorius overwoog zich tot Wadman te wenden om het vreemde voorval te melden, maar na lang overleg met zichzelf liet hij het na. Hij keerde niet terug naar Uffel.

De derde tuin

Nadat zij enigszins tot rust was gekomen, sloot Hanna zich op in haar hotelkamer en gaf het artikel de uiteindelijke vorm van een chronologisch geordende dorpskroniek, waarin zij zichzelf liet optreden, zodat zij ook over de tekeningen kon schrijven. De beschrijving van wat zij als enige gezien had, bracht zij met grote terughoudendheid. Conclusies liet zij aan de lezer. Het feit dat zij de tekeningen onder ogen had gekregen zonder iemand en in het bijzonder hem daarover in te lichten, wekte Wadmans woede. Met de dood van Ramaer achtte hij de moord op Agnes opgelost.

Nadat de discussie of zij laakbaar had gehandeld toch nog spoe-

diger dan verwacht was ingehaald door een nieuw prangend onderwerp, ging Hanna enkele weken na de gebeurtenissen in Uffel met enige schroom naar de werkkamer van haar vader. Zij was vastbesloten zonder er verder veel bij na te denken een groot deel van de inventaris op te ruimen. Het huis stond haar aan, daar wilde zij voorlopig blijven wonen, maar niet met een museumkamer ern. In de weken die volgden haalde zij de kamer geheel leeg; een aantal bezittingen borg zij op in de rommelkamer op zolder. Gemakkelijk was dit werk zeker niet; soms raakte zij depressief en belde zij een bekende om over iets anders te kunnen praten. Ilonka Wolffers belde zij het meest.

Bij het leegruimen van een lade stuitte zij op een leeg doosje waarin Mozartkugeln gezeten hadden. Daarin bewaarde haar vader foto's die zij nooit gezien had. De foto's waren gemaakt tijdens een diner en er stonden alleen mannen op, waarschijnlijk congresgangers. Achterop een van de foto's stond de plaats waar hij gemaakt was: Wenen.

Het was tijdens een congres in die stad. Vlak voor het begin van de vakantie nam haar vader plotseling het vliegtuig voor wat hij altijd noemde ‘een belangrijke bespreking’. Die vond onveranderlijk plaats in een aansprekende stad. Minder kon de organisatie waarvoor hij zich uitsloofde zich nu eenmaal niet veroorloven. Zo wist hij bijna alles van de plaatsen waar Europa op zijn fraaist was. Je mocht hem blinddoeken en op een willekeurige plaats neerzetten. Hij hoefde maar te snuiven en dan wist hij waar hij was. ‘Is dat echt waar?’ wilde Hanna weten. Zelf zou ze haar eigen huis nog kwijtraken in haar eigen straat. ‘Geen woord gelogen,’ zei haar vader plechtig. ‘Op een dag hebben ze mij geblinddoekt op de trein gezet. Ik wist niet waar die naartoe ging. Maar de reis duurde een hele tijd. 's Nachts viel ik in slaap, ik droomde dat ik aankwam in Venetië.’

‘Ach,’ zei haar moeder. ‘Ik werd al bang dat ze je op een vuilnisbelt zouden afzetten.’

‘Het was heel aangenaam,’ ging hij onbewogen verder. ‘Twee mannen peddelden mij door het Canal Grande, tussen de motorschepen door. Later luisterde ik op het San Marcoplein naar een orkestje. Het is misschien een plebejische voorstelling.’

‘En droeg je al die tijd een blinddoek?’ wilde Hanna weten.

Toevallig was hij de week daarvoor echt thuisgekomen uit Venetië. Zijn gezicht was een beetje verbrand. Haar moeder zei: ‘Zeker veel vergaderd?’ ‘Inderdaad,’ antwoordde haar vader. ‘Het was vermoeiend deze keer.’

‘En alweer geen buitenlucht gezien?’

‘Precies een uur,’ zei haar vader. ‘En in dat uur is mijn gezicht verbrand. Weet je hoe dat komt? Omdat ik bijna nooit word blootgesteld aan buitenlucht. God, wat benijd ik soms de gewone toeristen.’

Het grappige was dat hij dit alles uit zijn duim zoog en ook geen poging deed door middel van subtiele details een suggestie te wekken van waarheid.

‘'s Avonds had je zeker ook geen tijd om uit eten te gaan?’ vroeg haar moeder.

‘Er waren twee officiële ontvangsten,’ zei haar vader. ‘Met lopende buffetten.’ Hij keek hen veelbetekenend aan. Ze moesten niet geloven dat hij voedsel achternaliep.

‘En,’ ging haar moeder verder. ‘Hebben jullie de ineenstorting van Europa weer een jaartje kunnen uitstellen?’

‘Er moet veel gebeuren,’ zei haar vader.

‘Maar daarvoor is het volgende congres.’

Die keer had hij halsoverkop naar Wenen gemoeten, juist toen zij vroeg op vakantie zouden gaan. Hij zou hen nareizen, al na een paar dagen. Maar hij was een man die zijn plicht nooit verzaakte. Hij was ook een zoetekauw en verheugde zich op schalen vol gebak.

Haar moeder had een hekel aan autorijden, vooral als zij zelf achter het stuur moest zitten. Deze keer zat er niets anders op. In een gedrukte stemming verlieten zij vroeg in de morgen het huis. Zij wilde in een dag naar Beaune rijden en bracht dit nieuws alsof zij het zelf had verzonnen. Maar ze reden ieder jaar tot Beaune; als ze aankwamen ging haar vader in een kelder wijn proeven. Wanneer hij terugkwam hadden ze geen kind aan hem, de rest van de avond.

Maar ze bereikten Beaune niet. Halverwege de dag werd haar moeder recalcitrant. ‘Zullen we maar niet zo ver gaan? Wat vind jij?’

Hanna wilde naar het strand; zij had een koffertje met boeken meegenomen, als er in hun huis één hard werkte, dan zij wel.

‘Dan rijden we morgen een beetje extra ver door.’

Het kwam er opeens op aan dat zij alles anders deed dan ze gewend waren, de gedachte aan een eigen leven overviel haar op weg door midden-Frankrijk. Nadat ze de volgende dag het zuiden bereikt hadden (uiteindelijk waren ze in een plaatsje gaan slapen dat niet meer dan twintig kilometer voor Beaune lag), nam zij Hanna mee uit eten in het duurste restaurant van de streek, waarvan ze ieder jaar de buiten opgehangen kaart bestudeerden. ‘Nou, dat is een beetje aan de prijs,’ hoorde Hanna haar vader zeggen en ‘Ja, hier moet je het zelf betalen,’ haar moeder bits antwoorden.

‘Weet je wat ik zou willen?’ zei ze aan het einde van de avond, nadat zij een ruime keuze hadden gemaakt uit de nagerechten op de trolley. ‘Ik zou willen dat er een violist bij ons tafeltje kwam en dat hij een prachtig sentimenteel zigeunerlied voor mij speelde.’

Bij de gedachte alleen al begon Hanna te blozen.

‘Lach maar,’ zei haar moeder. ‘Er komt een dag, neem dat maar van mij aan, dat jij net zoveel last krijgt van zulke gedachten. Maar het is te laat, dat weet ik ook wel, en ik moet er verder ook niet aan denken dat er zo'n zigeuner binnenkomt, hoe romantisch het ook klinkt, kind. Het is allemaal een zinsbegoocheling. Misschien het hele leven wel.’

De Mozartkugeln had hij opgegeten, misschien zat hij op bed, las een verhandeling die ze op het congres hadden uitgedeeld. ‘Ontwikkelingen bij het herstel van het Circo Romano in Tarragona’. Hij dacht niet aan zijn vrouw en dochter, of misschien ook wel. Misschien dacht hij altijd aan hen, in het weldadige vooruitzicht van zijn thuiskomst.

Zij bestudeerde de foto's uit het doosje, rook eraan. Alsof zij de chocolade nog zou kunnen ruiken, via die geur naar hem kon terugkeren. Op de foto's zat hij met een aantal mannen aan een diner, heren in donkere pakken met tussen hen het witte tafellinnen; recht keken ze in de camera, voor lachen waren ze te be-

langrijk, deze bewaarders van het steen, van de lege gebouwen, de wind die er doorheen gierde, deze hoeders van de wind, die zij namen gaven en een plaats: de wind van Venetië, die van Wenen, Praag. Strenge mannen, bereid hun leven te besteden aan het instandhouden van wat ze niet zelf hadden ontworpen.

Weer stonden zij voor het dure restaurant.

'Te duur voor ons budget. Daar gaan we niet in, Hanna.'

'Nee,' zei ze. 'Hier moeten wij zelf betalen.'

Haar moeder lachte en trok haar mee. Lege tafeltjes genoeg.

Die lege tafels. Zij zaten samen in het restaurant en keken beschroomd naar de kaart met zijn dure gerechten, aangedragen door ontmenselijkte obers; alles was daar even chique. En misschien omdat zij die avond de enige gasten waren, leek het alsof haar moeder het restaurant voor hen samen had afgehuurd, alleen voor Hanna uit de schaduw van haar man naar voren was getreden - vanuit een nog veel donkerder schaduw, die haar ver weg had gevoerd, ver van haar dochter.

Zo, via de stilte van een restaurant waar de klanken van een zigeunerorkest node gemist werden, keerde zij terug naar haar moeder. Alsof zij zich al die tijd verscholen had: Zoek me maar, Hanna, ik was niet interessant. Zoek me en je zult me tegenkomen als de tijd er rijp voor is.

Zij vond haar moeder terug, misschien niet op de wijze waarop ze zich dat gewenst zou hebben, maar zij trad naar voren uit de duisternis, scherp geprofileerd, alsof zij een restauratiebeurt had ondergaan.

De moeder naderde de dochter; geduldig had zij de tijd daartoe afgewacht, in de zekerheid dat dit gebeuren zou.

'Kom,' zei haar moeder, 'klim maar achterop de fiets, Hanna.'

Zij aarzelde, het was zo lang geleden. Maar daarna zette zij haar rechtervoet op het opstapje en drukte zich omhoog.

Haar moeder droeg een witte jurk met grote, gele bloemen. Zij legde haar handen in haar moeders zijden en voelde hoe tijdens het fietsen haar spieren zich spanden en ontspanden.

'Gaat het wel?' riep haar moeder. Zij fietsten tegen de wind. Bij het laatste huizenblok verlieten zij de stad, fietsten langs een

smalle weg tot zij bij het riviertje kwamen dat zich in ontelbare bochten naar een plaatsje slingerde. Daar stalden zij de fiets tegen een boom; zij gingen op een terras zitten en bestelden limonade. Een man kwam het terras op, recht op hen af, hij zwaaide al van verre. Hij was een oude vriend; het was toevallig dat ook hij ging fietsen, toevalliger dat hij hen tegenkwam; hij en haar moeder hadden samen in de klas gezeten. Hij vroeg: 'Is dat je dochtertje?' Hij wist het al. Zij kreeg een ijsje. Het gezicht van haar moeder was een beetje rozig van het fietsen, het vertoonde zelfs een blosje dat zij daarvoor nooit gezien had. De vriend was een aardige man, hij stond erop dat ze een tweede ijsje nam, wat zij nooit mocht van haar vader, die begon in zulke gevallen over buikpijn. Toen ze weggingen, kuste hij haar moeder op de mond. Misschien dacht hij dat ze het niet gezien had. Zij zag alles. Ze keerden terug naar de stad, onder de bomen fietsend langs een weg waarover af en toe een auto kwam. 'Wie was die man?'

'Dat is een meneer die niet bestaat.'

'Wat bedoel je?' vroeg Hanna.

Haar moeder gaf geen antwoord. Dat hoefde zij ook niet. Zij stapte slechts naar voren uit het gebied van het gemis, waar zij zich had teruggetrokken, waar verlangens en verdriet de wegwijzers waren die overal heen wezen, behalve naar de plaats waar de geliefde kon worden teruggevonden. En daarom had Hanna zich uit de voeten gemaakt, haar moeder in haar geest omkapseld; zij had zich een houding aangemeten, onverschilligheid gespeeld.

De moeder lachte naar haar dochter. Zij wenkte Hanna.

Haar moeder zei: 'Je kunt overal komen. Reis naar mij toe door je geheugen waar wij zo vaak samen langs de rivier fietsten, in de richting van Abcoude; wij kwamen een man tegen, jij at een ijsje. Hij was een oude vriend; wij zaten daar en hielden van die middag. Daarna fietsten wij weer terug, jij en ik. Wij rustten op een bankje langs het water, bij een brug. Een schip dreef op ons af, bemand met mensen die een feest vierden. Een man hief het glas. Kom aan boord, riep een ander. Ik dacht aan mijn oude vriend, die alweer thuis was bij zijn vrouw en dochters. Ik trok

je tegen mij aan en vertelde je over mijn meisjesjaren. Het was niets bijzonders; het bijzondere was mij voorbijgegaan. Voor mij geen wereldreis en nauwelijks de steden van je vader. Ik was altijd bij jou, dat ben je niet vergeten. Wij gingen naar de film, ik nam je mee naar repetities. Je zat in de coulissen als ik speelde, soms lachte je mij uit. Je verkleedde je in mijn kleren, je riep "Inspecteur, ga achter het gordijn." En dan lachte ik, tilde je op, hoog boven mijn hoofd. Je zat achterop de fiets, het was een warme dag, mijn jurk plakte aan mijn lichaam. Maar je was zo licht. Ik nam je mee, wij zweefden door de lucht, zweefden langs de rivier. Jij en ik. En hij, die oude vriend, met wie ik voor het eindexamen blokte, want zo noemden wij dat toen, hij was mijn minnaar in die dagen. Weet je dat wel zeker? zul je vragen. En ik zeg: Wat wil je, Hanna? Gun jij je moeder haar liefde of moet ik teruggaan in de duisternis als de zorgzame echtgenote die ik was, die ik ook was. Moet ik terugtreden zonder die kleine ondeugd, zonder de zekerheid dat ik meetelde? Ik telde wel voor jou. Jij was mijn dochter. Zie je mij staan? Op school leerden wij dat er een rivier stroomde tussen de levenden en de doden. En dat je die kon oversteken. Herinner je je onze tuin? Toen je vader nog niet terug wilde naar de stad en we alle zomers in het groen zaten en wakker werden van de vogels. Zoiets kleins lijkt dat nu; hier zijn geen vogels, zelfs niet die zwarte van de dood. Hier is geen gefladder, geen wind. Het is hier wolkenloos. Jij zat aan een tafeltje, je maakte een tekening; het waren altijd mensen die je tekende en de zelfverzonnen namen die je eronder schreef gaven de voorbeelden een andere betekenis. Ik zat op mijn stoel in de schaduw en keek hoe je werkte, een tongpuntje uit je mond. Zo eenvoudig, die kleine genoegens. Even later zijn ze weg, vervlogen. Zelfs de kleurenfoto's uit die tijd vervagen, als het leven zelf. Ik zag je gaan, ik was zo trots op je. Ik wilde lezen wat je had geschreven, maar liet dat na. Mijn eigen dagboeken heb ik verscheurd, ik heb mijn leven weggemaakt vlak voor ik doodging. Mijn liefste, niemand kan terugkomen om zijn bestaan nieuw leven in te blazen. En toch,' zei ze, 'toch is dat het wat je wilt. Een wereld die je zelf maakt, waar zon en maan tegelijk schijnen, waar mensen weer jong worden,

ook al voelen zij zich oud. De wereld van jezelf, die de wrede wetten van het leven overstijgt. De wereld die naar een verzoening leidt, Hanna, waarin ik naar je toekom, omdat jij dat wilt, omdat jij me op je eigen manier naar je toe roept.'

De goegemeente

Ook Dantzig publiceerde het artikel dat de opdrachtgever bij haar besteld had. Zij daagde de bevolking van Uffel uit het bewijs te leveren dat de madonna echt gebloed had. Foto's met gekleurde vlekken zeiden haar niets. Evenmin wenste zij waarde te hechten aan het verdwijnen van het beeldje. Iedere gek kon het ontvreemd hebben met de bedoeling de goegemeente wijs te maken dat de madonna het aardse verwisseld had voor de hemel, haar uitvalsbasis. Veronderstellingen die in vaagheid sterven, schreef Dantzig, missen helderheid, het element dat schoonheid geeft aan het menselijk denken. Het artikel, waarin zij niet zonder liefde gewag maakte van haar mystiek geladen jeugd, werd opgevat als een belangrijke getuigenis, een ode aan de doodgewone dingen die je vast kon pakken, die mensen gelukkig maakten en soms in de war. De passage waarin zij beschreef hoe zij in haar jeugd een engel zag, sprak vooral lezeressen aan. Zij nam het stuk op in een essaybundel, die bekroond werd met een literaire prijs.

Het beeldje had zij bij nadere overweging niet in de Maas gegooid maar meegenomen naar huis, als trofee. Nadat zij het de eerste avond een ereplaats had gegeven bovenop de televisie, borg zij het voor de zekerheid weg in een diepe kast achter een oude stofzuiger en een paar dozen met dingen die waren overgebleven van een verhuizing. Het geronnen bloed stond haar tegen.

Gedurende de eerste week waarin zij het beeldje in haar bezit had, ging Dantzig iedere dag kijken of zij het zorgvuldig genoeg had weggeborgen. Haar werkster kwam nooit in de kast maar

zelfs als het in haar mocht opkomen er binnen te gaan, zou het beeldje niet mogen opvallen. Na die eerste week verpakte de schrijfster de madonna in een grijze vuilniszak, die ze met het bijbehorende lint afsloot.

De volgende zondagochtend zat er een gat in de zak, alsof de ratten hem hadden aangevreten. De madonna was verdwenen. Zij zocht de kast na en belichtte de muren met een zaklantaarn. Waar het beeldje had gelegen ontdekte zij een, misschien van een muis afkomstig bloedspatje op de met vochtplekken overdekte kastmuur. Verder niets.

Dantzig doorzocht het huis en ging na wat zij de vorige avond gedaan had. Zij had niet veel gedronken en ook verder herinnerde zij zich de avond als rustig en de nacht zonder hallucinaties. Was er toch iets gebeurd terwijl zij in bed lag? Had zij zoals vroeger geslaapwandeld en het beeldje in die toestand verdonkeremaand? Dan moest het ergens liggen. Zij zocht overal, haalde de prullenbak in haar werkkamer en de vuilnisbak leeg, op zoek naar scherven. Zij kon het beeldje in haar slaap vernietigd hebben, in gruzelementen geslagen, op verschillende plaatsen verstrooid. Maar zij vond niets dat ook maar in de verste verte wees op de aanwezigheid van de madonna. Het was stil buiten, de rust van de zondag. Wat had zij gedaan? Welke instantie had haar hand geleid, haar verstand op nul gezet. Welk sluimerend onvermogen voelde zich sterk genoeg haar wil te trotseren?

Door zich aan haar verantwoordelijkheid te onttrekken had het beeldje zich voorgoed genesteld in haar leven. Dat besefte zij terdege. Dantzig liet zich op de zitbank voor de tv vallen, drukte een kussen tegen haar mond en schreeuwde van woede, die sommigen zo gemakkelijk verwarren met angst.

Op diezelfde zondag bezocht Hanna voor de eerste keer sinds de dood van haar vader het graf van haar ouders. Het was net zo'n blauwe, schitterende dag als die waarop zij Uffel had verlaten. Slechts een witte streep liep langs de hemel. Daar ergens, als een verre vlieger, zweefde de madonna. Of zij zweefde niet.